

ISSN 2450-0546

অভিব্যক্তি

নৱম বৰ্ষ, ১ ম সংখ্যা, ২০২৩ চন
মহিলা কোষ, অসম কলেজ শিক্ষক সংস্থা

ABHIBYAKTI

Bi-annual Journal Vol- IX, No-1, June, 2023
Women Cell, Assam College Teachers' Association

PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Editor

Dr. Nizara Hazarika

ABHIBYAKTI (ISSN 2450-0546): A Peer Reviewed Bi-annual Research Journal of Women Cell, Assam College Teachers' Association, Edited by Dr. Nizara Hazarika, Published by Dr. Jayanta Baruah, General Secretary, Assam College Teachers' Association, ACTA House, Solapar, Guwahati-781008.

9th Publication, June, 2023

MEMBERS OF ADVISORY BOARD

President, ACTA

General Secretary, ACTA

Vice-President, Women Cell, ACTA

Secretary, Women Cell, ACTA

LIST OF REVIEWERS

Dr. Nizara Hazarika, Associate Professor, Sonapur College, Sonapur

Dr. Bhanita Nath, Assistant Professor, Suren Das College, Hajo

Dr. Biju Moran, Assistant Professor, Dibru College, Dibrugarh

Dr. Dalima kakati, Assistant Professor, L.O.K.D. College, Dhekiajuli

Dr. Nandita Goswami, Assistant Professor, Sibsagar College, Joysagar (Autonomous)

Dr. Sangeeta Das, Assistant Professor, Bahona College, Jorhat

Dr. Mausumi Das, Assistant Professor, Sipajhar College, Sipajhar

Dr. A. Pushpalata Singha, Cachar College, Silchar

EDITORIAL BOARD

Editor

Dr. Nizara Hazarika

Members

Dr. Breez Mohan Hazarika

Dr. Sangeeta Das

Dr. Nandita Goswami

Dr. A. Pushpalata Singha

Dr. Mausumi Das

Disclaimer: Opinions expressed in this journal are those of authors and they do not necessarily represent the view of the editor, advisory board, reviewers or publisher. Although the editor, reviewers and publisher have made every effort to ensure that the information in this journal was correct at the time of publication, they do not assume and hereby disclaim any liability to any party for any loss, damage or disruption caused by errors or omissions, whether such errors or omissions result from negligence, accident or any other cause.

June, 2023, Women Cell, ACTA

EDITORIAL

It is a pleasure to present the editorial of the journal of Women Cell, Assam College Teachers Association *Abhibyakti*. A Research journal has a pivotal role in shaping the discourses around the various facets of research across different disciplines. *Abhibyakti*, a bilingual journal of the women's cell of ACTA, delves into the multiplicities of gendered experiences and issues related to women. We live in an era where the issues pertaining to gender equality has never been more critical and the role of women in research and academia has never been more significant. In this edition of *Abhibyakti*, we are trying to bring forth the indomitable spirit of the researchers working in the area of gender that fosters a diverse and inclusive discourse on gendered realities. A majority of the contributors are women researchers from Academia who are making new contributions by advancing knowledge and also questioning the normative practices. Its multidisciplinary approach provides the contributors diverse perspectives to address the issues related to women while examining the systemic issues that persist.

Thus, *Abhibyakti*, as a mouthpiece of the Women Cell of ACTA, serves as a platform for the voices of academia to be heard and celebrated by showcasing their contributions towards gendered realities across a diverse range of disciplines, providing insight into the innovation and excellence that they bring to their respective fields. Through the studies ranging from literature to socio-political aspects to economic studies, this edition tries to foster an environment where all voices can be heard and valued.

With the implementation of NEP 2020, the role of the academia has become more crucial. The Four -Year Degree Program along with its multidisciplinary approach has made the pedagogical practices more challenging. Research and collaboration are very important for bringing the true essence of the NEP into practice. A holistic

development of the students is what NEP has envisioned and to make it a reality, the academia has to delve into the various aspects of education. Research becomes crucial at this juncture. The importance of collaboration, mentorship, supportive networks and skilled workforce is highly crucial and the academic fraternity has to come forward to promote education in its multifarious dimensions. Innovations and researches can help the academia to upgrade their professional potentiality and this, in turn, will bring in the desired changes to the teaching-learning scenario.

The papers in this issue cover issues like gender inequality, gender digital divide, political empowerment of women, traditional practices of weaving and spinning among Bodo women, food related folk beliefs of Assam, some case studies related to women and their socio-economic and political empowerment and also papers based on gender and literature from different perspectives. As a whole, this edition presents a gendered dimension to the discourses of Socio-cultural, political, economic aspects of the society and such studies will surely enhance the research eco-system of the academics of higher educational institutes.

I, on behalf of the editorial board, hope that our academia friends will go through the Journal and put forward their views on it in appropriate forum. I request all of you to contribute your research papers in the next edition of *Abhibyakti*.

Thanking you all.

Nizara Hazarika, PhD

Editor

Abhibyakti

CONTENTS

- ❖ মামনি বয়ছম গোস্বামীৰ 'দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা' উপন্যাস আৰু পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদ : এটি অধ্যয়ন
✍ ড° স্বপ্নালী শইকীয়া/ ৭
- ❖ তুলনামূলক দৃষ্টিৰে অসমৰ 'মাঘবিহু' আৰু চাহ জনগোষ্ঠীৰ 'টুচু পৰব'
✍ ড° সৰলা দাস/ ১১
- ❖ য়েছে দৰজে ঠংচিৰ উপন্যাস 'লিঙবিক'ত চেৰদুকপেন জনগোষ্ঠীৰ বিবাহকেন্দ্ৰিক লোকাচাৰ গা-ধন প্ৰথা আৰু নাৰী স্বাধীনতাৰ ঐতিহ্য
✍ ড° পুণ্য লতা গৌহাঁই/ ১৭
- ❖ ভবেন্দনাথ শইকীয়াৰ 'বানপ্ৰস্থ' গল্পৰ মানৱীয় অৱক্ষয়ৰ চিত্ৰ
✍ হেমন্ত কুমাৰ দাস / ২৬
- ❖ মণিকুন্তলা ভট্টাচাৰ্যৰ 'বৰদোৱানী' উপন্যাস নাৰী মনস্তত্ত্বৰ সাৰ্থক প্ৰকাশ
✍ ড° ভনিতা নাথ / ৩২
- ❖ ভাৰতীয় নাৰীৰ মনস্তত্ত্বত অংকুৰিত উপলব্ধি : এক সূক্ষ্ম বিশ্লেষণ (হেম বৰুৱাৰ 'মমতাৰ চিঠি'ৰ আধাৰত)
✍ ড° জবা ঠাকুৰীয়া/ ৩৯
- ❖ হাজো অঞ্চলত প্ৰচলিত ফকৰা-যোজনাৰ নাৰী কেন্দ্ৰিক ধ্যান-ধাৰণা
✍ ড° বঞ্জু ঠাকুৰীয়া/ ৪৩
- ❖ হোমেন বৰগোহাঞিৰ উপন্যাসত নাৰী মনস্তত্ত্ব (মৎস্যগন্ধা-ৰ প্ৰসংগত): এটি বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন
✍ ড° হিৰমনি কলিতা/ ৪৭
- ❖ জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ সৃষ্টিৰাজিত নাৰী : এটি বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন
✍ মোজাফ্ফৰ হুছেইন / ৫১
- ❖ প্ৰেমচন্দৰ 'নিৰ্মলা' আৰু বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাৰ 'তগৰ' চৰিত্ৰৰ তুলনামূলক আলোচনা
✍ চুমি কাথাৰ/ ৫৬
- ❖ জীবনানন্দ দাশৰ 'বনলতা সেন' আৰু নৱকান্ত বৰুৱাৰ 'এটি প্ৰেমৰ পদ্য' কবিতাত নাৰীসত্তা : এক তুলনামূলক বিশ্লেষণ
✍ ড° সংযুক্তা বৰুৱা/ ৬১

CONTENTS

- ❖ Reasserting Women's Rights are Human Rights
✍ **Anamika Adhikari /69**
- ❖ From Anonymity to Identity : Quest for Identity in Mamang Dai and Temsula Ao's Poems
✍ **Daisy Rani Doley /73**
- ❖ Gender digital divide: A barrier in women's advancement.
✍ **Krishna Das^{1,2}, Devi Basumatary³ /81**
- ❖ A Study on Gender Inequality in respect to academic & non- academic achievement of learners at undergraduate level
✍ **Dr Ishmi Rekha Handique Konwar /87**
- ❖ Traditional Practice of Weaving and Spinning by Bodo Women: A Contemporary Economic Analysis
✍ **Dr. Niran Brahma / 91**
- ❖ Political Empowerment of Women Through Urban Local Government, A Case Study of Tinsukia District, Assam
✍ **Gayatri Medhi Mahanta / 98**
- ❖ Educational Status of Socially Disadvantaged Groups of North East India: Issues and Challenges
✍ **Archana Devi**
✍ **Dr. Jaya Das / 106**
- ❖ Women Education and their Empowerment : A Study
✍ **Dr. Imrul Hussain /113**
- ❖ Condition of African Women in Ama Ata Aidoo's 'The Girl Who Can': An Analysis
✍ **Babul Sarkar / 118**

মামনি ৰয়ছম গোস্বামীৰ 'দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা' উপন্যাস আৰু পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদ : এটি অধ্যয়ন

ড° স্বপালী শইকীয়া

সহকাৰী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ, বিহালী স্নাতক মহাবিদ্যালয়

সাৰকথা : মামনি ৰয়ছম গোস্বামী অসমীয়া সাহিত্য জগতৰ এগৰাকী বিশিষ্ট লেখিকা। মামনি ৰয়ছম গোস্বামীয়ে মাত্ৰ তেৰ বছৰ বয়সত গল্প ৰচনাৰে অসমীয়া সাহিত্য জগতত প্ৰৱেশ কৰিছিল। গল্পকাৰ হিচাপে তেওঁৰ প্ৰথম চিনাকি আছিল যদিও পৰৱৰ্তী সময়ত মামনি ৰয়ছম গোস্বামীয়ে উপন্যাস ৰচনাত অধিক মনোযোগ দিয়ে। সত্তৰৰ দশকৰ পৰা উপন্যাস ৰচনাত বিশেষভাৱে মনোনিবেশ কৰা মামনি ৰয়ছম গোস্বামীয়ে 'চেনাবৰ সোঁত' ৰ পৰা আৰম্ভ কৰি 'থেংফাথী তহচিলদাৰ'ৰ তামৰ তৰোৱাল' লৈকে বহুকেইখন উল্লেখযোগ্য উপন্যাস ৰচনা কৰি অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যক সমৃদ্ধ কৰিছে। জ্ঞানপীঠ বঁটাৰে সন্মানিত 'দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা' মামনি ৰয়ছম গোস্বামীৰ এখন অন্যতম উপন্যাস। 'দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা' ত বৈষ্ণৱ সত্ৰাধিকাৰ পৰিয়াল এটিক কেন্দ্ৰ কৰি কাহিনী বিন্যাস কৰা হৈছে। ইয়াত দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ শেষৰ সময়ছোৱাৰ পৰিৱেশত আধুনিকতাৰ প্ৰৱেশত ক্ৰমাৎ পৰিৱৰ্তিত হোৱা এখন সমাজৰ বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

সংস্কাৰ আৰু পৰম্পৰাৰ দোহাই দি সমাজত কিদৰে নাৰীক যুগ যুগ ধৰি শোষণ আৰু অৱদমন কৰি অহা হৈছে তাৰ সুন্দৰ উপস্থাপন উপন্যাসখনত দেখিবলৈ পোৱা যায়। প্ৰকৃতিৰ দৰেই সহনশীল নাৰীক কৰা অৱদমন আৰু শোষণৰ মাজেদি উপন্যাসখনত নাৰী আৰু প্ৰকৃতিৰ মাজত এক যোগসূত্ৰও স্থাপিত হৈছে। প্ৰকৃতি আৰু নাৰীৰ মাজত থকা এনে সম্পৰ্কৰ অধ্যয়নৰ ভিত্তিতেই পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদৰ সংজ্ঞা বিকশিত হৈছে। "মামনি ৰয়ছম গোস্বামীৰ 'দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা' উপন্যাস আৰু পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদ : এটি অধ্যয়ন" শীৰ্ষক প্ৰস্তুত কৰা গৱেষণা পত্ৰত 'দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা' উপন্যাসত পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদৰ প্ৰতিফলন কিদৰে ঘটিছে, সেই বিষয়ত এটি প্ৰণালীবদ্ধ অধ্যয়ন কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

সূচক শব্দ : মামনি ৰয়ছম গোস্বামী, পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদ, প্ৰকৃতি, শোষণ, অৱদমন ইত্যাদি।

০.০০ অৱতৰণিকা : মামনি ৰয়ছম গোস্বামীৰ 'দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা' অসমীয়া সাহিত্যৰ এখন উল্লেখযোগ্য উপন্যাস। ১৯৮৮ চনত প্ৰকাশ পোৱা এই উপন্যাসখনক সাহিত্য অকাডেমী আৰু নেচনেল বুক ট্ৰাষ্টে ভাৰতীয় উৎকৃষ্ট সাহিত্যৰ তালিকাভুক্ত কৰিছে। উপন্যাসখন ইতিমধ্যে আন আন ভাৰতীয় ভাষালৈ অনূদিত হৈছে। ইংৰাজীত 'The moth eaten Howda of a tusker' হিন্দীত 'দক্ষিণ কামৰূপ কী গাঁথা', উড়িয়াত 'কামৰূপৰ কাহিনী, তেলেগুত 'কামৰূপা' আদি নামেৰে অনুবাদ কৰা হৈছে। ইয়াৰ উপৰি পাঞ্জাবী, কানাড়া, বড়ো, ইত্যাদি ভাষাতো উপন্যাসখন অনুবাদ কৰা

হৈছে। উপন্যাসখনত নামনি অসমৰ পটভূমিত সমাজত প্ৰচলিত পিতৃতান্ত্ৰিকতা, ৰীতি-নীতি, কু-সংস্কাৰে চানি ধৰা সমাজত নাৰীৰ দুৰৱস্থা, ধৰ্মীয় গোড়ামিৰ বলি হৈ তেওঁলোকে নিজৰ কামনা-বাসনাক কঠোৰভাৱে দমন কৰি কষ্টকৰ জীৱন-যাপন কৰাৰ বৰ্ণনা, উপন্যাসখনৰ কাহিনীৰ সমান্তৰালকৈ সাৱলীলভাৱে দাঙি ধৰা হৈছে। নাৰীৰ এনে সহনশীল গুণক প্ৰকৃতিৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰি। সেই দৃষ্টিকোণৰ পৰা উপন্যাসখনত পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদৰ প্ৰতিফলন ঘটা দেখা যায়। উপন্যাসখনৰ প্ৰসংগত এনে দিশৰ আলোচনাৰ যথেষ্ট অৱকাশ আছে।

০.০১ গৱেষণাৰ পদ্ধতি : প্ৰস্তাৱিত বিষয়টি অধ্যয়নৰ বাবে প্ৰধানকৈ বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিৰ প্ৰয়োগ কৰা হৈছে। গৱেষণাৰ তথ্যৰ বাবে মুখ্য আৰু গৌণ - এই দুই প্ৰকাৰৰ উৎসৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰা হৈছে।

০.০২ গৱেষণাৰ উদ্দেশ্য :

০.০২.০১ *দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা* উপন্যাসত পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদৰ প্ৰতিফলন কিদৰে ঘটিছে অধ্যয়ন কৰা।

০.০২.০২ অধ্যয়নৰ জৰিয়তে ঔপন্যাসিক গৰাকীৰ উপন্যাসৰ বৈশিষ্ট্য পাঠকৰ সন্মুখলৈ অনা।

১.০০ বিশ্লেষণ : *‘দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা’* ত বৈষ্ণৱ সত্ৰাধিকাৰ পৰিয়াল এটাক কেন্দ্ৰ কৰি উপন্যাসখনৰ কাহিনী নিৰ্মাণ কৰা হৈছে। নামনি অসমৰ দক্ষিণ কামৰূপ অঞ্চলৰ আমৰাঙা সত্ৰ আৰু ইয়াৰ ওচৰ-পাজৰ পাত হালধীয়া, হেৰামদ, চিকাৰহাতী, ৰাজাবাহী, ৰাণী বনাঞ্চল, বোঁৱতীজান, জগলীয়া আদিৰ পটভূমিত উপন্যাসখনৰ কাহিনী আগবঢ়াই নিয়া হৈছে। উপন্যাসখনত তিনিসত্ৰীয়া অধিকাৰ মহাপ্ৰভুৰ পত্নী গোঁসানী, বিধবা দুৰ্গা, কুমলীয়া বয়সতে বিধবা হোৱা গিৰিবালা, সৰু গোঁসানী, ইলিমন আদি নাৰী চৰিত্ৰসমূহ অংকন কৰা হৈছে।

নৰ-নাৰীৰ প্ৰতিচ্ছবি সাহিত্যত চিৰ বিৰাজমান। নাৰী মনৰ গভীৰলৈকে প্ৰৱেশ কৰি তেওঁলোকৰ ভাবনাক মূৰ্ত কৰি তোলাৰ ক্ষেত্ৰত মামণি ৰয়ছম গোস্বামী সিদ্ধহস্ত আছিল। উল্লেখ্য যে, জোনাকী যুগৰ পৰা অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যই প্ৰাণ পাই উঠিছিল যদিও, নাৰীৰ মনোজগতৰ প্ৰতিফলন ইমান স্পষ্ট আৰু বৈচিত্ৰপূৰ্ণ নাছিল। প্ৰাচীন পৰম্পৰাৰ লগতে নাৰীৰ দেহ-মন সাঙোৰ খাই আছিল। পৰম্পৰাবাদী সমাজখনৰ প্ৰাচীৰ ভাঙি ওলাই অহাটো নাৰীৰ পক্ষে কষ্টকৰ আছিল। অৱশ্যে, মামণি ৰয়ছম গোস্বামীৰ আগতে অসমীয়া উপন্যাসত নাৰীভাবনাৰ প্ৰতিফলন নোহোৱা নহয়। কিন্তু এই গৰাকী লেখিকাৰ উপন্যাসৰ মাজেৰে নাৰী মনৰ যি সুক্ষ্মাতিসূক্ষ্ম অনুভৱ প্ৰাঞ্জল ভাষাৰে বৰ্ণনা কৰা হৈছে, সেয়া অসমীয়া উপন্যাসত অতি বিৰল।

১.০১ পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদ আৰু *দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা* উপন্যাস : নাৰীৰ শোষণ, অৱদমন তথা পিতৃতান্ত্ৰিকতাৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিবাদ সাব্যস্ত কৰি সৰৱ হোৱা

ধাৰণাই হ'ল নাৰীবাদ। পিতৃতান্ত্ৰিক সমাজৰ পৰা লিংগ বৈষম্য দূৰীকৰণ, ৰাজনীতিত নাৰীৰ সক্ৰিয় অংশগ্ৰহণ, নাৰী শিক্ষাৰ প্ৰসাৰ, আৰ্থিক সুৰক্ষা প্ৰদান আদি বিভিন্ন উদ্দেশ্য আগত লৈ পাশ্চাত্যত নাৰীবাদী ধ্যান-ধাৰণাৰ উন্মেষ ঘটিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত এই আন্দোলনে সমগ্ৰ বিশ্বক প্ৰভাৱিত কৰিছিল। নাৰীবাদৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ হ'ল- উদাৰ নাৰীবাদ (Liberal Feminism), চৰম বা ৰূপান্তৰকামী নাৰীবাদ (Radical Feminism), সমাজবাদী নাৰীবাদ (Socialist Feminism), সাংস্কৃতিক নাৰীবাদ (Cultural Feminism), কৃষ্ণাঙ্গ নাৰীবাদ (Black Feminism) আৰু পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদ (Eco Feminism) আদি। ইয়াৰ ভিতৰত পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদ নাৰীবাদৰ এনে এটা বিশেষ শাখা য'ত নাৰী আৰু প্ৰকৃতিৰ মাজৰ সম্পৰ্ক অধ্যয়ন কৰা হয়।

পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদ মূলতঃ দুটা বিদ্যায়তনিক বিষয় য'ত পাৰিপাৰ্শ্বিকতা আৰু নাৰীবাদ দুটা বিষয় সংলগ্ন হৈ আছে। নাৰী আৰু প্ৰকৃতিৰ মাজত এক গভীৰ সম্পৰ্ক আছে- এই অৱধাৰণাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়েই পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদৰ সংজ্ঞা বিকশিত হৈছে। প্ৰকৃতি আৰু নাৰীৰ মাজত থকা এই সম্পৰ্কৰ ভিত্তি হ'ল- নাৰী আৰু প্ৰকৃতিৰ মাজত থকা কেতবোৰ উমৈহতীয়া গুণাগুণ। পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদৰ অধ্যয়ন মতে,

◆ প্ৰকৃতিৰ দৰে নাৰীও যুগ যুগ ধৰি শোষণ আৰু দমনৰ সন্মুখীন হৈ আছে।

◆ প্ৰকৃতিৰ দৰে নাৰীৰ মাজতো সহন কৰাৰ অদম্য শক্তি আছে।

◆ প্ৰকৃতিৰ দৰে নাৰীৰ মাজতো সৃষ্টিৰ ক্ষমতা আছে।

মামণি ৰয়ছম গোস্বামীৰ *দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা* উপন্যাসত জীৱন বৃত্তৰ ভিত্তিত অবিবাহিত, বিবাহিত আৰু বিধবা-এই তিনি শ্ৰেণীৰ নাৰী চৰিত্ৰ চিত্ৰিত কৰা হৈছে। লগতে এই তিনি শ্ৰেণীৰ অন্তৰ্ভুক্ত নাৰীৰ জীৱনৰ স্বাধীনতা খৰ্ব হোৱাৰ অনেক উদাহৰণ উপন্যাসখনৰ কাহিনীৰ মাজেৰে দাঙি ধৰা হৈছে। উপন্যাসখনত যিখন সমাজৰ কথা বৰ্ণনা কৰা হৈছে, সেইখন সমাজ মানৱীয়তাতকৈ অধিক পৰিমাণে পৰম্পৰাত বিশ্বাসী সমাজ। এফালে আদৰ্শ তথা মূল্যবোধ সম্পন্ন আৰু আনফালে সংস্কাৰ সম্পন্ন মানুহৰ যি দ্বন্দ্ব, সেয়াই উপন্যাসখনত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে আৰু এনে দ্বন্দ্বৰ

মেৰপাকত বিধ্বত হৈছে নাৰী চৰিত্ৰসমূহ।

উপন্যাসখনত বৰ্ণিত সমাজখনৰ নিয়ম অনুসৰি ছোৱালী পুষ্পিতা হোৱাৰ আগেয়ে বিয়া দিব লাগে। সেয়েহে কোনো ছোৱালী পিতৃগৃহত পুষ্পিতা হয় যদি সমাজৰ গৰিহণা পাব লগা হয় আৰু সেই ঘৰখনক অস্পৃশ্য বুলি গণ্য কৰা হয়। এনেবোৰ কাৰণতেই অতি কম বয়সতে বিয়া হৈ যোৱা নাৰীৰ জীৱনত নানা সমস্যাই দেখা দিয়ে। বিশেষকৈ অমিল বিবাহে নাৰীৰ জীৱনক দুৰ্বিসহ কৰি তোলে। উপন্যাসখনত গিৰিবালা, ইলিমন, ইলিমনৰ আইতাক একে সমস্যাৰ সন্মুখীন হৈছে। অপবাদৰ ভয়ত ইলিমন পুষ্পিতা হোৱা খবৰটো লুকুৱাই ৰাখিব লগা হৈছিল। আইতাকৰ মনত সদায় এটাই ভয় আছিল যে, ইলিমনৰ কন্যাকালৰ খবৰ পোৱাৰ লগে লগে ওচৰ-চুবুৰীয়া তিৰোতাসকলে তাইকলৈ বিভিন্ন কথা পাতিব আৰু শেষত এটা বুঢ়া বামুণলৈ তাইক বিয়া দিয়া হ'ব। ইলিমন আৰু আইতাক দুয়োয়ে কোনো পধ্যেই এই কথা মানি ল'ব পৰা নাছিল। পিতৃ প্ৰধান সমাজত ব্যৱস্থাত নাৰীৰ চিন্তা আৰু চেতনাই যে প্ৰাধান্য পোৱা নাছিল, তাৰেই উদাহৰণ ইলিমন। ইন্দ্ৰনাথৰ প্ৰতি থকা ভালপোৱাকো কেৱল সংস্কাৰৰ নামত জলাঞ্জলি দিবলৈ ইলিমন এদিন বাধ্য হৈছিল। সমাজৰ কঠোৰ নিয়মৰ আগত থিয় দিব পৰাকৈ ইলিমন প্ৰতিবাদী হৈ উঠা নাছিল। উপন্যাসখনৰ আন এটি নাৰী চৰিত্ৰ দুৰ্গাক বিধবা ৰূপত অংকন কৰা হৈছে। আমৰঙা সত্ৰলৈ বিয়া হৈ যোৱা দুৰ্গাৰ স্বামীৰ এটা সময়ত মৃত্যু হৈছিল আৰু ইয়াৰ বাবে সমাজখনে দুৰ্গাকেই জগৰীয়া কৰিছিল। বিধৱা দুৰ্গাৰ বাবে স্বামীগৃহৰ নিয়ম-নীতি বিশেষকৈ আমেতিৰ সময়খিনি যে অতি যন্ত্ৰণাদায়ক আছিল, সেই কথা উপন্যাসখনত বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

“বিধৱা হোৱাৰ সেইবছৰ এটা আমেতিৰ পৰা আনটো আমেতি অহাৰ সময়লৈকে দুৰ্গা যেন ভুতেই হৈ গ'ল। শঙ্কৰৰ ঘৰত প্ৰেতিনীৰ দৰে কাঁথিত বহি তুঁহ-জুই পুৰাঁই থকা এক প্ৰকাৰ অভ্যাসতেই পৰিণত হ'ল।” (দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা, পৃষ্ঠা-২৮)

ঘৰলৈ অহাৰ পিছতো দুৰ্গাই আশা কৰিছিল, স্বামীগৃহৰ পৰা তাইক ঘূৰাই নিবলৈ কোনোবা আহিব। কিন্তু দুৰ্গাৰ এই আশা অমূলক আছিল। পিতৃ গৃহতো দুৰ্গা নানা ঠাট্টা-মস্কৰাৰ সন্মুখীন হৈছিল। উপায়হীন হৈ তাই স্বামীগৃহলৈ উভতি

গৈছে। বিধবাই পৰম্পৰাগতভাৱে পালন কৰিব লগা সকলো নীতি নিয়মৰ প্ৰতি আত্মশীল দুৰ্গাই একমাত্ৰ স্বামীৰ আত্মাৰ সদগতিৰ বাবেই স্বামীগৃহত থাকি সকলো নিয়ম পালন কৰিছে। উপন্যাসখনিত দুৰ্গাৰ কোনো ধৰণৰ প্ৰতিবাদী ৰূপ এটা প্ৰত্যক্ষ কৰা নাযায়। বৰং ক'ব পাৰি দুৰ্গাই পিতৃতান্ত্ৰিক সমাজখনে পৰম্পৰাৰ দোহাই দি জাপি দিয়া সকলো নীতি-নিয়ম একান্ত মনে মানি ল'বলৈ বাধ্য হৈছে। উপন্যাসখনত বৰ্ণিত গিৰিবালা মামনি ৰয়ছম গোস্বামীৰ অন্যতম বলিষ্ঠ চৰিত্ৰ। গিৰিবালা চৰিত্ৰটিৰ মাজেদি তেখেতে বৈধব্য জীৱনৰ অপবিসীম দুখ-কষ্ট আৰু সমাজৰ হৃদয়হীন অনুশাসনৰ কথা উপন্যাসখনত বৰ্ণনা কৰিছে। উপন্যাসখনৰ কাহিনী অনুসৰি কন্যাকাল পোৱাৰ আগতেই সমাজত তথাকথিত সুচিতা ৰক্ষা কৰিবলৈ গিৰিবালাক বিয়া দিয়া হৈছিল এজন অসৎ চৰিত্ৰৰ লোকলৈ। অমিল বিবাহৰ এনে পৰিণতি স্বৰূপে গিৰিবালাৰ জীৱনলৈ নাম আহিছে যন্ত্ৰণা। একেদৰে উপন্যাসখনৰ আন এটি উল্লেখযোগ্য নাৰী চৰিত্ৰ হ'ল সৰু গোসাঁনী। এই চৰিত্ৰটিৰ কাৰ্যকলাপৰ মাজেদিও বিচিত্ৰতা আৰু নাৰী চেতনাৰ প্ৰকাশ ঘটিছে। সৰু গোসাঁনীয়েও ৰক্ষণশীল সমাজখনৰ নিয়মবোৰৰ পৰা নিজকে সম্পূৰ্ণ আঁতৰাই আনিব পৰা নাই।

উপন্যাসখনত বৰ্ণিত ইলিমন, দুৰ্গা, গিৰিবালা আৰু সৰুগোসাঁনী আদি নাৰী চৰিত্ৰসমূহৰ মাজেদি পিতৃতান্ত্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থাই পৰম্পৰা আৰু ৰীতি-নীতিৰ নামত যুগ যুগ ধৰি নাৰীক কৰা শোষণ আৰু অৱদমনৰ হৃদয়বিদাৰক কাহিনী বৰ্ণনা কৰা হৈছে। পিতৃতান্ত্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থাত সবাতোকৈ অৱদমিত হৈ আহিছে বিধবা নাৰীসকল। উপন্যাসখনত দুৰ্গা, গিৰিবালা আৰু সৰুগোসাঁনীৰ দৰে বিধবা নাৰীৰ জীৱনৰ কৰুণ কাহিনী মৰ্মস্পৰ্শী ভাৱে বৰ্ণনা কৰা হৈছে। ইলিমন, দুৰ্গা, গিৰিবালা আৰু সৰুগোসাঁনী আদিৰ ওপৰত পৰম্পৰাৰ দোহাই দি চলি অহা শোষণ আৰু অৱদমনক, মানুহে যুগ যুগ ধৰি প্ৰকৃতিৰ ওপৰত চলাই অহা শোষণ আৰু অৱদমনৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰি। এই দিশৰ পৰা উপন্যাসখনৰ নাৰী চৰিত্ৰসমূহে প্ৰকৃতিৰ লগত সমতা স্থাপন কৰিছে। প্ৰকৃতিৰ দৰে ইলিমনহঁতৰ অদম্য সহন শক্তি আছে বাবেই পিতৃতান্ত্ৰিক সমাজখনে বান্ধি দিয়া মানৱতা বিৰোধী নীতি-নিয়মসমূহ তেওঁলোকে পালন কৰি গৈছে। বিধবা নাৰী হিচাপে দুৰ্গাহঁতে যিসমূহ নীতি-নিয়মপালন কৰিবলগীয়া হৈছে, তাৰ মাজেদি

তেওঁলোকৰ সহনশীলতাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। প্ৰকৃতিৰ দৰেই দুৰ্গাহঁতৰ সৃষ্টিৰ ক্ষমতা আছে। দুৰ্গা, গিৰিবালা, সৰু গোঁসানীহঁত মানৱতাহীন সমাজখনত সদায়েই অৱদমিত হৈ আহিছে আৰু তেওঁলোকে পৰম্পৰা ৰক্ষাৰ নামত নিজৰ ইচ্ছা তথা আশা-আকাংক্ষাক জলাঞ্জলি দি আহিছে।

আমাৰ দেশত সমাজভেদে থকা কঠোৰ নিয়ম-নীতিৰ বন্দীশালত আৱদ্ধ হৈ জীৱন পাৰ কৰি থকা অজস্ৰ নাৰী এতিয়াও আছে। এনে পৰম্পৰাগত চিন্তাৰ প্ৰাচীৰ ভাঙি মুকলি আকাশৰ তললৈ ওলাই অহাৰ হাবিয়াস ৰখা চৰিত্ৰ হিচাপে উপন্যাসখনৰ গিৰিবালা চৰিত্ৰলৈ আঙুলিয়াব পাৰি। গিৰিবালা সংস্কাৰকামী, সাহসী আৰু স্পষ্টবাদী চৰিত্ৰ। পৰম্পৰাগত সমাজখনৰ প্ৰতি থকা আস্থাহীনতাই গিৰিবালাক প্ৰতিবাদী কৰি তুলিছে। সেইবাবেই বিধবা হোৱাৰ পিছত তাই চাল-চলন, খোৱা-বোৱা আদি ক'তো বাধা মানি লোৱা নাই। আনকি জৈৱিক বাসনাকো তাই পৰম্পৰাৰ দোহাই দি অৱদমন কৰিব খোজা নাই। শিক্ষাহীনতা আৰু কু-সংস্কাৰে নিমজ্জিত সমাজখনত গিৰিবালাই ব্যতিক্ৰমৰ পৰিচয় দিছে। সমাজৰ বাধা নেওচি গিৰিবালাই বিদ্যা আহৰণ কৰিছে আৰু সেই

বিদ্যাক মাৰ্ক চাহাবৰ সৈতে কাৰ্যত নিয়োগ কৰিছে। স্বামীৰ ঘৰৰ প্ৰতিও তাইৰ ক্ষোভ আছিল। গিৰিয়েকৰ চৰিত্ৰত প্ৰশ্ন তুলিব পৰাকৈ গিৰিবালাৰ বাহিৰে সেইখন সমাজত আন নাৰীয়ে সাহস কৰিব পৰা নাছিল। চৰিত্ৰহীন স্বামীৰ প্ৰতি অৱদমিত ঘৃণাই গিৰিবালাক পৰম্পৰাবিৰোধী কৰি গঢ়ি তুলিছে।

২.০০ উপসংহাৰ : আলোচিত উপন্যাস *দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা* ত অংকন কৰা ইলিমন, দুৰ্গা, সৰুগোঁসানী, গিৰিবালা এই আটাইকেইগৰাকী নাৰীয়েই সামাজিক অবিচাৰৰ বলি হৈ যন্ত্ৰণাদগ্ধ জীৱন যাপন কৰিবলৈ বাধ্য হৈছে। গিৰিবালাৰ যোগেদি উপন্যাসিকে এনে অবিচাৰৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহও ঘোষণা কৰিছে। নাৰী মনৰ সুস্ফুৰ্তিসুস্ফুৰ্ত ভাব-অনুভূতিৰ প্ৰকাশৰ মাজেদি উপন্যাসিকে সহৃদয় পাঠকৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছে। নাৰী ভাবনা আৰু নাৰী মনৰ বিচিত্ৰতা প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যত *দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা* বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। উপন্যাসখনত পাৰিপাৰ্শ্বিক নাৰীবাদৰ প্ৰতিফলন ঘটালৈ লক্ষ্য কৰি অসমীয়া উপন্যাসত এয়া অভিনৱ উপস্থাপন বুলিব পাৰি। ❖

প্ৰসংগ সূত্ৰ :

^১গোস্বামী, মামণি ৰয়ছম : *দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা*, প্ৰথম প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, ২০১১, পৃ. ৫-২৫৩।

প্ৰসংগ গ্ৰন্থপঞ্জী :

মূলগ্ৰন্থ :

গোস্বামী, মামণি ৰয়ছম, *দঁতাল হাতীৰ উঁয়ে খোৱা হাওদা*, প্ৰথম প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, ২০১১।

প্ৰাসংগিক গ্ৰন্থ :

Gauba, O.P. : *An Introduction to Political Theory*.
MACMILLAN PUBLISHERS INDIA LTD.
Sixth Edition, 2013, Published.

তুলনামূলক দৃষ্টিৰে অসমৰ 'মাঘবিহু' আৰু চাহ জনগোষ্ঠীৰ 'টুচু পৰব'

ড° সৰলা দাস

সহকাৰী অধ্যাপিকা, অসমীয়া বিভাগ

বাহনা মহাবিদ্যালয়

সাৰকথা :

অসমৰ মাঘবিহু আৰু চাহ জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলে পালন কৰা 'টুচু পৰব' দুটা উল্লেখযোগ্য লোক উৎসৱ। খুব উলহ-মালহেৰে পালন কৰা দুয়োটা উৎসৱৰে অসমত যথেষ্ট গুৰুত্ব আছে। মাঘবিহুত পালন কৰা ৰীতি-নীতি, লোকাচাৰ আদিয়ে অসমৰ সাংস্কৃতিক ঐক্য তথা সংহতি বৰ্তাই ৰখাত উল্লেখযোগ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰা দেখা গৈছে। ঠিক তেনেদৰে 'টুচু পৰব'তো চাহ জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলে কিছুমান বৈশিষ্ট্যসম্বলিত লোকাচাৰ পালন কৰি আহিছে। স্বৰ্ভব্য যে এই দুয়োটা উৎসৱৰে সময়, ৰীতি-নীতি, লোকাচাৰ তথা কৰ্মৰ ক্ষেত্ৰত সাদৃশ্য আৰু কেতিয়াবা বৈশাদৃশ্য থকা পৰিলক্ষিত হয়। এই দুয়োটা উৎসৱৰে কৃষিকৰ্মৰ লগত সম্পৰ্ক থকা ধাৰণাটোৱে বহুলভিত্তিত অসমৰ কৰ্মসংস্কৃতিৰ ক্ষেত্ৰখনৰে পৰিচয় কৰাই দিয়ে।

বীজশব্দ : মাঘবিহু, চাহ জনগোষ্ঠী, টুচু পৰব, ৰীতি-নীতি, উৎসৱ।

০.০ অৱতৰণিকা :

উৎসৱ হ'ল এটা জাতিৰ সাংস্কৃতিক দিশ উন্মোচনৰ প্ৰধান অৱলম্বন। জাতি বা জনজাতিসমূহৰ মাজত ই সম্প্ৰীতিৰ সাঁকো নিৰ্মাণ কৰাৰ উপৰিও তাৰ মূল শিৰা নিৰ্ণয়তো গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। উৎসৱৰ পৰিধি বিচাৰ কৰিলে ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য, ৰূপ-বৈচিত্ৰ্য, নৃত্য-গীত, বিশ্বাস-অবিশ্বাস, ৰীতি-নীতি আদিকে ধৰি বিভিন্ন ত্ৰিণ্য-কলাপবোৰৰ কথাই উনুকিয়াব পৰা যায়। উৎসৱসমূহে জাতি-জনজাতিৰ লোকৰ মাজত বিভিন্ন ভাৱানুভূতি জগাই তোলাৰ লগতে তাৰ সক্ৰিয়কৰণত নিৰ্ণায়ক ৰূপ গ্ৰহণ কৰে। সেয়েহে উৎসৱসমূহৰ আৱশ্যকতা কেতিয়াও নুই কৰিব নোৱাৰি। প্ৰকৃতাৰ্থত মানুহৰ জীৱনৰ আনন্দ-উল্লাস উৎসৱসমূহৰ লগতেই জড়িত হৈ থকা বাবে আদি পূৰ্বৰে পৰা ইয়াৰ লগত মানৱৰ এক এৰাব নোৱাৰা সম্পৰ্ক স্থাপন

হৈছে বুলি ক'ব পাৰি।

অসমীয়া সংস্কৃতি সমন্বয়ৰ সংস্কৃতি। অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বিশাল বাৰিধাৰা বৈ যোৱাত বিভিন্ন জনগোষ্ঠীয় সংস্কৃতিয়ে সহায় কৰিছে। অসমৰ মানুহৰ বাবে প্ৰাণৰো আপোন হৈছে বিহু। বিহুৰে এটা ভাগ হৈছে মাঘবিহু। এই মাঘবিহুক লৈ মানুহৰ মনত অপাৰ আনন্দ। পুহ মাহৰ সংক্ৰান্তিত আৰম্ভ হোৱা মাঘবিহুক অসমীয়া জাতি বুলিয়েই নহয়, বৰঞ্চ অসমত বসবাস কৰা অন্যান্য জনগোষ্ঠীসমূহেও বৰ উলহ-মালহেৰে পালন কৰি আহিছে। আনহাতে ভাৰতবৰ্ষৰ পূৱত অৱস্থিত অসমত সময়ে সময়ে ভিন-ভিন জনগোষ্ঠীৰ মানুহৰ আগমন ঘটা দেখা যায়। অষ্ট্ৰিক জনগোষ্ঠীৰ লোকো সেইসকলৰ ভিতৰত অন্যতম। ১৮-২৬ খ্ৰীষ্টাব্দত হোৱা ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ চৰ্ত অনুসৰি অসমৰ শাসনভাৰ

যেতিয়া ব্ৰিটিছৰ হাতলৈ যায়,তেতিয়া চাহ বাগিচাৰ কৰ্মীৰ বাবদ ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা অষ্ট্ৰিক জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলক লৈ অহা হয়। এওঁলোকক 'চাহ বনুৱা', 'চাহ শ্ৰমিক', 'চাহ জনগোষ্ঠী' বুলি কোৱা হয়। এওঁলোকৰ নিজা ভাষা, সংস্কৃতি আছে যদিও অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ উন্নতি সাধনত উল্লেখযোগ্য অৱদান আগবঢ়াই আহিছে। এই জনগোষ্ঠীয়ে পালন কৰি অহা উৎসৱসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম হৈছে 'টুচু পৰব'। অসমৰ প্ৰায় সকলো জনগোষ্ঠীয়ে পালন কৰাৰ নিচিনাকৈ অসমৰ চাহ জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলে মাঘবিহু বা ভোগালী বিহু পালন কৰে। ইয়াক তেওঁলোকে 'পৌষ পৰব' বা 'টুচু পৰব' বুলি কয়। 'টুচু পৰব'ক একপ্ৰকাৰে 'লক্ষ্মী' বা 'নৱান্ন উৎসৱ' বুলিও কোৱা হয়। সংস্কৃত ভাষাত 'তোষ' ধাতুৰ পৰা 'টচ' বা 'টুচু' শব্দৰ উৎপত্তি বুলিও কিছুমানে ক'ব বিচাৰে। অন্য এটা লোকবিশ্বাস মতে, 'পাচেতে' দেশৰ ৰজাৰ জীয়েক ভানুৱে প্ৰজাৰ মঙ্গল কামনাৰে নিজকে বলি দিছিল, তেতিয়াৰে পৰাই টুচু পূজাৰ প্ৰচলন প্ৰচলন হ'বলৈ পালে।^১ সম্পূৰ্ণ স্বকীয় পৰম্পৰাৰ মাজেৰে তেওঁলোকে এই উৎসৱটি পালন কৰে।

০.১ অধ্যয়নৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য :

উৎসৱসমূহে একো একোটা জাতিৰ মানদণ্ড নিৰূপণত সহায় কৰে। অসমৰ মাঘবিহু আৰু চাহ জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলে পালন কৰি অহা টুচু পৰবৰ লগত জড়িত বৈশিষ্ট্যসমূহে সামাজিক-সাংস্কৃতিক প্ৰেক্ষাপটত ঐক্য-সংহতিৰ সূচনা কৰি আহিছে। দুয়োটা উৎসৱতে পালন কৰি অহা লোকাচাৰ, বৈশিষ্ট্যসমূহৰ মাজত বিভিন্ন সাদৃশ্য-বৈশাদৃশ্য থকা পৰিলক্ষিত হয়। সেয়েহে মাঘবিহু আৰু টুচু পৰবৰ মাজত তুলনা কৰি মিল আৰু অমিল বিচাৰ কৰাই এই আলোচনাৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য।

০.২ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি :

'তুলনামূলক দৃষ্টিৰে অসমৰ 'মাঘবিহু' আৰু চাহ জনগোষ্ঠীৰ 'টুচু পৰব'—শীৰ্ষক বিষয়টিৰ আলোচনা কৰিবলৈ যাওঁতে বিশ্লেষণাত্মক আৰু তুলনামূলক পদ্ধতিৰ সহায় লোৱা হৈছে। বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিৰ দ্বাৰা মাঘবিহু আৰু টুচু পৰবৰ লগত সন্নিবিষ্ট লোকাচাৰ তথা ৰীতি-নীতিসমূহৰ বিশদ বিৱৰণ দিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। আনহাতে তুলনামূলক পদ্ধতিৰ সহায়ত দুয়োটা কৃষিভিত্তিক উৎসৱৰ মাজত থকা

পৰম্পৰাগত সাদৃশ্য-বৈশাদৃশ্যসমূহৰ বিচাৰ কৰা হৈছে।

০.৩ অধ্যয়নৰ পৰিসৰ :

অসমৰ জনজীৱনত সাংস্কৃতিক উপাদানসমূহে মান নিৰ্ণায়ক ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি আহিছে। আদিপূৰ্বৰে অসমৰ ইতিহাসত এনেধৰণৰ উৎসৱ-পাৰ্বনসমূহে গুৰুত্ব পাই আহিছে। আমাৰ আলোচনাৰ আওতাত মাঘবিহুৰ প্ৰচলিত ৰীতি-নীতি, লোকাচাৰ আৰু চাহ জনগোষ্ঠীৰ মাজত মহা ধুম-ধামেৰে অনুষ্ঠিত হৈ অহা টুচু পৰবৰ নিয়ম তথা লোকাচাৰসমূহৰ যথাযথ ব্যাখ্যা দাঙি ধৰা হৈছে। তদুপৰি আলোচনাৰ শিৰোনামে ইংগিত দিয়াৰ লেখীয়াকৈ দুয়োটা উৎসৱৰে মাজত এক তুলনা কৰা হৈছে।

১.০ 'মাঘ বিহু' আৰু 'টুচু পৰব'ৰ বৈশিষ্ট্য :

অসমৰ বাপতি সাহোঁনস্বৰূপ বিহুৰ তিনিটা প্ৰকাৰৰ ভিতৰত মাঘ বিহু বা ভোগালী বিহুও অন্যতম। আঘোণ-পুহত খেতিয়কসকলে পথাৰৰ পৰা শইচ আনি ঘৰলৈ অনাৰ সময়তে তেওঁলোকে আনন্দ-উল্লাসৰ মাজেৰে এই উৎসৱটি পালন কৰে সেয়ে ইয়াক 'লখিমী আদৰা' উৎসৱ বুলিও কয়। মাঘ বিহু ঘাইকৈ কৃষিভিত্তিক উৎসৱ। পুহ-মাঘৰ সংক্ৰান্তিৰ দিনা এই বিহু আৰম্ভ হয়। পুহ মাহৰ পৰাই মাঘ বিহু উপলক্ষে প্ৰস্তুতি আৰম্ভ হয়। ইয়াৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কে ইতিহাসেও সঠিক সিদ্ধান্ত দিব পৰা নাই। সম্ভৱত ই মঙ্গলীয় জনগোষ্ঠীৰ প্ৰভাৱেই ফল। পুহৰ সংক্ৰান্তিৰ দিনা ৰাইজে সমূহীয়াকৈ ন'ৰা, খেৰ আদিৰে সজা মেজি বা ভেলাঘৰ পোৰে। 'মেধ' শব্দৰ পৰা 'মেজি' শব্দৰ উৎপত্তি বুলি পণ্ডিতসকলে ঠাৱৰ কৰিছে। আনহাতে সংস্কৃতৰ 'মেঘগৃহ'ৰ অপভ্ৰংশ ৰূপ হিচাপে ভেলাঘৰক কোৱা হৈছে। আন কিছুমান পণ্ডিতৰ মতে কুৰুক্ষেত্ৰ যুদ্ধৰ সামৰণিৰ পিছত ইচ্ছামৃত্যু বৰণ কৰা ভীষ্মক সৎকাৰ কৰা হৈছিল বাবে সেই কাৰ্যৰ এক প্ৰতীক ৰূপে ভেলাঘৰ বা মেজি পোৰা হয় বুলিও বহুতে ক'ব খোজে। আকৌ বহুতে ইয়াক হিন্দু দৰ্শনত অগ্নিপূজাও বুলি ক'ব খোজে। এসময়ত আদিম যুগত শীতৰ প্ৰকোপ আৰু নিশাৰ আন্ধাৰৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ পৰবৰ্তী কালত বিভিন্ন শস্য ৰক্ষা কৰিবলৈ ব্যক্তিগতভাৱে একুৰা জুইৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছিল। পিছলৈ সামাজিক দিশলৈ অগ্ৰসৰ হোৱাৰ ফলত এই ব্যক্তিকেন্দ্ৰিকৰ ঠাইত সমূহীয়াভাৱে জুইৰ ব্যৱস্থা কৰা হয়।^২ অৱশ্যে মেজি পোৰাৰ সময়ত পুৰোহিতৰ দ্বাৰা বিভিন্ন

মন্ত্ৰোচ্চৰণ কৰি ভেলাঘৰ বা পেজিত মাহ,তিল,চাউল আদি অৰ্পণ কৰা হয়। উৰুকাৰ দিনা গোটেই গাঁৱৰ ৰাইজে লগ হৈ এসাজ খায়। মাঘ বিহুক কেন্দ্ৰ কৰি লোক-ক্ৰীড়াৰ অন্তৰ্গত হিচাপে বিভিন্ন খেল-ধেমালি,ৰং তামাছা আদি কৰা হয়। ইতিমধ্যে পুহৰ মাহৰ পৰাই পিঠা-পনা,চিৰা-সান্দহ,লাৰু আদি ঘৰে-ঘৰে বনোৱা হয় আৰু বিশ্বৰ সময়ত আলহী অতিথি তথা গাঁৱৰ মানুহক নিমন্ত্ৰণ কৰি আপ্যায়ন কৰা হয়। মাঘ মাহ যিহেতু এক ধৰ্মীয় মাহ ,সেইবাবে বিভিন্ন ধৰ্মমূলক অনুষ্ঠানো বিহুক উপলক্ষ কৰিয়েই ৰাইজে পতা পৰিলক্ষিত হয়।

অসমৰ প্ৰায় সকলো জনগোষ্ঠীয়ে পালন কৰাৰ নিচিনাকৈ অসমৰ চাহ জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলেও মাঘ বিহু বা ভোগালী বিহু উৎসৱ পালন কৰে। ইয়াক তেওঁলোকে ‘পৌষ পৰব’ বা ‘টুচু পৰব’ বুলি কয়। ‘টুচু পৰব’ মাঘ বিহুৰ উৰুকাৰ দিনাখন আৰম্ভ হয় আৰু মাঘ বিহুৰ (মকৰ সংক্ৰান্তিৰ) দিনাখনত সমাপ্ত হয়। অসমৰ জাতীয় উৎসৱ মাঘ বিহুৰ দিনাই অৰ্থাৎ মকৰ সংক্ৰান্তিৰ দিনাই চাহ জনগোষ্ঠীয় লোকসকলে এই টুচু পৰব আনুষ্ঠানিকভাৱে পালন কৰি আহিছে। এই পৰবক দুটা স্তৰত পালন কৰা হয়। ইয়াৰে প্ৰথমটোক ‘টুচু পূজা’ আৰু দ্বিতীয়টোক ‘পুচ পৰব’ বুলি কোৱা হয়। পুহ মাহ আৰম্ভ হোৱাৰ লগে লগে চাহ জনগোষ্ঠীৰ মানুহৰ গাত আনন্দৰ জোৱাৰ বয়। টুচু হৈছে মূলতঃ মহিলা কেন্দ্ৰিক অনুষ্ঠান সেইবাবে পুহ মাহ আৰম্ভ হোৱাৰ লগে লগে গাভৰুসকলে গাঁৱৰে এঘৰত গৈ আলোচনাত মিলিত হয়। আলোচনাৰ অন্তত তেওঁলোকৰ মাজৰ পৰা এজনী ‘টুচুমতী’ বাচি লয় আৰু সেইবাৰ পূজাটো কাৰ ঘৰত পাতিব সেয়াও নিশ্চিত কৰে। সেই মৰ্মে মকৰ সংক্ৰান্তিৰ পাচ,সাত বা ন-দিন আগত ইতিমধ্যে নিৰ্ধাৰণ কৰা স্থানত টুচু দেৱীৰ বেদী পতা হয়। টুচুমতীয়ে আদিৰ পৰা অন্তলৈকে গোটেইবোৰ কাম পৰিচালনা কৰে। টুচুমতীৰ আদেশ অনুযায়ী টুচুদেৱীৰ থাপনা পতা হয়। থাপনা পতাৰ দিনাৰ পৰা যদি মূল পৰবলৈ ন দিন থাকে,তেতিয়া ন জনী গাভৰুৱে,সাত দিন থাকিলে সাতজনী গাভৰুৱে আৰু পাঁচদিন বাকী থাকিলে পাঁচজনী গাভৰুৱে টুচু পূজাৰ আৰম্ভণি কৰে। টুচু পূজাৰ বৈশিষ্ট্যস্বৰূপে তেওঁলোকে মাটিৰ পাত্ৰত আৰৈ চাউলৰ পিঠাগুৰি ছটিয়াই লয় আৰু গোবৰৰ লাৰু বনায়। টুচু পূজাৰ আৰম্ভণিৰ দিনাৰ পৰা সামৰণিৰ দিনালৈকে গোটেই দিনটো তেওঁলোকে

উপবাসে থাকে আৰু সন্ধিয়া টুচুক জাগৰিত কৰে। সেই সময়ত চাকি ধূপ জ্বলোৱাৰ উপৰিও বাদ্য আদি বজাই এক সম্পূৰ্ণ মাস্তলিক পৰিৱেশৰ সৃষ্টি কৰে। মন কৰিবলগীয়া কথা যে আৰতিৰ সময়ত তেওঁলোকে টুচু পূজাৰ গীতো পৰিবেশন কৰি থাকে। এই গাভৰুকেইগৰাকীক টুচু দেৱীৰ মাক, পেহীয়েক, মাহীয়েক আদি বুলি বিশ্বাস কৰা হয় আৰু সেই সন্মোধনেৰে মতা হয়। টুচু পূজাত টুচুদেৱীক এখন দোলাৰ ভিতৰত চৌড়ল আৰু মূৰ্ত্তি সাজি ৰখা হয়। দোলাখন গছৰ পাতৰে সজা হয়।

টুচু পূজাত টুচুক চাহ জনগোষ্ঠীৰ লোকসমাজে শস্যৰ দেৱী হিচাপে জ্ঞান কৰে। পূজাৰীবিহীনভাৱে এই পূজাৰ কাম চলি থাকে। ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰা হৈছে যে ‘টুচুমা’ জনীয়েই এই পূজা পৰিচালনা কৰি থাকে। গোবৰেৰে সজা মূৰ্ত্তিৰ লগত কোনো বাহন নাথাকে। লোকবিশ্বাস অনুসৰি পুহত লক্ষ্মীদেৱীৰ লগত অলপো ধন-ধান নাথাকে। তেতিয়া তেওঁৰ বাহন ফেঁচাও তেওঁৰ ওচৰৰ পৰা আঁতৰি যায় আৰু মকৰ সংক্ৰান্তিৰ দিনা যেতিয়া লক্ষ্মীদেৱীৰ হাতলৈ ধন-ধান আহে তেতিয়া ফেঁচাও বাহন হিচাপে পুনৰ আহি ওলায়। স্মৰ্তব্য যে পুহ মাহৰ লক্ষ্মীদেৱীকহে টুচু বুলি কোৱা হয়। এই টুচু দেৱীক চাহ জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলে কেতিয়াবা কেতিয়াবা শিবৰ পুত্ৰী,কালী,দুৰ্গা,সীতা,সাবিত্ৰী আদি বিভিন্ন ৰূপত কল্পনা কৰি লয়। টুচু পৰবৰ গীতত আছে –

“অশোক বনে পাতেৰ ঘৰে

সীতাকে ৰাম ৰাখেছে

যোগীৰ বেশে ৰাৱন আসে

সীতা হৰণ কৰেছে।”

টুচু পূজাৰ কেইদিন তিনি,পাঁচ বা সাত দিনেই হওক, কেউটা দিনতেই সন্ধিয়া টুচু দেৱীৰ জাগৰণ হয়। জাগৰণৰ পিছত গোটেই ৰাতি নৃত্য গীত চলি থাকে। এই অনুষ্ঠান পুৰুষকেন্দ্ৰিক নহয় যদিও গীত বাদ্যত পুৰুষেও অংশগ্ৰহণ কৰে। পুৰুষসকলে মিলি আনন্দৰে হাৰিয়া পান কৰে। আনহাতে দিনৰ ভাগত বিশেষ পূজাৰ কাম নাথাকে বুলিয়েই ক’ব পাৰি।

টুচু পূজাৰ পৰ্ব দুটাৰ প্ৰথম পৰ্বটো কোনোবা গৃহস্থৰ ঘৰত হয়। ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰা হৈছে যে সেই ঘৰটো গাভৰুসকলে আলোচনামৰ্মে আগতীয়াকৈ নিৰ্বাচন কৰি লয়। প্ৰথমদিনা টুচুক জাগৰিত কৰি লয়। পিচদিনা ৰাতিপুৱাতে

গাভৰুসকলে স্নানাদি সম্পন্ন কৰি সকলোৰে মঙ্গল কামনা কৰি নৈবেদ্য প্ৰসাদ বিতৰণ কৰে। ইয়াৰ পিছতেই টুচুদেৱীক টুচুমাই শিৰত তুলি লৈ গাঁও ফুৰাবলৈ লৈ যায়। পাছে পাছে টুচু পূজাত ভাগ লোৱা গাভৰুসকলে গীত নৃত্য আনন্দ উল্লাসৰ মাজেৰে টুচু দেৱীৰ গালৈ ফুল, আখৈ আদি ছটিয়াই যায়। প্ৰতি গৃহস্থৰ ঘৰলৈ যাওঁতে গৃহস্থৰ লোকে চোতালৰ নিৰ্দিষ্ট ঠাইত সাৰি-মচি টুচুদেৱীক অৰ্থাৎ চৌড়লটোক বৰণ কৰে। টুচুমাই গৃহস্থক প্ৰসাদ খাবলৈ দিয়ে আৰু গৃহস্থইও সাধ্যানুসাৰে ‘পৌষ ৰুটী’ বা ‘তিল পিঠা’ আদি জলপানেৰে গাভৰুসকলক আপ্যায়ন কৰে। এনেদৰে টুচুদেৱীক গাঁও ফুৰাবলৈ নিয়া হয়। ইয়াৰ পৰৱৰ্তী স্তৰত টুচুদেৱীক নদীৰ ঘাটলৈ লৈ যোৱা হয় বিসৰ্জন দিয়াৰ উদ্দেশ্যে। টুচুদেৱীক লৈ যাওঁতে টুচুমাক অন্যান্য গাভৰুসকলে সঙ্গ দিয়ে। দুজনীমান মহিলাই নৈত ডুব মাৰি কলহত পানী ভৰাই আনি থাপনাত থয়। লক্ষ্যণীয় যে টুচুদেৱীক যিদিনা বিসৰ্জন দিব তাৰ আগদিনা টুচুমাৰ মাকে কয়—

“চল টুচু ভোজন কৰবি
কাল যাবি শশুৰবাড়ী
উঠ টুচু উঠ টুচু
ৰজনী পুৱাইল গ’
উঠ টুচু কৰ পূজন
যাতে হবে শশুৰ ঘৰ।”

লোকবিশ্বাস আছে যে শনিবাৰ বা মঙ্গলবাৰে টুচুদেৱীক নৈত বিসৰ্জন দিব নাপায়। টুচুদেৱীক বিসৰ্জন দিয়াৰ পাছত সকলোৱে গা-পা ধুই লয়। এনেদৰে টুচুপৰবৰ দ্বিতীয় পৰ্বটোৰ অন্ত পৰে।

১.১ ‘মাঘ বিহু’ আৰু ‘টুচু পৰব’ৰ মাজত সাদৃশ্য :

অসমত মাঘ বিহু আৰু টুচু পৰব দুয়োটা উৎসৱে বৰ উলহ-মালহেৰে পালিত হৈ আহিছে। দুয়োটা উৎসৱৰ যদিও সুকীয়া সুকীয়া ৰীতি-নীতি, বৈশিষ্ট্য বিদ্যমান ; তাৰ মাজত কেইটামান দিশত সাদৃশ্যও ধৰা পৰে। সেই সাদৃশ্যসমূহ হ’ল —

(ক) অসমৰ মাঘ বিহু আৰু টুচু পৰব দুয়োটাই মূলতঃ কৃষিভিত্তিক অনুষ্ঠান। আঘোণ-পুহ মাহত শইচ চপাই কৃষকসকলে বহুদিনীয়া শ্ৰম সাৰ্থক কৰাৰ আনন্দত বা দুবেলা দুসাজ খাব

পৰাৰ তৃপ্তিত পিঠা-পনা, চিৰা-সান্দহ আদিৰে আলহী অতিথিক আপ্যায়ন কৰাৰ উপৰিও নিজেও বং বহুইচ কৰে। চাহ জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলেও বহু দিনৰ শ্ৰম সাৰ্থক হোৱাৰ পিছত আই লক্ষ্মীক ‘টুচু দেৱী’ৰ ৰূপত প্ৰাৰ্থনা কৰে। সেয়েহে সমান্তৰালভাৱে দুয়োটা উৎসৱতে কৃষকসকলৰ শ্ৰম সাৰ্থক হোৱাৰ পৰিণতিত আনন্দ উল্লাসৰ ঢল বয়।

(খ) মাঘ বিহু আৰু টুচু পৰব দুয়োটাৰে পুহ আৰু মাঘৰ সংক্ৰান্তিৰ দিনাৰ পৰাই আৰম্ভ হয়। সেইদিনাখনকেই মাঘৰ উৰুকা বুলি কোৱা হয়। শ্ৰমজীৱী মানুহৰ শ্ৰমৰ অন্তত একেলগ হৈ সামাজিক ৰীতি-নীতি, পৰম্পৰাৰ মাজেৰে দুয়োটা জনগোষ্ঠীয়ে উৎসৱ পালন কৰে। গতিকে ক’ব পাৰি যে সময়ৰ ফালৰ পৰাও জনগোষ্ঠী দুয়োটাৰ মিল আছে।

(গ) মাঘ বিহু একপ্ৰকাৰে ক’বলৈ গলে লখিমী আদিৰ অনা উৎসৱ। প্ৰত্যক্ষভাৱে নহ’লেও ধান-মাহ আদি কৰি বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ শইচৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱী হৈছে লক্ষ্মী। মানুহে হৰ্ষোল্লাসেৰে ধান-মাহবোৰ চপাই আনে লগতে সেৱা শুশ্ৰূষা কৰি লক্ষ্মীদেৱীক ঘৰলৈ আহ্বান কৰে। ৰাইজে মিলি দেৱীমাতৃৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা কৰে যাতে সমাজৰ অভাৱ অনাটন দূৰ কৰি সকলোৰে মংগল কৰে। ঠিক তেনেদৰে চাহ জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলেও ছমাহ জোৰা পৰিশ্ৰমৰ অন্তত পুনৰ উৎপাদন বৃদ্ধিৰ কামনাৰে একে সময়তে লক্ষ্মীদেৱীক উপাসনা কৰে। তেওঁলোকে এই পৰবক দুটা ভাগত পালন কৰে —‘টুচু পৰব’ আৰু ‘পৌষ পৰব’ ৰূপে। এই দুয়োটাক একেলগে ‘মাঘে পৰব’ বুলিও কোৱা হয়। অৰ্থাৎ উদ্দেশ্যৰ ফালৰ পৰাও দুয়োটা উৎসৱৰ সামঞ্জস্য আছে।

(ঘ) মাঘবিহুত সকলো গৃহস্থই শস্য চপোৱাৰ ভাগৰ অৱসাদখিনি দূৰ কৰাৰ উদ্দেশ্যে বিভিন্ন ধৰণৰ পিঠা-পনা, লাৰু, মাহ-কড়াই, চিৰা, সান্দহ, জা-জলপান আদি প্ৰস্তুত কৰে। জীয়াৰী-বোৱাৰীৰ গাত পুহৰ মাহ সোমোৱাৰ পৰা তত নাইকিয়া হয়। ঢেকী, আখলঘৰ আদিত ভোগৰ সামগ্ৰী তৈয়াৰ কৰাত তেওঁলোক ব্যস্ত হৈ পৰে। টুচু পৰবতো ঘৰৰ জীয়াৰী-বোৱাৰীসকলে বিভিন্ন ভোগৰ সামগ্ৰী তৈয়াৰ কৰা দেখা যায়। অসমীয়া সমাজত মাঘ বিহুত প্ৰস্তুত কৰা তিলপিঠাৰ দৰে তেওঁলোকেও বিশেষভাৱে তিলপিঠা বনায় আৰু ঘৰে-ঘৰে যেতিয়া টুচু দেৱীক টুচুমা আৰু সঙ্গীসকলে ফুৰাবলৈ নিয়ে তেতিয়া গৃহিণীয়ে তেওঁক ‘পৌষ ৰুটী’ অৰ্থাৎ তিলপিঠাৰে আপ্যায়ন কৰে। অৱশ্যে তিলপিঠাক লৈ

তেওঁলোকৰ কেতবোৰ লোকবিশ্বাস আছে।

(ঙ) মাঘ বিহু বা ভোগালী বিহু আৰু টুচু পৰব দুয়োটাই লোকজীৱনৰ কৃষিশ্ৰম সাৰ্থকতাজড়িত আনন্দৰ উৎসৱ হ'লেও ইয়াৰ লগত ধৰ্মীয় কিছু পৰম্পৰাৰ ছিটিকনি সংপৃক্ত হৈ থকা দেখা যায়। আঘোণ-পুহত চপোৱা শস্য লক্ষ্মীদেৱীৰ কৃপাৰ ফলপ্ৰাপ্তি বুলি সমাজে বিশ্বাস কৰে। তেওঁৰ কৃপাৰ বাবেই সমাজত অভাৱ অনাটন নাইকিয়া হৈ ধনে-ধানে পৰিপূৰ্ণ হয়। আনহাতে মাঘ বিহুৰ প্ৰথম কৰ্ম হিচাপে মেজি পোৰাৰ যি ব্যৱস্থা তাক অগ্নি পূজাৰ লেখীয়া বুলি ক'ব পাৰি। কুকুৰাই ডাক দিয়াৰ আগতেই গা-পা ধুই আহি পৰিভ্ৰমণে পথাৰত উপস্থিত হয় আৰু পুৰোহিতৰ দ্বাৰা মন্ত্ৰ মাতি মেজিত অগ্নিসংযোগ কৰি প্ৰণাম কৰে।

অগ্নি প্ৰজ্বলনৰ লগতে ৰাইজে তিল-চাউল আদি ছটিওৱাৰ দৰে কিছুমান লৌকিক নিয়মো পালন কৰে। গতিকে এনেধৰণৰ কিছুমান কৰ্মই তিনিওটা বিহু উৎসৱক লৌকিক স্তৰৰ পৰা ধৰ্মীয় স্তৰলৈ উত্তৰণ ঘটোৱা বুলি ক'ব পাৰি। ঠিক তেনেদৰে টুচু পৰবতো আদিবাসী জনগোষ্ঠীয়ে 'টুচু' মানে লক্ষ্মীদেৱীক সম্পূৰ্ণ ধৰ্মীয় পৰম্পৰা, ৰীতি-নীতি আগত ৰাখি সমূহীয়াভাৱে পালন কৰে।

(চ) লোকবিশ্বাস সদায় মানুহৰ আবেগ-অনুভূতিৰ লগত সাঙুৰ খাই থাকে। মাঘ বিহুৰ লগত বহুতো লোকবিশ্বাস জড়িত হৈ থকা দেখা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে মাঘ বিহুৰ উৰুকাৰ ৰাতি পোহৰ হোৱাৰ সময়ত গৃহস্থই ঘৰৰ কোনোবা ফল-মূল লাগি থকা গছত খেৰ বা খেৰজাতীয় সামগ্ৰী বান্ধে। ইয়াৰ ফলত গছজোপাই পৰ্যাপ্ত ফল দিয়ে বুলি বিশ্বাস কৰা হয়। আকৌ উৰুকাৰ পিছদিনা পূৱে ধলফাট দিওঁতেই ডেকা এজনে গা-পা ধুই অগ্নিদেৱতাৰ নাম লৈ বা মন্ত্ৰোচ্চাৰেণেৰে আনুষ্ঠানিকভাৱে মেজি বা ভেলাঘৰত জুই দিয়ে। তাৰ পিছত ৰাইজে অগ্নিলৈ তামোল-পাণ আগবঢ়াই সেৱা জনায়। কোনোবা কোনোবা ঠাইত মেজিত মাহ-কৰাই আদিও ছটিওৱা হয়। মেজিত ছটিওৱাৰ পিছতহে ৰাইজে গ্ৰহণ কৰে আৰু ঘৰলৈ কিছু লৈ অনা হয়। এই মাহ-কৰাই গৃহস্থৰ বাৰীত, হাঁহ-কুকুৰাৰ গঁৰাল, গৰুৰ গোহালি, লাওৰ হেন্দালি আদিত ছটিয়াই দিলে বছৰটোলৈ জীৱ-জন্তুৰ বেমাৰ-আজাৰ নহয় আৰু বয়-বস্তুৰে ঘৰ পৰিপূৰ্ণ হয় বুলি মনা হয়। তদুপৰি মেজি বা ভেলাঘৰৰ সন্মুখত আঁঠু লোৱাৰ পিছত মানুহৰ জাৰ নোহোৱা হয় বুলিও লোকবিশ্বাস আছে। আকৌ টুচু পৰবতো

ভিন-ভিন লোকবিশ্বাস মানি চলা দেখা যায়। ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰা হৈছে যে টুচু পৰবৰ সময়ত ঘৰৰ গৃহিণীয়ে 'পৌষ ৰুটা' বনায়। টুচুমাই টুচুদেৱীক সঙ্গীসকলৰ সৈতে গাওঁ পৰিভ্ৰমণ কৰোৱাৰ সময়ত ঘৰৰ গৃহিণীয়ে এই 'পৌষ ৰুটা' বা তিল পিঠা তেওঁলোকক খাবলৈ দিয়ে। লোকবিশ্বাস অনুসৰি বছৰৰ কেবল মাঘ মাহতহে এই পিঠা বনোৱা হয় আৰু খোৱা হয়। বাকী মাহত এই পিঠা খাব নাপায়। আনহাতে বংশ পৰিয়ালৰ কোনোবাৰ মৃত্যু হ'লে এই পিঠা এবছৰলৈ বনাব বা খাব নাপায়। তেনেদৰে টুচু পূজাত মিঠা আলু, কাঠ আলু আদিও খোৱা হয়। যদি সেই সময়ত আলু খোৱা নহয় তেতিয়া পিছৰ জনমত গাহৰি হৈ জন্মিব লাগে বুলি তেওঁলোকে বিশ্বাস কৰে। এনেধৰণৰ বহু লোকবিশ্বাস চাহ জনগোষ্ঠীৰ লোকৰ লগত জড়িত হৈ থকা দেখা যায়।

১.২ 'মাঘ বিহু' আৰু 'টুচু পৰব'ৰ মাজত বৈসাদৃশ্যঃ

মাঘ বিহু আৰু টুচু পৰব দুয়োটা উৎসৱৰ মাজত বিভিন্ন দিশত সাদৃশ্য আছে যদিও কেতবোৰ দিশত ইয়াৰ অমিল থকাও পৰিলক্ষিত হয়। সেই বৈসাদৃশ্যবোৰ তলত জুকিয়াই চাবৰ চেষ্টা কৰা হ'ল --

(ক) মাঘ বিহু এক সন্তোষৰ অনুষ্ঠান। আনন্দ-হৰ্ষোন্মাদেৰে কৃষিজীৱী জনসাধাৰণে এই অনুষ্ঠান পালন কৰে। টুচু পৰবত সাধাৰণতে কোনো এজনী টুচুমা নিৰ্বাচন কৰি তেওঁৰ দ্বাৰা টুচুদেৱীক (লক্ষ্মীদেৱীক) প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়। অৰ্থাৎ লক্ষ্মীদেৱীক সমজুৱাকৈ পূজা কৰা হয় আৰু সন্ধিয়া সন্ধিয়া সকলো গাঁৱৰ মহিলাই মিলিত হৈ দেৱীৰ আৰতি বন্দনা কৰা হয়। এই পূজা কেতিয়াবা এদিনীয়া, কেতিয়াবা তিনিদিনীয়া নাইবা কেতিয়াবা সাতদিনীয়াকৈও পালন কৰা দেখা যায়। অৱশ্যে বৰ্তমান সময়ত বেছিভাগ ঠাইতে দিনজোৰাকৈ পালন কৰাহে পৰিলক্ষিত হয়।

আনহাতে মাঘ বিহুত তেনেধৰণৰ ৰীতি-নীতি পালন কৰা দেখা নাযায়। ইয়াত তেনেকৈ দেৱী জাগৰণ কৰা বা বিসৰ্জন দিয়াৰ পৰম্পৰা নাথাকে।

(খ) মাঘ বিহুত পুৰুষ-মহিলা উভয়ে সমানে আনন্দত ভাগ লয়। পুৰুষ-মহিলা উভয়ৰ পাৰস্পৰিক সহযোগিতাত এই উৎসৱ পাৰ হয়। কিন্তু টুচু পৰব সম্পূৰ্ণ

মহিলাকেন্দ্ৰিক অনুষ্ঠান। অৱশ্যে গীত-মাত-বাদ্য আদিত পুৰুষেও অংশগ্ৰহণ কৰা দেখা যায়।

(গ) মাঘ বিহুত মেজি জ্বলোৱা হয়। প্ৰামাণ্যলব্ধ কিশোৰ, চেমনীয়া তথা ডেকাসকলে পথাৰৰ ন'ৰা, খেৰ, কাঠ, বাঁহ আদি গোটাই পথাৰত বা মুকলিমূৰীয়া ঠাইত মেজি বা ভেলাঘৰ সাজে। বিহুৰ উৰুকাৰ নিশা গাঁৱৰ ৰাইজ লগ হৈ মেজিৰ থলীতে ভোজ-ভাত খায় আৰু পুৱতি নিশা মেজিত অগ্নি দিয়ে। অগ্নি দিয়াৰ পূৰ্বে বৈদিক নিয়ম-আচাৰ পালন কৰা হয়। টুচু পৰবত এনেধৰণৰ লোকাচাৰ নাথাকে।

(ঘ) টুচু পৰবত টুচুদেৱীক জাগৰণৰ সময়ত বন্দনা গীতৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বিসৰ্জন দিয়ালৈকে বিভিন্ন ধৰণৰ দেৱীৰ প্ৰশস্তিমূলক গীত গোৱা হয়। এই গীতবোৰৰ ভিতৰত বন্দনা গীত, টুচু আদৰণিৰ গীত, টুচু ঘুমোৱা গীত, টুচু বিবাহ গীত, দেৱ-দেৱীৰ বৰ বিচৰা গীত, বিসৰ্জনৰ গীত আদি উল্লেখযোগ্য। এই প্ৰসংগতে উল্লেখনীয় যে অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ এটা শাখা বেলাড গীতৰ অৱস্থিতিও কিছু পৰিমাণে ইয়াত লক্ষ্য কৰিব পাৰি। তেনে একধৰণৰ গীত হ'ল—

“বাড়ী মাজে ফুলগাছটি
কুল ৰ'দ ৰ'দ কৰে ল'
শেষ ৰাইতে কুকিল ডাকে
টুচুৰ মন ভূলাতে গ'।”

(গীতটোৰ মাজেৰে এগৰাকী টুচুমতী বা এগৰাকী নাৰীৰ কৰুণ কাহিনী বৰ্ণিত হৈছে)

আনহাতে অসমৰ জাতীয় উৎসৱ মাঘ বিহুত তেনেধৰণৰ বিভিন্ন গীতৰ উপৰিও কোনো কাহিনী গীতৰ প্ৰয়োগ নহয়।

(ঙ) চাহ জনগোষ্ঠীৰ মহিলাসকলে লগ হৈ পুহ মাহ প্ৰৱেশ কৰাৰ লগে লগে গাঁৱৰে অকুমাৰী এজনীক টুচুমাৰুপে নিৰ্বাচন কৰে। টুচু পৰবৰ কেউটা দিনেই টুচুমাৰ পৰিচালনাত অনুষ্ঠানটি ৰূপায়িত হয়। মাঘ বিহুত তেনেধৰণৰ কোনো পূজা পালন কৰা নহয়। সেইবাবে ইয়াত কোনো ধৰণৰ পূজা পৰিচালনাৰ প্ৰশ্ন নুঠে। ই সম্পূৰ্ণ কৃষি চপোৱাৰ পিছৰ আনন্দৰ উৎসৱ তথা ভোগৰ উৎসৱ।

১.৩ উপসংহাৰ :

মানুহৰ হেঁপাহৰ অন্ত নাই। পুহ-মাঘৰ সংক্ৰান্তিত

আৰম্ভ হোৱা মাঘ বিহুক অসমীয়া জাতি বুলিয়েই নহয়, বৰঞ্চ অসমত বসবাস কৰা অন্যান্য জনগোষ্ঠীসমূহেও বৰ উৎসাহেৰে পালন কৰি আহিছে। আনহাতে ভাৰতবৰ্ষৰ পূব প্ৰান্তত অৱস্থিত অসমত সময়ে সময়ে আগমন ঘটাই জনগোষ্ঠীসমূহৰ ভিতৰত যিহেতু অষ্টিকসকলো অন্যতম, সেয়ে বৰ অসমৰ লগত মিলিত হৈ যোৱা তেওঁলোকৰ সংস্কৃতিয়েও গোটেই ভাৰতবৰ্ষতে ভাস্বৰ হৈ উঠিছে। তেওঁলোকৰ চিন্তাধাৰাৰ বহিঃপ্ৰকাশ এনেবোৰ কৰ্মৰ মাজেৰে হোৱা দেখা যায়। ইতিমধ্যে আলোচনাটোৰ আওতালৈ বৃহত্তৰ অসমীয়া জাতিৰ লগতে অন্যান্য জনগোষ্ঠীসকলে পালন কৰা মাঘ বিহুৰ উপৰিও চাহ জনগোষ্ঠীয়ে পালন কৰা টুচু পৰবৰ এক পৰিচয় দাঙি ধৰাৰ লগতে তুলনাও কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। আপাত দৃষ্টিত মাঘ বিহুৰ সময়ৰ ব্যস্ততাই অসমীয়া মানুহক এক গতিশীলতা দান কৰিছে। সময় যিহেতু গতিশীল, সেয়েহে মাঘ বিহুত পূৰ্বৰ ৰাজকীয় উৎসাহ আজি আৰু নাই। লক্ষ্যণীয় কথা যে সময়ৰ লগে লগে নিয়ম, আচাৰবোৰৰ বহুখিনিয়েই পৰিবৰ্ত্তন লাভ কৰা দেখা গৈছে। জাতীয় সংহতিৰ বিকাশত তথা বিশাল আৰু বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ সংস্কৃতিৰ ৰক্ষণাবেক্ষণত অসমবাসীৰ ভূমিকা সদায় স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব। তদুপৰি দুয়োটা উৎসৱে জাতি-ধৰ্ম-বৰ্ণ নিৰ্বিশেষে মহামিলনৰ এক বাৰ্তা কঢ়িয়াই নিব পাৰিছে। সম্প্ৰতি বিশ্বায়নৰ প্ৰেক্ষাপটত এনেধৰণৰ উৎসৱে পালন কৰা ভূমিকাই মানুহৰ চিন্তাচৰ্চাক এক নৱ পৰিসৰৰ মাজলৈ লৈ গৈছে।❖

পাদটীকা :

^১ লেখাৰু, জিতু কুমাৰ : অসমৰ লোক-উৎসৱ আৰু লোক-সংস্কৃতি, পৃষ্ঠা-১১২

^২ চৌধুৰী, সতীশ চন্দ্ৰ : লোক-সংস্কৃতিৰ সুৰভি, পৃষ্ঠা-৭৩

^৩ তথ্যদাতা : জয়ৰাম কুৰ্মী, গাঁও-ৰাঙলী, শিৱসাগৰ, বয়স-৩৫

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী :

(১) কুৰ্মী, সুশীল : অসমৰ চাহ-শ্ৰমিকৰ অবদান, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, প্ৰথম সংস্কৰণ, ডিচেম্বৰ ২০০৭

(২) চৌধুৰী, সতীশ চন্দ্ৰ : লোক-সংস্কৃতিৰ সুৰভি, কিৰণ প্ৰকাশন, ধেমাজি, দ্বিতীয় সংস্কৰণ, মে' ২০০৮

(৩) লেখাৰু, জিতু কুমাৰ : অসমৰ লোক-উৎসৱ আৰু লোক-সংস্কৃতি, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, প্ৰথম প্ৰকাশ, ডিচেম্বৰ ২০০৮

য়েছে দৰজে ঠংচিৰ উপন্যাস 'লিঙবিক'ত চেৰদুকপেন জনগোষ্ঠীৰ বিবাহকেন্দ্ৰিক লোকাচাৰ গা-খন প্ৰথা আৰু নাৰী স্বাধীনতাৰ ঐতিহ্য

ড° পুণ্য লতা গোহাঁই, সহকাৰী অধ্যাপিকা
অসমীয়া বিভাগ, ড° বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা মহাবিদ্যালয়

সংক্ষিপ্ত :

অসমীয়া ভাষাত সাহিত্য চৰ্চা কৰা এগৰাকী জনগোষ্ঠীয় লেখক হ'ল য়েছে দৰজে ঠংচি। ঠংচিদেৱৰ জন্ম হৈছিল ১৯৫২ চনত অৰুণাচল প্ৰদেশৰ পশ্চিম কামে জিলাৰ জগং (জী) নামে গাঁৱত। জন্মগতভাৱে তেওঁ চেৰদুকপেন ফৈদৰ লোক। অৰুণাচল প্ৰদেশৰ অন্যান্য জনগোষ্ঠীসমূহৰদৰে চেৰদুকপেন জনগোষ্ঠীয়ো হ'ল স্বকীয় ধৰ্ম-ভাষা-সাংস্কৃতিৰে জীয়াই থকা জাতি। সেই চেৰদুকপেন জনগোষ্ঠীৰে এজন লেখক হিচাপে ঠংচিদেৱৰ বিভিন্ন লেখনিত চেৰদুকপেন জনগোষ্ঠীৰ জীৱন-ধাৰণ প্ৰণালী, অৰ্থনৈতিক, ৰাজনৈতিক, সামাজিক, লোক-সাংস্কৃতিক দিশবোৰ নিখুঁটৰূপত প্ৰতিফলিত হৈছে। তেওঁৰ ৰচিত বিভিন্ন উপন্যাস, গল্প, কবিতা, আত্মজীৱনী আদিত অৰুণাচল প্ৰদেশৰ নানা সাংস্কৃতি-ভাষিক সমলে স্থান দখল কৰিছে। তেনে এক স্বকীয় বৈশিষ্ট্যৰে জীৱন-ধাৰণ কৰি থকা অৰুণাচল প্ৰদেশৰ এটি শক্তিশালী জনগোষ্ঠী চেৰদুকপেনক লৈ ৰচনা কৰা এখন উপন্যাস হ'ল 'লিঙবিক'। দেখা গৈছে যে, উপন্যাসখনৰ নামকৰণতে জনগোষ্ঠীয় ভাষিক, সাংস্কৃতিক আৰু সামাজিক বৈশিষ্ট্য নিহিত হৈ আছে। তদুপৰি উপন্যাসখনৰ মূল বিষয় ৰাফ্‌স বিবাহকেন্দ্ৰিক। বিবাহৰ লগত জড়িত বিভিন্ন ৰীতি-নীতি, পৰম্পৰা আৰু বিবাহক কেন্দ্ৰ কৰি গঢ় লোৱা সমস্যা গা-খন প্ৰথা, ইয়াৰ পৰিণতি আদি অনেক লোকাচাৰে উপন্যাসখনি সমৃদ্ধ হৈ আছে। সেয়েহে এনেবোৰ সাংস্কৃতিক বিশেষত্বলৈ লক্ষ্য কৰি 'লিঙবিক' উপন্যাসখনিক অধ্যয়নৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰা হৈছে। বিষয়টি অধ্যয়নৰ বাবে 'লিঙবিক' উপন্যাসখনিক মুখ্য সমলৰূপে গ্ৰহণ কৰা হৈছে লগতে গৌণ সমলৰূপে আন গ্ৰন্থবোৰ সহায় লোৱা হৈছে। এনে আলোচনাই অসমৰ সীমান্তৱৰ্তী ৰাজ্য অৰুণাচল প্ৰদেশৰ জনগোষ্ঠীসমূহৰ জীৱন অন্বেষণ কৰি অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰাৰ পথ প্ৰশস্ত কৰিব বুলি আশাবাদী।

বীজ শব্দঃ চেৰদুকপেন, ৰাফ্‌স বিবাহ, গা-খন, নাৰী-মনস্তত্ত্ব।

আৰম্ভণি :

অৰুণাচলী লেখক হৈয়ো অসমীয়া ভাষাত নিজ ৰাজ্যৰ পটভূমিত সাহিত্য চৰ্চা কৰি এফালে স্বজাতি আৰু স্বৰাজ্যৰ সামাজিক-সাংস্কৃতি পৰম্পৰাক বিশ্ব দৰবাৰলৈ লৈ যোৱাৰ প্ৰয়াস আনফালে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য চহকী কৰাত অৱদান আগবঢ়োৱা ঠংচিদেৱৰ একাধাৰে গল্পকাৰ, কবি, উপন্যাসিক। স্কুলীয়া দিনৰে পৰা সাহিত্য চৰ্চা কৰা ঠংচিয়ে 'জোনবাই' নামৰ কবিতা লিখি সাহিত্যিক জীৱনৰ আৰম্ভণি কৰে। প্ৰথমে

কবিতা, নাটক ৰচনাৰ মাজতে সৃষ্টি সীমাবদ্ধ ৰাখিছিল যদিও পিছৰ পৰ্যায়ত গল্প, উপন্যাস ৰচনাৰ মাজেৰে স্বকীয় শৈলী বতাহি ৰাখে। তেওঁ বিভিন্ন আলোচনী যেনে— প্ৰান্তিক, গৰীয়সী, সংগম, মনোৰঞ্জন আদিত গল্প লিখিছিল।

ঠংচিৰ শিক্ষা-সাহিত্য আৰু কৰ্ম জীৱন :

ঠংচিয়ে শিক্ষা জীৱনৰ পাতনি মেলে জী গাঁৱৰ প্ৰাথমিক

বিদ্যালয়ত পিছত ক্ৰমে বোমডিলা চৰকাৰী উচ্চতৰ মাধ্যমিক বিদ্যালয়ত শিক্ষা গ্ৰহণ কৰি কটন মহাবিদ্যালয়ৰপৰা অসমীয়াত অনাৰ্চসহ স্নাতক ডিগ্ৰী লাভ কৰে। তাৰ পিছত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা অসমীয়া ভাষাত স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী অৰ্জন কৰে আৰু ১৯৭৭ চনত অৰুণাচল প্ৰদেশৰ অসামৰিক সেৱাত যোগদান কৰে আৰু ১৯৯২ চনত ভাৰতীয় প্ৰশাসনিক সেৱালৈ পদোন্নতি লাভ কৰে। ১৯৯৩ চনৰ পৰা টাৱাং, নামনি সোৱণশিৰি, চাংলাং, লোহিত আৰু পূৱ কামেং জিলাৰ উপায়ুক্ত হিচাপে সেৱা আগবঢ়াই অৰুণাচল প্ৰদেশ চৰকাৰৰ পৰ্যটন আৰু সাংস্কৃতিক পৰিক্ৰমা নগৰ উন্নয়ন, গৃহ নিৰ্মাণ আৰু পৰিকল্পনা আদি বিভাগৰ সচিব পদত কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰিছিল। তেওঁৰ ৰচিত সাহিত্য কৰ্মসমূহ হ'ল ক্ৰমে— কামেং সীমান্তৰ সাধু গ্ৰন্থ, চনম আৰু লিঙঝিক, মই পুনৰ জন্ম লম, মৌন গুঁঠ মুখৰ হৃদয় (২০০১), বিষ কন্যাৰ দেশত, শৰ কটা মানুহ (২০০৪), মিছিং (২০১৪) উপন্যাস; পাপৰ পুখুৰী, বাঁহৰ ফুলৰ গোধ, ধাৰ আৰু অন্যান্য গল্প (২০২১), অন্য এখন প্ৰতিযোগীতা গল্প সংকলন; ধুনীয়া মানুহৰ ধুনীয়া দেশত (২০২১), হাঁহি আৰু চকুলোঁৰ শৈশৱ, এক আত্মজীৱনী আদি আত্মজীৱনীমূলক ৰচনা। তেওঁ আচাৰ্য শান্তিদেৱৰ বৌধিচৰ্য্যতাৰ (বৌদ্ধকাব্য) অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে। তদুপৰি প্ৰৱাসত মুক্ত জীৱন পুণ্যাত্মা দালাই লামাৰ দ্বিতীয় আত্মজীৱনী অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছে। জেনেৰেল জে জে সিংৰ সৈনিকৰ প্ৰিয় সেনাপতি এক আত্মজীৱনীখন অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰি তেওঁ অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যৰ জগতখনো চহকী কৰিছে। বৰ্তমানলৈকে তেওঁ সাহিত্য অকাডেমি বঁটা (২০০৫), ভাষা ভাৰতী সাহিত্য পুৰস্কাৰ, অসম সাহিত্য সভাৰ বিষুঃ ৰাভা বঁটা, অসম উপত্যকা সাহিত্য বঁটা (২০১৭), ভূপেন হাজৰিকা ৰাষ্ট্ৰীয় বঁটা (২০১৭), ভাৰত চৰকাৰে সাহিত্য আৰু শিক্ষা ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ অৱদানৰ বাবে পদ্মশ্ৰী ২০২০ চনত প্ৰদান কৰে।

চেৰদুকপেন জনগোষ্ঠীৰ চমু পৰিচয় :

চেৰদুকপেন জনগোষ্ঠী হৈছে অৰুণাচল প্ৰদেশৰ এটি সৰু জনগোষ্ঠী। তেওঁলোক ভাল খেতিয়ক আৰু বেপাৰ-বাণিজ্যত বিশেষভাৱে পাৰ্গত। ধৰ্মীয়ভাৱে তেওঁলোক অদৃশ্য শক্তিৰ উপাসক যদিও মহামায়া বৌদ্ধ ধৰ্ম (Mahayana Buddhism) আৰু জনগোষ্ঠীয় Magical religious ত বিশ্বাস কৰে। তেওঁলোক পশ্চিম কামেং জিলাৰ ৰূপা,

চেৰগাঁও আৰু জি-গাঁও অঞ্চলত বসবাস কৰে। তেওঁলোকৰ জনসংখ্যা তিনি হাজাৰমান হ'ব। কিন্তু তেওঁলোকে জন্মলগ্নেৰে পৰা অৰুণাচলৰ প্ৰশাসনিক দিশৰ সৈতে জড়িত। এওঁলোক ৰাজবংশৰ লোক বুলি জনা যায়। জনশ্ৰুতি অনুসৰি এওঁলোকৰ গাত আহোম ৰাজবংশৰ তেজ আছে বুলি শুনা যায়। তেওঁলোকৰ মাজত প্ৰচলিত প্ৰবাদ অনুসৰি লাছাৰ ৰজা বে অংটুছেন গোম্পোৱে এগৰাকী আহোম কুঁৱৰী বিয়া কৰিছিল। কুঁৱৰীৰ তৃতীয় পুত্ৰৰপৰা শ্বেৰডুকপেনৰ ৰজাসকল হয় বুলি এতিয়াও বুঢ়া-মেথাসকলে কৈ আহিছে। এওঁলোক ভোট-মোঙ্গোল গোষ্ঠীৰ অন্তৰ্গত। সেইফালৰ পৰা তেওঁলোকৰ ভাষাও ভোটবৰ্মী শাখাৰ ভাষা। অৱশ্যে তেওঁলোকৰ মাজত অসমীয়াকে ধৰি বহুকেইটা উপভাষাৰ প্ৰচলন আছে।^১ এওঁলোক মূদু আৰু সন্ত্ৰাস্ত। চেৰদুকপেনসকল দেখাত শুৱনি, উজ্জ্বল, স্বাস্থ্যৱান আৰু ওখ-পাখ, স্বভাৱত শান্ত, ধীৰ-স্থিৰ, আকৰ্ষণীয় আৰু বিশ্বাসযোগ্য।^২ এওঁলোকে টাৱাঙৰ লামাসকলকে গুৰু বুলি মানে। সামাজিকভাৱে ৰজাই প্ৰধান। ৰজাৰ পদ বংশানুক্ৰমে চলে। এওঁলোকে খোৱা-লোৱাত বহুতো বাধা-নিষেধ মানি চলে। বৌদ্ধসকলে বনৰীয়া জন্তুৰ মঙহ খালেও গৰু, গাহৰি, ছাগলী বা কুকুৰাৰ মঙহ নাখাইছিল। অৱশ্যে বৰ্তমান এনে নিয়ম সলনি হৈছে। যি কি নহওঁক চেৰদুকপেনসকল সংখ্যাগত দিশত সৰল জাতি। সমাজত শ্ৰেণীবিভাজন মানি চলে। এওঁলোকৰ দুটা শ্ৰেণী হ'ল থং আৰু চাও। বিশ্বাস অনুসৰি থংসকল লাছাৰ ৰজাৰ জাপাং বুৰা নামৰ তৃতীয় পুত্ৰৰপৰা উদ্ভূত আৰু চাওসকল ভাৰী বা বহতীয়া মানুহ। এই দুই শ্ৰেণীৰ মাজত বিয়া-বাৰু নচলে।^৩ উচ্চ বংশোদ্ভৱ জাতি চেৰদুকপেনসকলৰ মাজত সামাজিক পূজা-পাৰ্বনৰ কাম কৰিবলৈ 'জিজি' নামৰ একশ্ৰেণী পুৰোহিত আছে। তেওঁলোকে অলৌকিক শক্তিৰ পৰা ৰক্ষা পৰিবৰ বাবে জিজিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে।^৪ চেৰদুকপেনসকলৰ মাজত লেভিৰেট, পলুৱাই নিয়া, বলেৰে ধৰি নিয়া আৰু সামাজিক প্ৰথাৰে পতা প্ৰায় চাৰিপ্ৰকাৰৰ বিবাহৰ প্ৰচলন আছে। তেওঁলোকৰ মাজত স্বামী সন্মহীয় প্ৰথাৰে নিজ বংশৰ ভিতৰত আৰু আন-বংশৰ মানুহৰ লগত বিবাহ পতাৰ দস্তৰ আছে। মাকৰ ককাই-ভাইৰ পুতেকৰ সৈতে বা পেহীয়েকৰ জীয়েকৰ বিবাহ সমৰ্থন কৰে।^৫ দেখা গৈছে যে চেৰদুকপেনসকল সামাজিক, সাংস্কৃতিক আৰু অৰ্থনৈতিকভাৱে স্বতন্ত্ৰ জাতি। সেই জাতিৰে এজন দক্ষ

প্রশাসনিক বিষয়া য়েছে দৰজে ঠংচিয়ে তেওঁলোকৰ জনগোষ্ঠীৰ পটভূমিত ৰচনা কৰা এখনি উল্লেখযোগ্য জনগোষ্ঠীয় উপন্যাস হ'ল 'লিঙঝিক'।

উপন্যাসৰ নামকৰণ :

'চেৰদুকপেন' নামকৰণৰ উচ্চাৰণগত দিশত পাৰ্থক্য দেখা গৈছে যে, ড° মহেশ্বৰ নেওগদেৱে শ্বেৰডুকপেন, চন্দ্ৰ বৰপাত্ৰ গোহাঁয়ে চেৰদুকপান, চাও লোকেশ্বৰ গগৈদেৱে 'চেৰডুকপেন' শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছে। আনফালে য়েছে দৰজে ঠংচিদেৱে উপন্যাসখনিত 'চেৰদুকপেন' শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছে। চেৰদুকপেনসকলৰ ভাষাত 'লিঙঝিক' এচটা শিলৰ খুঁটা। তেওঁলোকে মাটিৰ সীমা নিৰ্ধাৰণৰ বাবে এই শিল পুতি ৰাখে। আনফালে কেতিয়াবা গাঁৱৰ সীমা নিৰ্ধাৰণ কৰাত, কেতিয়াবা দুখন গাঁৱৰ মাজত বা দুটা ফৈদৰ মাজত হোৱা চুক্তি বা সিদ্ধান্ত মতে ভৌগোলিক সীমাৰেখাৰ চিনস্বৰূপেও 'লিঙঝিক' পুতি দিয়া হয়। দেখা যায় যে, তেওঁলোকে লিঙঝিক বা শিলৰ খুঁটা পুতি এটা ডাঙৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰে। সেই সিদ্ধান্তৰ চিহ্ন হিচাপে লিঙঝিকে সাক্ষী বহন কৰে। যাতে ভৱিষ্যতৰ বংশধৰসকলক সি সেই সিদ্ধান্তৰ কথা সোঁৱৰাই ৰাখে। সেই সিদ্ধান্ত কোনোবাই উলংঘন কৰিলে উক্ত শিলখুঁটাই অমঙ্গল সাধন কৰে বুলি চেৰদুকপেনসকলে বিশ্বাস কৰে। 'লিঙঝিক' উপন্যাসখনিতো বিবাহৰ পৰিণতিত দুখন গাঁৱৰ মাজত লিঙঝিকে এটা সিদ্ধান্তৰ সাক্ষ্য বহন কৰিছে। ইয়াৰ পৰাই অনুমান কৰিব পাৰি যে, লিঙঝিক নামটোৱেই চেৰদুকপেনসকলৰ মাজত প্ৰচলিত পৰম্পৰা, ৰীতি-নীতি, লোক-বিশ্বাস, শুভা-শুভ, খাদ্য, জীৱন ধাৰণ, বংশ পৰম্পৰা আদি বিবিধ দিশৰ সাক্ষ্য বহন কৰি আছে। সেয়েহে ক'ব পাৰি উপন্যাসখনিৰ নামকৰণতে তাৎপৰ্য্য জড়িত হৈ আছে।

উপন্যাসখনিৰ পটভূমি:

অৰুণাচল প্ৰদেশৰ য়োকমুগাঁৱ আৰু ছোলোগাঁৱত বাস কৰা চেৰদুকপেনসকলৰ দুটা ফৈদ ৰাংজা বংশ আৰু ঠংঙো বংশৰ মাজত হোৱা বৈবাহিক পৰম্পৰাৰ ভিত্তিতে উপন্যাসখনৰ পটভূমি ৰচিত হৈছে। আনফালে সেই পৰম্পৰা উলংঘন কৰা পৰিণতিয়েই উপন্যাসখনিৰ কাহিনীৰ পৰিণতি। ছোলো গাঁৱৰ পেনজেহঁতে য়োকমু গাঁৱৰ বায়েক লাম দৈমাৰ ছোৱালী ঐণ্ডমা দৈমাক বলেৰে ধৰি নিয়া বিবাহৰ

ফলত যি ভয়ংকৰ পৰিণতি সূত্ৰপাত হৈছে তাৰ অন্তৰালত পৰম্পৰাৰ মাজত থকা দীৰ্ঘদিনীয়া সম্প্ৰীতি, ভাই-ভনীৰ সম্পৰ্কত কেৰুণ লাগিছে। এই আঘাত কেৱল দুটা পৰিয়ালৰ মাজতে আৱদ্ধ নাথাকি দুখন গাঁও, দুটা ফৈদলৈ বিয়পি পৰি সামাজিক-সাংস্কৃতিক জীৱনলৈ জটিলতা নমাই আনিছে। ইয়াতেই ক্ষান্ত নাথাকি বুজাবুজিৰ অভাৱত এটাই আনটো পৰিয়ালৰ প্ৰতি আক্ৰমণাত্মক হৈ পৰিছে। ফলস্বৰূপে তেওঁলোকৰ মাজত থকা সম্প্ৰীতি নোহোৱা হৈ সমাজ জীৱনলৈ ভয়ংকৰ পৰিৱেশ নামি আহিছে।

উপন্যাসখনিৰ কাহিনী :

উপন্যাসখনিৰ কাহিনী আৰম্ভ হৈছে নগৰৰ প্ৰশাসনীয় ডাঙৰ ডাঙৰ চৰকাৰী চাকৰিয়ালসকলৰ মাজত অফিচ ছুটিৰ পিছত বহা আড্ডাত ভাগ ল'বলৈ যোৱা প্ৰেম টাছিৰ নিজৰ ভনীয়েকৰ কিছুদিনৰ আগতে হৈ যোৱা বিয়াৰ প্ৰসঙ্গ উত্থাপনৰ জৰিয়তে। কাৰণ ভনীয়েক ঐণ্ডমাক মোমায়েকৰ ঘৰৰ মানুহে ধৰি লৈ গৈ বোৱাৰী কৰা বিষয়টিত প্ৰেম টাছি তেওঁলোকৰ বাকী চৰকাৰী চাকৰিয়ালসকলৰ ওচৰত অপমানিত হৈছে। লগতে নিজ জাতিৰ বিবাহৰ পৰম্পৰা, ৰীতি-নীতিৰ প্ৰতি কৰা তাক্ছিল্য, অশুভনীয় মন্তব্যৰ বাবে বাকীসকলৰ সৈতে তেওঁৰ কথা তৰ্কাতৰ্কি হৈছে। সেয়ে আড্ডা এৰি ঘৰলৈ খোজ লৈছে। এনেতে বাটত এটা শিলত উজুটি খোৱাত সৰ্ব খং শিলটোৰ ওপৰত প্ৰয়োগ কৰি লাহে লাহে সেই খঙ নিজলৈ আৰু ক্ৰমে মোমায়েক-মামীয়েকৰ পৰা গৈ বাপেক-মাকৰ গালৈ বিয়পি পৰিছে। শেষত তেওঁ সংকল্পবদ্ধ হৈছে যে, তেওঁ ঐণ্ডমা আৰু দৰজি চেৰাঙৰ বিয়াখন ভাঙি দিব। কাৰণ সেই পুৰণিকলীয়া ৰীতিৰ বিয়াই প্ৰেম টাছিহঁতৰদৰে শিক্ষিত যুৱকলকলক কৰ্মক্ষেত্ৰত অপমানিত কৰিছে। এই সিদ্ধান্তলৈ প্ৰেম টাছি য়ে ঘৰলৈ মাক-বাপেকৰ বাবে চিঠিত লিখি পঠিয়ালে আৰু যথাদিনত মোমায়েক পেনজে আৰু মামীয়েক আজোমৰ সৈতে ঐণ্ডমা ঘৰলৈ আহোঁতে ঐণ্ডমাৰ স্বামী দৰজি চেৰাঙক নপুংসক বুলি কৈ ঐণ্ডমাক ঘৰতে ৰাখি থ'লে। এই কথাত পেনজে আৰু আজোম ক্ষোভিত হ'ল। দৰজি চেৰাঙেও অপমান সহ্য কৰিব নোৱাৰি প্ৰেম টাছিহঁতৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ লোৱাৰ মানসেৰে লাম দৈমাৰ জীৱিত অৱস্থাতে পেনজেহঁতে গা-ধন লোৱাৰ ইচ্ছাৰে লাম-দৈমা, কেজাঙ, প্ৰেমাহঁতৰ ঘৰৰ পৰা ইচ্ছা অনুসৰি যোৱা-গৰু, আ-অলংকাৰ, বস্ত্ৰ, বাচন-বৰ্তন, মাটি সম্পত্তি আদি লৈ যায়। চেৰদুকপেন সমাজত

বোৱাৰীগৰাকীৰ মৃত্যুৰ পিছতহে বাপেকৰ ঘৰখনে গা-ধন লোৱা বা পোৱা নিয়ম আছে। যদি কোনোৱে জীৱীত অৱস্থাতে গা-ধন দিব লগা হ'য়, তেতিয়া চেৰদুকপেন সমাজত অতি লাজ-অপমান বা পৰিতাপৰ কথা বুলি গণ্য কৰে। সেয়ে ভায়েক পেনজে লাম দৈমাৰ জীৱিত কালতে এনেদৰে গা-ধন লোৱাত লাম দৈমা জীৱন্তে মৃত যেন হৈ পৰিল। এই অপমান সহিব নোৱাৰি চিন্তাত দিনক দিনে লাম দৈমাৰ স্বাস্থ্য অৱনতি হ'ল। এদিন গৈ দুয়োখন ঘৰৰ শত্ৰুতাই সমাজ দুখনকে লিঙাখিক পুতি দুফলীয়া হ'বলৈ বাধ্য কৰালে। প্ৰেম টাছিহঁতৰদৰে শিক্ষিতসকলে প্ৰাচীন পৰম্পৰা মানি ল'ব নোখোজাৰ ফলস্বৰূপেই সমাজত বিভেদৰ সৃষ্টি হ'ল। আনফালে প্ৰেম টাছিৰ বাবে মাকহঁতে চাই থোৱা লাংঙা দৈমাৰ বিপৰীতে বোমডিলাৰ টাউনীয়া মনপা জাতিৰ ছোৱালী চেবমক বিয়া পতাৰ মন। কিন্তু প্ৰিমা দৰ্জি চেৰাঙৰ বিয়াখন ভাঙি দি প্ৰেম টাছিৰে যি পাপ কৰিছে; সেই একেই পাপ মাকৰ কথা পেলাই কৰিব বিচৰা নাই, সেয়ে প্ৰেম টাছিৰে মনৰ বিপৰীতে গৈ মাকহঁতে পছন্দ কৰা লাংঙা দৈমাকে বিয়া পাতিছে। আনফালে প্ৰিমা দৈমাও ডাক্তৰ হৈ দৰ্জি চেৰাঙৰ হাস্পাতালত একেলগে কাম কৰি দুয়ো দুয়োৰে কাষ চাপি গৈছে। দেখা গৈছে যে, প্ৰেম টাছিৰ বিয়াৰ পিছতে লাম দৈমাৰ মৃত্যু হৈছে। সেই খবৰ পাই পেনজে ৰৈ থাকিব নোৱাৰি লিঙাখিকৰ সীমা অতিক্ৰম কৰি বায়েকৰ ঘৰত উপস্থিত হৈছেগৈ। বায়েকৰ মৃত্যুৱে তেওঁলোকৰ মাজলৈ পনুৰ মিলাপ্ৰীতি ঘূৰাই আনিছে। শেষত প্ৰেম টাছি আৰু দৰ্জি চেৰাঙৰ বাবেই গঢ়লৈ উঠা লিঙাখিকটো পুনৰ ভাঙি পেলাই পূৰ্বৰদৰে মিলাপ্ৰীতিৰে থাকিবলৈ ল'লে। আচলতে উপন্যাসখনিক চেৰদুকপেন সমাজখনৰ বিবাহ আৰু গা-ধন প্ৰথাকলৈ সৃষ্টি হোৱা সমস্যা আৰু পৰম্পৰাগত ৰীতি-নীতি, সামাজিক বান্ধোনৰ নিবহ-নিপানি উদাহৰণ বুলিব পাৰি।

লিঙাখিক উপন্যাসখনিত সংঘাট :

এখন উপন্যাসৰ কাহিনী গঠন, উপস্থাপন শৈলী আদিৰ উপৰিও এটা অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ হ'ল সংঘাত। সেই সংঘাত ব্যক্তি পৰ্যায়ত, সামাজিক পৰ্যায়ত বা চৰিত্ৰৰ মনোজগতৰ দ্বন্দ্ব হ'ব পাৰে। উপন্যাসিকে কৌশলপূৰ্ণভাৱে সৃষ্টি কৰা সংঘাত অনুসৰি উপন্যাসখনৰ কাহিনী কথনৰ সফলতা বহুখিনি নিৰ্ভৰ কৰে। লিঙাখিক উপন্যাসখনিত সংঘাত দুই ধৰণে দেখুৱা হৈছে। এফালে বৰ্হি সংঘাত আৰু আনফালে আভ্যন্তৰীণ

সংঘাত। এফালে ৰাজাং বংশ আৰু আনফালে ঠংঙো বংশৰ মাজত সংঘাতৰ সূত্ৰপাত হৈছে। ঠিক একেদৰে দুয়োটা জনগোটে বসবাস কৰি থকা যোকমু গাঁও আৰু ছোলো গাঁৱৰ মাজতো এই সংঘাতে ত্ৰিমা কৰিছে। ইয়াৰ মূল কাৰণ বা উৎস আছিল প্ৰেম টাছিৰ পৰিৱৰ্তনমুখী চিন্তা আৰু ভনীয়েকক উচ্চ শিক্ষিত কৰা মানসিকতা। সেই উদ্দেশ্যৰে তেওঁ দৰ্জি চেৰাঙক নপুংসক বুলি মোমায়েক-মামীয়েকক পতিয়ন নিয়াই দৰ্জি চেৰাঙ আৰু প্ৰিমাৰ মাজত বিচ্ছেদ আনিছে। এই বিচ্ছেদৰ জুইয়ে প্ৰিমাৰ অন্তৰত আঘাত কৰিছে। আনফালে প্ৰেম টাছি আৰু দৰ্জি চেৰাঙৰ মাজত এক চেপা উত্তেজনাপূৰ্ণ দ্বন্দ্বৰ সূত্ৰপাত হৈছে। এগৰাকী নাৰী হিচাপে প্ৰিমাৰেই জানে দৰ্জি চেৰাঙৰ প্ৰকৃত সত্য। কিন্তু প্ৰিমাৰ পৰা কোনো ধৰণৰ মন্তব্য নলৈ পোনচাটেই সিদ্ধান্ত লোৱা হৈছে। এই ক্ষেত্ৰত প্ৰিমাৰেই কি বিচাৰিছিল সেই দিশত গুৰুত্ব দিয়া হোৱা নাই। যাৰ বাবে বিচ্ছেদৰ জুইত প্ৰিমা জ্বলি-পুৰি আছিল। শেষত সেই আত্মানুশোচনা, আত্মদ্বন্দ্বৰ অন্ত পৰিছে। দেখা যায় যে, উপন্যাসখনিত পোনপ্ৰথম দ্বন্দ্ব বা সংঘাত আৰম্ভ হৈছে প্ৰেম টাছিহঁতে সদায় বহি দিয়া আত্মা ক্ষেত্ৰখনিত। কাৰণ প্ৰেম টাছিৰ ভনীয়েক প্ৰিমাৰ বিবাহৰ নিয়মক উচ্চস্তৰৰ অনাচেৰদুকপেনসকলে মানি ল'ব পৰা নাই, সেই লৈ তেওঁলোকে প্ৰেম টাছিৰ কিছু উপলুঙা কৰি কোৱা কথা বতৰাই তৰ্কলৈ পৰিণত হৈছে আৰু শেষত প্ৰেম টাছিৰে মোমায়েকহঁতৰ, মাক-বাপেকহঁতৰ কাৰ্য্যৰ দ্বাৰা তেওঁ সহকৰ্মীসকলৰ আগত অপমানিত হ'বলৈ পাইছে বুলি ভাবি সেই পুৰণিকলীয়া নিয়ম সলনি কৰাৰ প্ৰতিশ্ৰুতিৰ ফলস্বৰূপেই উপন্যাসখনৰ পিছৰ কাহিনী সমূহৰ সূত্ৰপাত হৈছে বা সংঘাত, উৎকণ্ঠাৰ মাজেৰে কাহিনী আগবাঢ়ি গৈছে। বিশ্লেষণ কৰিলে দেখা যায় যে, প্ৰেম টাছি আৰু তেওঁৰ সহকৰ্মীসকলৰ মাজত চেৰদুকপেন জনগোষ্ঠীৰ পৰম্পৰা আৰু উচ্চ শিক্ষিত সমাজ ব্যৱস্থাৰ দৃষ্টিভঙ্গীৰ মাজত হোৱা সংঘাতেই কাহিনীৰ শেষলৈকে বিয়পি পৰিছে। উপন্যাসখনৰ শেষত সেই সংঘাতৰ অন্ত পৰিছে আৰু প্ৰেম টাছিৰে পৰম্পৰাৰ প্ৰতি আস্থা প্ৰদৰ্শনেৰে স্বকীয় সমাজ-সংস্কৃতিক গ্ৰহণ কৰি নিজৰ ভুল স্বীকাৰ কৰিছে। উপন্যাসখনিত অতি কৌশলেৰে উপন্যাসিকে প্ৰেম টাছিৰ জৰিয়তে আগবাঢ়াই নিছে। কাৰণ সমগ্ৰ ঘটনাৰ সৈতে প্ৰেম টাছি চৰিত্ৰটি সাঙুৰি খাই আছে। যাৰ জৰিয়তে উপন্যাসিকে চেৰদুকপেন জনগোষ্ঠীৰ সমাজ-সংস্কৃতিৰ পৰম্পৰাগত ঐতিহ্যৰ অস্তিত্বক স্বীকাৰ কৰাইছে বা

তেওঁলোকৰ সামাজিক বান্ধোনৰ যি শক্তি; সেই শক্তিৰ জয় ঘোষিত হৈছে। যিমানেই উচ্চ শিক্ষা লাভ নকৰক কিয় এখন সমাজতকৈ ব্যক্তি সত্ত্বৰ অহং আৰু অনীতি কেতিয়াও সলনি নহয়।

উপন্যাসখনৰ বিষয়বস্তু :

য়েছে দৰজে ঠংচিৰ লিঙবিক উপন্যাসখনৰ কাহিনী হৈছে অৰুণাচল প্ৰদেশৰ চেৰদুকপেন জনগোষ্ঠীসকলৰ সমাজ জীৱন। তেওঁলোকৰ জাতি সত্ত্বা আৰু সামাজিক-সাংস্কৃতিক জীৱনক কেন্দ্ৰ কৰি উপন্যাসখনৰ বিষয়বস্তু গঢ় লৈছে। বিশেষকৈ চেৰদুকপেনসকলৰ সাংস্কৃতিক ঐতিহ্য বহনকাৰী বিবাহ প্ৰথা আৰু গা-ধন দিয়া বা লোৱা প্ৰথাই ইয়াৰ মূল বিষয়বস্তু। চেৰদুকপেনসকলৰ মাজত দুই ধৰণৰ বিবাহ প্ৰথা প্ৰচলন আছে। এটা প্ৰথা অনুসৰি ঘৰত উপযুক্ত ল'ৰা বা ছোৱালী থাকিলে ঘৰৰ লোকে নিজে আগভাগ লৈ বায়েক বা ভনীয়েকহঁতৰ জীয়েক অৰ্থাৎ ভাগিনীয়েকহঁতক বা আন লোকৰ ঘৰৰ উপযুক্ত বুলি ভবা ছোৱালীকো নিজৰ ল'ৰাৰ বাবে খুজি আনে। আনটো প্ৰথা মতে পছন্দৰ ছোৱালীজনী দৰাপক্ষৰ পৰা হঠাৎ এদিন মানুহ আহি কন্যাজনীক য'ৰপৰাই হওক উঠাই লৈ যায়। এই বিয়াত ছোৱালী গৰাকীৰ কোনো মত লোৱা নহয়। এই বিয়া গাৰ বলেৰে ধৰি নিয়া বিয়া বুলি কোৱা হয়। এই বিবাহৰ পিছত ছোৱালী গৰাকীয়ে কপালৰ লিখন বা ভাগ্যৰ লিখন বুলি স্বীকাৰ কৰি আজীৱন সংসাৰখন চলাই নিয়াৰ বাদে আন উপায় নাই। এই বিবাহক হিন্দুশাস্ত্ৰ মতে ৰাক্ষস বিবাহ বুলি কোৱা হয়।

উপন্যাসখনত বিবাহকেন্দ্ৰিক লোকাচাৰ আৰু নাৰী মনস্তত্ত্ব :

য়েছে দৰজে ঠংচিৰ লিঙবিক এখন জনগোষ্ঠীয় জীৱনকেন্দ্ৰিক উপন্যাস বুলি কলেও বঢ়াই কোৱা নহয়। সেইফালৰ পৰা এজন জনগোষ্ঠীয় লেখক হিচাপে অৰুণাচল প্ৰদেশৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ জীৱন-ধাৰণৰ প্ৰণালী তেওঁৰ উপন্যাসৰ কেন্দ্ৰবিন্দু হোৱা পৰিলক্ষিত হৈছে। লেখক হিচাপে স্বকীয় সমাজ-সংস্কৃতি তুলি ধৰাত তেওঁ কৃতিত্ব অৰ্জন কৰিছে। এনে কাৰণতে তেওঁৰ ৰচিত উপন্যাস লিঙবিকো এখন সফল উপন্যাস বুলিব পাৰি। উপন্যাসখনৰ পাতে পাতে চেৰদুকপেন জনগোষ্ঠীৰ সমাজ-সংস্কৃতি উজ্জীৱিত হৈ উঠিছে। যেন জীৱন্ত ৰূপত সেই কাহিনী পাঠকে স্ব-চক্ষুৰে

প্ৰত্যক্ষ কৰিছে। উপন্যাসখনৰ প্ৰথমতেই চেৰদুকপেনসকলৰ বিবাহকেন্দ্ৰিক বৰ্ণনাৰ জৰিয়তে সামাজিক-সাংস্কৃতিক পৰম্পৰাৰ পৰিচয় পোৱা গৈছে—আচলতে আমাৰ বিয়াবোৰ ঠিক এনেদৰেই হয়। দৰাপক্ষৰ পৰা হঠাৎ এদিন মানুহ আহি কন্যাজনীক য'ৰ পৰাই হওক উঠাই লৈ যায়। টাছিয়ে ক'লে : দৰাঘৰে কন্যাক নি তিনিদিন নিজ ঘৰত ৰাখি ওভতাই পঠাই দিয়ে আৰু পাছত দিন-বাৰ চাই কন্যাক সদলবলে গৈ লৈ আহে। কিন্তু দৰাঘৰৰ মানুহে কেতিয়াবা প্ৰথমে ধৰি নিওঁতেই কন্যাক একেবাৰে ৰাখি থয়।...আমাৰ চেৰদুকপেন জনজাতিৰ মাজত এইটোৱেই নিয়ম।^১ উপন্যাসখনত বৰ্ণিত কাহিনীৰ বাস্তৱতালৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে, চেৰদুকপেনসকলৰ মাজত ককায়েক-ভনীয়েক বা মোমায়েকৰ পুতেকলৈ বিয়া হোৱা বা দিয়া পৰম্পৰা আছে। এই ক্ষেত্ৰত ছোৱালীজনী কামত পাকৈত হ'লেই যথেষ্ট। লগতে তেওঁলোকে ছোৱালী ধৰি নিয়া বিবাহ প্ৰথাত ল'ৰাঘৰৰ বংশ পৰিয়ালক আগতীয়াকৈ জনাই বা খবৰ দিয়ে কিন্তু ছোৱালীৰ মাক-বাপেকক এই বিষয়ে অৱগত কৰোৱা নহয় আৰু মত লোৱাৰো যুক্তিযুক্ততা নাই। তেওঁলোকে ভাবে এনে বিয়াত কোনোৱে মাত মাতিলে, সেয়া সমাজৰ প্ৰচলিত ৰীতিৰ বিৰুদ্ধাচৰণ। তদুপৰি ছোৱালীৰ মাকে নিজৰ ভটিজাকলৈ জীয়েকক বিয়া দিব পাৰিলে ভায়েকৰ প্ৰতি সহায় কৰা আৰু সামাজিক ৰীতি-নীতিৰে দায়িত্ব পালন কৰা বুলিহে সম্ভৱ লভে। চেৰদুকপেনসকলৰ মাজত গাৰ বলেৰে ছোৱালী ধৰি নি বিয়া পাতিলেও যদি ছোৱালীঘৰৰ কোনো জ্যেষ্ঠৰ মত নাথাকে; তেতিয়া ছোৱালীগৰাকীক পুনৰ ঘৰলৈ ঘূৰাই আনিব পৰা ব্যৱস্থা আছে। কিন্তু এনে ক্ষেত্ৰত ছোৱালী গৰাকীৰ জীৱনৰ সিদ্ধান্ত দুয়োপক্ষৰ বিচাৰ সভাই লয়। ইয়াত ছোৱালী গৰাকীৰ ইচ্ছা-অনিচ্ছাই বৰ বিশেষ গুৰুত্ব নাপায়। উপন্যাসখনত উল্লেখ পোৱা গৈছে— ঐণ্ডমাই মনে মনে লাওপানী বিলাই গ'ল। .... তাইৰ সেই সময়ত অনুভৱ হ'ল তাই যেন এক বিচাৰ সভাত কাঠগড়াৰ ভিতৰত থিয় হৈ আছে। সৰুতে তাই গাঁৱৰ এজনী মাইকী মানুহৰ বিচাৰ-সভা দেখাৰ সৌভাগ্য হৈছিল। তেতিয়া তাই সকলোকে লাওপানী বিলাই আছিল। ..... চকু দুটা এনেভাৱে নিৰ্জীৱ হৈ আছিল যেন তাই একো দেখা নাই, তাইৰ ধুনীয়া মুখমণ্ডল মৰা মানুহৰ দৰে ভাৱলেশহীন হৈ পৰিছিল। ..... ঐণ্ডমাৰ কথাটো মনত পৰিল। তাই নিজকে সেই মানুহজনীৰ লগত ৰিজাই চালে। লগে লগে তাইৰ মন-প্ৰাণ প্ৰচণ্ড এক লাজত জোকাৰ

খাই উঠিল। তাইৰ ঘৰখনৰ পৰা ওলাই আন্ধাৰত বিলীন হৈ যোৱাৰ তীব্ৰ ইচ্ছা হ'ল। পাছত মুহূৰ্ততে তাই পুনৰ অনুভৱ কৰিলে, তাইৰ হাত- ভৰিবোৰ এডাল শিকলিৰে বান্ধি থোৱা হৈছে। এতিয়া তাইৰ ইয়াত বহি মনে মনে কথাবোৰ শুনি থকাৰ বাহিৰে আন উপায় নাই।^১ এগৰাকী সহজ-সৰল নাৰীৰ মনোভাৱ বুজিবলৈ বিচাৰ সভাই চেষ্টা কৰা নাই। বৰং টাছি, পেনজে, আজোম, লাম দৈমাহঁত মতৰ ওপৰতেই যেন প্ৰিওমা আৰু দৰজি চেৰাঙৰ সম্পৰ্ক বন্ধাৰ দায়িত্ব দিয়া হৈছে। প্ৰিওমা নামৰ নাৰী চৰিত্ৰটিৰ মনোজগতখন আকৌ এবাৰ ঔপন্যাসিকে উনুকিয়াই দিছে— কিন্তু তাই একো বুজা নাছিল। মাথোন বুজি পাইছিল দৰজি চেৰাঙৰ সৈতে তাইৰ যি সম্বন্ধ গঢ়ি উঠিছিল, যি ডোলেৰে সিহঁতৰ জীৱন একেলগে সাঙুৰি দিয়া হৈছিল, সেই ডোল পুনৰ ছিঙি দিয়া হৈছে। তাই নিথৰ নিস্তক হৈ এচুকত বহি থাকিল।^২ এগৰাকী নাৰীৰ বাবে ইয়াতকৈ দুখৰ কাৰণ কি হ'ব পাৰে য'ৰ সৈতে ১৫/১৬ দিন পাৰ কৰি আহিছে সেই প্ৰিওমাৰ পৰা শেষত বিচাৰ সভাই চেৰাঙৰ পুৰুষত্বৰ প্ৰমাণ বিচাৰি জবাবদিহি কৰিছে। সেই ক্ষণত সৰলমনা প্ৰিওমাৰ নাৰী সত্ত্বা স্নান হৈ পৰিছে। মুক্ত সমাজৰ আগত প্ৰিওমা মৌন হৈ বৈছে। ইয়াতে নাৰী স্বাভিমানত আঘাত সনা যেন অনুভৱ হয়।

লিঙাখিক উপন্যাসত চেৰদুকপেনসকলৰ গা-ধন প্ৰথাঃ

চেৰদুকপেন সমাজৰ এটা বহু পুৰণি প্ৰথা হ'ল গা-ধন দিয়া (ছিনাং) প্ৰথা। এই প্ৰথাৰ বাবে ভাগিনীয়েকহঁতৰ ওপৰত মোমায়েকহঁতৰ পৰিয়ালৰ অধিকাৰ থাকে। সেই অধিকাৰ খৰ্ব হ'লে বনৰীয়া গাহৰিৰ মূৰ, ভালুকৰ মূৰ, টকা-পইচা, আ-অলংকাৰ, মাটিবাৰী, বয়বস্ত্ৰ দিবলগীয়া নিয়ম প্ৰচলন আছিল। লিঙাখিক উপন্যাসখনিৰ কাহিনীকো এই ছিনাংৰ বাবে হোৱা সংঘাতৰ (অন্তঃসংঘাত/ বহিঃসংঘাত) সুন্দৰ নিৰ্দেশন বুলিব পাৰি। চেৰদুকপেনসকলৰ মাজত প্ৰচলিত গা-ধন লোৱা বা দিয়া পৰম্পৰা অনুসৰি এগৰাকী ছোৱালীক ঘৰখনে তুলিতালি ডাঙৰ-দীঘল কৰাৰ পিছত কাম-বন কৰি আনৰ ঘৰ চহকী কৰেগৈ। সেয়ে ছোৱালী ঘৰক ল'ৰা ঘৰে ছোৱালী গৰাকীৰ মৃত্যু পিছত তেওঁৰ সতি-সন্ততিয়ে মাকৰ হৈ মোমায়েক-মামীয়েকহঁতক গা-ধন দিয়া নিয়ম প্ৰচলন আছে। কিন্তু কেনেকৈ এই গা-ধন মৃত্যুৰ আগতেই দিব লগা হ'লে, সেয়া তেওঁলোকৰ বাবে চৰম অপমানৰ কাৰণ হয়। তেনে অঘটন ঘটিলে, সেয়া নাৰী গৰাকীৰ প্ৰতি অন্যায় কৰা হয়

আৰু তেওঁক জীৱন্তে মৃত যেন প্ৰমাণ কৰাৰ দৰে হয়। গা-ধন ছোৱালীৰ গৰাকীৰ মাকৰ ঘৰে পাব লাগে। সেয়া তেওঁলোকৰ ন্যায্য প্ৰাপ্য। লিঙাখিক উপন্যাসখনিতো ঔপন্যাসিক য়েছে দৰজে ঠংচিয়ে চেৰদুকপেন সমাজৰ এনে পৰম্পৰাগত প্ৰথাক সাহসেৰে উপস্থাপন কৰিছে— মোৰ গা-ধন লাগে, সেয়া সিহঁতৰ ন্যায্য প্ৰাপ্য। কিন্তু মোৰ জীৱিত অৱস্থাত মোৰ গা-ধন লৈ যাব, সেয়া মই চাব নোৱাৰো।^৩ আনহাতে এই গা-ধনৰ বিনিময়ত গাহৰিৰ মূৰ, ভালুকৰ মূৰ মাংস সহিতে দিব লাগে। গা-ধনৰ দাবী কৰা নিয়মো তেওঁলোকৰ মাজত আছে। তেনে উদাহৰণ উপন্যাসত আছে— আমি আপোনালোকৰ আগত বাইদেউৰ মূল্যাংকন চিৰাচৰিত ৰীতি মতে আৰু প্ৰীতিৰ চিনস্বৰূপে আমি আপোনালোকৰ পৰা দুটা ঋত, এডৰা কাপোৰ আৰু সৰু-সুৰা পাঁচটামান ৰূপৰ অলংকাৰ পাম বুলি আশা কৰিছোঁ।^৪ উপন্যাসখনিত গা-ধন লোৱাৰ পাছতে ঠংঙো গোষ্ঠী আৰু ৰাংজা গোষ্ঠীৰ মাজত সংঘৰ্ষ আৰম্ভ হৈছে। দুয়োটা বংশৰ মাজত শত্ৰুতা হৈছে। শেষত সেই দ্বন্দ্বই গৈ লিঙাখিক পুতিবলৈ বাধ্য কৰাইছে। লিঙাখিক হ'ল শিলৰ খুঁটা। এই শিল মাটিৰ সীমা অথবা বৰ ডাঙৰ সিদ্ধান্ত একোটাৰ চিহ্ন হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰে। যাতে ভৱিষ্যতৰ বংশধৰসকলক সি সেই সিদ্ধান্তৰ কথা সোঁৱৰাই ৰাখে। সেই সিদ্ধান্ত কোনোবাই লংঘন কৰিলে উক্ত শিলছটাই অমংগল সাধন কৰে বুলি তেওঁলোকে বিশ্বাস কৰে।^৫ এই লিঙাখিকৰ সৈতে কেতবোৰ লোকাচাৰো তেওঁলোকৰ মাজত প্ৰচলন আছে। বিশেষকৈ লিঙাখিক পুতিবৰ বাবে চেৰকেম দিব লাগে। চেৰকেম এক প্ৰকাৰৰ প্ৰাৰ্থনাসূচক পূজা। এই পূজা পুৰোহিত আৰু লামা (বৌদ্ধ) আদি পূজাৰীয়ে কৰিব পাৰে। চেৰকেমত লাওপানী অপৰিহাৰ্য সামগ্ৰীৰূপে ব্যৱহাৰ হয়। যি ঠাইত লিঙাখিক পুতে, সেই ঠাইতহে চেৰকেম দিয়া নিয়ম আছে। ইয়াৰ বাবে ধূপকাঠি জ্বলাই কোনো অদৃশ্য শক্তিৰ প্ৰতি প্ৰাৰ্থনা জনাই লিঙাখিক পুতা হয়। ঙিৰ লাওপানী গাঁতৰ মুখত ছটিয়াই পুৰোহিতে মন্ত্ৰ মাতি চেৰকেম দি শিলচটা স্থাপন কৰি আকৌ চেৰকেম দিয়ে। তাৰ পাছত দুয়োখন গাঁৱৰ মানুহে আহি লিঙাখিকটোত ধৰি শপত খায় যে— আমি এই লিঙাখিকটোত ধৰি শপত খাইছো আজিৰপৰা আমাৰ দুই গোষ্ঠীৰ মাজত কোনো সম্বন্ধ নাৰাখো আৰু ভৱিষ্যতলৈ যদি এই দুই গোষ্ঠীৰ কোনো ব্যক্তিয়ে ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম ঘটায় তেন্তে লিঙাখিকটোৱে অপকাৰ সাধন কৰিব। এনেবোৰ লোক-বিশ্বাস লিঙাখিকৰ সৈতে জড়িত হৈ আছে। লোক-বিশ্বাস যে

লিঙবিক পুতাৰ সময়ত কান্দিব নাপায়। কান্দিলে জীৱন চুটি হয়। কেতিয়াবা লিঙবিক উভালি পেলাব লগা হ'লেও চেৰকেম দিহে উঠাব পাৰে। ৰীতি-নীতি, লোক-বিশ্বাস হ'ল এটা জাতিৰ আত্মা স্বৰূপ। বিশেষকৈ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ সকলো জনগোষ্ঠীৰ মাজতেই লোক বিশ্বাসকেन्द्रিক লোক ৰীতি-নীতিৰ প্ৰচলন দেখা গৈছে। তেওঁলোকৰ মাজত কোনো অদৃশ্য শক্তিৰ প্ৰতি অগাধ বিশ্বাস মানি চলা পৰিলক্ষিত হয়। উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ অৰুণাচল প্ৰদেশৰ চেৰদুকপেনসকলৰ মাজত প্ৰচলিত তেনে কেতবোৰ লোক-বিশ্বাস লিঙবিক উপন্যাসখনিতো স্থান দখল কৰিছে। প্ৰকৃততে 'লিঙবিক' শব্দটিৰ সৈতেই তেওঁলোকৰ পূৰ্বাপৰ লোক-বিশ্বাস জড়িত হৈ আছে।

উপন্যাসখনিত নাৰী সম্পৰ্কীয় দৃষ্টিভঙ্গীঃ

আন আন জাতি-জনগোষ্ঠীৰদৰে চেৰদুকপেনসকলৰ মাজতো কন্যা সন্তান জন্মক লৈ কিছুমান প্ৰবাদ প্ৰচলন আছে। তেওঁলোকে বিশ্বাস কৰে যে, যি মাতৃৰ ভাগ্য ভাল, তাইৰ প্ৰথম সন্তানটো কন্যা সন্তান হয়।^{১২} চেৰদুকপে সমাজত কন্যা সন্তান জন্ম হ'লে বা কন্যা সন্তান হ'ব বুলি আশা কৰি কন্যা সন্তানটিৰ বাবে কিছু সামগ্ৰী আগতীয়াকৈ যোগাৰ কৰা নিয়ম আছে। উপন্যাসখনিত সন্তান সম্ভৱা আজোমে কন্যা সন্তান জন্ম হ'ব বুলি আশা কৰি সেয়ে নানা সামগ্ৰী আক-তাক খাতিৰ কৰি যোগাৰ কৰা প্ৰসঙ্গত উল্লেখ পাও- আজোমে ইজন-সিজনক খাতিৰ কৰি আহিব ধৰা সন্তানৰ বাবে লাওপানী, খাবলৈ বাঁহৰ পাত্ৰ, হাবিৰপৰা খৰি লুৰিবৰ কাৰণে হোৰা, হোৰাৰ ৰছি, দা-কুঠাৰ, মোনা, চাদৰ, চাটক আদি ব'বৰ কাৰণে তাঁতশালৰ সঁজুলি আৰু মাকৰ লগত খেতি-পথাৰত মাটি খুঁচৰিবৰ কাৰণে চামফোক আদি লাগতিয়াল বস্তুবোৰ গোটাই পেলালে।^{১৩} ঠিক একেদৰে চেৰদুকপেন সমাজত নাৰী এগৰাকীৰ মৃত্যুৰ সৈতে জড়িত লোকাচাৰেও উপন্যাসখনিত স্থান দখল কৰিছে। চেৰদুকপেন সমাজত তিৰোতাৰ মৃত্যু হ'লে 'উসু' দিয়া প্ৰথা আছে। উসু হ'ল এবিধ মালা। সাধাৰণতে তিৰোতা মানুহৰ মৃত্যু হ'লে মৃতকৰ ভায়েক বা ককায়েকে প্ৰথম খাটা বা মালা পিন্ধাব লাগে। উপন্যাসখনিত উসুৰ বিষয়ে এনেদৰে উল্লেখ পোৱা গৈছে— সেই কাৰণেই তই মোৰ মৃত্যুৰ পূৰ্বে মোৰ কাৰণে 'উসু' লৈ সদলবলে ইয়ালৈকে আহিছ।^{১৪}

নাৰী স্বাধীনতা আৰু স্বাভিমনঃ

পৃথিৱীত মানৱ সভ্যতাৰ অগ্ৰগতিৰ খটিয়ান চালেই দেখা যায় যে, বিভিন্ন সময়ত নাৰীৰ স্থান পুৰুষৰ অধীন ৰূপত পোৱা যায়। সময়ৰ পৰিৱৰ্তন আৰু বিৱৰ্তনত নাৰীক পুৰুষৰ সমমৰ্যাদা প্ৰদানৰ চৰকাৰী সুবিধালৈকে উন্নত কৰিলে। কিন্তু ইমানৰ পিছতো পৃথিৱীৰ বিভিন্ন দেশৰ, বিভিন্ন ৰাষ্ট্ৰৰ জাতি-জনগোটাৰ মাজত এতিয়াও নাৰী সৰলীকৰণ, নাৰী স্বাধীনতাৰ বাবে যুঁজখন চলি আছে। এই ক্ষেত্ৰত ভাৰতৰ আন আন ৰাষ্ট্ৰৰ তুলনাত উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ নাৰীসকল বিশেষকৈ জনগোষ্ঠীয় সমাজত নাৰীক অবাধ স্বাধীনতা প্ৰদান কৰা হৈছে। কিন্তু দেখা যায় এই স্বাধীনতা কেৱল ঘৰুৱা বা সাংসাৰিক জীৱন চলোৱাৰ দিশতহে গুৰুত্বপূৰ্ণ। সমাজৰ আন আন বিচাৰ, সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ সময়ত পুৰুষতাত্ত্বিক সমাজখনেহে প্ৰাধান্য পায়। এই দিশত অৰুণাচলৰ চেৰদুকপেন সমাজখনো ব্যতিক্ৰম নহয়। য়েছে দৰজে ঠংচিৰ 'লিঙবিক' উপন্যাসখনিত নাৰী স্বাধীনতা আৰু স্বাভিমন গদ গদ হৈ উঠিছে। উপন্যাসখনিৰ প্ৰথমফালে ঐন্মা লামু নামৰ ছোৱালী গৰাকীক মোমায়েকৰ ঘৰখনে মোমায়েকৰ পুতেক দৰজি চেৰাঙ অৰ্থাৎ নিজ ককায়েকৰ বাবে ধৰি নিওতে ঐন্মা লামুক কোনো ধৰণে তাইৰ ইচ্ছা-অনিচ্ছাৰ কথা সোধা হোৱা নাই। তাই পছন্দ-অপছন্দ, আশা-আকাঙ্ক্ষা আদিক কেতিয়াও গুৰুত্ব দিয়া হোৱা নাই। য'ত তাইৰ উচ্চশিক্ষা লৈ চাকৰি কৰাৰ সপোন চুৰমাৰ হৈ গৈছে। ভীষণ খং-অভিমানৰ পিছতো তাই বংশ পৰম্পৰাৰ বলি হৈ বাস্তৱতাক গ্ৰহণ কৰিব লগা হৈছে। চেৰদুকপেন সমাজত ঘৰত কন্যা সন্তান জন্ম হ'লে ভাল পায়। কাৰণ প্ৰথম সন্তানটো কন্যা হ'লে বহু ফালৰপৰা সুবিধা। কন্যা সন্তান পাঁচ-ছয় বছৰত ভৰি দিলেই মাকক সহায় কৰিব পৰা হয়। নদীৰ পৰা পানী অনা, সৰু ল'ৰা-ছোৱালীক বোকোচাত লৈ চোৱা-চিতা কৰা, ঘৰখনত সৰু-সুৰা ইটো-সিটো কাম কৰাত সিহঁতে মাকক অলপ সহায় কৰিব পাৰে। ডাঙৰ হ'লেতো কথাই নাই ঘৰৰ পৰা আৰম্ভ কৰি খেতি পথাৰলৈকে সকলোতে সিহঁতৰ আধিপত্য বাঢ়ি যায়। সিহঁতৰ হাতত সকলো কাম-বন এৰি দি নিশ্চিত মনে থাকিব পাৰি। যিখিনি কাম জীয়েকসকলৰ হতুৱাই মাক-দেউতাকে অতি সহজে কৰাই ল'ব পাৰে, সেইখিনি কাম পুত্ৰসকলৰ হতুৱাই কৰোৱা টান।^{১৫} লিঙবিক উপন্যাসখনিত থকা এনেবোৰ উক্তিৰ পৰাই বুজা যায় যে, তেওঁলোকৰ সমাজত নাৰী প্ৰীতি বা নাৰী স্বাধীনতা কোনখিনি দিশত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা হয়। চেৰদুকপেন সমাজত নাৰীয়েই নহয় ডেকা-গাভৰু উভয়ৰ

মাজতেই অবাধ যৌন-স্বাধীনতা আছে। আনফালে পূৰ্বতে তেওঁলোকৰ সমাজত ছোৱালীক কিতাপৰ শিক্ষাতকৈ ঘৰুৱা কাম-বনৰ শিক্ষাৰে পাৰ্গত হ'লে সমাজত, ঘৰত আদৰ পাইছিল। এনে পাৰ্গত ছোৱালী ঘৰত থাকিলে গৌৰৱৰ বিষয় বুলি গণ্য কৰা হয়। উপন্যাসখনত আছে— কাম কাজত তাই খুউব ভাল। বোৱা- কটাত তাইক চেৰ পেলাব পৰা এই গাঁৱত কিয়, এই অঞ্চলতেই দ্বিতীয় এজনী নাই। তাৰ পঢ়া-শুনাৰ খৰচ তায়েই এইবোৰ কৰি-মেলি যোগাৰ কৰিছিল।^{১৬} এনে উক্তিৰ পৰা অনুমান হয় ককায়েক-ভায়েকহঁতে শিক্ষা ল'বৰ বাবে ভনীয়েক-বায়েকহঁতে কাম কৰিব পাৰে; কিন্তু নিজে শিক্ষা লোৱাৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্ব নিদিয়ে। এফালে নাৰী শিক্ষাৰ প্ৰতি গুৰুত্বহীনতা আনফালে নতুন চিন্তাৰে আগুৱাব খোজা প্ৰিণ্টমাৰ চেৰাঙৰ সৈতে হোৱা বিবাহ বিচ্ছেদৰ পিছত পুনৰ ছোঁলো গাঁৱৰ মাজেদি বোমডিলালৈ গৈ কেনেদৰে পঢ়িবলৈ যাব? সমাজৰ আগত কিদৰে মুখ উলিয়াব ইত্যাদি মনোকষ্ট আৰু সামাজিক দ্বন্দ্ব ক্ৰিয়াশীল ৰূপত পৰিস্থিতি হৈছে— পুনৰ পঢ়িবলৈ পোৱাৰ কথা শুনি মনটো তাইৰ আনন্দত নাচি উঠিল। কিন্তু পাছ মুহূৰ্ততে স্কুলত গৈ তাই কেনেকৈ মুখ দেখুৱাব ভাবি থাকি মনটো এক অজান ভয় আৰু লাজত কঁপি উঠিল। .... অৱশেষত ক'লে, 'মই পঢ়িম। মই ভালদৰে পঢ়িম।'^{১৭} প্ৰিণ্টমাৰ মাজেৰে সমষ্ট চেৰদুকপেন নাৰী জাতিৰ এক জটিল সমস্যাক চিত্ৰায়ণ কৰিছে। চেৰদুকপেন সমাজত পুৰুষৰ সমানেই নাৰীয়েও কষ্ট কৰিব পাৰে। তেনে কষ্টকৰ কামৰ ভিতৰত হাবিত খৰি লুৰিবলৈ যোৱা কামটো অন্যতম। তেওঁলোকৰ মহিলাই যে হাবিত খৰি লুৰিবলৈ যায়, তাৰ উদাহৰণ উপন্যাসখনত আছে— এবাৰ তহঁতৰ পেহীদেৱে মোক এৰি থৈ যাবলৈ কাকো বিচাৰি নাপাই হোৱাৰ ভিতৰত ভৰাই মোকো খৰি লুৰা ঠাইত লৈ গৈছিল। উভতি আহিবৰ সময়ত খৰিৰ বোজাৰ ওপৰত মোক বহুৱাই লৈ আহিছিল।^{১৮} জীয়াই থাকোতেই আপোন ভায়েকৰ পৰিয়ালৰ দ্বাৰা গা-ধনৰ দাবী মতে বস্ত্ৰ দিব লগা হওঁতে লাম দৈমাহঁতৰদৰে অসহায় নাৰীৰ মন হাহাকাৰ কৰি উঠিছে। সেয়ে ভায়েকৰ পুতেক দৰজি চেৰাঙক কৈছে —বোপাই, মোৰ বোপাই, মোৰ গা-ধন নিয়াৰ লগতে মোকো মাৰি থৈ যা, মাৰ, মাৰ, দে মাৰ.....।^{১৯} উপন্যাসখনৰ আন এঠাইত নাৰী মনৰ বেদনা প্ৰিণ্টমাৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত কৰিছে— প্ৰেম টাছিয়ে ক'বলৈহে পালে —প্ৰিণ্টমা গৰ্জি উঠিল, লাজ? লাজ মোৰ কোন কাহানিবাই শেষ হৈ গৈছে। আজি মোৰ লাজ নাই। কাঠৰ পুতলাৰো

জানো লাজ থাকিব পাৰে। মই এটি কাঠৰ পুতলা, কাঠৰ পুতলাৰ যেনেদৰে মন বোলা বস্ত্ৰ এটা নাই, মোৰো তেনেদৰে মন বোলা বস্ত্ৰ এটা নাই। সেই কাৰণে তহঁতে মোৰ জীৱনক লৈ যি খুচি তাকে কৰি আহিছ। তই, মোমাইদেউ, দেউতা সকলোৱে মিলি কেৱল মোৰ জীৱনক লৈ হেতালি খেলি আহিছক কোনো দিনে তহঁতে মোক মানুহ বুলি গণ্য কৰা নাই। কোনো দিনে মোৰ মনৰ কথা, মোৰ মতামতৰ কথা সোধা নাই। তহঁত মতা মানুহবোৰ সকলো পশুৰ সমান, তহঁতে তিৰোতা মানুহক মানুহ বুলিয়েই গণ্য নকৰ।^{২০} এগৰাকী নাৰীৰ আত্ম স্বাভিমান ব্যৰ্থিত হ'লে যি বিদ্ৰোহৰ সূত্ৰপাত হয়; সেই বিদ্ৰোহৰ ফিৰিঙতি জুই হৈ জ্বলি উঠিছে। উপন্যাসখনত প্ৰিণ্টমাৰ মুখৰ শক্তিশালী প্ৰতিবাদ সকলো চেৰদুকপেন নাৰীৰ মনৰ প্ৰতিবাদৰূপে প্ৰতিফলন ঘটাইছে। চেৰদুকপেন নাৰীয়ে দৈনন্দিন জীৱনত কৰা কৰ্মৰ আভাস উপন্যাসখনত পোৱা গৈছে—.....ডাঙৰ বোৱাৰীয়েকক লাওপানী সিঁজাবলৈ লগাই দিলে, গাঁৱৰ তিনিজনীমান ছোৱালীক মাতি আনি ধান খুন্দা, মাকৈ গুৰি কৰা আদিত লগাই দিলে।^{২১} পৃথিৱীৰ সকলো জাতিৰেই স্বকীয় সাজপাৰ আছে। ঠিক তেনেদৰে চেৰদুকপেনসকলৰো স্বকীয় সাজপাৰ আছে। উপন্যাসখনত নাৰীয়ে পৰিধান কৰা মেখেলাৰ উল্লেখ আছে—কৈ কৈ চেৰমে বাগৰি থকা চকীখন উঠাই ঠিক কৰিলে আৰু.....বাওঁভৰিখন উঠাই চিংকুৰ আগখিনি আঁঠুৰ ওপৰলৈকে কোঁচাই নিজৰ ভৰি পৰীক্ষা কৰিবলৈ ধৰিলে।^{২২} চেৰদুকপেন মহিলাই পৰিধান কৰা এবিধ বস্ত্ৰ হ'ল চিংকু। চিংকু তিৰোতাই পিন্ধা মেখেলা। চিংকু এড়ি কাপোৰেৰে চিলোৱা হয়। উপন্যাসখনত চিংকুৰ উল্লেখ এনেদৰে পাওঁ— আইক এৰী কাপোৰৰ চিংকু দি পাইছনে?^{২৩} তেওঁলোকৰ সমাজত শ্ৰেণী অনুসৰি সাজপাৰ বেলেগ হয়। দেখা গৈছে যে, উপন্যাসখনত চেৰদুকপেন মহিলাৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ কৰ্মস্পৃহা, বিবাহ, শিক্ষা, নাৰী সাজপাৰ, নাৰী স্বাধীনতা, নাৰী মনঃস্তম্ভ, গা-ধন প্ৰথা, ছোৱালীৰ জন্ম-মৃত্যু-বিবাহৰ সৈতে জড়িত লোকাচাৰ, লোক-বিশ্বাস আদি বিভিন্ন সমলেৰে পৰিপূৰ্ণ হৈ আছে।

সামৰণিঃ

এজন জনগোষ্ঠীয় লেখক হৈয়ো অসমীয়া ভাষাত সাহিত্য চৰ্চা কৰি অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যক চহকী কৰাত অগ্ৰণী ভূমিকা লৈ থকা য়েছে দৰজে ঠংচিৰ 'লিঙবিক' এখনি

সার্থক আৰু জনপ্ৰিয় উপন্যাস। উপন্যাসখনিত চেৰদুকপেন সমাজখনেই জীৱন্ত হৈ উঠিছে বুলিলেও বঢ়াই কোৱা নহ'ব। উপন্যাসখনিৰ আৰম্ভণিৰ পৰা শেষলৈকে চেৰদুকপেনসকলৰ সামাজিক বাঞ্ছান, বংশ মৰ্যাদা, বীৰত্ব, পূজা-পাতল, উৎসৱ-পাৰ্বন, খাদ্যাভাস, সাজ পাৰ, জন্ম-মৃত্যু-বিবাহকেন্দ্ৰিক লোকচাৰ, লোক-বিশ্বাস, জনশ্ৰুতি, চিকাৰ পদ্ধতি, যাতায়ত ব্যৱস্থা, লোক-চিকিৎসা, শিক্ষা, ন-পুৰণিৰ সংঘাত, নাৰী স্বাধীনতা আৰু নাৰী মনস্তত্ত্ব আদি বিভিন্ন সাংস্কৃতিক সমলেৰে পৰিপূৰ্ণ এখন জনজাতীয় উপন্যাস। কিন্তু সময় গতিশীল। গতিশীল সময়ৰ সৈতে সংস্কৃতিয়েও পৰিৱৰ্তনশীল ৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰে। গতিকে পৃথিৱীৰ আন আন সভ্যতা-সংস্কৃতিৰদৰে চেৰদুকপেনসকলৰ মাজত থকা সামাজিক পৰম্পৰা, লোকবীতি-নীতিলৈ পৰিৱৰ্তন আহিছে বা ঠায়ে ঠায়ে নতুন সংযোজনে পুৰণিকে নতুনৰূপত উপস্থাপন কৰিছে। কিন্তু চেৰদুকপেনসকলৰ বাবে সুখৰ কথা যে, তেওঁলোকৰ পুৰণি সাংস্কৃতিক পৰম্পৰাবোৰ কালৰ গতিত

হেৰাই গ'লেও বহু যুগৰ পাছতো লিঙিক উপন্যাসখনিয়ে চেৰদুকপেনসকলৰ ইতিহাস বহন কৰি যুগ যুগলৈ ঐতিহ্য ৰক্ষা কৰিব, তাত কোনো সন্দেহ নাই। উপন্যাসখনিৰ উপস্থাপন পদ্ধতি শিথিলবিনষ্ট। চৰিত্ৰৰ মনোজগত বিশ্লেষণত, আত্ম সমালোচনা আদিবোৰে প্ৰত্যেকটি চৰিত্ৰই স্বয়ংসম্পূৰ্ণ কৰি তুলিছে। আনফালে প্ৰথম পুৰুষত কৰা বৰ্ণনামূলী আৰু কথোপকথন ৰীতিৰ সহজ-সৰল ভাষাই উপন্যাসখনিৰ কাহিনীক সকলো পাঠকৰ ওচৰ চপাই নিয়াত সহায়ক হৈছে। সাধাৰণ ঘৰুৱা কথাৰদৰে উপমা, প্ৰবাদ আদিৰ প্ৰয়োগ মন কৰিবলগীয়া। চেৰদুকপেনসকলৰ ভাষিক উপাদানেও গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিছে। ক'ব পাৰি জনগোষ্ঠীয় উপন্যাস হিচাপে চেৰদুকপেনসকলৰ সামাজিক উপাদান বিবাহ আৰু গা-ধন প্ৰথাক জীৱন্ত ৰূপত তুলি ধৰাত সফল হৈছে। তদুপৰি উপন্যাসখনিত প্ৰয়োগ হোৱা অসমীয়া আৰু চেৰদুকপেন ভাষালৈ লক্ষ্য কৰিলে উপন্যাসখনিক ভাষাতাত্ত্বিক দিশৰ পৰাও আলোচনা কৰাৰ স্থল আছে।❖

অন্ত্যটিকাঃ

- ১। নেওগ, মহেশ্বৰঃ শ্বেৰডুকপেন্ প্ৰবন্ধ, প্ৰমোদচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্য সম্পাদিত অসমৰ জনজাতি, তৃতীয় সংস্কৰণ, অকোবৰ, ২০০৮, পৃ. ২৩৯।
- ২। বৰপাত্ৰ গোহাঁই, চন্দ্ৰঃ অৰুণাচল প্ৰদেশৰ জনজাতিসকল, প্ৰথম প্ৰকাশ, ২০১৩, পৃ.১৪।
- ৩। নেওগ, মহেশ্বৰঃ উপৰোক্ত, পৃ.২৪০।
- ৪। গগৈ, লোকেশ্বৰঃ অসমৰ লোক-সংস্কৃতি, ক্ৰান্তিকাল প্ৰকাশন, ২০১৩, পৃ. ১৫৫-১৫৬।
- ৫। গগৈ, লোকেশ্বৰঃ সদ্যোক্ত, পৃ. ৮৮।
- ৬। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ লিঙিক, বনলতা সংস্কৰণ, ডিচেম্বৰ, ২০২০, পৃ.১২।
- ৭। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ. ৩৩।
- ৮। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ. ৩৫।
- ৯। গা-ধন লোৱা ৰীতি-নীতি সম্পৰ্কে উপন্যাসিকে এনেদৰে উল্লেখ কৰিছে- আমাৰ সমাজত প্ৰচলিত ৰীতি-নীতি মতে মাইকী মানুহৰ গা-ধন তাইৰ মৃত্যুৰ পাছত তাইৰ সন্তান-সন্তানাদিৰ পৰা আদায় কৰা হয়। যেতিয়ালৈকে এজনী মাইকী মানুহৰ গা-ধন লোৱা নহয়, তেতিয়ালৈকে তাই আপোন ককায়েক-বায়েকৰ হৈ থাকে, গা-ধন

- লোৱাৰ পাছতহে তাই সম্পূৰ্ণৰূপে পতি-পুত্ৰ হৈ পৰে। পৃ.১১১।
- ১০। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ. ১১২।
- ১১। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ. ১২৩।
- ১২। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ.১৬।
- ১৩। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ.১৭।
- ১৪। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ.৯৩।
- ১৫। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ.১৩।
- ১৬। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ.৫০।
- ১৭। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ.৭৬।
- ১৮। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ.১১৪।
- ১৯। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ.১৪৪।
- ২০। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ.৭৮।
- ২১। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ.৬১।
- ২২। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ সদ্যোক্ত, পৃ.১০০।

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জীঃ

- ১। গগৈ, লোকেশ্বৰঃ অসমৰ লোক-সংস্কৃতি, ক্ৰান্তিকাল প্ৰকাশন, ২০১৩।
- ২। দৰজে ঠংচি, য়েছেঃ লিঙিক, বনলতা সংস্কৰণ, ডিচেম্বৰ, ২০২০।
- ৩। নেওগ, মহেশ্বৰঃ শ্বেৰডুকপেন্ প্ৰবন্ধ, প্ৰমোদচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্য সম্পাদিত অসমৰ জনজাতি, তৃতীয় সংস্কৰণ, অকোবৰ, ২০০৮।
- ৪। বৰপাত্ৰ গোহাঁই, চন্দ্ৰঃ অৰুণাচল প্ৰদেশৰ জনজাতিসকল, প্ৰথম প্ৰকাশ, ২০১৩।

০০০

ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ 'বানপ্ৰস্থ' গল্পৰ মানৱীয় অৱক্ষয়ৰ চিত্ৰ

হেমন্ত কুমাৰ দাস

সহকাৰী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ

জি. এল. চৌধুৰী মহাবিদ্যালয়

সংক্ষিপ্তসৰ (Abstract) :

ৰামধেনু যুগৰ গল্পকাৰ সকলৰ ভিতৰত ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া এজন অন্যতম জনপ্ৰিয় গল্পকাৰ। শইকীয়াই তেওঁৰ গল্পসমূহৰ মাজেৰে বাস্তৱ জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি অতি সংবেদনশীলভাৱে প্ৰকাশ কৰিছে। তেওঁৰ এনে এটি সংবেদনশীল আৰু বহু পঠিত জনপ্ৰিয় গল্প হৈছে 'বানপ্ৰস্থ'। শৈশৱৰ পৰা গাভৰু কাললৈকে চাকৰণী খাটি চহৰৰ পৰা গাঁৱলৈ উভতি অহা চাৰু আৰু তৰু নামৰ বাই-ভনীৰ কৰুণ জীৱন-বীক্ষা অতি সাৱলীল ভাৱে বানপ্ৰস্থ গল্পত গল্পকাৰ শইকীয়াই দাঙি ধৰিছে। চাৰু-তৰুই গাভৰু কালত উপনীত হোৱাটোৱেই যেন চাকৰণীৰ বাবে অযোগ্য হোৱাৰ মূল কাৰণ। চহৰকেন্দ্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থাত বনকৰা ছোৱালীৰ জীৱনৰ মূল্য যে শূন্য, গল্পকাৰে তাকেই আলোকপাত কৰিব বিচাৰিছে। মূলতঃ গল্পকাৰ শইকীয়াই বানপ্ৰস্থ গল্পৰ জৰিয়তে চাকৰণীৰ জীৱনৰ সংঘাত, চহৰকেন্দ্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থাৰ অন্তঃসাৰশূন্যতা আৰু মানৱীয় অৱক্ষয়ৰ চিত্ৰ দাঙি ধৰিছে।

বীজ শব্দ (Key words) :

চাকৰণী, গাভৰু কাল, অমানৱীয়তা, নপুংসক, আভিজাত্যপূৰ্ণ ব্যক্তি, ড্ৰাইভাৰ আদি।

অৱতৰণিকা :

সাহিত্যৰথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই 'জোনাকী'ৰ পাতত পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ চুটিগল্পৰ আদৰ্শত অসমীয়া চুটিগল্প ৰচনাৰ পৰম্পৰা সৃষ্টি কৰে। জোনাকী কাকতৰ পাততে অসমীয়া চুটিগল্প সৃষ্টিৰ বুনীয়াদ ৰচনা হয়। অসমীয়া চুটিগল্পৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশত বিভিন্ন কাকত-আলোচনীয়ে বিভিন্ন সময়ত অৱদান আগবঢ়াই আহিছে। অসমীয়া চুটিগল্পৰ ইতিহাসত জোনাকী (১৮৮৯), আৱাহন (১৯২৯) আৰু ৰামধেনু (১৯৫১) আলোচনীয়ে বলিষ্ঠ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে। অসমীয়া সাহিত্যত তিনিওখন আলোচনীৰ নামেৰে তিনিটা যুগ বিভাজন কৰা হৈছে যদিও সম-সাময়িকভাৱে আৰু কেবাখনো আলোচনীয়ে ভূমুকি মাৰি অসমীয়া সৃষ্টিশীল

কলাত্মক মাধ্যম সমূহক আঙুৰাই নিবলৈ যৎপৰোনাস্তি চেষ্টা অব্যাহত ৰাখিছিল।

অসমীয়া চুটিগল্পৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত ৰামধেনু যুগৰ এক বিশেষ ভূমিকা আছে। প্ৰকৃততে অসমীয়া চুটিগল্পৰ সমৃদ্ধি ঘটে ৰামধেনু যুগৰ সময়ছোৱাত। ৰামধেনু যুগত অসংখ্য গল্পকাৰে আত্মপ্ৰকাশ কৰিছিল আৰু তেনে গল্পকাৰসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম আছিল ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া। তেখেতৰ গল্পই পাঠকক সহজে আকৰ্ষণ কৰাৰ প্ৰধান কাৰণ আছিল তেখেতৰ সহজ-সৰল বৰ্ণনাভঙ্গী, কাহিনী কথন, চিনাকি যেন লগা চৰিত্ৰ উপস্থাপন, নাট্যধৰ্মিতা আদি। "ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াই দৈনন্দিন জীৱনৰ নিচেই সৰু-সুৰা ঘটনাৰ আধাৰত

সুন্দৰ পৰিস্থিতি নিৰ্মাণ কৰি উলিয়াই ভাববস্তুক ব্যক্তিগত কৰি তোলে। সূক্ষ্ম পৰ্যবেক্ষণ শক্তি আৰু সारलील, मार्जित प्रकाशভংগী তেওঁৰ গল্পৰ সম্পদ।”^{১১}

ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ প্ৰায়বিলাক গল্পই কাহিনীপ্ৰধান আৰু চৰিত্ৰ প্ৰধান। তেখেতৰ বৰ্ণনাধৰ্মী গল্পৰ কাহিনী বাস্তৱ জীৱন আধাৰিত। তেখেতৰ কাহিনীৰ ঐক্য আৰু নিখুঁত চৰিত্ৰ চিত্ৰণে পাঠকক অনবৰতে মুগ্ধ কৰি ৰাখে। এই প্ৰসঙ্গত ড° মহেন্দ্ৰ বৰাৰ মন্তব্য উল্লেখযোগ্য — “ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ গল্পত আছে — ডিটেইল্ছৰ ধাৰ নিছিগা স্ফুৰণ। সত্যজিৎ ৰায়ৰ ছবি চাই যিটো সোৱাদ পোৱা যায়, ডিটেইল্ছৰ সূক্ষ্মতম কাৰুকাৰ্যৰ বাবে ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ গল্প পঢ়ি পোৱা যায় একেটা সোৱাদ একেটা কাৰণতে।” শইকীয়াৰ কিছুমান গল্প দীৰ্ঘ আয়তনৰ যদিও পাঠকে পঢ়ি আমনি নাপায়, গল্পৰ কাহিনীয়ে পাঠকক অনবৰতে আকৰ্ষণ কৰি থাকে।

গল্পকাৰৰ সৃষ্টিৰাজিৰ চমু পৰিচয় :

অসমীয়া গল্প-সাহিত্যৰ জনপ্ৰিয় গল্পকাৰসকলৰ ভিতৰত ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া (১৯৩২-২০০৩) নিঃসন্দেহে এখন উচ্চ আসন দখল কৰি আছে। তেখেতৰ জীৱনৰ প্ৰথম গল্প ‘পথ-নিকপণ’ ছাত্ৰাৱস্থাতে প্ৰকাশিত হৈছিল নগাঁও চৰকাৰী হাইস্কুলৰ মুখপত্ৰ উদয়ত। পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁ গল্পকাৰ, ঔপন্যাসিক, নাট্যকাৰ, চলচ্চিত্ৰ নিৰ্মাতা, আলোচনীৰ সম্পাদক, শিশু-সাহিত্যিক আদি ৰূপে অৱদান আগবঢ়াই খ্যাতি অৰ্জন কৰিছে। তেওঁৰ চুটিগল্পৰ সংকলনসমূহ হ’ল — প্ৰহৰী (১৯৬৩), বৃন্দাবন (১৯৬৫), গহুৰ (১৯৬৯), সেন্দূৰ (১৯৭১), শৃংখল (১৯৭৫), তৰঙ্গ (১৯৭৯), এই বন্দৰৰ আবেলি (১৯৮৮), আকাশ (১৯৮৮), উপকণ্ঠ (১৯৯১), সান্ধ্য ভ্ৰমণ (১৯৯৮), ভবেন্দ্ৰ নাথ শইকীয়াৰ গল্প সমগ্ৰ (২০০৬) আদি। তেখেতে ঔপন্যাসিক ৰূপেও যশস্যা লাভ কৰিছে। শইকীয়াই ৰচনা কৰা উপন্যাস হ’ল — আতংকৰ শেষত (১৯৫২), অন্তৰীপ (১৯৮৬), ৰম্যভূমি (১৯৯১) আদি। তেওঁৰ শিশু-সাহিত্যসমূহ হ’ল — মৰমৰ দেউতা (১৯৯১), শান্ত-শিষ্ট, হস্ত-পুষ্ট মহাদুষ্ট (১৯৯৬), তোমালোকৰ ভাল হওক (১৯৯৮), মহাদুষ্টৰ দুষ্ট বুদ্ধি (১৯৯৯) আদি। তেওঁৰ উল্লেখযোগ্য নাট্যসম্ভাৰ হ’ল — ৰামধেনু, এজাক জোনাকীৰ জিলমিল, বন্দীশাল, অন্ধকূপ, আত্মপালী, মণিকূট, নীলকণ্ঠ, অমৃত, জন্মভূমি, দীনবন্ধু, প্ৰতিবিশ্ব, গধূলি, গহুৰ, মহাৰণ্য, বৃন্দাবন, শুভ সংবাদ, অৰণ্যত গধূলি, স্বৰ্ণজয়ন্তী, শতাব্দী আদি। শইকীয়াৰ কথাছবি সমূহ হ’ল — সন্ধ্যাৰাগ,

অগ্নিস্নান, অনিৰ্বাণ, কোলাহল, সাৰথি, আৱৰ্তন, ইতিহাস আদি। ‘সন্ধ্যাৰাগ’ কথাছবিৰ বাবে তেওঁ আঞ্চলিক ভাষাৰ শ্ৰেষ্ঠ ৰজত কমল বঁটা লাভ কৰে। তদুপৰি তেওঁ আনকেইখন কথাছবিৰ বাবেও ৰজত কমল বঁটা লাভ কৰে। শইকীয়াই ৰচনা কৰা আত্মজীৱনীখন হৈছে ‘জীৱনবৃত্ত’ (১৯৯৯)। তেখেতৰ সম্পাদিত আলোচনী দুখন হৈছে — প্ৰান্তিক আৰু সফুৰা। আকৌ ‘শেষ পৃষ্ঠা’ নামেৰে দুটা খণ্ডত তেখেতে ৰচনা সংকলন প্ৰকাশ কৰিছিল। ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াই অসমীয়া সাহিত্য-সংস্কৃতিত আগবঢ়োৱা বিভিন্ন অৱদানৰ বাবে সন্মানজনক বিভিন্ন বঁটা-বাহন লাভ কৰিছে। তেখেতে সন্মানিত হোৱা বিভিন্ন বঁটা সমূহ হ’ল — সাহিত্য কৰ্মৰ বাবে অসম প্ৰকাশন পৰিষদ বঁটা (১৯৭৩), ‘শৃংখল’ নামৰ গল্প সংকলনৰ বাবে সাহিত্য অকাডেমী বঁটা (১৯৭৬), অসম উপত্যকা বঁটা (১৯৯০), শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ বঁটা (২০০০), পদ্মশ্ৰী বঁটা (২০০১), ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ে আগবঢ়োৱা সন্মানজনক ডি. লিট. (২০০১) আদি উল্লেখযোগ্য।

বিষয়বস্তুৰ প্ৰয়োজনীয়তা :

সমাজ সচেতন গল্পকাৰ ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াই ১৯৬৯ চনত ‘বানপ্ৰস্থ’ নামৰ গল্পটো ৰচনা কৰিছিল আৰু এই গল্পটি তেখেতে ‘শৃংখল’ নামৰ পুথিখনত সংকলিত কৰিছে। শইকীয়াই তেওঁৰ গল্পসমূহৰ মাজেৰে বাস্তৱ জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি সংবেদনশীলতাৰে প্ৰকাশ কৰিছে। সমাজ জীৱনৰ সাধাৰণ ঘটনা বা নিম্ন মধ্যবিত্ত জীৱনৰ সুখ-দুখ, আশা-আকাঙ্ক্ষা তথা সমস্যা আদি শইকীয়াৰ গল্পৰ প্ৰধান উপজীব্য। তেখেতৰ প্ৰকাশভংগীৰ সৰলতাই গল্পবোৰ সুখপাঠ্য কৰি তোলে। “প্ৰাত্যহিক জীৱনৰ সাধাৰণ ঘটনা বা সমস্যাই শইকীয়াৰ গল্পৰ বিষয়বস্তু। জীৱনৰ সৰু-বৰ ঘটনা সारलील বচন-ভঙ্গীৰে আকৰ্ষণীয় ৰূপত দাঙি ধৰাত শইকীয়া বিশেষভাবে পাৰদৰ্শী। তেওঁৰ গল্প বহু সময়ত বিক্ষিপ্ত বা জটিল যেন লাগিলেও প্ৰকাশভঙ্গীৰ বৈশিষ্ট্যই সেইবোৰ সুখপাঠ্য কৰি তোলে।”^{১২}

ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ ‘বানপ্ৰস্থ’ এটা বহু পঠিত জনপ্ৰিয় গল্প। শৈশৱৰ পৰা গাভৰু কাললৈকে চাকৰণী খাটি চহৰৰ পৰা গাঁৱলৈ উভতি অহা চাক আৰু তৰু নামৰ বাই-ভনীৰ কৰুণ জীৱন বীক্ষা অতি সारलीলভাৱে ‘বানপ্ৰস্থ’ গল্পত গল্পকাৰ শইকীয়াই দাঙি ধৰিছে। গভীৰ জীৱনবোধেৰে সিন্ত শইকীয়াৰ গল্পসমূহৰ প্ৰণালীবদ্ধ অধ্যয়নৰ যথেষ্ট প্ৰয়োজনীয়তা আছে। সেইবাবে আমাৰ এই ক্ষুদ্ৰ গৱেষণা পত্ৰখনত গল্পকাৰ শইকীয়াৰ ‘বানপ্ৰস্থ’ গল্পত থকা সামাজিক অৱক্ষয়ৰ সমস্যা

কিছু বিশ্লেষণাত্মক দৃষ্টিৰে আলোকপাত কৰাৰ যত্ন কৰা হৈছে।
আলোচ্য বিষয়ৰ পৰিসৰ :

ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া বামধেনু যুগক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা এগৰাকী বিশিষ্ট গল্পকাৰ। তেখেতৰ প্ৰহৰী, গহুৰ, দৰিদ্ৰ কুবেৰ, চোৰাসাপ, সেন্দূৰ, বাৰাণ্ডা, বাৰিষা, বানপ্ৰস্থ, এন্দুৰ, আদি বহুপঠিত জনপ্ৰিয় গল্প। তেখেতৰ গল্পই পাঠকক আৰম্ভণিৰ পৰা পৰিসমাপ্তিলৈ মোহাবিষ্ট কৰি অনাবিল তৃপ্তি প্ৰদান কৰিব পাৰে। “ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ গল্পই পাঠকৰ মনত আনন্দৰ সঞ্চাৰ কৰিব পাৰে। গল্পবোৰৰ মাজত ভাবৰ সংলগ্নতা আৰু বৰ্ণনাৰ সন্মোহন আৰম্ভণিৰ পৰা শেষলৈকে বন্ধিত হৈছে। দক্ষিণ মলয়াৰ মুদু মন্দ পৰশত সবসীৰ বুকু উচ্ছলিত হৈ উঠাৰ দৰে শইকীয়াৰ গল্পবোৰেও পাঠকৰ অন্তৰত তৃপ্তিৰ শিহৰণ জগাই তোলে।”^১ শইকীয়াৰ প্ৰায় আটাইবোৰ গল্পই পাঠকক আমোদ দিব পাৰে। আমাৰ এই ক্ষুদ্ৰ গৱেষণা পত্ৰখনত তেওঁৰ আটাইবোৰ গল্প সামৰি লোৱা সম্ভৱ নহয়। এই পত্ৰৰ ক্ষুদ্ৰ পৰিসৰত তেখেতৰ ‘বানপ্ৰস্থ’ গল্পটোহে লোৱা হৈছে। বানপ্ৰস্থ গল্পৰ কাহিনীভাগত মূল চৰিত্ৰ চাৰু আৰু তৰু নামৰ দুই বাই-ভনী লোকৰ ঘৰত বনকৰা ছোৱালী হিচাপে থাকি নিজৰ পেট পোহাৰ দুখজনক চিত্ৰ দাঙি ধৰিছে। লোকৰ ঘৰৰ কাম-বনৰ মাজত শৈশৱ-যৌৱন অতিক্ৰম কৰাৰ সময়ত ঘৰৰ মালিক-মালিকনীয়ে গাভৰুকালপ্ৰাপ্ত চাৰু আৰু তৰুক নিজৰ গাঁৱলৈ পঠাই দিয়া দৃশ্য কাৰুণ্যৰে ভৰা। সিহঁত গাভৰুকালপ্ৰাপ্ত হোৱাতোৱে যেন চাকৰণীৰ বাবে অযোগ্য হোৱাৰ মূল কাৰণ। চহৰকেন্দ্ৰিক সমাজ-ব্যৱস্থাত চাকৰণীৰ জীৱনৰ মূল্য কিমান — এই সম্পৰ্কে অধ্যয়নই হ’ব আমাৰ আলোচ্য বিষয়ৰ পৰিসৰ।

আলোচনা পত্ৰ প্ৰস্তুত কৰণৰ পদ্ধতি :

আমাৰ এই ক্ষুদ্ৰ আলোচনা পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰোঁতে বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতি অৱলম্বন কৰা হৈছে। এই পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰিবলৈ যাওঁতে প্ৰয়োজন সাপেক্ষে মুখ্য আৰু গৌণ উৎসৰ সহায় লোৱা হৈছে। আমাৰ আলোচনাৰ বিষয়বস্তু স্পষ্ট কৰিবলৈ বিষয়বস্তুৰ লগত সংগতি থকা বিভিন্ন গ্ৰন্থ-আলোচনী আদিৰ সহায় লোৱা হৈছে।

লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য :

আমাৰ আলোচনা পত্ৰখনত অসমীয়া সাহিত্যৰ বিশিষ্ট গল্পকাৰ ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ ‘বানপ্ৰস্থ’ গল্পত থকা পুতলী, চাৰু-তৰুহঁতৰ জীৱন-চৰ্যা বিশ্লেষণ কৰাই মূল লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য। চাৰু-তৰুৰ মাতৃ পুতলীৰ বৈধৱ্য জীৱন আৰু

চাৰু-তৰুৰ চাকৰণী জীৱনৰ দুখ-কষ্ট, ক্ষোভ-হতাশা, বঞ্চনা, জীৱন জীয়াৰ প্ৰচেষ্টাৰ বিষয়ে এই পত্ৰখনত আলোকপাত কৰা হ’ব।

বিষয়বস্তুৰ বিশ্লেষণ :

ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ ‘বানপ্ৰস্থ’ অসমীয়া চুটিগল্পৰ ক্ষেত্ৰখনত এটি উল্লেখযোগ্য চুটিগল্প। ‘বানপ্ৰস্থ’ গল্পৰ কাহিনীভাগ আগবাঢ়িছে মুকুন্দ-পুতলীৰ আৰ্থিক অভাৱে জুৰুলা কৰা সংসাৰখন জোৰা-তাপলি মাৰিবলৈ চেষ্টা কৰা সংগ্ৰামৰ মাজেৰে। সিহঁতৰ ছোৱালী চাৰু আৰু তৰুক পোহপাল দিবলৈ অসমৰ্থ হৈ লোকৰ ঘৰত বনকৰা ছোৱালীৰূপে নিয়োগৰ ঘটনাটি আগবাঢ়ি গৈ থাকোঁতে গল্পকাৰে কাহিনীৰ প্ৰয়োজনত নন্দন দাস, মাধৱী, পৰীক্ষিত বৰ্মন, মতি ড্ৰাইভাৰ আদি চৰিত্ৰকো নিখুঁত ভাবে অংকণ কৰিছে।

বানপ্ৰস্থ গল্পটিৰ আৰম্ভণিতে গল্পকাৰে মুকুন্দ-পুতলীৰ আৰ্থিক দৈন্যতাৰ ছবি এখন দাঙি ধৰিছে। চাৰু-তৰুৰ পিতৃ মুকুন্দই দিন হাজিৰা কৰি অশেষ কষ্টৰে পৰিয়াল চলাইছিল। কেতিয়াবা মুকুন্দ কাম বিচাৰি সাত-আঠ মাইল দূৰলৈ গৈছিল। দুৰ্ভাগ্যই লগ নেৰা মুকুন্দই ঠিকাদাৰৰ কামত সোমাই হাবিত গছ কাটি থাকোঁতে গছৰ পৰা সৰি পৰি মৃত্যুমুখত পৰিল। তেতিয়া পুতলীয়ে চাৰিওফালে অন্ধকাৰ দেখিলে। সেইসময়ত চাৰুৰ বয়স মাত্ৰ চাৰি বছৰ আৰু তৰুৰ বয়স দুবছৰ। সাংঘাতিক আৰ্থিক অৱক্ষয়ৰ ফলত তিনিওজনীৰ বাবে পেটৰ ভাতমুঠি যোগাৰ কৰাৰ দুঃচিন্তাই পুতলীক বেৰি ধৰিছিল। পুতলীৰ পৰিয়াললৈ নিষ্ঠুৰ নিয়তিয়ে দুৰ্ভাগ্যৰ দুৱাৰ মেলি দিয়া বাবে তাই “লোকৰ ধান কাটি দিয়া, নিজৰ চালত বগোৱা কোমোৰা হাটলৈ নি বেচা, মৰিশালিলৈ যোৱা বাটৰ কাষে কাষে বনৰীয়া কেৰেলা বিচাৰি ফুৰা, অকণ-অকণ ছোৱালীৰ কাণ ফুটোৱা, লোকৰ সূতাৰে বাটি কৰি নিশা পৰলৈকে তাঁত বোৱা, — তিনিখন মুখৰ আহাৰ যোগাবলৈ বিচিত্ৰ কাম পুতলীৰ। তথাপি, তথাপি ভাতমুঠিৰ যোগাৰ হৈ নুঠে।”^২

মুকুন্দৰ বিয়োগৰ পিছত পুতলীয়ে ঘৰ চলোৱা পাঁচ বছৰ হৈ গ’ল। পাঁচ বছৰ যেন নহয়, পোন্ধৰ বছৰহে পুতলীয়ে পাৰ কৰিলে। তেনেতে এদিন ডাকঘৰৰ পিয়ন এজনে চহৰৰ আচ্যবস্তু ব্যক্তি নন্দন দাসৰ ঘৰত কাম কৰিবলৈ বনকৰা ছোৱালী বিচাৰি পুতলীৰ ওচৰ চাপিলে। দুবেলা দুমুঠি পেট ভৰাই খাবলৈ পাব বুলি ভাবি পুতলীয়ে চাৰুক পিয়নজনৰ লগত পঠাই দিলে। ন বছৰীয়া চাৰুৱে যি সময়ত সমনীয়াৰ

সৈতে আনন্দ-স্মৃতিৰে খেলা-ধূলা কৰি থাকিব লাগিছিল, সেই সময়ত তাই দাবিদ্ৰতাৰ সৈতে যুঁজি বনকৰা ছোৱালী হ'ব লগা হৈছিল।

নন্দন দাস চহৰৰ এজন আঢ্যবস্ত্ৰ ব্যক্তি। আধুনিক জীৱনৰ সকলো উপাদান তেওঁৰ অভিজাত পৰিয়ালত মজুত আছিল। পকা ঘৰ-দুৱাৰ, মটৰ-গাড়ী, ইলেক্ট্ৰিক লাইট, ৰেফ্ৰিজিৰেটৰ আদি চাৰুৰ বাবে অপৰিচিত সামগ্ৰী আছিল। গাঁৱলীয়া চাৰুৱে চহৰৰ আদৰ-কায়দাত প্ৰথমে অসহজবোধ কৰিছিল যদিও পৰৱৰ্তী সময়ত ঘৰৰ সকলো কাম নিজৰ আয়ত্তলৈ নিব পাৰিছিল। 'আদা-নহৰুৰ বাকলি গুচাবলৈ এদিন তাই পাগঘৰত সোমাইছিল, পাছত এদিন তাই বিশিষ্ট আলহীৰ কাৰণে মাধৱীৰ মাকৰ সমানে কাম কৰি বিধে-বিধে ৰান্ধিব জনা হ'ল, বাচনৰ কিনাৰত জোলৰ এটোপাও লাগি নথকাকৈ ডাইনিং টেবুলত খোৱাবস্ত্ৰ সজাই দিব পৰা হ'ল।' মুঠতে চাৰুৱে পকা মজিয়া সৰা-মচা, ৰন্ধা-বঢ়া, বিচনা পৰা, কাপোৰ ধোৱা, আলহীক সোধ-পোচ আদি সমস্ত কামৰ দায়িত্ব লৈছিল। মাধৱীৰ সৰু ভায়েক দুটাক দাবী-ধমকি দিব পৰা হৈছিল। চাৰুৱে মাধৱীহঁতৰ ঘৰত একাঘ্ৰবোধ কৰিছিল আৰু সহজে নিজৰ ঘৰ বুলি বিবেচনা কৰি নিজকে বিলীন কৰি দিছিল। ঘৰৰ সকলোকে খুৱাই উঠাৰ পাছতহে চাৰুৱে খাবলৈ বহে। কেতিয়াবা মাছৰ সলনি মাছৰ কাঁইট চুপিলেও তাই আপত্তি নকৰে। ইমান বিশ্বাসী হৈ উঠা বাবে নন্দন দাসৰ ঘৈণীয়েকে বিনাদ্বিধাই তাইৰ হাতত অৰ্পণ কৰিছিল পাগঘৰৰ চাবি, ষ্ট'ৰ ৰুমৰ চাবি, ৰেফ্ৰিজিৰেটৰ চাবি।

নন্দন দাসৰ ঘৈণীয়েকৰ মুখত চাৰুৰ কাম-বনৰ প্ৰশংসা শুনি পৰীক্ষিত বৰ্মন নামৰ এক ভদ্ৰলোকৰ পত্নীয়েও চাৰুৰ দৰে এগৰাকী ছোৱালী বিচাৰিলে। তেতিয়া কথা প্ৰসংগত নন্দন দাসৰ ঘৈণীয়েকে চাৰুৰ ভনীয়েক তৰুৰ কথা উলিয়ালে। তাই দুবছৰ সৰু। অৱশেষত তৰুৱে পৰীক্ষিত বৰ্মনৰ ঘৰত বনকৰা ছোৱালীৰূপে সংস্থাপন লাভ কৰিলে। পুতলীয়ে তৰুৰ বনকৰা ছোৱালী হিচাপে পঠাৰ বিচৰা নাছিল যদিও তাই দুসাজ পেট ভৰাই খাবলৈ পাব বুলিয়ে বুকু শুদা কৰি পঠাই দিলে।

বানপ্ৰস্থ গল্পৰ কাহিনীভাগত নাটকীয় গতি এটা লাভ কৰে চাৰুৱে যেতিয়া ওঠৰটা বসন্ত গৰকে। চাৰুৱে মাধৱীহঁতৰ ঘৰত থকা ন-বছৰ অতিক্ৰম কৰিলে। চাৰুও যে গাভৰু কালত ভৰি দিলে নন্দন দাসহঁতে মনেই কৰা নাছিল। মাধৱীৰ পুৰণি কাপোৰে চাৰুৰ যৌৱন ঢাকি ৰাখিব পৰা নাছিল। এইটোৱে

আছিল নন্দন দাসৰ পৰিয়ালৰ এটা সমস্যা। কিয়নো চাৰুৰ এতিয়া ঘৰত অকলে এৰি সিহঁত বিয়া-বাৰু খাবলৈ যাব নোৱাৰা হ'ল। চাৰুৰ বাঢ়ি অহা যৌৱনক নন্দন দাসে সমস্যা বুলি গণ্য কৰি তেওঁৰ অভিজাত পৰিয়ালত তাইৰ প্ৰয়োজন নাই বুলিয়েই ভাবিবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ ঘৈণীয়েকেও তেনেকৈয়ে ভাবিলে — 'তাইকতো সদায় এনেকৈ ৰাখি থ'ব নোৱাৰি। পিছত আকৌ বিয়া-বাৰু — সেইবোৰ লেঠা আমাৰ ডিঙিত লাগিব। আৰু তাইলৈ আমিহে ক'ত দৰা এটা বিচাৰি পাম?' নন্দন দাস আৰু ঘৈণীয়েকে জীয়েক মাধৱীৰ বিয়া পাৰ নোহোৱালৈকে চাৰুৰ ৰাখিলে। কিয়নো আভিজাত্যপূৰ্ণ পৰিয়ালৰ বিবাহ-উৎসৱত চাৰুৰ কিমান প্ৰয়োজন হ'ব সিহঁতে জানে। নিজৰ স্বাৰ্থ সিদ্ধি হোৱাৰ পিছত চাৰুৰ প্ৰয়োজন নাই।

মাধৱীৰ বিয়াখন পাৰ হৈ যোৱাৰ পিছত নন্দন দাসে চাৰুৰ গাঁৱৰ ঘৰত থৈ গ'ল। 'ন বছৰ বয়সত গাঁও এৰা চাৰু বিছ বছৰ বয়সত গাঁৱলৈ উভতি আহিল।' চাৰু ঘৰলৈ অহাৰ কিছুদিন পিছতে বৰ্মন-পত্নীয়ে তৰুৰকো গাঁৱলৈ পঠাই দিলে। চাৰু-তৰুৰ জীৱনলৈ যৌৱন নামি অহা বাবে সিহঁত চাৰুৰণীৰ অযোগ্য হৈ গাঁৱলৈ কৰা ওভতনি যাত্ৰা সঁচাকৈয়ে মৰ্মান্তিক। পুতলী বুঢ়ীৰ শূন্য ঘৰ আকৌ ভৰি পৰিল। গল্পকাৰৰ ভাষাত — "দুজনী গাভৰুৱে পুতলী বুঢ়ীৰ শূন্য ঘৰ ভৰি পৰিল আৰু এনেকুৱা দিনত ভৰি পৰিল, — যেতিয়া পুতলী বুঢ়ীয়ে নিশা তাঁত ব'ব নোৱাৰে, কোমোৰা বেচিবলৈ হাটলৈ গ'লে বাটতে বুঢ়ী কঁকালৰ বিষত বহি পৰে, লোকৰ ধান বানিবলৈ লৈ এদোন ধানৰ এপৰল পৰাৰ পাছত বুঢ়ীয়ে কপালত হাত থৈ পৰলীয়া চাউলসোপালৈ চাই থাকে।" উপাৰ্জনহীন অৱস্থাত পুতলীৰ ঘৰলৈ জীয়েক দুজনী উভতি অহাত বুঢ়ীৰ মূৰত যেন বিনা মেখে বজ্ৰপাত পৰিল। চাৰু আৰু তৰুৱে মালিকৰ পৰা লাভ কৰা পইচাখিনিৰে কিছুদিন ঘৰ চলালে। সেইখিনি সামান্য ধন শেষ হোৱাত পৰিয়ালটো বৰ নিৰুপায়ত পৰিল। সেইবাবে দুয়ো কাম বিচাৰি গাঁৱলৈ ওলাল। কিন্তু গাঁৱত কোনেও চাকৰণী নাৰাখে। গাঁৱত ধান কটা, ধান ৰুৱা, টেকী দিয়া আদি কৃষিৰ লগত জড়িত কাম আছে যদিও চাৰু-তৰু এই বিষয়ত অকৰ্মণ্য। কাম বিচাৰি নাপায় দুয়ো ক্লান্ত, হতাশ, মুমূৰ্ষ হৈ ঘৰলৈ উভতি আহিল।

গল্পকাৰে গল্পৰ কাহিনীভাগত নাটকীয়তাৰে গাঁৱৰ ডেকা ল'ৰাই এখন বিৰাট মেলাৰ আয়োজন কৰা দেখুৱাইছে। সেই মেলাত বক্তৃতা দিবলৈ চহৰৰ নন্দন দাসক নিমন্ত্ৰণ জনোৱা

হ'ল। গাঁৱলৈ নন্দন দাস আৰু ঘৈণীয়েকো আহিব বুলি জানিব পাৰি চাৰু আনন্দত উৎফুল্লিত হ'ল। তেওঁলোকক আপ্যায়ন কৰাৰ দায়িত্ব গাঁৱৰ ডেকা ল'ৰাহঁতে চাৰু-তৰুৰ দিলে। চাৰুৱে নন্দন দাসক সাক্ষাৎ কৰি সিহঁতক গাঁৱৰ যন্ত্ৰণাৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিবলৈ ক'ব বুলি মনতে ভাবিলে।

মেলাৰ দিনাখন চাৰু আৰু তৰু দুয়ো পুৱাৰ পৰা বন্ধা-বঢ়া কামত ব্যস্ত হৈ পৰিল। এটা সময়ত নন্দন দাস আৰু ঘৈণীয়েক, সম্পাদক, সভাপতিকে আদি কৰি মুঠ ছয়জন মানুহ চাহ-জলপান খাবলৈ আহিল। চাৰু এটা চুকত থিয় হৈ থাকিল সুযোগৰ সন্ধানত, তেনেতে মাধৱীৰ মাকে তাইক দেখা পালে। তেওঁ চাৰুৰ ফালে চাই হাঁহো-হাঁহো কৰিলে। চাৰু আগুৱাই গ'ল। নন্দন দাসেও তাইক দেখা পাই মাত এষাৰ লগালে — ‘অ তই ইয়াত আছ? আমি তোৰ খবৰ ল'ম বুলি কোৱাকুই কৰি আহিছিলো। ভালে আছ?’ নন্দন দাস আৰু ঘৈণীয়েকৰ যেন একো সুধিব লগা নাছিল। চাৰুক দেখি দুয়ো বৰ অস্বস্তিত পৰিছিল। চাৰুক তেওঁলোকে আৰু কিবা সুধিব বুলি অস্থিৰ, অপ্রস্তুত হৈ থিয় হৈ থাকিল। কিন্তু তেওঁলোকে একো নুসুধিলে। চাৰুৰ ভগ্ন শৰীৰ দেখিও তেওঁলোকৰ কোনো মানৱীয় অনুকম্পা জাগি নুঠিল।

চাৰু-তৰুই বন্ধা ভাত-আঞ্জা মুখিয়ালসকলে খোৱাৰ পিছত জাক-জাক ল'ৰা-ছোৱালীয়ে খালে। কিন্তু চাৰু-তৰুৰ ভাগলৈহে একো নৰ'ল। মাক পুতলীয়ে কোনোমতে কিবা অলপ খাবলৈ পালে। ভোকে-লঘোণে থাকি অৱশেষত সিহঁত তিনিওটা মৌন হৈ ঘৰমুৱা হৈছে এনেদৰে — “মথাউৰিটোৰ ওপৰেদি তিনিটা প্ৰাণী নীৰৱে ঘৰলৈ উভতিছে। কৃষ্ণপক্ষৰ তৃতীয়া বা চতুৰ্থীৰ জোনটোৱে দিগবলয়ৰ গছৰ জেওৰা পাৰ হৈ মথাউৰিটো চাই আছে। বিপৰীত ফালৰ পৰা প্ৰাণী তিনিটাক প্ৰেতাৱাৰ নিচিনা দেখা গ'ল।”^{১০} ঘৰলৈ অহাৰ পিছত মাক আৰু তৰু শুই পৰিলে চাৰুৱে আগফালৰ পিৰালিত বহি হেঁপাহ পলুৱাই কান্দি ল'ব বুলি ভাবিছিল। কিন্তু লঘোনে থকা চাৰুৱে পিৰালিত বহি কান্দিবলৈ দেহত শক্তি নাপালে।

উজাগৰে শুই থকা চাৰুৱে নন্দন দাসৰ ড্ৰাইভাৰ মতিৰ মাতত বাহিৰলৈ ওলাই আহিছিল। মতিয়ে দিনটো একো খাবলৈ পোৱা নাছিল। কিবা অলপ খাবলৈ পাব বুলি চাৰুহঁতৰ ঘৰলৈ আহিছিল আৰু চাৰুক খোৱা বস্ত্ৰৰ বিষয়ে সুধিছিল। কিন্তু সিহঁতৰ ঘৰত খুদ-কণ এটাও নাই। মতিৰ কথাৰ কোনো উত্তৰ নিদি চাৰুৱে পিৰালিত বহি কান্দিবলৈ ধৰিলে। তাৰপিছত তাই মতিক সুধিলে — ‘তুমি মোক ইয়াৰ

পৰা লৈ যাব পাৰিবানে?’ সন্তান জন্ম দিয়াৰ ক্ষমতা নথকা নপুংসক মতিক ঘৈণীয়েকে এৰি থৈ যোৱা কথা জানিও চাৰুৱে তাৰ লগত যাব বিচৰা ঘটনাটো এক সাংঘাতিক ট্ৰেজেদি। চাৰুৱে অকল পেটৰ ক্ষুধা নিবাৰণৰ বাবে ভৱিষ্যতৰ মাতৃ হোৱাৰ গৌৰৱকো নেওচা দিবলৈ কুৰ্ণাবোধ কৰা নাই। মতিৰ লগত চাৰুৰ বিয়া হ'লে ভোকত থাকিবলগীয়া নহয়, কিন্তু বৈবাহিক জীৱনৰ যি মাতৃত্বৰ সুখ সেয়া কেতিয়াও লাভ নকৰে। মতিৰ লগত চাৰুৰ বিয়া হ'লে সিহঁতৰ লগত তৰু আৰু পুতলী বুঢ়ীকো লগত নিবলৈ দুয়ো আহ্বান জনাইছে। “বানপ্ৰস্থৰ শেষত পেটৰ ক্ষুধাৰ বাবে চাৰুৱে সন্তান জন্ম দিয়াত অসমৰ্থ ড্ৰাইভাৰজনৰ লগত গুচি যোৱাৰ সিদ্ধান্ত লোৱাত ভনীয়েক আৰু মাকেও তাইৰ লগত যাবলৈ ওলোৱাৰ কাৰণ সমূহৰ মাজেৰেও লেখকে tragic irony ফুটাই তুলিছে।”^{১১}

প্ৰাপ্তফল :

যশস্বী গল্পকাৰ ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াই বানপ্ৰস্থ গল্পৰ কাহিনীভাগ অতি সহজ সৰল ভাষাৰে আগবঢ়াই নিছে। তেওঁ গল্পটোত ভাবৰ একময়তা তিল মাত্ৰাও ক্ষুন্ন হ'বলৈ দিয়া নাই আৰু পৰিনতিমুখী উৎকৰ্ণাৰে কাহিনীভাগৰ সামৰণি মাৰিছে। গল্পটোৰ মাজেৰে গল্পকাৰ শইকীয়াই চহৰৰ আভিজাত্যপূৰ্ণ মানুহৰ হৃদয়ৰ অন্তঃ সাৰশূণ্য স্বৰূপ আৰু মানৱীয় অনুকম্পাহীনতাৰ প্ৰতিচ্ছবি সুন্দৰভাবে প্ৰতিফলিত কৰিছে। গল্পৰ বিষয়বস্তু বিশ্লেষণ কৰি গম পোৱা গ'ল যে আচ্যবস্তু ব্যক্তি হ'লেও নন্দন দাস চূড়ান্ত মানৱীয় অৱক্ষয়ৰ প্ৰতিভূ। চাৰুৱে ন বছৰে নন্দন দাসৰ পৰিয়ালত বন্ধা-বঢ়া, খোৱা-লোৱাকে আদি কৰি আলপৈচানৰ সকলো দায়িত্ব লোৱাৰ পিছতো মেলা উৎসৱৰ সভাত তাইক দেখি নন্দন দাস আৰু ঘৈণীয়েকে যি আচৰণ কৰিলে, তাতেই মানৱীয়তাৰ অপমৃত্যু ঘটিছে। নন্দন দাস যিহেতু হাত দীঘল আভিজাত ব্যক্তি, চাৰুক সৰু-সুৰা কাম কৰা ব্যক্তিৰ লগত বিয়া দি মানৱীয় ধৰ্ম পালনৰ সুযোগ পাইছিল, তাকে নকৰি তাইক গাঁৱলৈ উভতাই পঠাই চূড়ান্ত গৰ্হিত কাম কৰিলে। আৰ্থিকভাবে দুৰ্বলসকলৰ প্ৰতি চহকী মানুহৰ নিকৃষ্ট মনোভাব ‘বানপ্ৰস্থ’ গল্পৰ মাজেৰে গল্পকাৰে সুন্দৰকৈ দাঙি ধৰিছে।

সামৰণি :

ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াৰ ‘বানপ্ৰস্থ’ গল্পৰ কাহিনীভাগ কাৰুণ্যৰে ভৰপূৰ। গল্পটিৰ কেন্দ্ৰীয় বিষয়বস্তু হৈছে ভোক আৰু দৰিদ্ৰতা। আভিজাত সমাজৰ মুখা ফুটা ব্যক্তি নন্দন

দাসে চাকৰণী চাৰুক আৰ্থিক অনাটনৰ মাজলৈ ঠেলি দি চৰম বিপৰ্যয় সৃষ্টি কৰাৰ বিপৰীতে সাধাৰণ ড্ৰাইভাৰ এজনে চাৰুৰ পৰিয়ালক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ বিচৰা কথা অতি মৰ্মস্পৰ্শীৰূপত গল্পকাৰে দাঙি ধৰিছে। দুখীয়া-নিছলা লোকক অভিজাত শ্ৰেণীৰ লোকে শোষণ-বঞ্চনা কৰাটো চিৰাচৰিত ঘটনা। নিজৰ স্বাৰ্থ সিদ্ধি হোৱাৰ পিছত সুবিধাভোগী চহকীলোকে চাৰুৰ দৰে নিৰ্মাণিত লোকক বিপদৰ মুখলৈ

ঠেলি দিয়া ঘটনা সমাজত অতীজৰে পৰা ঘটি আহিছে। 'বানপ্ৰস্থ' গল্পৰ কাহিনীভাগত পুতলীৰ পৰিয়ালটোক দৰিদ্ৰতাই কোঙা কৰা কথাটো এটা নিদৰ্শনহে, ই গ্ৰাম্য সমাজৰ বাস্তৱ প্ৰতিচ্ছবি। এমুঠি ভাতৰ বাবে সমাজৰ দুখীয়া-নিছলা লোকে কেনেদৰে জীৱনৰ আশা-আকাংক্ষাবোৰ মনৰ ভিতৰতে সামৰি থ'ব লগা হয়, গল্পকাৰ ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়াই তাকে সুন্দৰ ভাবে প্ৰতিফলিত কৰিছে।❖

পাদটীকা :

- ১। ভৰালী, শৈলেন — 'গল্পমঞ্জৰী' : অসমীয়া চুটি গল্প, পৃষ্ঠা ০.১২
- ২। নেওগ, ড° মহেশ্বৰ, দাস যোগেশ, শৰ্মা নাৰায়ণ (সম্পাদক)— 'অসমীয়া গল্পগুচ্ছ' : ভূমিকা, পৃষ্ঠা .২৩
- ৩। গোস্বামী, ত্ৰৈলোক্য নাথ — 'আধুনিক গল্প সাহিত্য', পৃষ্ঠা ১৭৬
- ৪। শইকীয়া, ড° ভবেন্দ্ৰনাথ — গল্প সমগ্ৰ, পৃষ্ঠা ৪৪৫
- ৫। শইকীয়া, ড° ভবেন্দ্ৰনাথ — গল্প সমগ্ৰ, পৃষ্ঠা ৪৪৬
- ৬। শইকীয়া, ড° ভবেন্দ্ৰনাথ — গল্প সমগ্ৰ, পৃষ্ঠা ৪৪৭
- ৭। শইকীয়া, ড° ভবেন্দ্ৰনাথ — গল্প সমগ্ৰ, পৃষ্ঠা ৪৪৮
- ৮। শইকীয়া, ড° ভবেন্দ্ৰনাথ — গল্প সমগ্ৰ, পৃষ্ঠা ৪৪৮
- ৯। শইকীয়া, ড° ভবেন্দ্ৰনাথ — গল্প সমগ্ৰ, পৃষ্ঠা ৪৫০
- ১০। শইকীয়া, ড° ভবেন্দ্ৰনাথ — গল্প সমগ্ৰ, পৃষ্ঠা ৪৫১
- ১১। শৰ্মা চৌধুৰী, ড° যমুনা — 'চুটিগল্প' পৃষ্ঠা ৭৩

গ্ৰন্থপঞ্জী :

- ১। গগৈ, লীলা (সম্পাদনা) — আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ পৰিচয়, বনলতা, ডিব্ৰুগড়, ২০১৩ চন
- ২। গোস্বামী, ত্ৰৈলোক্য নাথ — আধুনিক গল্প সাহিত্য, বাণী প্ৰকাশ, পাঠশালা, ১৯৮৭ চন
- ৩। বৰা, ড° অপূৰ্ব (সম্পাদনা) — অসমীয়া চুটিগল্প : ঐতিহ্য আৰু বিৱৰ্তন, যোৰহাট কেন্দ্ৰীয় মহাবিদ্যালয় প্ৰকাশন কোষ, যোৰহাট, ২০১২ চন
- ৪। বৰুৱা, ড° প্ৰহলাদ কুমাৰ — অসমীয়া চুটিগল্পৰ অধ্যয়ন, বনলতা, গুৱাহাটী-১, ২০০৮ চন
- ৫। পাটৰ, ড° ধীৰাজ (সম্পাদনা) — অসমীয়া সাহিত্যৰ বিচাৰ আৰু বিশ্লেষণ, সম্প্ৰীতি, গুৱাহাটী, ২০১৫ চন
- ৬। ৰাজখোৱা, ড° অৰবিন্দ (সম্পাদনা) — অসমীয়া চুটিগল্পৰ গতি প্ৰকৃতি, দত্ত পাব্লিকেশ্যন, নৰ্থ লক্ষীমপুৰ কলেজ, ২০১৩ চন
- ৭। শইকীয়া, ড° ভবেন্দ্ৰনাথ — গল্প সমগ্ৰ, বনলতা, গুৱাহাটী-১, ২০১৫ চন
- ৮। শৰ্মা, শৈলেনজিৎ (সম্পাদনা) — অসমীয়া চুটিগল্পৰ আলোচনা, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ২০১০ চন
- ৯। শৰ্মা চৌধুৰী, ড° যমুনা — চুটিগল্প, ময়ূৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১৯৯১ চন

মণিকুন্তলা ভট্টাচার্যৰ 'বৰদোৱানী' উপন্যাস নাৰী মনস্তত্ত্বৰ সাৰ্থক প্ৰকাশ

ড° ভনিতা নাথ

সহকাৰী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ

সুৰেন দাস মহাবিদ্যালয়, হাজো

সংক্ষিপ্তসূচী :

বৰ্তমান অসমীয়া সাহিত্য জগতত মণিকুন্তলা ভট্টাচার্যই এক বিশিষ্ট আসন দখল কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। তেওঁ একেৰাহে ঔপন্যাসিক, কবি, গল্পকাৰ হিচাপে পৰিচিত। মণিকুন্তলা ভট্টাচার্যই নাৰী মনস্তত্ত্বক বিষয়বস্তু হিচাপে লৈ ভালেমান উপন্যাস ৰচনা কৰিছে। তাৰ ভিতৰত 'বৰদোৱানী' বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। সন্তানহীনা নাৰী বৰদোৱানী অথচ তেওঁ স্বামীৰ মৰমেৰে পৰিপূৰ্ণ আছিল। কিন্তু সমাজৰ চকুত বন্ধা নাৰী হিচাপে পৰিগণিত হোৱাত মানুহৰ বু-বু বা-বাৰপৰা বেহাই পোৱা নাছিল। কাহিনীৰ আৰম্ভণিতে দেখা যায় শয়্যাশায়ী মাতৃয়ে পুত্ৰ পুণ্যধৰৰপৰা বংশৰক্ষাৰ বাবে পুনৰ্বিবাহৰ বচন লৈ মৃত্যুক আঁকোৱালি লয়। একমাত্ৰ পুত্ৰ হিচাপে মাতৃক বচন দিলেও তেওঁ প্ৰিয়তমা পত্নী বৰদোৱানী থকাৰ পিছত আন এগৰাকী নাৰীক নিজৰ জীৱনত স্থান দিবলৈ বিচৰা নাছিল। কিন্তু বিয়া দিয়া বায়েক-ভনীয়েকহঁতে দ্বিতীয় বিবাহৰ বাবে পুণ্যধৰক উপৰ্যুপৰি হেঁচা দিছিল। শেষত কোনোৱে পুণ্যধৰক বুজাব নোৱাৰি সকলোৱে বৰদোৱানীকে পুণ্যধৰক বুজোৱাৰ দায়িত্ব দিছিল। এগৰাকী নাৰীয়ে নিজ স্বামীক অন্য এগৰাকী নাৰীক বিবাহ কৰাই আনিবলৈ মান্তি কৰোৱা, আন নাৰীৰ সৈতে ভগাই লোৱা, সতিনীক সহ্য কৰা ইমান সহজ নহয়। উপন্যাসৰ নায়িকা বৰদোৱানীয়ে নিজ স্বামীক দ্বিতীয় বিবাহৰ বাবে বুজাই সন্মত কৰাইছিল, বিয়াৰ পিছত তেওঁলোকক একেলগে থাকিবলৈ আগবঢ়াই দিছিল, তেওঁলোকৰ সন্তান লক্ষ্যক মৰমেৰে ডাঙৰ-দীঘল কৰিছিল। এই সকলোবোৰ কৰি যাওঁতে তেওঁৰ মনৰ মাজতো হাহাকাৰৰ সৃষ্টি হৈছিল, নাৰীৰ স্বভাৱজাত ঈৰ্ষাই ক্ৰিয়া কৰিছিল। কিন্তু তেওঁ নিজেই ঋণাত্মক চিন্তাক কঠোৰভাৱে দমন কৰি স্বাভাৱিক হ'বলৈ চেষ্টা কৰিছিল। তেওঁৰ মাজত নাৰীৰ কোমলতা, স্নেহশীলা মাতৃ ৰূপ, ধৈৰ্য-ত্যাগ আদি প্ৰতিবিস্তৃত হৈছে। নাৰী মনস্তত্ত্বৰ বৈচিত্ৰময় প্ৰকাশ বৰদোৱানীৰ মাজত দেখিবলৈ পোৱা গৈছে। তদুপৰি এগৰাকী নাৰীৰ হৃদয়ত বিভিন্ন সময়ত উথলি উঠা ভাৱৰ ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়া, নাৰী মনস্তত্ত্বৰ সাৰ্থক প্ৰকাশ 'বৰদোৱানী'ত দেখিবলৈ পোৱা যায়। আমাৰ গৱেষণা পত্ৰৰ জৰিয়তে এই দিশবোৰে ফাঁহিয়াই বিশ্লেষণ কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

বীজ শব্দ : বৰদোৱানী, পুণ্যধৰ, নাৰী, নাৰী মনস্তত্ত্ব, সন্তান, ত্যাগ, ধৈৰ্য, সমাজ, দুখ-যন্ত্ৰণা

আৰম্ভণি :

মণিকুস্তলা ভট্টাচাৰ্যৰ দ্বাৰা ৰচিত এখন সফল সামাজিক উপন্যাস হৈছে 'বৰদোৱানী'। বৰদোৱাৰ জীয়াৰী পুণ্যধৰৰ পত্নী 'বৰদোৱানী'। বৰদোৱাৰ হোৱা সুত্ৰেই 'বৰদোৱানী' বুলিয়েই পুণ্যধৰৰ গাঁৱত তেওঁৰ পৰিচিতি। বৰদোৱানীৰ মৰ্মস্পৰ্শী কাহিনীয়েই উপন্যাসৰ সৰ্বহ। উপন্যাসখনৰ বেটুপাতত আছে : অফুৰন্ত প্ৰেমৰ আকুলতা আৰু বাস্তৱ জীৱনৰ কৰ্তব্যৰ পৰিক্ৰমাৰে এয়া এক সৰল গ্ৰাম্য কৃষক সমাজৰ কাহিনী 'বৰদোৱানী'। অসমৰ পবিত্ৰধাম বৰদোৱাৰ পৰাই ওলাই আহিছে যি নাৰী, জীৱনৰ মহত্ব উপলদ্ধিৰে নিজকে কৰ্তব্যৰ সাৰথি কৰি তোলা তেওঁ বৰদোৱানী।

কাহিনীৰ নায়িকা বৰদোৱানী এগৰাকী সন্তান জন্ম দিবলৈ অক্ষম নাৰী। অথচ স্বামী পুণ্যধৰৰ সৈতে তাইৰ ছবছৰীয়া এখন সুখৰ সংসাৰ, য'ত অন্য নাৰীয়ে স্থান পোৱাৰ কোনো সম্ভাৱনা নাছিল। কিন্তু পৰিস্থিতিৰ তাগিদাত স্বামীয়ে নিজৰ জীৱনত অন্য নাৰীক স্থান দিবলগা হৈছিল। স্বামীৰ ফালৰ সন্তান এটিৰ বাবেই, মৃত্যুমুখী মাতৃক দিয়া বচন যাতে স্বামীয়ে ৰক্ষা কৰোঁতে দোদুল্যমান অৱস্থাত নোভোগে, পৰিয়াল তথা সমাজেও যাতে দুষিৰ নোৱাৰে, সেয়ে অশেষ ধৈৰ্য, ত্যাগ আৰু সহনশীলতাৰে বৰদোৱানীয়ে নিজ স্বামীক দ্বিতীয় বিবাহ কৰাই সন্তান জন্ম দিবলৈ ৰেণুমাৰ্হৰ ওচৰলৈ আগবঢ়াই দিছিল আৰু তেওঁলোকৰ দুই সন্তানকো মাতৃৰ মমতাৰে তুলিছিল। সন্তান জন্ম দিব নোৱাৰিলে এগৰাকী নাৰী কিমান ত্যাগ-যত্ন আৰু সহিষ্ণুতাৰ মাজেৰে নিৰৱে জীৱনৰ আটাইতকৈ দুখৰ সময়খিনি অতিবাহিত কৰিবলগা হয়, তাৰ জ্বলন্ত উদাহৰণ 'বৰদোৱানী' চৰিত্ৰটো। নাৰী চৰিত্ৰকেন্দ্রিক এই উপন্যাসখনত নাৰী মনস্তত্ত্বৰ সাৰ্থক প্ৰকাশ ঘটিছে। নাৰী মনৰ বৈচিত্ৰ্য, নিবিড়তম উপলদ্ধি, আকুলতা, মমত্ব, স্নেহ-স্পৰ্শ, ঈৰ্ষা, সহ্য আদি নাৰী চৰিত্ৰৰ স্বাভাৱিক গুণৰাজিৰে বিভূষিত হৈও জীৱনৰ মহত্বৰ উপলদ্ধিৰে এক অনন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰা 'বৰদোৱানী' চৰিত্ৰটোক সুন্দৰভাৱে পাঠকৰ আগত তুলি ধৰিছে ঔপন্যাসিকে।

বিষয় নিৰ্বাচনৰ উদ্দেশ্য আৰু গুৰুত্ব :

আমাৰ সমাজত এগৰাকী নাৰীৰ জীৱনৰ পূৰ্ণতাৰ সংজ্ঞা বহু পৰিমাণে নিৰ্ভৰ কৰে সন্তান জন্ম দিয়াৰ সক্ষমতাৰ ওপৰত। এনে নহ'লে তথাকথিত সমাজ-ব্যৱস্থাই

নাৰীগৰাকীক নানা কথাবে থকা-সৰকা কৰে। কিন্তু ইয়ে এগৰাকী নাৰীৰ অন্তৰ্জগতত কেনে ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰে সেয়া সমাজখনে নেদেখে, নুবুজে। কেৱল সন্তান জন্ম দি বংশ ৰক্ষাতে নাৰী জীৱনৰ সাৰ্থকতা। মণিকুস্তলা ভট্টাচাৰ্যৰ 'বৰদোৱানী' উপন্যাসৰ 'বৰদোৱানী' চৰিত্ৰটোও তেনে এক নাৰীৰে প্ৰতিভু। বৰদোৱানীৰ জৰিয়তে ঔপন্যাসিকে সন্তান জন্ম দিবলৈ অক্ষম এগৰাকী নাৰীৰ জীৱনৰ উত্থান-পতন, মনোবেদনা, ধৈৰ্য, ত্যাগ, মহত্বক মৰ্মস্পৰ্শী ৰূপত তুলি ধৰিছে। এনে এটি বিষয়ৰ বিস্তৃত বিশ্লেষণ সমাজৰ হিতাৰ্থেই অতিকৈ প্ৰয়োজন। সেয়ে বিদ্যায়তনিক সমাজৰ মাজত বিষয়টো তুলি ধৰাৰ উদ্দেশ্যেই এই গৱেষণা পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰা হৈছে আৰু ইয়াৰ মাজতেই নিহিত হৈ আছে বিষয়বস্তুৰ গুৰুত্ব।

বিষয়ৰ পৰিসৰ :

মূলতঃ মণিকুস্তলা ভট্টাচাৰ্যৰ 'বৰদোৱানী' উপন্যাসৰ কাহিনী আৰু চৰিত্ৰ বিশ্লেষণৰ মাজেৰে নাৰী মনস্তত্ত্বৰ বৈচিত্ৰময় দিশসমূহ তুলি ধৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। সেয়ে 'বৰদোৱানী' উপন্যাসৰ 'বৰদোৱানী' চৰিত্ৰৰ আলোচনাতে বিষয়ৰ পৰিসৰ সীমিত কৰি লোৱা হৈছে।

বিষয়ৰ পদ্ধতি আৰু উৎস :

বিষয়বস্তু বিশ্লেষণৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰায়োগিক গৱেষণাৰ বিশ্লেষণাত্মক আৰু বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতিৰ সহায় লোৱা হৈছে। অধ্যয়নৰ উৎস হিচাপে 'বৰদোৱানী' উপন্যাসখনকে মুখ্য উৎস হিচাপে গ্ৰহণ কৰি বিষয়বস্তুৰ আলোচনালৈ আগবঢ়া হৈছে। গৌণ উৎস হিচাপে সামাজিক মাধ্যম 'ফেচবুক'ত উপন্যাসখনৰ সন্দৰ্ভত প্ৰকাশিত কিছু মতামত পঢ়ি চোৱা হৈছে।

বিষয়বস্তুৰ বিশ্লেষণ :

উপন্যাসৰ কাহিনী মতে এটা যৌথ পৰিয়াললৈ বোৱাৰী হৈ অহা বৰদোৱানীৰপৰা সন্তান এটি আশা কৰিছিল পৰিয়ালৰ সকলোৱে। বিশেষকৈ ঘৰখনৰ একমাত্ৰ বোৱাৰী হিচাপে বৰদোৱানী আৰু একমাত্ৰ পো পুণ্যধৰৰ সন্তান এটি চাই যোৱাৰ প্ৰবল হেঁপাহ আছিল মাতৃৰ। কিন্তু সেই আশা মনতে বান্ধি মৃত্যুশয্যাতে পৰিছিল পুণ্যধৰৰ মাতৃ। সেই অপূৰণ আশাৰ প্ৰতীকাত্মক প্ৰকাশ বৰদোৱানীৰ তিনিদিনীয়া গা ধোৱাৰ প্ৰকাশ। উপন্যাসখনৰ আৰম্ভণি হৈছে এনেদৰে :

গা ধুই তিতা চুলিত গামোচা মেৰিয়ালে
বৰদোৱানীয়ে। আজি তাইৰ তিনিদিন।' (পৃঃ৯)

অসমীয়া সমাজত মাহেকীয়া ঋতুস্বৰৰ প্ৰথম ৩ দিন আছতীয়াকৈ থকা-খোৱা-শোৱাৰ পিছত তিনিদিনীয়া গা ধুই চাফ-চিকুণ হৈহে নাৰীয়ে দৈনন্দিন কাম-কাজ, বন্ধা-বঢ়াত লাগে। বোৱাৰী অৱস্থাত এগৰাকী নাৰীয়ে তিনিদিনীয়া গা ধুবলৈ এৰা মানেই সন্তান সম্ভৱা অৱস্থাত উপনীত হোৱা। গাঁৱলীয়া সমাজ ব্যৱস্থাত পৰিয়াল তথা সমাজৰ লোকে এই বিষয়টোত সুতীক্ষ্ণ নজৰ ৰাখে। বৰদোৱানীও ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। দহ-এঘাৰদিন ধৰি মৃত্যুশয্যা তথা শাছৰেকৰ ওচৰত ৰৈছেহি চোতালভৰ্তি মানুহ। বংশ-পৰিয়াল, জীয়েক-জোৱায়েক, ওচৰ-চুবুৰীয়া মানুহে শাছৰেকক চাবলৈ, খবৰ ল'বলৈ, গীতা-ভাগৱত পাঠ কৰিবলৈ, ৰাতি পাল পাতি পৰ দিবলৈ— মুঠতে ভাগে ভাগে মানুহ আহিছে। তাৰ মাজত পুণ্যধৰৰ পত্নীয়ে তিনিদিনীয়া গা ধুইনাদৰ পাৰেৰে চোতাললৈ আগুৱাইছে চাদৰৰ ওৰণি লৈ। উপন্যাসৰ আৰম্ভণিয়ে কঢ়িয়াই আনিছে বৰদোৱানীৰ সন্তানহীনতাৰ বতৰ। এই বতৰাই মানুহৰ মাজত সৃষ্টি কৰা বু-বু বা-বাৰ পৰা প্ৰকাশ্য স্থিতি পাইছে। পুণ্যধৰৰ মাতৃয়ে একমাত্ৰ পুতেকৰপৰা লোৱা শেষ বচন, য'ত আছে বংশ ৰক্ষাৰ আকুল আহ্বান। পুণ্যধৰৰ বচন ৰক্ষাৰ চেপ্তাত দোদুল্যমান অৱস্থা, বংশ-পৰিয়াল, ওচৰ-চুবুৰীয়াৰ হেঁচা, বৰদোৱানীৰ বুকুৰ মাজত বলা প্ৰৱল ধুমুহা-পকনীয়া, জীৱন সলনি হোৱাৰ কুচ-কাৰাজ।

একমাত্ৰ পুতেকৰপৰা বংশ ৰক্ষাৰ কঠোৰ বচন লৈ পুণ্যধৰৰ মাতৃ পৃথিৱী এৰি গুচি যায়। সময়ত মৃতকৰ শ্ৰাদ্ধ সম্পন্ন হৈ যায়। দুখৰ দিনত কাষ চাপি অহা মানুহবোৰো লাহে লাহে ঘৰা-ঘৰি যায়। কেৱল পুণ্যধৰ-বৰদোৱানীৰ সৈতে থাকি যায় পুণ্যধৰৰ নুমলীয়া ভনীয়েক লাহৰী, মাজু বায়েক আৰু ভাগিনীয়েক এজন। তেওঁলোকে পুণ্যধৰক দ্বিতীয় বিবাহৰ বাবে জোৰ দিবলৈ ধৰে। লগতে হাত উজান দিলে গাঁৱৰে মধু ফৰেপ্তাৰে। সকলোৱে মিলি দুখীয়া ঘৰৰ ছোৱালী ৰেণুমাইকে পুণ্যধৰৰ বাবে ঠিক কৰিলে। কিন্তু পুণ্যধৰকহে দ্বিতীয় বিবাহৰ বাবে কোনেও সন্মত কৰিব নোৱাৰিলে। শেষত কাৰো সৈতে ভাগ কৰিব নোৱাৰা মনৰ মানুহজনক বুজাবলৈ দায়িত্ব ল'লে বৰদোৱানীয়েই। লাহৰীৰ আগত বৰদোৱানীয়ে মনৰ দুখ সামৰি কৈছে :

ঃ মই একো নকওঁ লাহৰী, তেওঁ বিয়া পাতক, সতিনী নহয়, তিবোতা বুলিয়েই সহিম সিজনীক, ল'ছালীক ডাঙৰ কৰিম.....। (পৃ.২৬)

এনে কথা কোৱাটো এগৰাকী বিবাহিত নাৰীৰ বাবে ইমান সহজ নহয়। মনৰ কত হোহকা-পিছলা, ধুমুহাৰ অন্তত বৰদোৱানীয়ে এই কথাষাৰ কৈছিল। কেৱল কৈয়েই ৰৈ যোৱা নাই, পুণ্যধৰক বুজাইছেও :

ঃ ভাটিফালৰ জনীক এই কেইদিনত এবাৰ চাই নাহেগৈনো কিয়? (পৃ.৩০)

কিন্তু বৰদোৱানীকে নিজৰ বুকুত একান্তভাৱে স্থান দিয়া পুণ্যধৰে বৰদোৱানীৰ কথাত মান্তি হ'ব পৰা নাছিল। দুয়োৰে মাজত মতানৈক্য ঘটিছিল। আচাৰ-আচৰণ, মনৰ দুৰত্ব বাঢ়িবলৈ লৈছিল। কিন্তু বৰদোৱানীৰ বুজনিৰ বাবেই পুণ্যধৰে অৱশেষত মান্তি হ'বলগা হৈছিল। তাইক দুখ নিদিবলৈ তাইৰ ওচৰত সেও মানিছিল। পুণ্যধৰে দৰা সাজি গৈ ৰেণুমাইক লৈ আহিছিল। আৰু কইনা ঘৰত সুমুৱাইয়ে পামলৈ আঁতৰি গৈছিল। ন-কইনা ৰেণুমাইক এৰি যোৱাত তাইৰ প্ৰতি ব্যথা অনুভৱ কৰিছিল বৰদোৱানীয়ে :

বৰদোৱানীয়ে বাগৰ সলালে। টোপনি আহিলনে চাগে' ৰেণুমাইৰ? কম বয়সীয়া ছোৱালী। সাত শতৰুৰো এনে নহওক, বিয়াৰ প্ৰথম নিশাতেই এনেখন নহওক। (পৃ.৩৮)

উদাৰ বৰদোৱানীৰ মনে ৰেণুমাই নামৰ নৱ বিবাহিতা ছোৱালীজনীক সতিনী বুলি নাভাবি কেৱল জ্যেষ্ঠ এগৰাকী নাৰীয়ে আন এগৰাকী নাৰীৰ বাবে হোৱাৰ দৰে চিন্তাঘিত হৈছে।

'বৰদোৱানী' বৰ বুজন আৰু মৰমিয়াল আছিল। যাৰ বাবে তেওঁ ৰেণুমাইৰ মানসিক অৱস্থাক এগৰাকী নাৰীৰ স্বাভাৱিক দৃষ্টিভংগীৰে বিচাৰ কৰি চাইছিল :

বৰদোৱানীৰ গালৰ বাখৰবোৰ দপকৈ নুমাই গৈছিল। যিজনী আহিব তায়ো তিবোতা। তায়োতো বুকুত আঁক এডাল লৈয়ে আহিব, নিজৰ বুলি ল'ব খোজা মানুহটোক আগতেই অন্যই লৈ থৈছে বুলি। (পৃ.২২)

যাৰ সৈতে নিজৰ স্বামীক ভাগ কৰিবলগা হৈছে, তেওঁৰ প্ৰতিয়ে ব্যথা অনুভৱ কৰাটো জানো ইমান সহজঙ্গ বুকুত টগবগাই থকা দুখ-যন্ত্ৰণাক আঁতৰাই নিজ স্বামীৰ দ্বিতীয় পত্নীক স্বামীৰ জীৱনলৈ অহাৰ বাট নিজেই মুকলি কৰি দিছিল তাই। ৰেণুমাইৰ প্ৰতি উপজিব লগা ঈৰ্ষাৰ জুইকুৰা জ্বলিবলৈ নিদি সৰু ভনীয়েকৰ দৰে আঁকোৱালি লৈছিল। আনকি মন-শৰীৰ-আত্মাৰ সংগী আপোন মানুহজনকো ৰেণুমাইৰ ওচৰলৈ

পঠিয়াই দি নিজে যন্ত্রণাত তিল তিলকৈ দন্ধ হৈছিল, অথচ তাৰ উমান পুণ্যধৰকো জানিবলৈ নিদিছিল। অৱশ্যে তাইৰ তাগ, দুখ-কষ্ট-যন্ত্রণা পুণ্যধৰে নুবুজাকৈ থকা নাছিল। সেয়ে অঁকৰাৰ দৰে কাম কৰিছিল, সামান্য অজুহাততে তাইৰ ওচৰৰপৰা পামলৈ, বা পামৰ পাৰ তাইৰ ওচৰলৈ গুচি আহিছিল। তৎস্বত্বেও কিন্তু বৰদোৱানীয়ে পুণ্যধৰক তাইৰ ওচৰ চাপিবলৈকে নিদিছিল। কোনো যত্ন-শুশ্ৰূষা-আদৰক প্ৰশ্ৰয় নিদি বাৰে বাৰে আঁতৰাই পঠিওৱাত পুণ্যধৰে মানসিক আঘাত পাইছিল। মনত অশেষ কষ্ট হোৱা স্বত্বেও বুকু ডাঠ কৰি খঙতে পামলৈ গুচি যোৱা গিৰীয়েকৰ ওচৰলৈ ৰেণুমাইক ‘পত্নীধৰ্ম’ পালন কৰিবলৈ পঠিয়াই দিছিল। আকৌ পুণ্যধৰ পামৰপৰা ৰেণুমাইক এৰি বৰদোৱানীৰ ওচৰ পোৱাত প্ৰথমে ককৰ্থনা কৰি পিছত মন ডাঠ কৰি খুব মৰমেৰে বুজাই-বঢ়াই পঠিয়াই দিছিল :

ঃ আজি যাওকগৈ, কেৱল আজি। কেৱল এদিন এবাৰৰ বাবে, অলপ সময়ৰ বাবে তাইক অকমান আদৰ কৰিবগৈ নোৱাৰেনে? ঘৰ-পৰিয়াল আটাইখনে মোক ডাইনী বুলিছে। মন্ত্ৰ মাৰি বশ কৰি থৈছোঁ আপোনাক... অনেক কথা মানুহৰ। এইবোৰৰ পৰানো মোক ৰেহাই নিদিয়ে কেলেই? এবাৰ মাত্ৰ তাইক অলপ মৰম কৰিলেই যদি আমি ল’ৰা পোৱালি এডোখৰ পাই যাওঁ, তাকেনো নকৰে কেলেই? তাৰ পাছত আমি আকৌ আগৰ দৰে থাকিম.....। (পৃ.৫১)

বুকুত শিল ৰাখি বুজনি দি গিৰীয়েকক ৰেণুমাইৰ ওচৰলৈ পঠিয়াইও মনৰ কোণত গিৰীয়েক তেওঁৰ ওচৰলৈকে উভতি অহাৰ আশা পুহি ৰাখিছিল। ঔপন্যাসিকে বৰদোৱানীৰ মনৰ এই অৱস্থাৰ বৰ্ণনা দিছে এনেদৰে :

নিশা পানী এঘটিকে পি বৰদোৱানী পাটীত পৰিল। দুৱাৰৰ দাংডাল লগায়ো খহাই নমাই থ’লে। মনৰ কোনোবা এটা কোণৰপৰা অবুজ পত্নীয়ে চিঞৰি আছিল— ‘খুলি থোৱা দুৱাৰৰ শলখা, মাজনিশা দুৱাৰ বন্ধ পাই যদি উভতি যায় গৈ তেওঁ?’ (পৃ.৫২)

সাঁচকৈয়ে বৰদোৱানীয়ে পিছদিনা পুৱা দুৱাৰ খুলিয়ে ভিজা পোছাকেৰে পিৰালিত থমথমকৈ বহি থকা পুণ্যধৰক দেখিবলৈ পাইছিল। বৰদোৱানীৰ কথামতেই পুণ্যধৰে ৰেণুমাইৰ ওচৰ পাইছিল আৰু তাইক পত্নী সুখ দি তেওঁ লেতেৰীৰ সিপাৰৰ পামৰপৰা বৰদোৱানীৰ ওচৰলৈ উভতি আহিছে অপৰাধ বোধত ভুগি আৰু তেওঁক শুচি কৰি বা

শুদ্ধ কৰি ল’বলৈ আহবান জনাইছে পুণ্যধৰে বৰদোৱানীৰ ওচৰত। দুয়োৰে মনৰ এক দোদুল্যমান অৱস্থা। মাতৃ আজ্ঞা বা বচন মানি পুণ্যধৰে দ্বিতীয়বাৰ বিয়া পাতিবলৈ বাধ্য হ’ল পৰিয়াল আত্মীয়-স্বজন বা প্ৰথমা পত্নীৰ হেঁচাত। বাধ্যত পৰিয়ে পত্নীসুখো দিলে দ্বিতীয় পত্নীক। কিন্তু তেওঁৰ মন-হৃদয়-ভালপোৱা-আকুলতা সকলো থাকি গ’ল প্ৰথমা পত্নী বৰদোৱানীৰ ওচৰত। আকৌ বৰদোৱানীয়ে নিজেই আপোন স্বামীক অন্য এগৰাকী নাৰীৰ ওচৰলৈ পঠিয়াই দি সহজ হ’বলৈ চেষ্টা কৰিছে, কিন্তু ক’ৰবাত তেঁৱো ঈৰ্ষাৰ জুইত দন্ধ হৈছে, যন্ত্রণাত ছাটি-ফুটি কৰিছে, নিজ স্বামীক আগৰ দৰে পোৱাৰ মিছা আকাংক্ষা মনতে পুহিছে। সময়তে আকৌ নিজকে বুজাই ৰেণুমাইৰ প্ৰতি দৰদী হৈ উঠিছে, সেই ৰেণুমায়ৈ আকৌ গা ভাৰী হৈছেনে বুলি সোধাত বৰদোৱানী সহজাত নাৰীৰ ঈৰ্ষাৰে জ্বলিছে —

নিশাৰ সাঁজৰ পাছত সি তাইক টঙীঘৰত উঠি বতাহ খাবলৈ লৈ গ’ল। তাতে বহি তাই ক’লে,

ঃ সকলো তিৰোতাই এয়া বিচাৰে জানেনে?

তাই তাৰ পিঠিত আঁউজি বহি আছিল। সি ঘপ্‌কৰে ঘূৰি দিলত তাই তাৰ কোলাতে বাগৰি পৰিল। গাল এখনত হাত ফুৰাই মৰমেৰে সুধিলে সি—

ঃ কি বিচাৰেনো?

ঃ এয়াই। এনেকুৱাকৈয়ে গিৰীয়েকৰ সংগ বিচাৰে।

তাৰ পাছত তাই দীৰ্ঘশ্বাস এৰি স্বগতোক্তি কৰিলে,

ঃ বেচেষ্টা ৰেণুমাই! কিয় এৰি থৈ আহিল আপুনি?

চল কৰি আপোনাক মাতি অনা যেনহে লাগিছে মোৰ। বেচেষ্টা ৰেণুমাই!

পত্নীৰ গালত ফুৰাই থকা পুণ্যধৰৰ হাত বৈ গ’ল।

তাইৰ মুখৰপৰা দৃষ্টি আঁতৰাই বহু দূৰ-দিগন্তলৈ চাই লাহেকৈ অথচ খুব গন্তীৰভাৱে ক’লে সি—

ঃ তাই গা-ভাৰী হ’লনে বাৰু?

বৰদোৱানী বৈ গ’ল। ধোৱাৰ দৰে ঈৰ্ষা এটাই মস্তিষ্কত পাগ মাৰি উঠিল যেন!” (পৃ.৫৮)

এক চিত্ৰকল্প সদৃশ বৰ্ণনাৰে ঔপন্যাসিকে তুলি ধৰা এই বৰ্ণনাংশত নাৰী মনৰ বৈচিত্ৰ্য প্ৰকাশি উঠিছে।

আনহাতে ৰেণুমাইৰ গৰ্ভৱতীঅৱস্থাত একেগৰাকী বৰদোৱানীয়ে আকৌ আদৰ-যত্নৰ ত্ৰুটি কৰা নাছিল। একেবাৰে ৰেণুমাইৰ মাকৰ দৰেই দিহা-পৰামৰ্শ, মৰম-আদৰ,

শুশ্ৰূষা কৰাত লাগি গৈছিল। ইফালে পুণ্যধৰৰ সৈতে সহজভাৱে মাতে-বোল কৰিলেও দূৰত্ব বাঢ়িছিল বৰদোৱানীৰ। পুণ্যধৰৰ ভাষাত “প্ৰাইমাৰী স্কুলৰ শিক্ষয়িত্ৰীৰ দৰে গভীৰ, ব্যক্তিত্বসম্পন্ন মহিলা” হৈ পৰিছিল তাই।

অৱশ্যে কৰ্তব্যৰ খাতিৰত, পুণ্যধৰ তথা পৰিয়াল-সমাজ সকলোকে দেখাবলৈ বৰদোৱানী সুস্থিৰ ভাৱে থাকিলেও সময় সাপেক্ষে নাৰী মনৰ অসহায়তা-আকুলতা স্পষ্টভাৱে দেখিবলৈ পোৱা গৈছিল। উদাহৰণস্বৰূপে- পুণ্যধৰ আৰু বৰদোৱানীৰ মাজত হোৱা কথোপকথনলৈ আঙুলিয়াব পাৰি—

ঃ আৰু তই? তই কি? ল'ছালী নহ'ল বুলিয়ে তই কি একো নোহোৱা হৈ গ'লি?

ঃ আঁ। আঁ। আঁ। আঁ, মই একো নহওঁ আপোনাৰ। কাৰো একো নহওঁ মই...।(পৃ.৯১)

সন্তান জন্ম দিব নোৱৰা এটা নিষ্কৰ্মা জৰায়ুৰ ভাৰ সহিবলগা হৈছিল তাই। তদুপৰি ক'ৰবাত পুণ্যধৰক আঁতৰাই ৰখাৰ অন্তৰালত স্বামীয়ে অহিন নাৰীক স্পৰ্শ কৰাৰ আক্ষেপ এটাইও অৱচেতন মনত ক্ৰিয়া কৰি আছিল। যাৰ কাৰণে পুণ্যধৰৰ হাতত বৰদোৱানীয়ে ধৰা দিয়া নাছিল। কিন্তু ‘বৰদোৱানী’ৰো এটা নাৰীমন আছিল, তায়ো স্বামীৰ স্পৰ্শ বিচাৰিছিল। সেয়ে তাই নিজ ইচ্ছাৰেহে এবাৰ পুণ্যধৰৰ ওচৰত নিজক সাঁপ দিছিল। কিন্তু পৰনাৰী স্পৰ্শ কৰা স্বামীৰ ইচ্ছাত কেতিয়াও তাই নিজক অৰ্পন কৰিব পৰা নাছিল।

সময়ত ৰেণুমাৰীৰ ল'ৰা এটা উপজিছিল। নাম ৰাখিছিল লক্ষ্যধৰ। বৰদোৱানীৰ দায়িত্ব বাঢ়িছিল। তাঁতৰ চিৰি, বগৰীৰ ঠানি বিচাৰি অনা, পুণ্যধৰক খবৰ দিবলৈ সিদ্ধেশ্বৰক পামলৈ পঠিয়াবলৈ ল'ৰা-ঢপৰা লগাইছিল। ইয়াৰ মাজতে যেন বৰদোৱানী নিজে মাতৃ হ'ব নোৱৰা ব্যথা-অস্থিৰতা প্ৰকাশি উঠিছিল লাহৰীৰ সৈতে হোৱা কথোপকথনত। এয়াও আচলতে এগৰাকী অসহায় নাৰী মনৰ বহিঃপ্ৰকাশ।

ঃ বংশৰক্ষা হ'ল লাহৰী।

ঃ তেখেতৰ জীৱন পূৰ্ণ হ'ল।

ঃ কাকো একো দিব নোৱাৰিলোঁ মই.....।(পৃ.৭০)

সন্তান জন্ম দিব নোৱৰা নাৰীৰ জীৱন যেন অসাৰ্থক। নিজে নাভাবিলেও সমাজে এই কথা বন্ধা নাৰীক ভালদৰে বুজাই দিয়ে। যাৰ ফলত নাৰীৰ জীৱন যাত্ৰাত আউল লাগে। বৰদোৱানীৰ জীৱনটোও সহজ-সৰল-অকৃত্ৰিম আছিল।

বৰদোৱাৰ পিতৃ-মাতৃহীন জীয়াৰী গৰাকী পুণ্যধৰৰ ঘৰলৈ আহি পুণ্যধৰৰ মৰমত শাছ-ননদ-বাইশাছৰে ভৰা ঘৰ এখনত সুখী হৈ পৰিছিল। এনেদৰেই ছবছৰীয়া সুখী বৈবাহিক জীৱনৰ পৰিক্ৰমাত মাজতে সন্তানহীনতাই অসুখী জীৱনৰ কাৰক হিচাপে দেখা দিছিল। এই কাৰক শীৰ্ষতম বিন্দুত উপনীত হৈছিল শয়্যাগত মাতৃয়ে মৃত্যুৰ আগমুহূৰ্তত বংশ-পৰম্পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ একমাত্ৰ পুত্ৰৰপৰা বচন আদায় কৰি। শেষত পুত্ৰধৰ্ম পালন কৰিবলৈ সোঁৱৰাই দিয়াত বায়েক-ভনীয়েক, ওচৰ-চুবুৰীয়াই উঠি-পৰি লাগিছিল আৰু পুণ্যধৰে মানি ল'বলৈ বাধ্য হৈছিল।

নিজৰ মানুহজনক কোনো পত্নীয়ে আনৰ সৈতে ভগাই লোৱা, নিজৰ বৰ্তমানত অন্য নাৰীক স্বামীয়ে স্থান দিয়াটো কল্পনা কৰিব নোৱাৰে। অথচ বৰদোৱানীয়ে ৰেণুমাৰীৰ বাবে নিজেই বাট কাটি দিবলগা হৈছিল, সতিনীৰ ভাত খাব নিবিচৰাকৈয়ে একেলগে একেটা পাকঘৰতে ভাত খাব লগা হৈছিল, পুণ্যধৰৰ সন্তানৰ বাবেই ৰেণুমাৰীক পুণ্যধৰৰ জীৱনত স্থান দিব লগা হৈছিল। মৰম, ভালপোৱাৰে নিকপকপীয়াকৈ বান্ধি ৰখা সংসাৰখন সন্তানৰ বাবেই থৰক-বৰক হ'বলৈ লৈছিল। বৰদোৱানী খহি পৰিছিল, ভৰিৰ তলৰ মাটি হেৰুৱাই পেলাইছিল। কিন্তু পুনৰাই তাই মাটি খামুচি ধৰি, ত্যাগৰ প্ৰতিমূৰ্তি হৈ পৰিছিল। শাছৰেকৰ মৃত্যুৰ পিছত ঘৰখনৰ একমাত্ৰ বোৱাৰী হিচাপে তাই দায়িত্ব বুজিছিল, অঁকৰা পুণ্যধৰক বুজাইছিল আৰু বিয়াৰ বাবে সৈমান কৰিছিল। তথাপিও তাই নাৰী। নাৰীৰ আকুলতাৰে ৰেণুমাৰীৰ সন্তান জন্মৰ পিছত হাহাকাৰ কৰি উঠিছিল। “কাকো একো দিব নোৱাৰিলোঁ মই...” বুলি অতি কম কথাতে এগৰাকী অপূৰ্ণ নাৰীৰ মনৰ মাজৰ হাহাকাৰৰ ছবিখন প্ৰকাশ কৰি এক বৃহৎ ব্যঞ্জনৰ সৃষ্টি কৰিছিল। কিন্তু বৰদোৱানীয়ে কি মহৎ উপকাৰ কৰিছিল, ত্যাগ কৰিছিল তাক আন এগৰাকী নাৰী লাহৰীয়ে সঠিকভাৱেই ব্যক্ত কৰিছে :

ঃ তুমি প্ৰত্যেককে অশেষ দিলা নবৌ। কিয় একো দিয়া নাই? ককাইদেউক তুমি আঙুৱাই নিদিয়া হ'লে আজি কিফো গোসাঁই আহিলহেঁতেন নে আমাৰ মাজলৈ?... বিয়াৰ পাছতে বুজি উঠিছোঁ মই কণা হওক ধেনা হওক গিৰীয়েক কি বস্ত্ৰ! কলিজা কাটি দিব পাৰিলেও নিজৰ মানুহটো অহিনক দিব নোৱাৰি বংশৰক্ষাৰ নামতে হওক বা দেৱ-দেৱীৰ নামতে হওক। ... তুমি বৰ মহান নবৌ, তুমি বৰ মহান...।(পৃ.৯০)

সেয়া যিয়েই নহওক বৰদোৱানীয়ে মনৰ দৃঢ়তাৰে সংসাৰখন চম্ভালি লৈছিল। যাৰ জৰিয়তে এগৰাকী নাৰীৰ মনৰ দৃঢ়তা প্ৰকাশ পাইছে।

মাতৃ নারী জীৱনৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ সুখ, পূৰ্ণতা প্ৰাপ্তিৰ চাবি-কাঠী। পুণ্যধৰ আৰু বেণুমাইৰ সন্তান লক্ষ্যধৰৰ মাজেৰে বৰদোৱানীয়ে এই সুখ, এই পূৰ্ণতা বিচাৰি লৈছিল। মাক বেণুমাইতকৈও বেছি আদৰ-যতন লৈছিল বৰদোৱানীয়ে লক্ষ্যধৰৰ। তেল মালিচ কৰা, জৰী-ফোঁহতি দিয়া, শুকান জলকীয়াৰে মুখ লগা ভঙা, গা-ধুওৱা, খুওৱা-পিন্ধোৱা, মুঠতে কেঁচুৱাৰ সকলো কামেই বৰদোৱানীয়ে অতি তৎপৰতাৰে কৰিছিল। লাহে লাহে লক্ষ্যই মাকতকৈও বৰদোৱানীকহে বেছিকৈ বিচৰা হৈছিল। পামলৈ গ'লেও বৰদোৱানীৰ বাবেই ঘৰলৈ গুচি আহিছিল, বৰদোৱানীক সংগ দিছিল, কোনোবাই কিবা ক'লেও লক্ষ্যই বৰদোৱানীৰ গাত টোপ এটাকে পৰিবলৈ নিদিছিল। বৰদোৱানীয়েও তাক মাতৃস্নেহেৰে আৱৰি ৰাখিছিল। ভাল মানুহ হোৱাৰ স্বার্থত অলেখ বুজনি, শিক্ষা-সংস্কাৰ দিবলৈ যত্ন কৰিছিল। পঢ়ি-শুনি ডাঙৰ মানুহ হোৱাৰ সপোন দেখুৱাইছিল, তাৰ বাবে যত্নৰ ক্ৰটি কৰা নাছিল। বেয়া বন্ধু, কু-সংগৰ প্ৰভাৱত নপৰিবলৈ সদায় চোকা নজৰ ৰাখিছিল। প্ৰয়োজনত শাসন কৰিবলৈ পিছ পৰি নাথাকিছিল। এবাৰ অজিতৰ সৈতে ইটাখুলিৰ হস্পিটাললৈ ভৰি দেখুৱাবলৈ যাওঁতে লক্ষ্যৰ উভতি অহাত পলম হৈছিল। আনহাতে ইটাখুলি ঠাইডোখৰ যুৱচামৰ অনৈতিক কাৰ্যকলাপ, তাচপাত খেলা, নিচায়ুক্ত দ্ৰব্য সেৱনৰ থলী বুলি জনাজাত হৈ পৰিছিল। ইফালে 'অজিত' বোলা লক্ষ্যৰ বন্ধু তথা সৰুতে মাতৃহীন হোৱা ল'ৰাজন ইতিমধ্যেই এনে কুসংগৰ চিকাৰ হোৱাৰ কথা বৰদোৱানীয়ে শুনিছিল। সেয়ে আগ-পিছ নুগুনি লক্ষ্যও বেয়া পথত ভৰি দিয়া বুলি ভাবি দুঃশ্চিন্তাত লক্ষ্য ঘৰ পোৱাৰ লগে লগে উধাই-মুধাই কোবাই পিঠি ফালি দিছিল, কলাফুলৰ মঙহ ফাটি ছিৰা-ছিৰ কৰিছিল। কিন্তু তাক মাৰি যে মাতৃ মনে শাস্তি পাইছিল, তেনে নহয়। তাক মৰাৰ সন্তাপত বৰদোৱানীও বাউলী হৈছিল। পুণ্যধৰ পামৰপৰা অহাত এচাৰি এডাল আগবঢ়াই দি কৈছিল—

ঃ দৰাদৰ কৰক মোকো।

ঃ ল'ছালীৰ আশাতেই গোটেই জীৱনপাত কৰি পেলালো। নিজৰ মানুহটোকো অন্য তিৰোতাৰ কাষলৈ ঠেলি ঠেলি পঠিয়ালো কেৱল ল'ছালীৰ আশাত। আজি সেই ল'ৰাই

তাচপাতৰ মাজত বহিবলৈ যায়। মোক তাৰ পিণ্ড বন্ধাৰ কথা কয়...। (পৃ.১৭৬-১৭৭)

বুকুত মমত্বই ঠাই খাই থকা বৰদোৱানীয়ে লক্ষ্যক সজ পথলৈ অনাৰ স্বার্থতে এনে কৰিছিল। কিন্তু বেণুমায়ে যেতিয়া বৰদোৱানীৰ এই কাৰ্যৰ কথা গম পাইছিল, তেতিয়া পুতেকক চাই চাই কন্দাই নহয়, সতিনীৰ পুতেক বাবেহে মৰম-আদৰ নুবুজাকৈ মৰা বুলি চিঞৰিছিল, কাঠবাজী, বাসক্ষী বুলি গালি পাৰিছিল। আচলতে, বেণুমায়ে লক্ষ্যক বৰদোৱানীৰ হাতত এৰি একপ্ৰকাৰ নিশ্চিন্ত হৈয়ে আছিল, তাতে আকৌ দ্বিতীয় সন্তান কান্তাকো তাই চোৱা-চিতা কৰিবলগা হৈছিল, পামঘৰ চম্ভালি তাতেই থাকিবলৈ লৈছিল। কিন্তু লক্ষ্যৰ মাৰখোৱা দেহ, উখাই অহা চকু, ফাটি থকা কলাফুল দেখি বাউলী হৈ পৰিছিল বাবেহে তেনেদৰে কৈছিল। সেয়া মাতৃ হিচাপে এগৰাকী সাধাৰণ নাৰীৰ স্বাভাৱিক প্ৰকাশ। কিন্তু এদিনাখন কান্ত আৰু লক্ষ্যৰ কথা-বতৰাৰ মাজতে পুণ্যই আচল কথাটো গম পাই বেণুমাইক বুজাইছিল আৰু লক্ষ্যক বৰদোৱানীৰ ওচৰলৈ পঠিয়াই দিছিল। বৰদোৱানীৰ বাবে লক্ষ্যধৰ আছিল বুকুৰ ধন, চকুৰ মণি। তাইৰ মৰমত অকণো কৃত্ৰিমতা নাছিল। তাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায় পুণ্যধৰে কৰা অনুভৱৰ বহিঃ প্ৰকাশত—

বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডৰ বহস্যত যদি সঁচাকৈয়ে স্বৰ্গৰ কিবা অস্তিত্ব আছে, যদি সঁচাকৈয়ে তাত বাস কৰে দেৱতাই, যদি সঁচাকৈয়ে তাত বহি তেওঁলোকে এই মৰতৰ জীৱৰ কৰ্ম আৰু কৰ্মৰে প্ৰকাশ পোৱা মহানুভৱতাক লক্ষ্য কৰি থাকে; তেন্তে বৰদোৱানীৰ এই হেঁপাহ দেখি সমগ্ৰ বন্ধ্যা নাৰীৰ প্ৰতিয়েই তেওঁলোক চিন্তনীয় হৈ উঠিলহেতেন। (পৃ.১১১)

কিন্তু ইমান সহজে জানো বৰদোৱানীৰ জীৱন মসৃণ হৈ পৰিব পাৰে! পৰিৱৰ্তনশীল সময়ে অস্থিৰ কৰি তোলা নৱপ্ৰজন্মৰ এচাম বিপথমুখী হৈছে নিচা-ড্ৰাগছ-জুৱাৰ কবলত, এচামে মাৰণাস্ত্ৰ হাতত তুলি লৈছে। বৰদোৱানীৰ গাঁৱখনৰো ডেকা ল'ৰা-ছোৱালীৰ মনোজগতলৈ পৰিৱৰ্তন আহিছে। গাঁৱৰ অকৃত্ৰিম সমাজ-ব্যৱস্থাত, ওচৰ-চুবুৰীয়াৰ মিলাপ্ৰীতিত ঘূণে ধৰিছে। হৰিপ্ৰভাক সাৰথি কৰি অকলে থকা বৰদোৱানীৰ ঘৰ-বাৰীত কিছু চকুচৰহাৰ চকু পৰিছে। কোনোৱে হৰিপ্ৰভাৰ ছাগলী চুৰি কৰি খাইছে, কোনোৱে বৰদোৱানীৰ মাটিৰ সীমা ঠেলিছে, কোনো অজ্ঞাতকাৰীয়ে বাৰীত গোপন অস্ত্ৰ লুকুৱাইছে মানুহজনী অকলশৰীয়াকৈ থকাৰ সুযোগ লৈ।

মেট্ৰিকৰ ডেওনা পাৰ হৈ কলেজীয়া ডেকা হ'লেও লক্ষ্মই কিন্তু বৰদোৱানীৰ চোকা নজৰত পথ পিছলাৰ সুযোগ পোৱা নাছিল। কিন্তু বৰদোৱানীৰে হোৱা ভুল বুজাবুজিৰ অন্তত পামৰপৰা ঘৰলৈ আহি লক্ষ্মই দেখিলে কোনো দুষ্টচামে বৰদোৱানীহঁতক অকলশৰীয়া পাই শান্তিত থাকিবলৈ দিয়া নাই। তাৰ ডেকা তেজ উথলি উঠাত সিহঁতলৈ চোচা লৈছে। অজিতৰ সৈতে আলোচনা কৰি কোন এই দুষ্ট চাম তাক বিচাৰি উলিওৱাৰ চেষ্টা কৰিছে। তাৰ মাজতে কোনো ডকাইতে বাৰীত লুকাই থোৱা গোপনঅস্ত্ৰৰ যি সন্ধান পাইছিল লক্ষ্মই তাকেই উলিয়াই আনি ব্যৱহাৰ কৰাৰ কথাও মনতে পাণ্ডিছে। এদিন জেদত পৰি বৰদোৱানীয়ে দি থোৱা বাধা-নিষেধকো অমান্য কৰি সকলোৰে অজ্ঞাতে সেই মাৰণাস্ত্ৰ লক্ষ্মই খান্দি উলিয়াই আনিছিল। এয়াই কাল হৈছিল লক্ষ্মৰ। ডকাইতৰ দলটোৱে গম পাই বিচাৰি আহি পুণ্যধৰক উপৰ্যুপৰি মাৰ শোখাই লক্ষ্মক ধৰি লৈ গৈছিল। বৰদোৱানী কান্দি-কাটি বাউলি হৈছিল। চকুত পৰিছিল খুঁটাৰ চেপত থকা ক'লা টোপোলা দুটা, বুজি উঠিছিল তাই সকলো। কোনোৱে নেদেখাকৈ তাই টোপোলা দুটা আগৰ ঠাইত থৈছিল ঠিকেই, কিন্তু এনেদৰে কৰিও তাই লক্ষ্মক উভতাই নাপালে, পালে তাৰ মোনাত বান্ধি পেলাই থৈ যোৱা মৃতদেহটোহে। এফালে পুত্ৰ শোক, আনফালে ডকাইতৰ মাৰ খাই শয্যা লোৱা পুণ্যধৰে দুয়োটা বৃদ্ধ বিকল হৈ এদিন মৃত্যুক আঁকোৱালি লৈছিল। শেষত পুত্ৰশোকত ৰেণুমায়ে পাগলী হয়, তাইক মাতৃৰ দৰে চম্ভালি থাকি যায় কেৱল বৰদোৱানী। কান্তাক পঢ়াই-শুনাই মানুহ কৰাৰ স্বপ্ন দেখে। সকলো স্তব্ধ হৈ গ'লেও যে বৈ থাকিব নোৱাৰে বৰদোৱানীয়ে বুজি উঠে—

সকলো ঘূৰি থাকে।

নিজ নিজ কক্ষপথত সকলো ঘূৰি থাকে।

এই পৃথিৱীৰ মেৰুদণ্ড হৈ বৈ বৰদোৱানী ঘূৰি থাকে। কাৰণ তাই বুজিছে এতিয়া, পৃথিৱীখন তাই ভবাৰ দৰেই চেপেটা নহয়...। কোনো কালেকো নৰয় ইয়াত। ডিঙিত ফাঁচ লগাই ক'ৰবাত কোনোবা এজন ওলমি কাৰোবালৈ বৈ থকাটোতো দুৰৈৰ কথা, নিজৰ ভিতৰৰ মানুহজনীকে এই হেন পৃথিৱীখনে বৈ থাকিবলৈ নিদিয়ে, ঘূৰাই ঘূৰাই ঘূৰণীয়াকৈ লৈ গৈ থাকে সময়ে। বহলাই মেলি দিয়া দীঘল দলিচাৰে...।

(পৃ.২৪৮)

উপন্যাসৰ শেষৰফালে বৰদোৱানীৰ চৰিত্ৰত দৃঢ় মনোবল, কঠোৰ হাতেৰে পৰিস্থিতি চম্ভালি লোৱাৰ দক্ষতা, দায়িত্বশীল এগৰাকী নাৰীৰ ভূমিকাত অৱতীৰ্ণ হৈছে। যিয়ে পুত্ৰ-স্বামীক হেৰুৱাইও নিজক দৃঢ় কৰি ৰাখিছে, স্বামীৰ দ্বিতীয় পত্নী মানসিক ভাৰসাম্য হেৰুওৱা ৰেণুমায়েক চোৱা-চিতা কৰিছে, কান্তাক পঢ়াই-শুনাই নিজৰ ভৰিত থিয় কৰাবলৈ চেষ্টা কৰিছে। নাৰী মনস্তত্ত্বৰ এয়াও এক উল্লেখযোগ্য দিশ।

উপসংহাৰ :

উপন্যাসৰ কাহিনীৰ পৰিণতি অতি কৰুণ। উপন্যাসৰ কাহিনীৰ আৰম্ভণি হৈছিল শয্যাশায়ী পুণ্যধৰৰ মাতৃয়ে বংশৰক্ষাৰ বাবেই একমাত্ৰ পুতেকৰপৰা আদায় কৰা বচনেৰে অৰ্থাৎ বংশৰক্ষাৰ বাবেই নজনী জীয়েক থকা স্বত্বেও একমাত্ৰ পুতেকৰ ছবছৰীয়া সংসাৰত সতি-সন্ততি নথকা দেখি বংশৰ চাকি নুমাৰ ভাবি পুতেকক বংশ ৰক্ষাৰ বাবে দ্বিতীয় বিবাহৰ বীজ ৰোপণ কৰি গৈছিল শয্যাশায়ী মাতৃয়ে। মাতৃৰ বচন ৰাখিবলৈ গৈ দ্বিতীয় বিবাহ কৰাই হৃদয়ৰ মৰমৰ প্ৰতিমাৰপৰা অনিচ্ছাস্বত্বেও দূৰলৈ গৈ গোটেই জীৱন চটফটাই থাকিব লগা হৈছিল পুণ্যধৰে। নিজৰ মনৰ মানুহজনক আনৰ সৈতে ভগাবলগীয়া হৈছিল বৰদোৱানীয়ে। কিন্তু নিয়তিৰ কি কৰুণ পৰিহাস! উপন্যাসৰ পৰিসমাপ্তিত দেখা গ'ল বংশৰক্ষাৰ চাকিগচিয়েই নুমাই থাকিল। যি সন্তানৰ জৰিয়তে বংশ ৰক্ষাৰ ধাৰণাই খোপনি পুতিছিল সেই সন্তানৰেই মৃত্যু চাব লগা হ'ল পিতৃ-মাতৃয়ে। সন্তানহীনতাৰে আৰম্ভণি ঘটা কাহিনীয়ে সন্তানৰ মৃত্যুমুখী যাত্ৰাৰে পৰিসমাপ্তি লভিছে। এক তীব্ৰ আইৰণি প্ৰকাশি উঠিছে উপন্যাসৰ শেহত। এক কৰুণ শোকত উথলি উঠা পাঠকে নিশ্চিতভাৱে আজীৱন বুকুত কঢ়িয়াই ফুৰিব বৰদোৱানীক। সহজ-সৰল-নিভাঁজ গ্ৰাম্য পটভূমিত ৰচিত মণিকুস্তলা ভট্টাচাৰ্যৰ 'বৰদোৱানী' উপন্যাস কেৱল সুখপাঠ্যই নহয়, নাৰী মনস্তত্ত্বক সুন্দৰভাৱে তুলি ধৰা এক সাৰ্থক উপন্যাস। গোটেই কাহিনীৰ মাজেৰে নাৰী মনৰ বিচিত্ৰ ভাৱ স্পষ্টৰূপত প্ৰতিফলিত হৈছে। ❖

গ্ৰন্থপঞ্জী :

১) ভট্টাচাৰ্য, মণিকুস্তলা। বৰদোৱানী, পাণবজাৰ : ষ্টুডেণ্টচ ষ্ট'ৰ্চ, ফেব্ৰুৱাৰী, ২০১৮।

ভাৰতীয় নাৰীৰ মনস্তত্ত্বত অংকুৰিত উপলব্ধি : এক সূক্ষ্ম বিশ্লেষণ (হেম বৰুৱাৰ ‘মমতাৰ চিঠি’ৰ আধাৰত)

ড° জবা ঠাকুৰীয়া
সহযোগী অধ্যাপিকা, অসমীয়া বিভাগ
বঙাইগাঁও কলেজ, বঙাইগাঁও

সংক্ষিপ্তসাৰ :

চল্লিশৰ দশকৰ এজন সচেতন সমাজবাদী চিন্তা বহনকাৰী কবি হ'ল হেম বৰুৱা। তেওঁৰ কবিতাই সাম্প্ৰতিক অসমীয়া কবিতাক এক নতুন মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে। হেম বৰুৱাৰ দ্বাৰা সৃষ্ট ‘মমতাৰ চিঠি’ দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ পিছত নতুন আঙ্গিকেৰে সমৃদ্ধ এটি উৎকৃষ্ট কবিতা। এই কবিতাটিত প্ৰকাশ পোৱা ভাৰতীয় নাৰীৰ মানসিক পৰিমণ্ডলত অংকুৰিত হোৱা উপলব্ধি সুন্দৰভাৱে প্ৰকাশ হৈছে।

সূচক শব্দ : তলসৰা শেৰালি, বঙা বিহা, মন সাগৰ, চিঠি, পুৰাণৰ সাধু, বগা সাজ,
ভোগদৈ, বুঢ়া লুইত, মেজিৰ জুই, পখৰা।

প্ৰস্তাৱনা :

অসমীয়া সাহিত্যত ‘জয়ন্তী’ আলোচনীৰ পাতত প্ৰথম আধুনিকতাৰ উন্মেষ হয়। কেইগৰাকীমান প্ৰতিভাশালী কবিয়ে প্ৰগতিবাদী চিন্তাধাৰাৰে কবিতা লিখিবলৈ লয়। এওঁলোকে ৰোমান্টিক কবিতাৰ ভাৱ প্ৰৱণ উচ্ছাসময়তা আৰু শিথিল প্ৰকাশভংগীৰ বিৰুদ্ধে সচেতন ভাৱে বিদ্ৰোহ ঘোষণা কৰি অসমীয়া কবিতাত ৰুঢ় বাস্তৱতাৰ চিত্ৰণ মিশ্ৰিত কথ্য ভাষা আৰু গদ্য ছন্দৰ প্ৰয়োগ কৰি নতুন শ্ৰেণীৰ বাস্তৱবাদী ধাৰাৰে কবিতা লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰে। এই সকলৰ ভিতৰত ভবানন্দ দত্ত, অমূল্য বৰুৱা আদি অন্যতম। চল্লিশৰ দশকত আন এজন সচেতন সমাজবাদী চিন্তাৰ উন্মেষ ঘটাই কবি হ'ল হেম বৰুৱা। এওঁৰ কবিতাত ৰোমান্টিকতা বিৰোধী, চিত্ৰকল্পমিশ্ৰিত বাক্ভংগী আৰু মুক্তক ছন্দ বা স্পন্দিত গদ্যৰ ব্যৱহাৰ মন কৰিবলগীয়া। পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হেম বৰুৱাৰ কবিতা সমূহ অনুভৱী আৰু হৃদয়সংবাদী।

আলোচ্য গৱেষণা পত্ৰখনৰ বিষয়বস্তু হ'ল হেম বৰুৱাৰ ‘মমতাৰ চিঠি’ কবিতাটিত প্ৰকাশ পোৱা ভাৰতীয় নাৰীৰ মানসিক পৰিমণ্ডলত অংকুৰিত হোৱা উপলব্ধিৰ এক সূক্ষ্ম বিশ্লেষণ।

বিষয়ৰ উদ্দেশ্য আৰু গুৰুত্ব : অসমীয়া কবিতাত হেম বৰুৱাৰ এক বিশেষ স্থান আছে। বিশেষকৈ ‘মমতাৰ চিঠি’ কবিতাৰে তেওঁ নিজৰ সাহিত্যিক পৰিমণ্ডলক ভাৰতীয়ত্বৰে সাঙুৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

কবিতাটোৰ জৰিয়তে ভাৰতীয় নাৰীৰ মনস্বত্বৰ সুন্দৰ বিশ্লেষণ পৰিস্ফুট হৈছে। বিশেষকৈ বৈধৰ্য্য জীৱনৰ কাৰুণ্য ‘মমতাৰ চিঠি’ কবিতাটোৰ মূল উপজীৱ্য। সুন্দৰভাৱে সুখেৰে যুগ্ম জীৱন আৰম্ভ কৰি হঠাতে স্বামীহীনা হোৱা অৱস্থাত এগৰাকী বিধৱা নাৰীৰ মনোজগতত শাৰীৰিক-মানসিক নানা আকুলতাৰ উদ্ভৱ হয় অথবা বিপৰ্যয়ৰ সন্মুখীন হয়। মমতা নামৰ নাৰীগৰাকীয়ে এনে এক অৱস্থাতে বৈবাহিক জীৱনৰ সাতটা বছৰৰ মধুৰ স্মৃতিৰ ৰোমছ্ৰুণ কৰিলেও তাৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত কাৰুণ্যই প্ৰতিগৰাকী পাঠকৰে অন্তৰ টোৱাই যায়। উল্লেখযোগ্য যে মমতা অকল অসমীয়া নাৰীৰে প্ৰতিভূ নহয়, তেওঁৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত হৈছে সমগ্ৰ ভাৰতীয় নাৰীৰ বিশেষকৈ বিধৱা নাৰীৰ মানসিক পৰিমণ্ডল। এনে এটি বিষয়ৰ বিশ্লেষণেই উদ্দেশ্যেই পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰা হৈছে আৰু ইয়াতেই নিহিত হৈ আছে বিষয়টোৰ গুৰুত্ব।

বিষয়ৰ পদ্ধতি : পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰোঁতে বিশ্লেষণাত্মক আৰু বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতি ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে।

‘মমতাৰ চিঠি’ৰ মনস্তাত্ত্বিক বিশ্লেষণ :

হেম বৰুৱাৰ ‘মমতাৰ চিঠি’ এটি মননশীল কবিতা। ‘মমতা’ নামৰ এগৰাকী অকালতে বিধৱা হোৱা ভাৰতীয় নাৰীৰ জীৱনৰ কাৰুণ্য কাহিনীয়ে কবিতাটিৰ মূল বক্তব্য। মমতাই স্বামীৰ মৃত্যুক সহজভাৱে ল’ব পৰা নাই, সেয়েহে চিঠিৰ জৰিয়তে তেওঁ সকলো সুখ-দুখৰ স্মৃতি উজাৰি বিবাহিত জীৱনৰ প্ৰতিটো মুহূৰ্তৰ কথা সুঁৱৰি গিৰীয়েকলৈ চিঠি লিখিছে।

কবিতাটিত পাশ্চাত্য কবি এজ্ৰা পাউণ্ডৰ (Ezra Pound) “The River Merchants wife : A Letter” শীৰ্ষক কবিতাটিৰ প্ৰভাৱ পৰিছে। এই কবিতাটি এজ্ৰা পাউণ্ডে চীনা কবি লিপো (Lipo)ৰ এটি কবিতাৰ অনুবাদৰ পৰা লৈছে। কবিতাটিত লিপোৱে এগৰাকী বিৰহিনী নাৰীৰ বণিজত থকা তেওঁৰ প্ৰবাসী পতিৰ অনুপস্থিতিত হোৱা বিৰহ যন্ত্ৰণাৰ মৰ্মস্পৰ্শী বৰ্ণনা দাঙি ধৰিছে। ভাৰতীয় প্ৰাচীন সাহিত্যত এনে কবিতাৰ নিদৰ্শন দেখা যায়।

কিন্তু চীনা কবিৰ কবিতাটিৰ লগত ‘মমতাৰ চিঠি’ কবিতাটিৰ বিষয়বস্তুৰ বিশেষ সাদৃশ্য নাই। চীনা কবিৰ নায়িকা গৰাকীৰ দুখ ক্ষণিকীয়া কিন্তু মমতাৰ দুখ চিৰদিনীয়া। এজ্ৰা পাউণ্ডে “The River Merchants wife : A Letter” শীৰ্ষক কবিতাটিৰ শেষৰ শাৰীকেইটাৰ উদ্ধৃতিৰে,

*"If you are coming down through the
narrow of the river kiang
please let me know before hand
And I will come out to meet you
As far as Cho-fu-sa."*

কবি হেম বৰুৱাইও উপৰি উক্ত কাব্যংশৰ দৰে এনেদৰে কৈছে—

“তুমি যিদিনা উলটি আহিবা, মোক আগতীয়াকৈ জনাবা দেই। মই ভোগদৈয়েদি ভটিয়াই গৈ বুঢ়া লুইতৰ বুকুৰ পৰা তোমাক ৰিঙিয়াই মাতিম; তুমি যিদিনা উলটি আহিবা, মোক আগতীয়াকৈ জনাবলৈ নেপাহৰিবা দেই।”^২

হেম বৰুৱাইও চিঠিৰ আৰ্হিৰে কবিতাটি আৰম্ভ কৰিছে। অনাড়ম্বৰ আৰু ইংগিতময় ভাষাৰে পাৰিবাৰিক বাৰ্তাৰ মাজেৰে অন্তৰ্বাৰ্তাকো পাঠকৰ অন্তৰলৈ প্ৰেৰণ কৰিছে। কবিতাটিৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ আৰু প্ৰধান বাৰ্তাটো যেন কবিয়ে ইচ্ছা কৰিয়েই পলমকৈ আনিছে। তাৰ আগতে বৈবাহিক জীৱনৰ বিভিন্ন ৰঙীন স্মৃতি কবিয়ে অতি মোহনীয় কৰি চিত্ৰিত কৰিছে।

দাম্পত্য জীৱনৰ পাতনিতে মমতাৰ মনত কল্পনাৰ ৰহণ কেনেকৈ লাগিছিল তাৰ উদাহৰণ এনেবোৰ চিত্ৰকল্পৰ মাজেৰে পোৱা যায়। — “মই তোমালোকৰ ঘৰলৈ নকৈ আহিবৰ দিনা আকাশৰ মেঘৰ মোহনাত হালধীয়া জোনটো নাওখন হৈ আমাক যে ৰিঙিয়াই মাতিছিল তৰাৰ দেশলৈ।”^৩

এয়া এগৰাকী ন-কইনাৰ দাম্পত্য জীৱনৰ পাতনি মেলিবলৈ লোৱা ভাৰতীয় নাৰীৰ মানসিক পৰিমণ্ডলত অংকুৰিত হোৱা উপলব্ধি। তেনে একে আবেগৰ মাজেদিয়েই যেন মমতাই আকাশৰ জোন, তৰা, মেঘ-এক নতুন ৰূপত অৱলোকন কৰিছে। আকৌ;

“মোৰ কেনে লাগিছিল জানা? তুমি যেন কোনোবা দূৰ বিদেশৰ স্বপ্নাতুৰ আলোকৰ মানুহ। আৰু মই? মই যেন তলসৰা এপাহ শেৱালি।”^৪

এই উদ্ধৃতিৰ মাজেৰে ভাৰতীয় নাৰীৰ স্বামীৰ প্ৰতি থকা অগাধ শ্ৰদ্ধা-ভক্তি প্ৰকাশ পাইছে আৰু স্বামীৰ মাজেৰে স্বপ্নৰ আদৰ্শ পূৰুষক দেখাৰ উপলব্ধি প্ৰকাশ পাইছে। তাৰ পিছতে ‘তলসৰা শেৱালি’ এই চিত্ৰকল্পটিয়ে মমতাৰ বৈবাহিক জীৱনৰ এক চৰম বিপৰ্যয়ৰ ইংগিত বহন কৰিছে। মমতাৰ যুগ্ম জীৱনৰ প্ৰথম উপলব্ধিত ধৰা দিয়া জগতখনত আছিল

এক প্রচ্ছন্ন পৰিহাস।

“আই তই নতুন ঘৰখনত হাঁহি-মাতি থাকিবি।”

বৈবাহিক জীৱনৰ প্ৰাক্ক্ষণত মমতাৰ পিতৃয়ে জীয়েকক নানা উপদেশ দিছে যাতে মমতাৰ নতুন জীৱনটো সুখ, শাস্তি আৰু সমৃদ্ধিৰে পৰিপূৰ্ণ হয়। কিন্তু সেই উপদেশ দিয়া দেউতাকো এতিয়া মমতাৰ জীৱনৰ পৰা আঁতৰি গৈছে। সাত বছৰৰ আগৰ সেই মধুৰ দিনবোৰ এতিয়া মমতাৰ বাবে পুৰাণৰ সাধু কথাত পৰিণত হৈছে। সাত বছৰত মমতাৰ জীৱনলৈ নানা সংঘাত, ধুমুহা আহিছে। তেওঁৰ জীৱনৰ পৰা স্বামীৰ লগতে পিতৃও চিৰদিনৰ বাবে আঁতৰি গৈছে—

“এইবোৰ সাত বছৰৰ আগৰ কথা। মোৰ যে সকলোবোৰ পুৰাণৰ সাধু যেন লাগে। জেঠমহীয়া দেউতাৰ বছৰেকীয়া হৈ গ’ল।”

এই বেদনাদায়ক দুখৰ পিছতো মমতাৰ জীৱনলৈ এটি সুখৰ খবৰ আহিছে। মমতাৰ দাম্পত্য জীৱনৰ স্মৃতি, ‘বাবুল’ৰ জন্ম হৈছে। তাৰ ওপৰৰ পাৰিত এধানিমান ডালিম গুটিৰ দৰে দাঁত গজিছে। কিন্তু এই সুখৰ সমভাগ মমতাই গিৰীয়েকৰ সৈতে কৰিব পৰা নাই; আনহাতে সন্তানটিও পিতৃৰ মৰমৰ পৰা বঞ্চিত হৈছে। কাৰণ এই আনন্দৰ পিছতে মমতাৰ জীৱনলৈ এক অপ্ৰত্যাশিত মৰ্মান্তিক বৈধব্যৰ খবৰটি আহিছে। এক বৰ্ণনাতীত কাৰুণ্যই পাঠকক শিহৰিত কৰি তুলিছে,

“সি বাৰু মোৰ বগা সাজ যোৰলৈ এনেদৰে তথা লাগি চাই থাকে কিয়? তাৰ ওপজাৰে পৰা এইযোৰ কাপোৰ চিনাকি, সেই কাৰণে নহয়?”

এই কথাখিনিৰ পৰা গম পোৱা যায় যে বাবুলৰ জন্মৰ আগতেই তাৰ দেউতাকৰ মৃত্যু হৈছে। অগা-পিছাকৈ মমতাৰ জীৱনলৈ দুটা অপ্ৰত্যাশিত মৃত্যুৰ খবৰ আহিছে। এই বাৰ্তাবোৰে মমতাক জীৱনৰ ৰুঢ় বাস্তৱতাৰ মুখা-মুখি কেনেদৰে কৰাইছে সেইটোহে মুখ্য অৰ্থবহু কথা। কিন্তু হেম বৰুৱাই কবিতাটি মৃত্যুৰ কবিতা হিচাপে উপস্থাপন কৰিব বিচৰা নাই।

এয়া মৃত্যুৰ ওপৰলৈ উঠি জীৱনক দেখাৰ প্ৰত্যাশা, য’ত ইহজীৱন আৰু পৰজীৱন অনন্ত জীৱনৰ প্ৰবাহত সংযোজিত। এনে দৃষ্টিভঙ্গীৰে মমতাই জীৱনৰ মুখা-মুখি হৈছে আৰু সেই কাৰণে মৃত্যুৱে মমতাক কাৰুণ্যৰে সিন্ত কৰিছে যদিও বিধ্বস্ত কৰিব পৰা নাই। মমতাৰ দৃষ্টিভঙ্গীত আছে উপলব্ধিৰ গভীৰতাত প্ৰাপ্ত এক সংযত অৱলোকন।

এনে অৱলোকনে পাঠকৰ মনত কিছুমান এনেধৰণৰ ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰিছে যে পাঠকৰ হৃদয় ‘মমতাৰে’ অভিভূত হৈ পৰে। এগৰাকী সাহসী আৰু শক্তিশালী মানসিকতাৰে মমতাই পুৰাণৰ সাধুৰ স্মৃতি ধূসৰিত কৰি জীৱনৰ বাস্তৱ সত্যৰ মুখা-মুখি হৈছে আৰু ভৱিষ্যত জীৱনলৈ আগবঢ়াৰ প্ৰস্তুতি চলাইছে।

“উৰুঙা বতাহ জাকৰ” নিঃসংগতাৰ অনুভূতিৰ মাজতো স্বামীৰ মৃত্যুৰ ঘটনাক মৰ্মান্তিক ঘটনা বুলি লোৱা নাই। মমতাৰ বিয়াৰ দিনটোৰ মধুৰ স্মৃতি ‘পুৰাণৰ সাধু’ হৈ দূৰলৈ আঁতৰি গৈছে। কিন্তু দূৰলৈ আঁতৰি যোৱা স্বামীক মমতাই মহাজীৱনৰ বুকুৰ পৰা উভতি অহা দেখা পাইছে। মমতাৰ হৃদয়ত গিৰীয়েকৰ প্ৰতি থকা প্ৰেম আৰু ভক্তিৰ অন্তহীন প্ৰাৱল্যই মমতাৰ দৃষ্টিত দাৰ্শনিক চিন্তাৰ উন্মেষ ঘটাইছে। ইয়ে ভাৰতীয় দৰ্শনৰ পুনৰ জন্মৰ ধাৰণাটিৰ ইংগিত দিয়াৰ লগতে কবিতাটিক গভীৰ মননশীল পৰ্যায়লৈ উন্নীত কৰিছে।

“তুমি যিদিনা উলাটি আহিবা মোক আগতীয়াকৈ জনাবা দেই। মই ভোগদৈয়েদি ভটিয়াই গৈ বুঢ়া লুইতৰ বুকুৰ পৰা তোমাক ৰিঙিয়াই মাতিম।”

মৃত্যুৰ বাৰ্তা দিয়া এই কথাখিনিৰ মাজেৰে মমতাই কোনো কাতৰতা প্ৰকাশ কৰা নাই। কাৰণ মমতাই মানি লৈছে স্বামীৰ এই মৃত্যু কেৱল জীৱনৰ পৰা সাময়িক অনুপস্থিতিহে (নহ’লে তেওঁ স্বামীলৈ চিঠি লিখিবই বা কিয়?)। মমতাৰ স্বামী আকৌ উভতি আহিব জীৱন মৃত্যুৰ অবিচ্ছেদ্য প্ৰবাহৰ মাজেদি। লিপোৰ চীনা কবিতাটিত যেনেকৈ বিচ্ছেদ আছে, এই কবিতাটিত তেনেকৈ বিচ্ছেদ আছে যদিও দুয়োবিধ বিচ্ছেদৰ স্বৰূপ বেলেগ। লিপোৰ কবিতাটিত মহিলাগৰাকীৰ স্বামী গৈছিল বণিজলৈ, সেয়া বিচ্ছেদ যদিও সাময়িক, তথাপি মহিলাগৰাকীৰ বাবে আছিল অসহনীয়, অবিচল প্ৰেমৰপৰা উপজিছে সেই বিচ্ছেদৰ অধীৰতা। মমতাৰ বিচ্ছেদ চিৰদিনীয়া, কিন্তু মমতাই চীনা মহিলাগৰাকীৰ দৰে ক’তো কোৱা নাই, “Thy hurt me, I grow older”? চীনা মহিলাগৰাকীৰ দৰে মমতাৰ প্ৰেম কৈশোৰত অংকুৰিত হোৱা প্ৰেম নহয়, এয়া হ’ল দাম্পত্য জীৱনৰ পাতনিত যি আৰম্ভ হৈছিল- সাত বছৰৰ আগতে। এই প্ৰেমত কেৱল প্ৰেমই নাছিল, তাত স্বামীৰ প্ৰতি অসীম শ্ৰদ্ধাও আছিল। লিপোৰ কবিতাৰ মহিলাগৰাকীৰ স্বামী নৈৰ বুকুৰে দূৰৰ চহৰলৈ গৈছে

বাণিজ্যৰ কাৰণে। তেওঁ যথাসময়ত উভতি আহিব আৰু তেওঁক লগ পাবৰ বাবে প্ৰেমত বিহুলা পত্নীয়ে দূৰৰ এটা ঘাটলৈ আগবাঢ়ি যাব। মৃত্যুৰ কোনো লেশ মাত্ৰও ইংগিত নাই এই কবিতাটিত। মমতাই আগবাঢ়ি যাব খোজা ভোগদৈ, বুঢ়া লুইতৰ প্ৰতীকৰ শাৰীলৈ উঠি গৈ বেলেগ অৰ্থ বৈভৱেৰে ব্যঞ্জিত হৈছে। মমতাৰ স্বামীয়ে মমতাক এৰি থৈ এই জীৱনৰপৰা মহাকালৰ বুকুলৈ গুচি গৈছে। ইয়াত মৃত্যুৰ ভূমিকা আছে কিন্তু এই মৃত্যুক মমতাই কেনেকৈ গ্ৰহণ কৰিছে তাৰ আবেদন আৰু তাৎপৰ্যহে অধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ। মমতাৰ কাৰণে মৃত্যু জীৱনৰ (absence) অনুপস্থিতি নহয়, সেয়ে মমতাই ভোগদৈয়েদি ভটিয়াই গৈ (ভোগদৈ ইহজীৱন) বুঢ়া লুইতৰ বুকুৰপৰা ৰিঙিয়াই মাতিম (বুঢ়া লুইত মহা জীৱন) বুলি কৈছে।

ভাৰতীয় দৰ্শনত নাৰীৰ মনৰ দৃষ্টিভংগী, য'ত দাম্পত্য মিলনক চিৰকালৰ মিলন বুলি ভবা হয়। মৃত্যুৰ খবৰৰ মাজেদিও মমতাই হৃদয়ত এনে এক স্পন্দনৰ উপলব্ধি কৰিছে। এই জীৱনোপলব্ধিৰ সংবেদে কবিতাটিক এক বিশেষ অৰ্থ ঘনত্ব দান কৰিছে। আকৌ— কবিতাটিত ‘তথা লাগি চাই থকা’, বগা সাজ, ইত্যাদি প্ৰতীকৰ মাজেৰে সিন্ত আৱেগৰ টোৱে সমগ্ৰ পাঠক সমাজৰে হৃদয় তিয়াই পেলাইছে। চিঠিৰ শেষত মমতাৰ অব্যক্ত হৃদয়ৰ ব্যথা এনেদৰে প্ৰতীকী ব্যঞ্জনাবে প্ৰকাশ কৰিছে—

“পুনঃ এইবাৰ বুজিছা, মাঘৰ বিহুৰ মেজিৰ জুইকুৰা বৰ ৰঙাকৈ জ্বলিছিল। আমাৰ আইতাৰ ক'লী ছাগলীজনীৰ

প্ৰসংগ উল্লেখ :

- ১। বিশ্ববিদ্যালয় প্ৰকাশন বিভাগ, কবিতা মঞ্জৰী, পৃঃ ২০৯
- ২। উল্লিখিত গ্ৰন্থ; পৃঃ ২০৯
- ৩। উল্লিখিত গ্ৰন্থ; পৃঃ ২১০
- ৪। উল্লিখিত গ্ৰন্থ; পৃঃ ২১০
- ৫। উল্লিখিত গ্ৰন্থ; পৃঃ ২১০
- ৬। উল্লিখিত গ্ৰন্থ; পৃঃ ২১০
- ৭। উল্লিখিত গ্ৰন্থ; পৃঃ ২১০
- ৮। উল্লিখিত গ্ৰন্থ; পৃঃ ২১১
- ৯। উল্লিখিত গ্ৰন্থ; পৃঃ ২১১

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী :

বৰমুদৈ, ড° আনন্দ : আধুনিকতাৰ পৰা উত্তৰ আধুনিকতালৈ, বনলতা, গুৱাহাটী, ২০১০

দুটা পোৱালি জগিছে। এটা শুধ বগা আৰু আনটো পখৰা।”^{১০} সামৰণি :

কবিতাটিৰ মাজেৰে কবি হেম বৰুৱাই ভাৰতীয় নাৰীৰ বৈবধ্য জীৱনৰ বেদনা অতি হৃদয়স্পৰ্শী ভাৱে বিভিন্ন প্ৰতীক আৰু চিত্ৰকল্পৰ জৰিয়তে অতি সুন্দৰভাৱে প্ৰকাশ কৰিছে। কবিয়ে ‘শুধ বগা’ প্ৰতীকৰ দ্বাৰা মমতাৰ বৈবধ্য জীৱনৰ দুখ-বেদনাৰ ইংগিত বহন কৰিছে, আনহাতে ‘পখৰা’ প্ৰতীকৰ দ্বাৰা মমতাৰ জীৱনৰ আধৰুৱা ‘ৰঙীন’ আশা-আকাঙ্ক্ষাবোৰৰ কথা কোৱা হৈছে, যি অপ্ৰাপ্তিৰ বেদনাই মমতাৰ হৃদয় চিৰদিন আন্দোলিত কৰি থাকিব অতি নিঃসংগ আৰু নিদাৰুণভাৱে।

এনেদৰে বিশ্লেষণ কৰিলে দেখা যায় যে ‘মমতাৰ চিঠি’ কবিতাটিৰ ভাৱ, ভাষা, প্ৰতীক, চিত্ৰকল্প, মুক্তক ছন্দ বা স্পন্দিত গদ্যৰ ব্যৱহাৰে সাম্প্ৰতিক কবিতাৰ সকলো বৈশিষ্ট্যৰে পৰিপূৰ্ত্ত হৈ এটি উৎকৃষ্ট হৃদয় সংবাদী আৰু আবেদনময়ী কবিতা হিচাপে জনমানসত ধ্বনিত হৈছে।

পাশ্চাত্য কবিৰ দৃষ্টিৰ বাতায়নেদি প্ৰাচীন ভাৰতীয়, চৈনিক, জাপানী আদি কাব্যৰ সৌৰভেই নহয়, ডাইলান তমাছ, অডেন আদি কবি সকলো সাম্প্ৰতিক অসমীয়া কবিতাত ঘৰুৱা হৈ পৰিছে। অন্তৰ্মুখী আৰু বহিৰ্মুখী নানা শক্তিৰ দ্বন্দ্বৰ মাজেদি আজিৰ কবিতা কবি মানসৰ প্ৰতিভা হৈছে। বাহিৰৰ জগতখনৰ সামগ্ৰিকতাক আলফুলে ধৰি ৰাখিবৰ একান্ত আগ্ৰহ আধুনিক কবিতাত বাদী-সংবাদী ৰূপে আছে আৰু ইয়াতেই কবিতাৰ ভৱিষ্যতৰ আশা।❖

বৈশ্য, ড° কল্পনা : কবিতা প্ৰাচীন আৰু আধুনিক, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ২০১৫

ভট্টাচাৰ্য্য, পূৰ্ণ : কবিতা আৰু আধুনিক অসমীয়া কবিতা, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১৯৯৩

নেওগ, মহেশ্বৰ : অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা, বাণী মন্দিৰ, ডিব্ৰুগড়, ১৯৮৩

নেওগ, মহেশ্বৰ (সম্পা) : সঞ্চয়ন, সাহিত্য অকাডেমী, নতুন দিল্লী, ১৯৫৯

শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ : অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত, সৌমাৰ প্ৰিন্টিং এণ্ড পাব্লিছিং কোম্পানী, গুৱাহাটী, ১৯৯৬

সাহিত্য অকাডেমী আৰু পাণ্ডু কলেজ, অসমীয়া বিভাগ : আধুনিক কবিতা, ধ্বনি প্ৰতিধ্বনি, পাণ্ডু কলেজ, গুৱাহাটী, ১৯৯৭

হাজো অঞ্চলত প্ৰচলিত ফকৰা-যোজনা নাৰী কেন্দ্ৰিক ধ্যান-ধাৰণা

ড° ৰঞ্জু ঠাকুৰীয়া
অসমীয়া বিভাগ
সুৰেন দাস মহাবিদ্যালয়, হাজো

সংক্ষিপ্তসাৰ :

হাজো অঞ্চলত প্ৰচলিত ফকৰা-যোজনা নাৰী কেন্দ্ৰিক ধ্যান-ধাৰণাই এক বিশেষ স্থান অধিকাৰ কৰি আছে। বিশেষকৈ পৰম্পৰাগত পুৰুষ তান্ত্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থা প্ৰবৰ্তন থকা লোক সমাজত নাৰীৰ স্থান বৰ্তমান প্ৰেক্ষাপটত সচাঁকৈয়ে বিচাৰ্যৰ বিষয়। লোক সংস্কৃতিৰ অন্যতম ধাৰক আৰু বাহকৰ ভূমিকা পালন কৰা নাৰী সমাজেও নিজৰ বুদ্ধিমত্তা, কল্পনা প্ৰৱনতা, সামান্যক অসামান্যক কৰি গঢ়ি তুলিব পৰা মানসিকতা ফকৰা-যোজনা সমূহৰ মাজেৰে প্ৰকাশ কৰি আহিছে। ইবোৰত কেৱল পুৰুষ সুলভ মানসিকতাৰে প্ৰকাশ হৈছে এনে নহয়, বহু সময়ত নাৰী সমাজে নিজৰ জীৱনৰ লগত ৰজিতা খুৱাই এনে কিছুমান বচন কথোৰ মাজত প্ৰক্ষেপ কৰে, তাৰ মাজেৰে তেওঁলোকৰ বুদ্ধিমত্তা তথা বাক্‌চাতুৰ্যৰ প্ৰকাশ ঘটে। আমাৰ আলোচনাত হাজো অঞ্চলত প্ৰচলিত ফকৰা-যোজনাৰ মাজেৰে নাৰী কেন্দ্ৰিক ধ্যান-ধাৰণাৰ কেনে দৰে প্ৰকাশ মান হৈছে তাৰ বিচাৰ বিশ্লেষণ কৰা হ'ব।

বীজশব্দ : ফকৰা-যোজনা, নাৰী, হাজো অঞ্চল।

প্ৰস্তাৱনা :

পৰম্পৰাগত সমাজ ব্যৱস্থাত বিশেষভাৱে আস্থাশীল হাজো অঞ্চলতো নাৰীক কিছুক্ষেত্ৰত গৌণ স্থান দি অহা হৈছে। নাৰীৰ গৌণ স্থানৰ মূলতে হ'ল সমাজ ব্যৱস্থাৰ পৰিৱৰ্তন। আদিম সমাজে নাৰীক সদায় উচ্চ স্থান দি আহিছিল যদিও পশু-পালন তথা কৃষিকাৰ্য, যুদ্ধ-বিগ্ৰহ আদি বিভিন্ন সামাজিক, অৰ্থনৈতিক, ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাত পৰিৱৰ্তনৰ ফলস্বৰূপে নাৰীৰ সেই মুকলি মুৰীয়া জীৱন চৰ্যা লৈ আহিল অভূত পৰিৱৰ্তন। সময়ে নাৰীক ঘৰৰ চাৰিবেৰৰ মাজত আবদ্ধ কৰি ৰাখিলে। নিয়ম-কানুন কেতবোৰ প্ৰচলন হ'বলৈ ল'লে পুৰুষৰ অনুকূলে।। লাহে লাহে নাৰী ভোগৰ সামগ্ৰী, সন্তান উৎপাদন কৰা যন্ত্ৰলৈ অৱনমিত হ'ল। অৰ্থনৈতিক স্বাধীনতা নোহোৱা হোৱাৰ লগে লগে নাৰী পুৰুষৰ বহুতীয়া হ'বলৈ যেন বাধ্য হ'ল। বিশেষকৈ ভাৰতীয় সমাজ ব্যৱস্থাত নাৰীৰ এই বান্ধোন আনি দিলে 'মনুস্মৃতি বা মনুসংহিতা'ৰ যুগৰ পৰাই। 'মনুসংহিতা'ত তিবোতাৰ প্ৰতি অবিচাৰ কৰি এনে

শ্লোক আছে যে তিবোতাক শৈশৱ কালত পিতৃয়ে, যৌৱনত স্বামীয়ে আৰু বৃদ্ধকালত পুত্ৰই বক্ষনাবেক্ষণ কৰিব। তিবোতা কোনো ক্ষেত্ৰতে স্বাধীন নহয়। ক'বলৈ গ'লে মনুসংহিতাই যেন নাৰীৰ সম্পূৰ্ণ অধিকাৰ খৰ্ব কৰি নাৰীক ঘৰৰ চাৰি বেৰৰ ভিতৰত সুমুৱাই দিলে। সেই সময়ৰ পৰাই ক'বলৈ গ'লে বহু বিবাহ প্ৰথাৰ প্ৰচলনেৰেও নাৰীৰ মান-মৰ্যাদা হানি কৰাৰ উপৰিও যুৰীয়া জীৱনৰ পৰিত্ৰতা বক্ষা কৰাৰ দায়িত্ব কেৱল ন্যস্ত কৰা হ'ল তিবোতাৰ ওপৰত। আৰু এনেদৰে সমাজত নাৰীৰ স্থান ক্ৰমে নিম্নগামী হ'বলৈ ধৰে। পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থাত নাৰী কেন্দ্ৰিক ধ্যান-ধাৰণাৰ প্ৰকাশ ঘটিল লোক সমাজত প্ৰচলিত ফকৰা-যোজনাৰ জৰিয়তেও।

বিষয়ৰ উদ্দেশ্য আৰু গুৰুত্ব : পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থা প্ৰবৰ্তন থকা হাজো অঞ্চলৰ ফকৰা-যোজনাত নাৰী কেন্দ্ৰিক ধ্যান-ধাৰণাই কেনে ভূমিকা পালন কৰি আহিছে, লগতে এই অঞ্চলত নাৰীৰ সামাজিক ভূমিকাৰ বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰাই আমাৰ এই বিষয় নিৰ্বাচনৰ মূল উদ্দেশ্য। ভাষাৰ কালিকা শক্তি ফকৰা-যোজনাই একোখন সমাজ অধ্যয়নত মূল ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। সেয়ে হাজো অঞ্চলৰ সমাজ জীৱনত নাৰীৰ স্থান আৰু ভূমিকা নিৰ্ণয়ত এই অঞ্চলত প্ৰচলিত ফকৰা-যোজনাৰ অধ্যয়ন এক গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয় হিচাপে বিবেচিত হ'ব পাৰে।

অধ্যয়নৰ পদ্ধতি : বিষয়টো খৰচি মাৰি অধ্যয়ন কৰিবলৈ যাওঁতে ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নৰ লগতে বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিও গ্ৰহণ কৰা হৈছে।

বিষয়বস্তুৰ বিশ্লেষণ :

লোক সংস্কৃতিৰ অন্যতম চহকী ক্ষেত্ৰ হাজো অঞ্চলতো যিহেতু অতীজৰে পৰা পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থাৰ প্ৰচলন হৈ আহিছে; সেয়ে এই অঞ্চলৰ লোক সাহিত্যৰ অন্যতম বাহক ফকৰা-যোজনাৰ মাজেৰেও নাৰী কেন্দ্ৰিক ধ্যান-ধাৰণাত নাৰীক অৱদমন কৰি ৰখাৰ প্ৰৱণতা লক্ষ্য কৰা যায়। নাৰী সমাজক বিভিন্ন দিশেৰে সমালোচনা কৰি তেওঁলোকক সমাজত গৌণ স্থান দি অহা হৈছে। তলত নাৰী সমাজক উপলুঙা কৰি কোৱা দুই এটা যোজনা উল্লেখ কৰা হৈছে-

- ১। আখৰ তপাত। তিৰিৰ শপাথ (শপাথ - শপত)
চিৰি লুইতৰ বালি
এই তিনিত যি সজাত যায়

দিনতে দুই চকু খালি।

- ইয়াত আখৰ তপত, লুইতৰ বালি যেনেদৰে ক্ষুণ্ণকীয়া, ঠিক তেনেদৰে তিবোতা মানুহৰো শপতৰ মূল্য নাই বুলি ইতিকিৎ কৰা হৈছে।

২। ছোৱালীৰ বিবাহ কন্যাকাল হোৱাৰ আগতে বা হৈ উঠাৰ অলপ পিছতে সম্পন্ন হ'ব লাগে বুলি লোক সমাজে ধাৰণা কৰে। সেয়ে কোনো ছোৱালী এই সময় খিনিত যদি বিয়া দিব পৰা নাযায়, তেতিয়া লোক সমাজে বচন মাতে বোলে ছোৱালী- “কুৰিটে বুঢ়ী”, নাইবা তাৰো এখোজ ওপৰলৈ গৈ কয়-

“আঁহ লুকাবি, বাহ লুকাবি

গালৰ খপ্ৰা খপ্ৰি ক'ত লুকাবি।”

বয়সৰ বাবে বুঢ়া দৰলৈ বিয়াত সোমাবলৈ বাধ্য হোৱা কোনো ছোৱালীয়ে বচন মাতে এনেদৰে - “কৰিছো, মেলিছো হিয়া-মন-ধুনি, মন-গা নুঠে মোৰ বুঢ়া দৰা শুনি। আনকি কন্যাকাল পোৱাৰ আগে আগে ছোৱালী বিয়া দি লেঠা মৰাত আগ্ৰহী অভিভাৱকে নকৰে দৰাৰ বিচাৰ।

৩। তিৰীৰ চিত্ত, কিৰপিনৰ বিত।

- তিবোতাৰ মন পোৱা সহজ নহয়, যিদৰে সহজ নহয়, কৃপনৰ ধন লাভ কৰা।

অসমীয়া সমাজৰ লগতে হাজো অঞ্চলৰ লোক মানসতো শাহু, ননন্দ, বোৱাৰীৰ সম্পৰ্ক বৰ মধুৰ নহয়। শাহু-বোৱাৰীৰ এই পৰম্পৰাগত জটিল সম্পৰ্ককলৈ অনেক প্ৰবাদ-প্ৰবচন হাজো অঞ্চলত প্ৰচলিত আছে :

১। “নাহালে নপৰে কিহৰ আছ

নামাতে, নোবোলে, কিহৰ শাহু।”

২। মাছে চট্কা আঞ্জা খাবা (চট্কা - গচকা)

শাহু চট্কা বোৱাৰী বাবা।

৩। খাই ল খাই ল

শহুৰীক নাযাওঁতেই।

বিবাহিতা নাৰীৰ কৰ্মব্যস্ত জীৱনৰ ফাকে ফাকে আইৰ ঘৰখনে বাৰুকৈয়ে মনত দোলা দি থাকে। সময়, সুযোগ পালেই এবাৰ ঘৰলৈ যাব পৰা হ'লে বুলি প্ৰতি গৰাকী বোৱাৰীয়ে মনতে নানান জল্পনা-কল্পনা কৰি থাকে আৰু আইৰ ঘৰলৈ বুলি গৈ যদি কিবা বিপদৰ সন্মুখীন হয়, তেতিয়াই সেই বোৱাৰীয়ে গীতে বচন মাতে-

“আইৰ ঘৰলৈ যাম

দুই হাতে খাম

বিধাতাই বোলে মই পাছে পাছে যাম।”

আহোম বুৰঞ্জীৰ অন্যতম নাৰী চৰিত্ৰ বৰ ৰজা ফুলেশ্বৰীয়ে অপাৰ ৰাজ সুখত থাকিও মাকৰ ঘৰৰ পইতা ভাত আৰু পোৰা মাছৰ জুতি ল'বলৈ যদি হাবিয়াস কৰিছিল, তেতিয়া হ'লে এই কথাটোৱে ইয়াকে প্ৰতিপন্ন কৰে যে মাকৰ ঘৰৰ স্মৃতি এগৰাকী নাৰীৰ বাবে কিমান মধুৰ আৰু কিমান জীৱন জুৰি থকা। সেয়ে হাজো অঞ্চলতো মাকৰ ঘৰলৈ বুলি যাবলৈ উদগ্ৰীৰ হৈ থকা ছোৱালীৰ প্ৰতি শাহু আইৰ বচন-

“ধান বান লেঙুৰী, নোৱাৰা;

পানী আন লেঙুৰী, নোৱাৰা;

মাকৰ ঘৰলৈ যা লেঙুৰী

লেঙ্কুচ লেঙ্কুচ...।”

পৰম্পৰাগত সমাজখনত সন্তান ভাল-বেয়া হোৱাৰ দায়িত্ব কেৱল ন্যস্ত কৰা হয় মাকজনীৰ ওপৰত। বিশেষকৈ ‘ছোৱালী সন্তান’ক সততে নৈতিক শিক্ষা, সামাজিক শিক্ষা দিয়াত সদাব্যস্ত সমাজখনে ‘ছোৱালী সন্তান’ ভাল বেয়াৰ গুৰিতে মাকজনীলৈহে আঙুলি টোৱায় এনেদৰে-

“মাটি কিনিবা মাজ খাল।

ছোৱালী আনিবা মাক ভাল।।”

সপত্নী বিদ্বেষ সকলো দিশতে সকলো সমাজতে চিৰন্তন সত্য কথা। এই ক্ষেত্ৰত কৃষিভিত্তিক সমাজ ব্যৱস্থা প্ৰৱৰ্ত্তন থকা সমাজত এগৰাকী পুৰুষে পত্নীৰ বিয়োগৰ পিছত বা এজনী পত্নী থাকোতে আন এজনী ঘৈণী ঘৰ সুমুৱায়। ‘সতিনী’ আৰু ‘সতীয়া মা’ এই দুয়োটা ৰূপেই সমাজত ভালদৰে চোৱা নহয়। সতীয়া মাৰ অধ্যাচাৰৰ কাহিনী সাধুকথাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি শিষ্ট সাহিত্যলৈকে সকলোতে পৰিব্যাপ্ত হৈ আছে। হাজো অঞ্চলতো সতীয়া মাৰ মৰমক বিচনীৰ লগতে তুলনা দিয়ে এনেদৰে -

“মলয়া বাও আপোনাৰ মাও (বাও - বা, বতাহ)

বিচনীৰ বাও সতীয়া মাও।”

আকৌ সতিনী মানে ঘৰুৱা কন্দলৰ সৃষ্টি। কাৰণ কোনো তিৰোতাই সতিনীক সহ্য কৰিব নোৱাৰে। সেয়ে সতিনীৰ সৈতে একে ঘৰতে থাকিব লগা হোৱা কোনো নাৰীৰ মুখৰ বচন এনেধৰণৰ -

“বোলো সতিনীৰ জ্বাল, গা নকৰে ভাল।” (জ্বাল - জ্বালা)

সময়ত আপোনাৰ নাক কাটি সতিনীৰ যাত্ৰা ভংগ কৰাৰ মানসিকতাও নাৰী সমাজেই পোষণ কৰে।

যৌথ পৰিয়াল ব্যৱস্থা প্ৰৱৰ্ত্তন থকা সমাজখনত একোজনী বোৱাৰী বিভিন্ন ধৰণে নিৰ্যাতিতা হয়। ফলত মানসিক ভাৱে কিছু নঞৰ্থক চিন্তাধাৰাও তেওঁলোকৰ মনলৈ আহে। এনে নঞৰ্থক চিন্তা প্ৰসূত ফকৰা-যোজনাও হাজো অঞ্চলত নাৰী সমাজৰ মাজত প্ৰচলিত হৈ আহিছে।

১। এনেও কাণী, তেনেও কাণী, শাকত দিও ভালকৈ পানী।

২। হাবাঙত লালক মৰিল,
টেঁকী দিওঁতে মনত পৰিল।

৩। জা, ওচৰত থৈ দিছো দা।
সুযোগ পালি মাৰি দিম ঘা।। (ঘা- ঘপিওৱা)

৪। মই যদি হওঁ বাপৰ বেঁটী।
চোতাল কৰিম ছাতিৰ কটি।।

ভাৰতৰ অন্যান্য প্ৰদেশত থকা যৌতুক প্ৰথা অসমীয়া সমাজত নাই যদিও ‘ল’ৰা ধান, ছোৱালী পতন ধাৰণা কিন্তু লোক সমাজত আজিও যেন বৰ্তি আছে। তাৰেই নিদৰ্শন হাজো অঞ্চলত প্ৰচলিত এনেবোৰ যোজনাই প্ৰমাণ কৰে-

‘বেঁটাৰ নাতি, মইজাৰ বাতি।

বেঁটাৰ নাতি, ঢকুনা কাটি।।

ইয়াৰ মাজতে নাৰী সম্পৰ্কীয় কিছুমান ইতিবাচক ফকৰা-যোজনা ও হাজো অঞ্চলত প্ৰচলিত হৈ আহিছে। ভাৰতীয় ধৰ্মীয় আৰু সাংস্কৃতিক ঐতিহ্যত নাৰীক পুৰুষৰ অৰ্দ্ধাঙ্গিনী বুলি কোৱা হয়। অসমীয়া বৈষ্ণৱ সমাজতো এনে ধৰণৰ ফকৰা প্ৰচলিত আছে-

“তিৰিয়ে পুৰুষে হ’ক একে মতি।

তেবেসে সিজিব হৰিত ভকতি।।”

হাজো অঞ্চলত প্ৰচলিত নাৰী সম্পৰ্কীয় এনে ইতিবাচক ফকৰা-যোজনা কেইটামান হ’ল -

১। ঘৰৰ ঘৈণী ল’ৰাৰ মাক
তোক নুসুধি সুধিম কাক?

ঘৰ একোখন সৰ্বতো সুন্দৰ কৰি ৰখাত ঘৰৰ নাৰী গৰাকীয়ে মুখ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। তেওঁৰ এই কৰ্মৰ শলাগ লয় এনেদৰে -

‘ঘৈণীয়ে ঘৰ, ঘৈণী নহ’লে ঘৰ লৰফৰ।’

অসমীয়া সমাজ জীৱনত ভাৰতীয় মহাকাব্যিক কাহিনী আৰু চৰিত্ৰৰ অপৰিসীম প্ৰভাৱ দেখা যায়। হাজো অঞ্চলৰ বাকভংগীতো ৰামায়ণ মহাকাব্যৰ চৰিত্ৰ আৰু কাহিনীৰ উল্লেখ আছে। বিশেষকৈ ৰামায়ণৰ অন্যতম নাৰী চৰিত্ৰ 'সীতা'ৰ উল্লেখৰ জৰিয়তে নাৰী কেন্দ্ৰিক ধাৰণাৰ আভাষ দিয়ে এনেদৰে -

“ইয়ো বোলে ভাল, সিয়ো বোলে ভাল।

মই হে জানো ৰাম যম কাল।।”

প্ৰবচন ফাঁকিৰ প্ৰসঙ্গ সীতাৰ অগ্নি পৰীক্ষা বা ৰামে সীতাক বনবাস দিয়া ঘটনাৰ সৈতে জড়িত। ৰামক সকলোৱে ভাল বুলি প্ৰশংসা কৰে। কিন্তু সীতাৰ বাবে ৰাম কালাসুক যমৰ দৰে। এনেদৰে ৰামায়ণৰ মহানায়ক ৰামকো সমালোচনা কৰে হাজোৰ নাৰী সমাজে।

হাজো অঞ্চলত প্ৰচলিত ফকৰা-যোজনাতে মাতৃক বন্দনা কৰা হৈছে। মাতৃত্বৰ মহত্ব, ত্যাগ তথা চেনেহক সকলো লোক সমাজে শ্ৰদ্ধাৰে চকুৰে চাই আহিছে। ‘মাতৃ বন্দনা’ প্ৰকাশক এনে কিছু ফকৰা-যোজনা হ’ল-

- ১। আইৰ সমান হ’ব কোন?
নৈৰ সমান ব’ব কোন?
- ২। মাও নাই যাৰ, ভাও নাই তাৰ।
- ৩। মাতৃ অবিহনে ভোজন নৰচৰ।

সামৰণি :

ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ-প্ৰবচনসমূহ হ’ল এটা ভাষাৰ কালিকা শক্তিৰ পৰিচায়ক। হাজো অঞ্চলত প্ৰচলিত ফকৰা-যোজনাৰ মাজত প্ৰকাশ পাইছে অঞ্চলটোৰ লোক মানসৰ

শতিকা জোৰা অভিজ্ঞতা। আমাৰ এই ক্ষুদ্ৰ আলোচনাত হাজো অঞ্চলত প্ৰচলিত ফকৰা-যোজনাৰ মাজত প্ৰকাশ পোৱা নাৰী কেন্দ্ৰিক ধ্যান-ধাৰণাৰ কিছু আভাষ দিবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে। আলোচনাৰ জৰিয়তে দেখা গৈছে যে - পৰম্পৰাগত অসমীয়া সমাজৰ লগতে হাজো অঞ্চলৰো পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থাৰ মাজত নাৰী কেন্দ্ৰিক ধ্যান-ধাৰণাত নাৰীক কিছু ক্ষেত্ৰত হয় প্ৰতিপন্ন কৰা হৈছে। যুগ সলনি হৈছে। সমাজ ব্যৱস্থাৰ পৰিৱৰ্তন হৈছে। গতিকে হাজো অঞ্চলত প্ৰচলিত ফকৰা-যোজনাৰ মাজত যি ধাৰণা সোমাই আছে, সেয়া সদায় প্ৰাসংগিক বুলি ক’ব নোৱাৰি। অকল মাক ভাল হ’লে জীয়েক বা ল’ৰা-ছোৱালী ভাল হ’বই বুলি ক’ব নোৱাৰি। কাৰণ আজিৰ সমাজত মাকজনীয়ে অনবৰতে ল’ৰা-ছোৱালীৰ যতন লৈ থকিব পৰা নাই। কৰ্মব্যস্ততাৰ বাবে মাকবোৰো আজি বাহিৰলৈ যাবলৈ বাধ্য হৈছে। আকৌ দেশৰ ৰাজনীতিত আজি গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰা তিৰোতাৰ কথাত বিশ্বাস নাই বুলিও ক’ব নোৱাৰি। তথাপি তাৰ মাজতে কিছুমান ফকৰা-যোজনা আছে, যিবোৰত নাৰীৰ চিৰন্তন গুণবোৰ প্ৰকাশ হৈছে বা যিবোৰ সদায়ে প্ৰাসংগিক হৈ থকিব। যেনে- সুস্থ দাম্পত্য জীৱনৰ বাবে নাৰী আৰু পুৰুষ দুয়ো সমান দাত্ৰিশীল হ’ব লাগিব। অধিক পত্নী বিবাহ কৰি সংসাৰত জঞ্জাল চপাবলৈ ডাক পুৰুষে হাক দিছে -

“তিনি নাৰী যাৰ একেটি স্বামী।

তাক পৰিহাৰ বোলাহো আমি।।”

গতিকে “য’ত দোষ নন্দ ঘোষ” নাৰীসকল নহৈ, পুৰুষৰো সমানে দায়িত্ব আছে।❖

গ্ৰন্থপঞ্জী

- ১। শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰ নাথ, অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত, গুৱাহাটী : সৌমাৰ প্ৰকাশ, জুন-২০০৬।
- ২। বৰ্মন, ড° জ্যোতিষ চন্দ্ৰ (সম্পাঃ), ডাকৰ বচন, হাজো : জয়া অফ্ৰেট প্ৰেছ, অক্টোবৰ-২০০৪।
- ৩। হুছেইন, আলি আকবৰ (সম্পাঃ), কিআ-মো-লু-পো,

প্ৰকাশক- বিশ্বজিৎ ভূঞা, প্ৰবক্তা, সাধাৰণ সম্পাদক, অসম মহাবিদ্যালয় শিক্ষক সন্মিলন, প্ৰথম সংস্কৰণ, ডিচেম্বৰ, ২০১৬।

- ৪। গোস্বামী, প্ৰফুল্ল দত্ত, অসমীয়া জন সাহিত্য, গুৱাহাটী : বাণী প্ৰকাশ প্ৰাইভেট লিমিটেড, ১৯৯৪।

হোমেন বৰগোহাঞিৰ উপন্যাসত নাৰী মনস্তত্ত্ব (মৎস্যগন্ধা-ৰ প্ৰসংগত)ঃ এটি বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন

ড° হিৰুমানি কলিতা

সহকাৰী অধ্যাপিকা, অসমীয়া বিভাগ

বঙাইগাওঁ মহাবিদ্যালয়

সংক্ষিপ্তসাৰ :

অসমীয়া কথাশিল্পৰ বিষয়ক বিস্তৃতি আৰু নতুন মাত্ৰা প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰত হোমেন বৰগোহাঞিৰ নাম সততে স্মৰণীয়। বৰগোহাঞিৰ সাহিত্যত সাহিত্যিকগৰাকীৰ অধ্যয়ন আৰু প্ৰজ্ঞাৰ গভীৰতা পাঠকে সদায়ে অনুভৱ কৰি আহিছে। সাহিত্যৰ অন্য দিশ সমূহৰ লগতে অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যলৈও বৰগোহাঞিৰ অৱদান লক্ষণীয়। তেওঁৰ উপন্যাসৰ বিষয়বস্তুৰ অভিনৱত্ব, বৈচিত্ৰতা আৰু কথনশৈলীৰ নতুনত্বই পাঠকক সাহিত্য পঠনৰ আনন্দ দিয়াৰ লগতে চিন্তাৰ নতুন দিশো মুকলি কৰে। সামাজিক, ৰাজনৈতিক আদি বিষয়বস্তুৰ লগতে মানুহৰ জটিল মনস্তাত্ত্বিক বিশ্লেষণ তেওঁৰ উপন্যাসৰে বৈশিষ্ট্য। বৰগোহাঞিৰ ৰচিত বাৰখন উপন্যাসৰ ভিতৰত *মৎস্যগন্ধা* অন্যতম। সামাজিক বৈষম্য, ভেদ-ভাব, উচ্চ-নীচৰ বিচাৰে কেনেদৰে মানুহৰ জীৱন তিক্ততাপূৰ্ণ কৰি তোলে- তাকেই উপন্যাসখনত এক ব্যতিক্ৰমী চৰিত্ৰৰ উপস্থাপনেৰে প্ৰকাশ কৰা হৈছে। এই অধ্যয়নত উপন্যাসখনৰ কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰ মেনকাৰ বিশ্লেষণৰ মাজেৰে চৰিত্ৰটোৰ মাজত প্ৰকাশি উঠা নাৰী মনস্তত্ত্বক ফহিয়াই চোৱাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। মেনকাৰ নাৰীমনৰ বিশ্লেষণেই এই অধ্যয়নৰ মূলবস্তু।

বীজ শব্দ :

বৰগোহাঞি, মৎস্যগন্ধা, মেনকা, নাৰী আদি।

০.০০ অৱতৰণিকা :

অসমীয়া সাহিত্যক্ষেত্ৰত যিসকল সাহিত্যিকে নিজস্ব চিন্তা আৰু আদৰ্শৰে সৃষ্টিশীলতাক একক আৰু অনন্য কৰি তুলিছে, তেওঁলোকৰ ভিতৰত হোমেন বৰগোহাঞি নিঃসন্দেহে অন্যতম। কবিতা, চুটিগল্প, উপন্যাস, প্ৰবন্ধ, নিবন্ধ, সমালোচনা, সাংবাদিকতা, সম্পাদনা তথা অনুবাদ— এই সকলো ক্ষেত্ৰলৈ বৰগোহাঞিয়ে সুকীয়া বৈশিষ্ট্যসম্পন্ন অৱদান আগবঢ়াই থৈ গৈছে। অধ্যয়নপুস্তক চিন্তাশীল এই

কথাশিল্পীগৰাকীয়ে সাহিত্যৰ অন্য অংগৰ দৰে উপন্যাস ক্ষেত্ৰলৈও অৱদান আগবঢ়াইছে। বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ বিষয়ৰ আধাৰত ভিন্নৰঙী চৰিত্ৰৰ সমাবেশেৰে ৰচা বৰগোহাঞিৰ উপন্যাসৰাজিয়ে পাঠকক সাহিত্য পঠনৰ আনন্দ প্ৰদানৰ লগতে তথা চিন্তাৰ নতুন দিশ নিৰ্ণয় কৰি আহিছে। *সুবালা* (১৯৬৩), *তাত্ত্বিক* (১৯৬৭), *কুশীলৰ* (১৯৭০), *পুৰাৰ পূৰ্বী* *সন্ধ্যাৰ বিভাস* (১৯৭০, নিৰুপমা বৰগোহাঞিৰ সৈতে

যুটীয়াভাৱে), হালধীয়া চৰায়ে বাওধান খায় (১৯৭৩), পিতাপুত্ৰ (১৯৭৫), তিমিবতীৰ্থ (১৯৭৫), অস্ত্ৰবাগ (১৯৮৬), সাউদৰ পুতেকে নাও মেলি যায় (১৯৮৭), মৎস্যগন্ধা (১৯৮৭), নিঃসঙ্গতা (২০০০) আৰু বিষন্নতা (২০০২)— এই বাৰখন বৰগোহাট্ৰিৰ ৰচিত অসমীয়া উপন্যাস। সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ মানুহৰ শ্ৰেণীসংগ্ৰাম, ৰাজনৈতিক বিষয়বস্তু, বৰ্ণবৈষম্য, স্বাধীনোত্তৰ ভাৰতীয় সমাজলৈ অহা পৰিৱৰ্তন, মনস্তাত্ত্বিক দিশৰ ভিন্ন বিশ্লেষণ-প্ৰভৃতি বিষয়বস্তুৰ আধাৰত বৰগোহাট্ৰিৰ উপন্যাসসমূহ সৃষ্টি হৈছে।

বৰগোহাট্ৰিৰ সৃষ্টি উপন্যাসসমূহৰ ভিতৰত মৎস্যগন্ধা অন্যতম। অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত জাত-পাতৰ বৈষম্যৰ দৰে এক সামাজিক সমস্যাৰ পটভূমিত উপন্যাসখন সৃষ্টি হৈছে। ‘মেনকা’ উপন্যাসখনৰ কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰ। উপন্যাসিকে অতি প্ৰাণৱন্ত ৰূপত এক প্ৰতিবাদী সত্ত্বাৰূপে চৰিত্ৰটিক চিত্ৰিত কৰিছে, যাৰ মাজেৰে প্ৰকাশি উঠিছে নাৰীমনৰ কেতবোৰ স্বাভাৱিক গোপন দিশ।

১.০০ অধ্যয়নৰ গুৰুত্ব আৰু উদ্দেশ্য :

বৰগোহাট্ৰিৰ উপন্যাসৰ বিভিন্ন দিশ সন্দৰ্ভত ইতিপূৰ্বে বিভিন্ন আলোচনা সম্পাদিত হৈছে। মৎস্যগন্ধা— উপন্যাস সম্পৰ্কেও আলোচনা দেখা গৈছে। কিন্তু, উপন্যাসখনৰ কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰটিৰ মাজেৰে প্ৰকাশিত নাৰী মনস্তত্ত্ব সম্পৰ্কে বিশেষ আলোচনা বৰ্তমানলৈকে সীমিত যেন অনুভৱ হৈছে। এই অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য হৈছে—

১) হোমেন বৰগোহাট্ৰিৰ উপন্যাসত প্ৰতিফলিত নাৰী মনস্তত্ত্বক আলোচনা কৰা।

২) মেনকাৰ মাজেৰে প্ৰকাশি উঠা নাৰীমনৰ বিশ্লেষণ দাঙি ধৰা।

৩) তাৰ অন্তৰালত ক্ৰিয়া কৰা সামাজিক কেৰোণসমূহ বিচাৰ কৰা।

১.০.১ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি আৰু পৰিসৰ :

অধ্যয়নপুষ্ঠি চিন্তাশীল লেখকৰূপে বৰগোহাট্ৰিৰ উপন্যাসৰ চৰিত্ৰসমূহত মনস্তাত্ত্বিক বিশ্লেষণ সততে লক্ষ্য কৰা যায়। কিন্তু বিষয়ৰ পৰিধিলৈ লক্ষ্য ৰাখি এই আলোচনাত মাত্ৰ মৎস্যগন্ধা - উপন্যাসৰ কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰ ‘মেনকা’কহে অধ্যয়নৰ পৰিসৰলৈ অনা হৈছে।

এই অধ্যয়ন মূলতঃ বিশ্লেষণাত্মক। কিন্তু প্ৰয়োজসাপেক্ষে বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতিৰো প্ৰয়োগ কৰা হৈছে।

২.০০ বিষয় প্ৰৱেশ :

মৎস্যগন্ধা - উপন্যাসৰ পটভূমি হৈছে যুগে-যুগে সমাজত গভীৰভাৱে শিপাই থকা জাত-পাত ভেদ ভাৱৰ সমস্যা। সামাজিক বৰ্ণবৈষম্য আৰু অস্পৃশ্যতাৰ বিৰুদ্ধে এক চৰম প্ৰতিবাদ হৈছে মৎস্যগন্ধা। উপন্যাসখনৰ কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰ ‘মেনকা’ৰ মাজেৰে অন্যায় - অবিচাৰৰ বিৰুদ্ধে ক্ৰোধ, ঘৃণা আৰু প্ৰতিবাদৰ কণ্ঠস্বৰ প্ৰতিধ্বনিত হৈছে। এগৰাকী অশিক্ষিত তিৰোতা হোৱা স্বত্বেও মেনকাৰ সাহস আৰু সবল চৰিত্ৰ লক্ষণীয়। সমাজত অস্পৃশ্যৰূপে পৰিচিত কৈৱৰ্ত সমাজখনক উচ্চবৰ্ণৰ হিন্দু লোকসকলে কৰা হীন ব্যৱহাৰৰ বিৰুদ্ধে সমগ্ৰ জীৱন নিজৰ উদাত্ত কণ্ঠেৰে প্ৰতিবাদ কৰিছে মেনকাই।

চৈধ্যটা পৰ্বত বিভক্ত উপন্যাসখনৰ মূল কাহিনীৰ পূৰ্বে আৰু সামৰণিত দুটা পৰ্ব সংযোগ কৰা হৈছে। আৰম্ভণি পৰ্বত দুজন বাটৰুৱাই কথা-বতৰাত ‘ডোম’- জাতিক তুচ্ছ-তাচ্ছিল্য কৰাত এজনী ডোম মহিলাই দুয়োজনকে এজাউৰী গুৱাল গালি দিছে। মহিলাৰ মুখৰ অশ্ৰাব্য ভাষা শুনি দুয়ো বাটৰুৱা বেগাবেগিকৈ গন্তব্য স্থানলৈ আগবাঢ়িছে। এই মহিলাজনীয়ে হ’ল উপন্যাসখনৰ প্ৰধান চৰিত্ৰ মেনকা।

আৰ্থিকভাৱে দুৰ্বল মেনকাহঁতৰ পৰিয়ালটোৰ দুবেলা দুমুঠি ভাতৰো অভাৱ। আনফালে তাইৰ কানি খোৱাৰ বদ অভ্যাস এটা আছে। যিদিনাই তাই কানি খাবলৈ নাপায়, সিদিনাই হকে-বিহকে মানুহক গুৱাল গালি দি মনৰ ক্ষোভ দমন কৰে। হিন্দু ধৰ্মৰ তথাকথিত উচ্চ বৰ্ণৰ লোকসকলে মাছ মাৰি জীৱন নিৰ্বাহ কৰা ‘ডোম’ সকলক বৰ অস্পৃশ্য জ্ঞান কৰে। মেনকাই শৈশৱকালতে তেনে তিক্ত অভিজ্ঞতাৰ মুখামুখি হ’বলগীয়া হৈছিল। সেয়েহে ‘ডোম’ শব্দটো কাণত পৰিলেই মেনকা একেবাৰে পাগলী হৈ উঠে। মাক মেমেৰিয়ে মেনকাক বুজাইছিলঃ আমি ডোম বুজিছ। পূৰ্বজন্মৰ কিবা পাপৰ শাস্তি স্বৰূপে ঈশ্বৰে আমাক নীহ-কুনীয়া ডোম কৰি সৃষ্টি কৰিছে। হেঁদুৰ চোতালত উখুৱা ধান মেলি থ’লে তাত যদি ডোমৰ ছাঁ পৰে, তেন্তে ধানখিনি চুৱা হয়।^১

মহ’ঘূলি নৈৰ পাৰৰ গৰৈমাৰী নামৰ কৈৱৰ্ত গাওখনৰ বেছিভাগ মানুহে দুখীয়া। তাৰ মাজতো দুৰ্যোধনৰ পৰিয়ালটো কিছু অৱস্থাপন্ন। দুৰ্যোধনৰ দুজনী ছোৱালী, বেউলা আৰু মেনকা। দুয়োজনীয়ে গাঁওখনৰ ভিতৰত ধুনীয়া ছোৱালী। সেয়েহে দুৰ্যোধনে দুজন চাকৰিয়াল জোঁৱাই আশা কৰে। কিন্তু গৰৈমাৰী গাঁৱত হোৱা হাইজা মহামাৰীয়ে গাঁৱৰ

৭২২ জন মানুহৰ লগতে দুৰ্যোধন আৰু তেওঁৰ পুতেক দুটাকো পৃথিৱীৰ পৰা আজুৰি নিলে। কৈৱৰ্ত গাঁৱৰ ধনী মানুহ দিগম্বৰৰ দুই পুত্ৰ জয়হৰি আৰু পূৰ্ণৰ লগত বেউলা আৰু মেনকাৰ বিয়া হ'ল। বিয়াৰ পিছতো পূৰ্ণৰ সোৰোপা আৰু ভঙুৱা স্বভাৱৰ পৰিৱৰ্তন নহ'ল। পুতেকৰ স্বভাৱৰ পৰিৱৰ্তন নোহোৱাত দিগম্বৰে পূৰ্ণক ঘৰৰ পৰা বেলেগ কৰি দিলে। ফলত পূৰ্ণ-মেনকাৰ সংসাৰক অভাৱনীয় দৰিদ্ৰতাই হেঁচি ধৰিলে।

'মেনকা'- চৰিত্ৰটি অংকনত ঔপন্যাসিকৰ অন্তৰ্দৃষ্টিৰ প্ৰভাৱ অতি স্পষ্ট। দৰাচলতে শিশু অৱস্থাতে পোৱা এটি তিক্ত অভিজ্ঞতাই গুটিপৰা পোখা মেলি গছ হৈ 'মেনকা'ৰ ৰূপ ধাৰণ কৰিছে। পাঁচ-ছয়বছৰ বয়সতে মাকৰ সৈতে এঘৰ উচ্চবৰ্ণৰ মানুহৰ ঘৰলৈ যাওঁতে ঘৰৰ গিৰিহঁতনীয়ে চোতালত মেলি দিয়া ধানত মেনকাৰ গাৰ ছাঁ পৰাত মানুহজনীয়ে এক প্ৰচণ্ড চৰ মেনকাৰ গালত বহুৱাই দিয়ে। জাত-পাত, উচ্চ-নীচ বুজাৰ বয়স নৌহোঁতেই গালত পৰা সেই সুতীৰ চৰটোৰ আঘাতে মেনকাৰ মানসিকতাত সমগ্ৰ জীৱনৰ বাবে এক যন্ত্ৰণা ৰোপণ কৰে। এই যন্ত্ৰণাই পৰৱৰ্তী পৰ্যায়ত ঘৃণা, ক্ৰোধ আৰু প্ৰতিশোধৰ ৰূপ লৈ মেনকাৰ সমগ্ৰ সত্ত্বা আৱৰি ধৰে। সেয়ে, সমাজৰ তথাকথিত উচ্চ কুলীয়া লোকসকলক সুযোগ পালেই মেনকাই অশ্ৰাব্য ভাষাৰে গুৱালগালি পাৰে তথা প্ৰতিশোধৰ বাট বিচাৰি ফুৰে।

দৰিদ্ৰতা অভাৱগ্ৰস্ততা তথা অপূৰণীয় আশা-আকাঙ্ক্ষাৰ আতিশয্যই কিদৰে নাৰীমনক সময়সাপেক্ষে ত্ৰুৰ কৰি তোলে তাৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে 'মেনকা'ৰ মাজেৰে। কিন্তু গাঁওখনৰ ভিতৰতে ধুনীয়া বুলি প্ৰশংসিত মেনকাই কৈশোৰ-যৌৱনৰ সন্ধিক্ষণত দুচকুত ৰচিছিল নিত্য-নতুন স্বপ্নঃ পেট উপবাসী হৈ থাকিলেও তাইৰ হৃদয় পৰিপূৰ্ণ হৈ আছিল নিত্য-নতুন স্বপ্নেৰে। তৰা-ফুল বহা আকাশে, কুল কুলকৈ বৈ থকা নৈয়ে, গছৰ পাতত সুৰ্ধৰি বজোৱা বতাহে আৰু বহু দূৰৰ পৰা উটি অহা গৰখীয়াৰ পেঁপাৰ মাতে তাইৰ হৃদয়ত প্ৰতিদিনে একোটা ন ন সপোনৰ জন্ম দিছিল। তাই জীৱনৰ পৰা কিবা এটা বিচাৰিছিল। ঠিক কি বিচাৰিছিল সেই কথা স্পষ্টভাৱে তাই কোনো দিনে জনা নাছিল। কিন্তু কিবা এটা খুব সুন্দৰ মনোহৰ তাই বিচাৰিছিল, আৰু তাইৰ মনত নিশ্চিত বিশ্বাস হৈছিল যে কিবা এটা অলৌকিক উপায়েৰে হ'লেও তাই বিচৰা বস্তুতো নিশ্চয় পাবই পাব।^২ ...

কিন্তু নিষ্ঠুৰ জীৱনৰ বাস্তৱতাই তথা অভাৱে কোঙা কৰি পেলোৱা 'মেনকা'ৰ মনৰ অৱচেতনত নোপোৱাৰ ক্ষোভ এটাই দিনে-নিশাই ক্ৰিয়া কৰাটো চৰিত্ৰটোত প্ৰতিফলিত হৈছে। গিৰীয়েক পূৰ্ণৰ সোৰোপা, নিষ্কৰ্মা, দায়িত্বহীন স্বভাৱৰ বাবে যেতিয়া স্বচ্ছল শহুৰেকৰ ঘৰখনৰ পৰা তাই বেলেগ হব লগা হ'ল দুবেলা-দুমুঠিৰ বাবেও মেনকাই হাহাকাৰ কৰিবলগা হ'ল। তাইৰ এই সাংসাৰিক সংকটৰ বাবে শেষত ঈৰ্ষাৰ বশৱৰ্তী হৈ মেনকাই শহুৰেকৰ ঘৰত স্বচ্ছল জীৱন কটোৱা আপোন বায়েক বেউলাক দোষীসাব্যস্ত কৰিছে আৰু দিনে-নিশাই গালি-গালাজ, শাওপাত দি যন্ত্ৰণাৰ পৰা মুক্ত হবৰ চেষ্টা কৰিছে। প্ৰকৃত অৰ্থত সমগ্ৰ জীৱনত এখানি সুখৰ মুখ নেদেখা মেনকাই জীৱনযুদ্ধত হতাশগ্ৰস্ত হৈ পৰিছে যদিও তাইৰ চেতন মনটোৱে সেই হতাশাক স্বীকাৰ কৰি পৰাজয় বৰণ কৰিবলৈ প্ৰস্তুত নহয়।

এই যন্ত্ৰণাৰ মুক্তি স্বৰূপে মেনকাই কানিৰ আশ্ৰয় লৈছে আৰু শাৰীৰিক-মানসিক দুয়োপ্ৰকাৰে নিচাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল হৈ পৰিছে। কানি আবিহনে তাই শুব নোৱাৰে। মেনকাৰ অবদমিত হতাশাই উদ্বেগৰ ৰূপ হৈ চেতন অৱস্থাত তাইক খেদি ফুৰে আৰু সেয়ে কানিৰ আশ্ৰয়ত সেই জীৱন যন্ত্ৰণাৰ পৰা তাই মুক্তি বিচাৰে। নিচাগ্ৰস্ত মনোব্যাপিৰ পূৰ্ণ প্ৰতিফলন ঔপন্যাসিকে চৰিত্ৰটোৰ মাজেৰে প্ৰতিফলন ঘটাইছে।

গোটাই জীৱন নীহকুলীয়া বুলি পাই অহা সামাজিক বৈষম্য তথা যন্ত্ৰণাক দূৰ কৰাৰ অস্ত্ৰৰূপে মেনকাই গ্ৰহণ কৰিছে যেতিয়া গম পাইছে যে তাইৰ ননদ কমলা আহোম যুৱক মণিৰামৰ সৈতে হোৱা অবৈধ সম্পৰ্কৰ ফলত অন্তঃসত্ত্বা হৈছে। মণিৰামক বিভিন্ন ভাবুকিৰে মেনকাই 'ডোমৰ ঘৰত ঘৰজোঁৱাই হবলৈ বাধ্য কৰিছে আৰু উচ্চকুলীয় মানুহৰ সম্বন্ধক নিজৰ জাতত ঘৰজোঁৱাই কৰিবলৈ পাই আত্মতৃপ্তি লাভ কৰিছে তথা জীৱনজুৰি পাই অহা অসম্মান, অৱহেলাৰ পোটক তোলা যেন অনুভৱ কৰি তাই বিচিত্ৰ সুখৰ সোৱাদ লৈছে।

ঔপন্যাসিকে চৰিত্ৰটোক এক চতুৰ, ঈৰ্ষাকাতৰ, খঙাল, অত্যন্ত মুখচোকা, প্ৰতিশোধপৰায়ণ, জেদী প্ৰতিবাদী চৰিত্ৰৰূপে সৃষ্টি কৰিছে যদিও তাৰ মাজতেই মেনকাৰ মাজেৰে প্ৰকাশি উঠিছে মানৱীয় অনুভূতি, প্ৰকাশ পাইছে অন্য নাৰীৰ

প্ৰতি সহমৰ্মিতা। মেনকাই গৰ্ভপাতৰ গাঁৱলীয়া ঔষধ বিদ্যাৰ অধিকাৰী। কিন্তু উপন্যাসখনত মেনকাই কৈছে— ‘গৰ্ভ নষ্ট কৰিছো মানুহৰ প্ৰাণ বচাবলৈ, মান বচাবলৈ।’^৩ একেটি প্ৰসংগতে সমাজত মান বচাবলৈ নিজ কন্যাক মৃত্যুৰ মুখলৈ ঠেলি দিয়া কথাত মেনকাই হুমুনিয়াহ কাঢ়িছে, যাৰ মাজেৰে চৰিত্ৰটিৰ মাজত থকা মানৱীয় দিশৰ প্ৰকাশ ঘটিছে, লগতে মেনকাৰ বিভক্ত ব্যক্তিত্বও প্ৰকাশি উঠিছে।

৩.০০ উপসংহাৰ

‘মেনকা’ ঔপন্যাসিকৰ এক সবল প্ৰতিবাদী চৰিত্ৰ; যাৰ সোঁতৰ বিপৰীতে গৈ যুঁজাৰ সাহস আছে। স্বপ্নভংগৰ যন্ত্ৰণা, অৱদমিত কামনা-বাসনা, দৰিদ্ৰতা আৰু জীৱনৰ

বাস্তৱতাৰ নিষ্ঠুৰ ৰূপে কিদৰে নাৰীমনক জীৱনটোৰ প্ৰতি ৰক্ষা কৰি তোলে, তাৰ এক ব্যতিক্ৰমী প্ৰকাশ হৈছে ‘মেনকা’। জীৱনৰ হতাশাপ্ৰস্তুতাক সহজৰূপে স্বীকাৰ কৰি পৰাজয় বৰণ কৰাৰ পৰিৱৰ্তে ‘মেনকা’ৰ চেতন মানসিকতাই এক প্ৰতিবাদী ব্যতিক্ৰমী পদ্ধতি বাছি লৈছে। চেতন মনৰ উদ্বেগ-উত্তেজনাৰ পৰা পলায়নৰ পথৰূপে কানিক আশ্ৰয় কৰি এটি মনোব্যাদি গঢ়ি লোৱা ‘মেনকা’ দৰাচলতে আমাৰ সমাজৰ বহু সমস্যাৰ জ্বলন্ত প্ৰতিভু। পাঠকৰ হৃদয়ক গভীৰভাৱে স্পৰ্শ কৰা এই চৰিত্ৰটোৰ মনস্তত্ত্বৰ বিশ্লেষণৰ আধাৰ প্ৰকৃততে সামাজিক বৈষম্যৰ সমস্যাহে; যাৰ সৈতে সম্পৃক্ত হৈ আছে একো- একোটা জাতিৰ আৰ্থিক দিশটো।*

অন্ত্যংটীকা:

^১হোমেন বৰগোহাঞি, *মৎস্যগন্ধা*, পৃ. ৫৬৪

^২উল্লিখিত, পৃ. ৫৬৬

^৩উল্লিখিত, পৃ. ৫৭৩

গ্ৰন্থপঞ্জী:

মুখ্য উৎস:

বৰগোহাঞি, হোমেন। *উপন্যাস সমগ্ৰ-১*, গুৱাহাটী:

ষ্টুডেন্টচ্ ষ্ট’ৰচ, ২০১৪।

বৰগোহাঞি, হোমেন। *উপন্যাস সমগ্ৰ-২*, গুৱাহাটী:

ষ্টুডেন্টচ্ ষ্ট’ৰচ, ২০১৪।

গৌণ উৎস:

কটকী, প্ৰফুল্ল। *স্বৰাজ্যন্তৰ অসমীয়া উপন্যাস সমীক্ষা*। গুৱাহাটী: বীণা লাইব্ৰেৰী, ২০১১।

ঠাকুৰ, নগেন (সম্পা.)। *এশ বছৰ অসমীয়া উপন্যাস*। গুৱাহাটী: জ্যোতি প্ৰকাশন, ২০০০।

ডেকা, নমিতা (সম্পা.)। *হোমেন বৰগোহাঞিৰ সন্ধানত*। গুৱাহাটী: ষ্টুডেন্টচ্ ষ্ট’ৰচ, ১৯৯৮।

বৰগোহাঞি, হোমেন। *আত্মানুসন্ধান*। গুৱাহাটী: ষ্টুডেন্টচ্ ষ্ট’ৰচ, ১৯৯০।

—————। *ধুমুহা আৰু বামধেনু* (প্ৰথম খণ্ড)। গুৱাহাটী: ষ্টুডেন্টচ্ ষ্ট’ৰচ, ১৯৯৭।

জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ সৃষ্টিৰাজিত নাৰী এটি বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন

মোজাফ্ফৰ হুছেইন

সহকাৰী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ

জলেশ্বৰ কলেজ, তপোবন

সংক্ষিপ্তসাৰ :- জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ নাটকসমূহ আলোচনা কৰিলে এটা বস্তু উপলব্ধি কৰা যায় যে, তেওঁৰ নাটকৰ কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰ সদায় নাৰী। নাৰীমুক্তিৰ বাবে বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন সমাজ সংস্কাৰকে নানা ধৰণৰ উপায় অৱলম্বন কৰা দেখা যায়। আগৰৱালাদেৱে নাটক আৰু কথাছবিৰ মাজেৰে নাৰীক চাৰিবেৰৰ ভিতৰৰ পৰা উলিয়াই অনাৰ বাবে কৰা প্ৰচেষ্টা প্ৰশংসনীয়। নাৰীয়ে যে পুৰুষৰ সমানে সকলো কামতে অংশ গ্ৰহণ কৰিব পাৰে তাৰ প্ৰমাণ তেওঁৰ নাটকসমূহ। কেন্দ্ৰীয় নাৰী চৰিত্ৰ আৰু আন নাৰী চৰিত্ৰৰ নামেৰেই তেওঁ নাটকৰ নামকৰণো কৰিছে। সমাজ সংস্কাৰৰ বাবে নাৰীমুক্তিৰ যে প্ৰয়োজন সেই কথা প্ৰাক-স্বাধীনতা কালতে আগৰৱালাদেৱে উপলব্ধি কৰিব পাৰিছিল আৰু সেয়ে নাৰী স্বাধীনতাৰ বাবে অহৰহ চেষ্টা কৰিছিল। তেওঁৰ সেই চেষ্টাৰ ফলস্বৰূপে সৃষ্টি হৈছিল- ‘শোণিত কুঁৱৰী’, ‘নিমাতী কইনা’, ‘কাৰেঙৰ লিগিৰী’, ‘ৰূপালীম’, ‘সোণপখিলি’ আৰু ‘লভিতা’, ৰ নিচিনা কালজয়ী নাটক আৰু ‘জয়মতী’, কথাছবিৰ। তেওঁৰ এই কেইখন নাটক আৰু কথাছবিৰ মাজেৰে নাৰীমুক্তিৰ শ্লোগান কিদৰে প্ৰকাশ কৰিছে তাৰ অধ্যয়নৰ ফলস্বৰূপে আমাৰ এই গৱেষণাপত্ৰৰ সৃষ্টি।

মুখ্য শব্দ:- কালজয়ী, সমাজ সংস্কাৰ, প্ৰাক-স্বাধীনতা, নাৰীমুক্তি, শ্লোগান।

আৰম্ভণি:- ভাৰতীয় সংস্কৃতিত নাৰীক দেৱী জ্ঞান কৰাৰ যি পৰম্পৰা প্ৰাচীন কালৰ পৰা চলি আহিছে, তাক ঋষি-মুনিসকলে মহাকাব্য বা পুৰাণসমূহৰ মাজেৰে প্ৰকাশ কৰিব বিচাৰিছে। সীতা, বসুমতী, দুৰ্গা, কালী, লক্ষ্মী, সৰস্বতী আদি বিভিন্ন নামেৰে নাৰীক পূজা কৰা প্ৰথা ভাৰতবৰ্ষৰ লগতে অসমতো দেখিবলৈ পোৱা যায়। ভাৰতবৰ্ষৰ তিনিখন শক্তিপীঠৰ ভিতৰত গুৱাহাটীৰ নীলাচল পাহাৰৰ কামাখ্যাপীঠো এখন। এই শক্তিপীঠৰ উপাস্য দেৱী কামাখ্যা। তথাপিও বৰ্তমান সমাজত নাৰী অৱহেলিত আৰু নিপেষিত।

ইয়াৰ কাৰণ আৰু প্ৰতিকাৰৰ উপায় বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন লিখকৰ কলমত প্ৰকাশ পাইছে। নাৰীৰ মনৰ কথা বহুতে নিজৰ সৃষ্টি চৰিত্ৰৰ মাজেৰে প্ৰকাশ কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে। নাৰীৰ মনৰ কথা নিজৰ সৃষ্টিৰাজিৰ মাজেৰে প্ৰকাশ কৰিবলৈ প্ৰাচীন কালৰ ঋষি-মুনিসকলৰ পৰা আৰম্ভ কৰি লিখকসকলেও নানা ধৰণে চেষ্টা কৰি আহিছে। বাৰ্মীকৰ সীতা, কৌশল্যা, কৈকেয়ী, সুমিত্ৰা, কুঁজী বুঢ়ী, ব্যাস দেৱৰ কুন্তী, গান্ধাৰী, দ্ৰৌপদী, কালিদাসৰ শকুন্তলা, শংকৰদেৱৰ বাধা, ৰুক্মিণী, মাধৱদেৱৰ যশোদা আৰু গোপ বালিকাসকল,

অনন্ত কন্দলীৰ উষা আৰু চিত্ৰলেখা আৰু কত জনে কত চৰিত্ৰৰ মাজেৰে মনৰ কথা ব্যক্ত কৰিবলৈ বিচাৰিছে।

গৱেষণা পদ্ধতি :- এই গৱেষণা পত্ৰখনি প্ৰস্তুত কৰোঁতে আমি বিভিন্ন লেখকে লিখা প্ৰবন্ধ-পাতি আগৰৱালাদেৱৰ নাটকেইখন আৰু বিভিন্ন পুথি-পাঁজিৰ সহায় লোৱা হৈছে। ইণ্টাৰনেটত লিখা দুই-এখন প্ৰবন্ধৰো সহায় লোৱা হৈছে।

উদ্দেশ্য :- জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাদেৱ এগৰাকী সমাজ সংস্কাৰক ব্যক্তি আছিল। সমাজত নাৰীৰ স্থান বৰ অৱহেলিত হৈ থকা কালত তেখেতে নিজৰ ৰচিত নাটকৰ মাজেৰে নাৰীমুক্তিৰ চিন্তা কেনেকৈ কৰিছিল সেই বিষয়ে উঠি অহা প্ৰজন্মই যাতে জানিব পাৰে সেই উদ্দেশ্য আগত ৰাখিয়ে এই গৱেষণাপত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰা হৈছে।

জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাদেৱেও তেখেতৰ নাটকসমূহত নাৰীৰ সমস্যাসমূহ নাৰীৰ বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ মাজেৰে প্ৰকাশ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে আৰু সম্পূৰ্ণ নহ'লেও কিছু পৰিমাণে সফল হৈছে। আগৰৱালাদেৱৰ নাটকসমূহত আনকি নাৰী চৰিত্ৰক প্ৰাধান্য দিয়া দেখা যায়। তেখেতে কেইবাখনো নাটকৰ নামকৰণ নাৰী চৰিত্ৰৰ নামেৰেই কৰিছে- 'শোণিত কুঁৱৰী', 'কাৰেঙৰ লিগিৰী', 'ৰূপালীম', 'নিমাতী কইনা', 'সোণপখিলী', আৰু 'লভিতা' প্ৰতিখন নাটকতে কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰ হৈছে নাৰী। প্ৰতিখন নাটকতে সুকীয়া ৰীতি আৰু দৃষ্টিভঙ্গী প্ৰকাশ পাইছে। সামাজিক সংস্কাৰমুখী আন্দোলনসমূহৰ ভিতৰত নাৰীবাদী আন্দোলন অন্যতম। জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাদেৱে সমাজ সংস্কাৰৰ কাৰণে যিবোৰ পদক্ষেপ লৈছিল তাৰ ভিতৰত নাৰীস্বাধীনতা অন্যতম পদক্ষেপ আছিল। নাৰীস্বাধীনতাৰ অন্যতম প্ৰবক্তা জ্যোতিপ্ৰসাদক বহু সালোচকে নাৰীবাদী লিখক বুলিও ক'ব খোজে। গতিকে তেওঁৰ নাৰীবাদ সম্পৰ্কে জানিবলৈ হ'লে তেওঁৰ ৰচিত নাটক আৰু ছবি জগতলৈ সোমাই যাব লাগিব। তেওঁ অসমীয়া জাতিক চহকী কৰি বিশেষ কাব্য ৰস পাণ

কৰাবলৈ যুগান্তকাৰী কেইখনমান নাটক আৰু ছবি জগতৰ কৰ্মৰ মাজেৰে নাৰীবাদী আন্দোলনৰ ভূমিকা লৈছিল। যি সময়ত নাৰী ঘৰৰ ভিতৰৰ পৰা বাহিৰলৈ ওলোৱাটো পিতৃতান্ত্ৰিক সমাজখনৰ বাবে অপৰাধ আছিল, সেই সময়তে তেওঁ নাৰী চৰিত্ৰক মূল চৰিত্ৰ হিচাপে লৈ নাটক ৰচনা কৰি নাৰীৰ নামেৰেই নামকৰণ কৰিছিল। ই কিন্তু ইমান সহজ কথাও মাছিল। নাৰী আৰু পুৰুষৰ মাজত শাৰিৰীক পাৰ্থক্যৰ বাহিৰে আন কোনো পাৰ্থক্য নাই তাক সুন্দৰকৈ তুলি ধৰিব পাৰিছে। তেওঁৰ নাটকৰ চৰিত্ৰসমূহৰ মাজত লিংগ বৈষম্যৰ স্থান নাই। নাটকৰ বাহিৰেও তেওঁৰ কেবাখনো প্ৰবন্ধতো নাৰীবাদ প্ৰকাশ পাইছে। 'ভাৰি কালৰ সংস্কৃতি', 'আইদেউৰ জোনাকী বাট' - এই দুখন প্ৰবন্ধতো নাৰীবাদৰ সুৰ স্পষ্ট দেখা যায়। শিল্পী, সাহিত্যিক, অধ্যাপককে আদি কৰি বহু সমাজ সচেতন ব্যক্তিয়ে দুৰ্নীতিৰ বিৰুদ্ধে চিঞৰি দেশ তল-ওপৰ লগাইছে কিন্তু দুৰ্নীতিৰতো অৱসান হোৱা নাই বৰং টেটুকৈলে দুৰ্নীতি ত পোত গৈছে সমাজ। আই-মাতৃসকলো ইয়াৰ পৰা পৰিত্ৰাণ পোৱা নাই।

আমি যদি শোণিত কুঁৱৰী নাটকখনলৈ চাওঁ তেন্তে ইয়াৰ কাহিনীভাগ পুৰাণ আদিত দেখিবলৈ পাওঁ। কিন্তু পুৰাণৰ অলৌকিকতা পৰিহাৰ কৰি চিত্ৰলেখাক চিত্ৰবিক্ৰেতা বালকৰ ছদ্মৰেশেৰে দ্বাৰকালৈ প্ৰেৰণ কৰিছে আৰু চিত্ৰলেখাই উষাৰ অপূৰ্ব চিত্ৰপটেৰে অনিৰুদ্ধৰ মন চঞ্চল কৰি, নৃত্য-গীতেৰে মন সন্মোহিত কৰি তেওঁক উষাৰ অগ্নিগড়ত গোপনে প্ৰৱেশ কৰাই উষা- অনিৰুদ্ধৰ গন্ধৰ্ব বিবাহ, সম্পন্ন কৰাইছে। নাটকখনত চিত্ৰলেখাক প্ৰাণচঞ্চল বিদূষী মহিলা হিচাপে উপস্থাপন কৰিছে। পুৰুষৰ দ্বাৰা নিষ্পেষিত সমাজত বন্দী হৈ নাথাকি বন্দীশালৰ দুৱাৰ ভাঙি ওলাই আহি সমাজ সংস্কাৰত ভাগ লবলৈ নাৰীসকলক আহ্বান জনাইছে।

জ্যোতিপ্ৰসাদৰ আন এখন নাট ৰূপালীম। ইয়াৰো কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰ নাৰী। ৰূপালীম এজনী সাধাৰণ গাঁৱলীয়া ছোৱালী। তাইৰ অন্তৰ প্ৰেমেৰে উপচি আছে। তাই যেনেকৈ

মায়াব' আৰু জুনাফাক ভাল পায়, তেনেকৈ নিজৰ গাঁওবাসীকো ভাল পায়। মণিমুঞ্চক দেহ দান কৰাৰ বিনিময়ত নিজ প্ৰিয়তম মায়াবক, পিতাক জুনাফা আৰু গাঁওবাসীক মুক্ত কৰিবলৈ মণিমুঞ্চৰ ওচৰত মান্তি হৈছে। স্বদেশ আৰু স্বজাতিৰ তুলনাত তাইৰ দেহক তুচ্ছজ্ঞান কৰিছে। কিন্তু সামান্য নাৰীৰ ওচৰত ভোগবিলাসী স্বেচ্ছাচাৰী বজা মণিমুঞ্চই হাৰ মানিলে। ৰূপালীমৰ প্ৰেমৰ গভীৰতা আৰু মহত্বৰ বিশালতা আৰু ত্যাগৰ মহিমাত মণিমুঞ্চৰ মন পৰিৱৰ্তন হ'ল। মণিমুঞ্চৰ আন্ধাৰ মনত পোহৰৰ জ্যোতি আনি দিলে ৰূপালীমে। নিজৰ দেহ উপহাৰ দিবলৈ মান্তি হৈ স্বদেশ আৰু স্বজাতিক উদ্ধাৰ কৰাৰ উপৰিও উদ্ভাস্ত মণিমুঞ্চৰ চৰিত্ৰৰো উত্তৰণ ঘটালে। সেইবাবে উষা, শেৱালী, নিমাতী কইনা আদিৰ দৰে ৰূপালীমৰো অতুলনীয় নীৰৱ সৌন্দৰ্যই নাটকখনত এক আকৰ্ষণীয় ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে। ইয়াত আগৰৱালাই নাৰীত্বৰ প্ৰতীকেই নহয় সাহসিকতাৰ প্ৰতীক হিচাপে দাঙি ধৰিছে। স্বাৰ্থপৰ, দমন, শোষণ, ভ্ৰষ্টাচাৰী, কামুক সমাজ তথা পুৰুষৰ বিৰুদ্ধে নাৰীক শক্তিশালী ৰূপত থিয় কৰাই নাটকখনৰ সফলতা লাভ কৰিছে। কিন্তু ইতিভেনৰ চৰিত্ৰটোৰ ঈৰ্ষাৰ জুই ফুটি ওলাইছে যদিও তাৰ বাবে মণিমুঞ্চই জগৰীয়া। কিয়নো বাগদত্তা ইতিভেনৰ ওচৰত নিজৰ নষ্ট চৰিত্ৰ ঢাকি ৰাখিবলৈ ৰূপালীমৰ গাত দোষ জাপি দিলেও শেষত মিছা প্ৰমাণিত হৈছে। আনহাতে নাট্যকাৰে নাৰী কেনেকৈ ৰাজ কাৰেঙতো ধৰ্মণৰ বলি হ'ব লগা হয়, ৰাজ অট্টালিকাৰ প্ৰস্থৰ দেৱালৰ আঁৰত নাৰীৰ সতীত্ব কেনেকৈ হৰণ হয় তাৰ জীৱন্ত ছবি অংকণ কৰিছে। ৰূপালীমৰ ত্যাগে শেষত মণিমুঞ্চকো পৰিৱৰ্তন কৰিছে আৰু ৰূপালীমৰ সতীত্ব ৰক্ষা পৰিছে। ত্যাগ, স্বাৰ্থহীন আৰু মমতাৰ ৰূপ ৰূপালীমৰ মাজেদি নাট্যকাৰে দাঙি ধৰিবলৈ সক্ষম।

ৰূপালীম নাটকৰ আন এটি আকৰ্ষণীয় নাৰী চৰিত্ৰ হ'ল-ইতিভেন। মণিমুঞ্চ ইতিভেনৰ বাগদত্তা। অকৰ্মণ্য ককায়েক ৰক্ষ্মী বজাৰ পৰা ৰূপালীমৰ বুঢ়া আপুৰে সুবিচাৰ

নোপোৱাত সেই ইতিভেনেই পুৰুষ সুলভ সাহসিকতাৰে ন্যায় দিবলৈ প্ৰেমিক মণিমুঞ্চৰ বিৰুদ্ধে যুঁজ দিবলৈ ওলাই আহিছে। ইতিভেনে নিজৰ ককায়েক অথচ দুৰ্বল বজাৰ অকৰ্মণ্যতাৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ কৰি ওলাই আহিছে আৰু নাৰীৰ প্ৰতি থকা সমাজৰ কঠোৰ নীতি-নিয়ম ওফৰাই পেলাইছে। ইতিভেনৰ অন্তৰত আছে গভীৰ স্বদেশপ্ৰেম আনফালে গভীৰ কৰ্তব্যবোধ। এই সকলোবোৰৰ উদ্ৰত ইতিভেনৰ চৰিত্ৰৰ আন এটা বিপৰীতধৰ্মী শক্তিয়ে ক্ৰিয়া কৰি আছিল সেইটো হৈছে ৰূপালীমৰ প্ৰতি সহজাত ঈৰ্ষা। ৰূপালীমে মণিমুঞ্চৰ ওচৰত দেহ দানৰ সাক্ষী হৈ ৰ'ল ইতিভেন। কিন্তু ৰূপালীমৰ সতীত্বৰ ওচৰত মণিমুঞ্চই হাৰ মানিলে আৰু ৰূপালীমৰ পৰিত্ৰতা বজাই ৰাখিলে। ইতিভেনৰ চৰিত্ৰত এফালে নৈতিকতা আৰু আনফালে প্ৰণয়জনিত ঈৰ্ষা দুয়োটা ৰূপায়ণতে নাট্যকাৰ সফল হৈছে।

আগৰৱালাৰ আন এখন নাটক কাৰেঙৰ লিগিৰী এইখন নাটকৰো কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰ নাৰী আৰু নাটকখনৰ নামকৰণো তেওঁৰ নামেৰেই কৰিছে। নাটকখনৰ দ্বাৰা নাট্যকাৰে স্বৰ্গীয় প্ৰেমৰ ত্যাগৰ কথা স্পষ্টকৈ তুলি ধৰিছে। নাটকখনৰ মূল চৰিত্ৰ হৈছে শেৱালি। শেৱালি এজনী লিগিৰী যদিও নিয়ন্ত তিতা এপাহি যেন শেৱালি ফুল। তথাপি তাই লিগিৰী হোৱা বাবেই সুন্দৰ কোৱঁৰৰ পৰা বঞ্চিত হ'ব লগা হয়। তায়ো অতি সহজে স্বীকাৰ কৰি লৈছে, কিয়নো সেয়া আছিল তাইৰ নিঃস্বাৰ্থ প্ৰেম। নাৰীয়ে যে নিজৰ সৰ্বস্ব ত্যাগ কৰি হ'লেও আনৰ সুখ-শান্তিৰ কামনা কৰে তাৰ জ্বলন্ত উদাহৰণ হ'ল শেৱালি। শেৱালি কোমলমতী, লেউসেউ আৰু ভাৱপ্ৰৱণ। তাৰ বিপৰীতে কাঞ্চন কুমাৰী সংযমী, যুক্তিবাদী আৰু স্পষ্টভাষী। নাট্যজীৱনৰ আৰম্ভণিৰ পৰা জ্যোতিপ্ৰসাদে স্বাধীন আৰু স্পষ্টমনৰ এটি আদৰ্শ নাৰী চৰিত্ৰ অংকণ কৰাৰ যি প্ৰয়াস কৰি আহিছে সেই চেপ্টা বহু পৰিমাণে কাৰ্যকৰী হয় কাঞ্চনকুমাৰীৰ জৰিয়তে। কাঞ্চনকুমাৰীয়ে বিয়াৰ পাছত স্বামীৰ ওচৰত সকলো কথা খুলি ক'বলৈ

কুণ্ঠাবোধ কৰা নাই। তেওঁ যে অনংগৰামৰ প্ৰতি অনুৰক্তা সেই কথা জনাই দিছে। কিন্তু তেওঁ দুৰ্বল, সমাজলৈ ভয় কৰে যাৰ বাবে নিজৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধেও সুন্দৰ কোঁৱৰক বিয়া কৰাইছে। সুন্দৰ কোঁৱৰে কাঞ্চনকুমাৰীৰ মনৰ কথা জনাৰ পিছত তাইক পূৰ্বৰ প্ৰেমিকৰ হাতত গতাই দিলে হয় কিন্তু কাঞ্চনকুমাৰীয়ে সমাজৰ গঞ্জনাৰ ভয়ত আত্মহত্যা কৰিলে। ৰাজকাৰেঙৰ লিগিৰী শেৱালিয়ে কোঁৱৰক ভাল পায় কিন্তু কোঁৱৰক পাবৰ বাবে নহয়। তাইৰ প্ৰেমৰ স্বৰূপ তাই এনেদৰে প্ৰকাশ কৰিছে –“তুমি মোলৈ নীলা আকাশৰ পূৰ্ণিমাৰ জোন, মই তোমাক নাপাওঁ, কিন্তু তোমাৰ মৰমৰ জোনাকত জুৰ ল’বলৈ নিদিবানেহু” সুন্দৰকোঁৱৰৰ সান্নিধ্য লাভ কৰি আলপৈচান ধৰি যি সুখ পায় তাতে তাই সুখী। কোঁৱৰে যেতিয়া কাঞ্চনকুমাৰীক অনংগৰ হাতত গতাই দি ৰাজ্যলৈ উভতি আহে, শেৱালিয়ে কোঁৱৰলৈ ৰঙা ফুলৰ মালা উপহাৰ পঠাই পৰ্বতীয়া জুৰিত আত্মবিসৰ্জন কৰিলে। শেৱালিৰ ভয় জানোচা তাইক কুঁৱৰী পাতিলে ডাঙৰীয়াসকলে কোঁৱৰক মাৰি পেলায়। সেয়ে কোঁৱৰৰ জীৱনৰ কথা চিন্তা কৰি নিজক শেষ কৰি হ’লেও কোঁৱৰৰ জীৱন ৰক্ষা কৰাৰ চিন্তা কৰিছে। শেৱালি চৰিত্ৰৰ মহত্ব ইয়াতে।

আগৰৱালাদেৱৰ আন এখন নাটক হ’ল লভিতা। লভিতা তেওঁৰ চুটি জীৱনৰ শেষ বয়সৰ বিচিত্ৰ আৰু বাস্তৱ অভিজ্ঞতা আৰু চেতনাৰেই নাটকীয় অভিব্যক্তি। জ্যোতিপ্ৰসাদৰ প্ৰতিখন নাটকৰ প্ৰতি লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে, নাৰীৰ প্ৰতি জ্যোতিপ্ৰসাদৰ এক বিশেষ আৰু গুৰুত্বপূৰ্ণ দৃষ্টিভংগী আছিল। দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধ, ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলন আৰু এই দুই ঐতিহাসিক ঘটনাৰ পৰিণতি ৰূপে গঢ় লৈ উঠা অসমৰ জাতীয় জীৱনৰ দ্বন্দ্বমুখৰ অৱস্থাত অসমৰ স্ত্ৰী-পুৰুষ সমন্বিতে আটাইৰে সামগ্ৰিক পৰিৱৰ্তন ঘটিছিল। সেয়ে পুৰুষৰ উপৰি ভোগেশ্বৰী, কনকলতাৰ দৰে অসমীয়া নাৰীয়ে পুৰুষসুলভ সাহস আৰু বীৰত্বৰে দেশৰ হকে বন্দুকৰ আগত থিয় হৈ প্ৰাণ বিসৰ্জন দিব পাৰিছিল। বাস্তৱ অসমীয়া

জাতীয় চেতনাৰ এনে জীৱনমুখী প্ৰেৰণাই জ্যোতিপ্ৰসাদকো যথেষ্ট প্ৰেৰণা যোগাইছিল আৰু সেই প্ৰেৰণাৰেই চৰিত্ৰৰূপ লভিতা। লভিতা নাটকত চকু ফুৰালে দেখা যায় যে, নায়কবিহীন যদিও সমাজখনকে নায়ক সজাই নাট্যকাৰে মূল চৰিত্ৰ লভিতাৰ ওপৰতে বেছি গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। এই চৰিত্ৰটিক নাট্যকাৰে নতুন যুগৰ নতুন চেতনাৰ বাৰ্তাবাহক নাৰী চৰিত্ৰ হিচাপে তুলি ধৰিছে। অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ এয়ে যে এই চৰিত্ৰটিৰ জৰিয়তে গোড়া পিতৃতান্ত্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থাক মৰ্মমূৰ কৰি নাৰীক উত্তৰণৰ ইংগিত দিছে। এগৰাকী নাৰী হৈও ৰক্ষণশীল অসমীয়া সমাজৰ বেটনী ভাঙি লভিতাই সৈন্য শিবিৰত ধাত্ৰীৰূপে নিজকে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। আনকি নাৰী যে দুৰ্বল নহয়, নাৰীও পুৰুষৰ দৰে সমানে আগবাঢ়ি যাব পাৰে, নাৰীও সাহসী আৰু স্পষ্টবাদৰ ৰূপত প্ৰতিষ্ঠা কৰিব পাৰে নাট্যকাৰে এই চৰিত্ৰটিৰ মাজেৰে তাকে প্ৰতিস্থা কৰিব বিচাৰিছে। এই চৰিত্ৰটিৰ মাজেৰে আগৰৱালাদেৱে এইটোও দেখুৱাবলৈ বিচাৰিছে যে, নাৰীয়ে নাৰীৰ জীৱনটোক ক্ষুদ্ৰৰ পৰা বিৰাটলৈ সীমাবদ্ধৰ পৰা বিশালতালৈ নিব পাৰে। আচলতে নাট্যকাৰে লভিতা চৰিত্ৰটিৰ মাজেৰে নাৰীক ঐতিহ্য আৰু আধুনিকতাৰে প্ৰতি থকা বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভংগীৰে সমগ্ৰ নাৰী জাতিক এখোজ ওলাই আহিবলৈ আহ্বান জনাইছে। সেয়ে লভিতাৰ মুখৰ এই সংলাপফাঁকি সন্নিৱষ্ট কৰিছে – “আজি-কালিৰ ডেকাল’ৰা, আজি-কালি উপজিছা সেই বুলিয়ে মনটো আজিৰ দিনতো দুকুৰি বছৰ আগৰ দৰে। যি কথাটো সত্য বুলি ভৱা তাক সমাজৰ ভয়ত কবলৈ সাহ নাই। তুমি নকবা আজিৰ দিনৰ ডেকা বুলি।” লভিতাৰ সংলাপতে স্পষ্ট যে, এই চৰিত্ৰটি নাৰী হৈও সামাজিক দায়িত্ববোধ, ৰাজনৈতিক চেতনা, আধুনিকতাৰে আৰ্থসামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক চিন্তাধাৰাৰ প্ৰতি কিমান সচেতন। সমাজৰ বিচ্ছিন্ন অভিজাতসুলভ স্বাৰ্থাৰ্থেয়ী স্থিতিৰ প্ৰতিও সমানে সচেতন।

গতিকে দেখা যায় যে, জ্যোতিপ্ৰসাদে তেওঁৰ

প্ৰত্যেকখন নাটকতে নাৰীক প্ৰাধান্য দিছে। তেওঁৰ নাটকৰ প্ৰত্যেকটো কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰ নাৰী। নাটকসমূহত নাৰীক প্ৰতিনিধি হিচাপে থিয় কৰাইছে। কোনো কৃপণালি নকৰাকৈ নাৰী চৰিত্ৰসমূহক প্ৰাকৃতিক বৈশিষ্ট্যৰে প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰি সফল হৈছে। নাৰী চৰিত্ৰসমূহ তেওঁৰ নাটকত সমাজ, সংস্কৃতি, ৰাজনীতি আদি সকলোতে সমান অধিকাৰ দি সকলোতে যে নাৰী আগবঢ়াই, নাৰী যে শক্তিশালী তাৰ প্ৰমাণ দিব বিচাৰিছে। নাটকৰ উপৰিও কথাছবি জগতৰ মাজেদি নাৰীক কেনেকৈ আগবঢ়াই আনিবলৈ চেষ্টা কৰিছে তাৰ প্ৰমাণ জাতি থকালৈকে ইতিহাস যদিও ই বৰ্তমান হৈ থাকিব। জয়মতী কথাছবি নিৰ্মাণ কৰোঁতে নাৰী চৰিত্ৰত অভিনয় কৰাৰ বাবে আইদেউ সন্দিকৈ, মোহিনী ৰাজকুমাৰী, জ্যোতি বৰুৱাক

বুজাই-বঢ়াই মান্তি কৰাইছিল। যি সময়ত পুৰুষসকলেই নাটকত অভিনয় কৰিবলৈ ভাল কাম বুলি ভৱা নাছিল সেই সময়ত ৰক্ষণশীল সমাজৰ বিৰুদ্ধে গৈ নাৰীৰ দ্বাৰা নাৰী চৰিত্ৰত অভিনয় কৰোৱা কিমান কঠিন কাম আছিল সেই কথা ইতিহাস সাক্ষী হৈ আছে। তেনেকুৱা কঠিন সময়ত জ্যোতিপ্ৰসাদে প্ৰত্যা হানৰূপে লৈ নাৰীক আগবঢ়াই আনিবলৈ সক্ষম হৈছে কেৱল তেওঁৰ সমাজৰ প্ৰতি থকা দায়বদ্ধতা আৰু স্বাধীনচিত্তীয়া মনোভাৱৰ বাবেহে। নাৰীক ঘৰৰ চাৰি বেৰৰ ভিতৰৰ পৰা উলিয়াই আনি পুৰুষৰ সমানে কাম কৰাৰ যি মানসিকতাৰ পৰিচয় দিছে, তাৰ পৰাই আমি কব পাৰোঁ যে জ্যোতিপ্ৰসাদ এগৰাকী নাৰীমুক্তি আন্দোলনৰ প্ৰবক্তা আছিল। ❖

সমল গ্ৰন্থঃ-

- ১। আগৰৱালা, জ্যোতিপ্ৰসাদ (২০০৯) ৰূপালীম : গুৱাহাটী-অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।
- ২। গোস্বামী, প্ৰণতি শৰ্মা আৰু শৰ্মা, অনিল (সম্পা) (১৯৯৯), কুৰি শতিকাৰ কুৰিজন বিশিষ্ট অসমীয়া : নলবাৰী, জাৰ্নাল এম্পোৰিয়াম।
- ৩। বৰুৱা, সত্যপ্ৰসাদ (১৯৬৭), নাটক আৰু অভিনয় প্ৰসংগ : গুৱাহাটী, লয়াৰ্চ বুক ষ্টল।
- ৪। বৰুৱা, প্ৰফুল্ল কুমাৰ (১৯৮৩), জ্যোতিপ্ৰসাদৰ নাটক : গুৱাহাটী, পূৰ্বাঞ্চল প্ৰকাশ।
- ৫। বিশ্বাস, হেমাংগ- (১৯৮৩), জীৱন শিল্পী জ্যোতিপ্ৰসাদ : নলবাৰী, জাৰ্নাল এম্পোৰিয়াম।
- ৬। বৰুৱা, প্ৰহ্লাদ কুমাৰ, (২০০৩), জ্যোতি মণীষাঃ গুৱাহাটী, বনলতা।
- ৭। ভৰালী, শৈলেন (২০০৮), অসমীয়া নাটক : স্বৰাজোত্তৰ কাল, গুৱাহাটী, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।
- ৮। ভৰালী, শৈলেন, (১৯৮৭), নাট্যকলা দেশী আৰু বিদেশী : প্ৰথম প্ৰকাশ।
- ৯। শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰ নাথ, (১৯৯১), অসমীয়া নাট্য সাহিত্য : গুৱাহাটী, সৌমাৰ প্ৰকাশ।
- ১০। Xahityya.org
- ১১। Sapotgramcollegeonline.co.in

প্ৰেমচন্দৰ 'নিৰ্মলা' আৰু বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাৰ 'তগৰ' চৰিত্ৰৰ তুলনামূলক আলোচনা

চুমি কাথাৰ

সহকাৰী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ
সুৰেন দাস মহাবিদ্যালয়, হাজো

সংক্ষিপ্তসাৰ :

বিংশ শতিকাৰ প্ৰথমার্ধৰ ভাৰতীয় উপন্যাস সাহিত্যৰ এগৰাকী অপ্ৰতিদ্বন্দ্বী ঔপন্যাসিক হ'ল- প্ৰেমচন্দ। প্ৰেমচন্দ হিন্দী সাহিত্যৰ জনপ্ৰিয় গল্পকাৰ তথা ঔপন্যাসিক। তেওঁ সৰ্বমুঠ ১৫ খন উপন্যাস ৰচনা কৰে। তাৰ ভিতৰত প্ৰেমাশ্ৰম, সেৱাসদন, নিৰ্মলা, গবন, গোদান, কৰ্মভূমি, কায়াকল্প, বৰদান, বংগভূমি, অহংকাৰ, প্ৰতিজ্ঞা আদিৰ নাম ল'ব পাৰি। তেওঁ উপন্যাসক 'মানৱ জীৱনৰ চিত্ৰ' বুলি ভাবে আৰু সামাজিক কল্যাণৰ ভাৱনাই তেওঁৰ সৰ্বহতাগ উপন্যাসৰ প্ৰেৰণা। তেওঁৰ উপন্যাসত প্ৰধানকৈ বিধৱা সমস্যা, বৈশ্যৰ সমস্যা, শিক্ষাৰ সমস্যা, ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক সমস্যা আদিৰ প্ৰভাৱ পৰা দেখা যায়। তেওঁ ৰচনা কৰা 'নিৰ্মলা' উপন্যাসৰ মূল হ'ল- অমিল বিবাহ আৰু যৌতুক প্ৰথা। উপন্যাসৰ মূল নায়িকা হ'ল- নিৰ্মলা। এই উপন্যাসখনক অসমীয়া সাহিত্যৰ বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাৰ 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসখনৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰি। বৰুৱা অসমীয়া সাহিত্যৰ জনপ্ৰিয় ঔপন্যাসিক। তেওঁ বীণা বৰুৱাৰ ছদ্মনামত উপন্যাস ৰচনা কৰিছিল। নিৰ্মলাৰ লগত 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসৰ নায়িকা তগৰ চৰিত্ৰৰ কিছু সাদৃশ্য আছে। লগতে এই দুয়োখন উপন্যাস মূলতঃ নায়িকাপ্ৰধান। দুয়োটা চৰিত্ৰই নাৰী জীৱনৰ বিভিন্ন সমস্যা ফুটাই তোলাৰ লগতে নাৰীকেন্দ্ৰিক মস্যৰ ভুক্তভোগী হৈছে। এই গৱেষণা পত্ৰখনত নিৰ্মলা আৰু তগৰ চৰিত্ৰৰ তুলনামূলক দিশসমূহ আলোচনা কৰা হৈছে।

বীজ শব্দ :

নাৰী, জীৱন, নিৰ্মলা, সমাজ, যন্ত্ৰণা, ভুক্তভোগী, ধৈৰ্যশীলা।

০.০ অৱতৰণিকা :

উপন্যাস সাহিত্যৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভাগ। উপন্যাসে কোনো এটা জাতি বা সমাজক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। একোটা জাতিৰ সমাজ জীৱনৰ বিভিন্ন দিশৰ বিষয়ে জানিবলৈ হ'লে সাহিত্যতকৈ উপযুক্ত সমল একো নাই। কিয়নো সাহিত্যত অন্তৰ্নিহিত প্ৰতিজন ব্যক্তিয়েই সমাজখনৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। অসমীয়া সাহিত্য জগতত বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা একেধাৰে ঔপন্যাসিক, গল্পকাৰ, নাট্যকাৰ, প্ৰবন্ধকাৰ, অনুবাদক, শিশু

সাহিত্যিক, ভ্ৰমণ আৰু জীৱনী সাহিত্যৰ ৰচক, লোক-সংস্কৃতিবিদ, গৱেষক আদি প্ৰতিভাৰে উজ্জ্বল। গল্প ৰচনাৰ জৰিয়তে জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰিলেও বৰুৱা আধুনিক যুগৰ এগৰাকী শ্ৰেষ্ঠ ঔপন্যাসিক। বীণা বৰুৱাৰ ছদ্মনামত বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই ৰচনা কৰা 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসখন হ'ল অসমীয়া সাহিত্যৰ মাইলৰ খুঁটি স্বৰূপ। 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসখনৰ জৰিয়তে বৰুৱাই গ্ৰাম্য সমাজৰ এক নিখুঁত

ছবি প্রতিফলিত কৰিছে। ‘জীৱনৰ বাটত’ ৰচনা হোৱাৰ পিছত অৰ্থাৎ স্বৰাজভোৰ কালত অসমীয়া উপন্যাসৰ সংখ্যা দ্ৰুত গতিত বৃদ্ধি পালে আৰু জনপ্ৰিয়তাও অৰ্জন কৰিলে। বহুতৰ মতে এইখন অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যৰ মাইলৰ খুঁটি। তদুপৰি এখন সাৰ্থক কালজয়ী উপন্যাস তথা মহাকাব্যিক উপন্যাস বুলিও কোৱা হয়। লগতে ‘জীৱনৰ বাটত’ বৰুৱাৰ শ্ৰেষ্ঠ উপন্যাস বুলি ক’ব পাৰি। তেওঁৰ আন এখন উপন্যাস হ’ল- ‘সেউজী পাতৰ কাহিনী’। এই উপন্যাসখন চাহবাগিছাৰ পটভূমিত ৰচিত।

আনহাতে হিন্দী সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্যিক প্ৰেমচন্দ হিন্দী সাহিত্যৰ নক্ষত্ৰ স্বৰূপ। তেওঁ কেইবাখনো উপন্যাস ৰচনা কৰে। তাৰ ভিতৰত প্ৰেমচন্দৰ ‘নিৰ্মলা’ (১৯২২-১৯২৩) উপন্যাসখন অতি সুন্দৰ উপন্যাস। এই উপন্যাসখনক বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাৰ ‘জীৱনৰ বাটত’ (১৯৪৪) উপন্যাসৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰি। উপন্যাসৰ নায়িকাৰ চৰিত্ৰ প্ৰায়ে একে। দুয়োখন উপন্যাসৰ নায়িকা জীৱনৰ বিভিন্ন সমস্যাত জৰ্জৰিত হোৱা দেখা যায়।

০.০১ অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য আৰু গুৰুত্ব :

“প্ৰেমচন্দৰ ‘নিৰ্মলা’ আৰু বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাৰ ‘তগৰ’ চৰিত্ৰৰ তুলনামূলক আলোচনা”- শীৰ্ষক এই বিষয়টি অধ্যয়নৰ উদ্দেশ্য হ’ল—

(ক) ‘জীৱনৰ বাটত’ আৰু ‘নিৰ্মলা’ উপন্যাসৰ কাহিনী ভাগত আলোকপাত কৰা।

(ঘ) ‘তগৰ’ আৰু ‘নিৰ্মলা’ চৰিত্ৰ দুটাৰ তুলনামূলক আলোচনা কৰা।

০.০২ অধ্যয়নৰ পৰিসৰ :

আমাৰ গৱেষণা পত্ৰখনিত বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা আৰু প্ৰেমচন্দৰ সাহিত্যিক কৃতিৰ লগতে আলোচ্য উপন্যাস দুখনৰ কাহিনীৰ খুল-মূল আভাস দিয়া আৰু দুয়োখন উপন্যাসৰ নায়িকা চৰিত্ৰৰ তুলনামূলক আলোচনাকে সামৰি লোৱা হ’ব।

০.০৩ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি :

পত্ৰখনি প্ৰস্তুত কৰোঁতে বৰ্ণনামূলক আৰু বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিৰ সহায় লোৱা হ’ব।

০.০৪ তথ্য আহৰণৰ উৎস :

“প্ৰেমচন্দৰ ‘নিৰ্মলা’ আৰু বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাৰ

‘তগৰ’ চৰিত্ৰৰ তুলনামূলক আলোচনা”- শীৰ্ষক এই বিষয়টি আলোচনা কৰোঁতে প্ৰয়োজনীয় তথ্যসমূহ সংগ্ৰহৰ ক্ষেত্ৰত মূখ্য উৎস হিচাপে দুয়োখন উপন্যাস ক্ৰমে ‘জীৱনৰ বাটত’ আৰু ‘নিৰ্মলা’ আৰু গৌণ উৎস, যেনে : বিভিন্ন প্ৰসংগ গ্ৰন্থ, আলোচনী, গৱেষণা গ্ৰন্থ আদিৰ সহায় লোৱা হৈছে।

১.০ প্ৰেমচন্দৰ পৰিচয় আৰু সাহিত্যকৃতি :

বিংশ শতিকাৰ প্ৰথমার্ধৰ ভাৰতীয় উপন্যাস সাহিত্যৰ এগৰাকী অপ্ৰতিদ্বন্দী গল্পকাৰ তথা ঔপন্যাসিক হ’ল- প্ৰেমচন্দ। তেওঁৰ জন্ম হৈছিল ১৮৮০ চনত উত্তৰ প্ৰদেশৰ লমহী নামৰ গাঁৱত অতি দৰিদ্ৰ পৰিয়ালত। তেওঁ বাল্যকালৰ জীৱনছোৱা সুখময় নাছিল। ইফালে মাইমাকৰ অৱহেলা আনফালে দেউতাকৰ মৃত্যু হোৱাত অতি কম বয়সত পৰিয়ালৰ দায়িত্ব পালন কৰিব লগা হৈছিল। উচ্চশিক্ষাৰ প্ৰৱল হেঁপাহ থকাৰ পাছতো তেওঁ সৰুতে চাকৰিত যোগদান দিয়ে। প্ৰেমচন্দ জন্মিছিল দুখন মহাযুদ্ধৰ মাজৰ সময়ছোৱাত। ভাৰতীয় জনগণ তেতিয়া দেশীয় আৰু বিদেশী—দুই ধৰণৰ শোষণত আক্ৰান্ত। সমাজত অন্ধবিশ্বাস, কুসংস্কাৰ, বৰ্ণ-বৈষম্য আদিয়ে সাধাৰণ শ্ৰেণীটোৰ জীৱন দুৰ্বিষহ কৰি তুলিছিল। একে সময়তে বিদেশীসকলৰ হেঁচাত প্ৰজাৰ জীৱন চেপেটা লাগিছিল। এই সামাজিক পটভূমিয়ে প্ৰেমচন্দক বাৰুকৈয়ে প্ৰভাৱিত কৰিছিল। তেওঁ সাধাৰণ লোকৰ দুখ-কষ্টৰ ছবি গল্প তথা উপন্যাসত প্ৰকাশ কৰিছিল।

প্ৰেমচন্দ হিন্দী সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠ ঔপন্যাসিক। তেওঁৰ আচল নাম- মুন্সী ধনপত ৰায়। তেওঁ উৰ্দু ভাষাৰে ১৯০১ চনত সাহিত্যিক জীৱন আৰম্ভ কৰে। সেৱা সদন, প্ৰেমাশ্ৰম, নিৰ্মলা, সেৱাশ্ৰম, বঙ্গভূমি, গবন, কৰ্মভূমি, কায়াকল্প, গোদান, প্ৰতিজ্ঞা, বৰদান আদি প্ৰায় পোন্ধৰখন উপন্যাস ৰচনাৰে তেওঁ হিন্দী সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰে। দুখন উৰ্দু উপন্যাস অসম্পূৰ্ণ অৱস্থাত এৰি যায়। মানৱ জীৱনৰ চিত্ৰ আৰু সামাজিক কল্যাণৰ ভাৱনা তেওঁৰ সৰহভাগ উপন্যাসৰ মূল। বিধৱা সমস্যা, বৈধৰা সমস্যা, শিক্ষাৰ সমস্যা, ৰাজনৈতিক সমস্যা আদি তেওঁৰ উপন্যাসৰ জৰিয়তে প্ৰকাশ কৰিছিল। তেওঁৰ উপন্যাসসমূহ আন আন ভাৰতীয় ভাষালৈ অনুবাদ হৈছে। তেওঁৰ উপন্যাসত প্ৰতিফলিত চিত্ৰ কেৱল হিন্দী সাহিত্যতেই নহয়, সমগ্ৰ ভাৰতীয় সাহিত্যতে বিৰল।

প্ৰেমচন্দৰ গল্প সংখ্যা প্ৰায় তিনিশ। তাৰ ভিতৰত-

প্ৰেম পূৰ্ণিমা, প্ৰেম পঞ্চমী, প্ৰেম দ্বাদশী, প্ৰেম প্ৰতিমা, মানস সৰোবৰ, সমৰ যাত্ৰা, প্ৰেম চতুৰ্থী আদি। আনহাতে তেওঁ নাট্যকাৰ হিচাপেও জনপ্ৰিয় আছিল। তেওঁৰ ৰচিত নাট হ'ল- 'কৰ্বলা' আৰু 'প্ৰেম কী ৰেদী'। তেওঁৰ প্ৰতিখন উপন্যাস তথা গল্পই ভাৰতবৰ্ষৰ পাঠক সমাজক বিশেষকৈ প্ৰভাৱিত কৰিছিল।

১.১ 'নিৰ্মলা'ৰ বিষয়বস্তু আৰু কাহিনীভাগ :

বিষয়বস্তুৰ দৃষ্টিভংগীৰে চালে 'নিৰ্মলা' উপন্যাসখনত অমিল বিবাহৰ কু-পৰিণামৰ ইংগিত দিয়া হৈছে। উপন্যাসখন প্ৰাক্ স্বাধীনতা যুগৰ ভাৰতীয় সমাজ জীৱনৰ এক অনুপম চিত্ৰ। মধ্যবিত্ত সমাজ জীৱনৰ পটভূমিত উপন্যাসখন ৰচনা কৰা হয়। ইয়াৰ ৰচনাকাল ১৯২২-২৩ চন। এই সময়ছোৱাত সমগ্ৰ ভাৰতজুৰি গান্ধীজীৰ নেতৃত্বত স্বাধীনতা আন্দোলনৰ সূত্ৰপাত হৈছিল। অৱশ্যে 'নিৰ্মলা' উপন্যাসত কোনো ৰাজনৈতিক সমস্যাৰ পৰিৱৰ্তে এটি সামাজিক সমস্যাহে প্ৰাধান্য দিয়া দেখা যায়। উপন্যাসত মুঠ তিনিটা পৰিয়ালৰ ঘটনাৰে উপন্যাসখনৰ কথাবস্তু নিৰ্মাণ কৰা হৈছে। ইয়াৰ মূল পৰিয়ালটো হ'ল- তোতাৰাম আৰু নিৰ্মলাৰ পৰিয়াল। আনহাতে নিৰ্মলাৰ বিবাহপূৰ্ব ঘটনাৱলীৰ সৈতে জড়িত বাবু উদয়ভানু লাল আৰু কল্যাণীৰ পৰিয়াল।

কাহিনী অনুসৰি নিৰ্মলা আৰু ভূৱনমোহনৰ বিয়া ঠিক হয়। তাৰ মাজতে পিতৃ উদয়ভানু লালৰ মৃত্যুৰ পাছত পইছা আৰু যৌতুকৰ লালসা ৰখা ভূৱনমোহনৰ পিতৃ ভালচন্দ্ৰই বিয়াত অসন্মতি প্ৰকাশ কৰে। পিতৃৰ মৃত্যুত সকলোবোৰ দায়িত্ব নিৰ্মলাৰ ওপৰত পৰেহি। যৌতুকৰ বাবে নিৰ্মলাৰ বিয়া ভাঙি যোৱাত শেষত তিনি সন্তানৰ পিতৃ আদহীয়া তোতাৰামৰ সৈতে নিৰ্মলাৰ বিয়া হয়। বিয়াৰ পাছতে নিৰ্মলাই তিনিটা সন্তানৰ লগতে আদহীয়া স্বামী আৰু ৰুক্ষিণী সকলোকে সন্তুষ্ট কৰিবলগীয়া হোৱাত বিশেষ সমস্যাৰ সন্মুখীন হয়। বিশেষকৈ ৰুক্ষিণীৰ লগত তেওঁৰ কোনোদিনে ভাল সম্পৰ্ক গঢ়ি নুঠিল। তোতাৰামৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ মনসাৰামৰ মৃত্যু হয়। জীয়াৰামে আত্মহত্যা কৰে আৰু সিয়াৰামে ঘৰ এৰি গুচি যায়। তোতাৰামৰ জীৱন গভীৰ অন্ধকাৰে ছানি ধৰিলে আৰু পুতেকক বিচৰাৰ নামত তোতাৰাম ঘৰৰ পৰা আঁতৰি যায়। বহুদিন তোতাৰামৰ কোনো খা-খবৰ নাপাই নিৰ্মলাৰ স্বাস্থ্য একেবাৰে ভাগি পৰিল আৰু অৱশেষত নিৰ্মলাই মৃত্যুক আকোঁৱালি ল'লে। এয়ে 'নিৰ্মলা' উপন্যাসৰ থূলমূল

কাহিনী।

১.২ বীণা বৰুৱাৰ পৰিচয় আৰু সাহিত্যকৃতি :

অসমীয়া সাহিত্যত বীণা বৰুৱা উজ্জ্বল নক্ষত্ৰ স্বৰূপ। তেওঁৰ আচল নাম- বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা। ১৯১০ চনত তেওঁৰ জন্ম হয়। তেওঁ এগৰাকী সফল ঔপন্যাসিক। তেওঁ কম সংখ্যক উপন্যাস ৰচনা কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰিছে। বহুতৰ মতে 'জীৱনৰ বাটত' অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ সুন্দৰ উপন্যাস। কিছুমানৰ মতে, 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসখনি অপ্ৰতিদ্বন্দী উপন্যাস। আন কিছুমানৰ মতে, মাইলৰ খুঁটি স্বৰূপ আৰু কিছুমানৰ মতে, মহাকাব্যিক উপন্যাস। মুঠতে এই উপন্যাসখন অসমীয়া সাহিত্যৰ এখনি শ্ৰেষ্ঠ উপন্যাস বা সাৰ্থক উপন্যাস।

১.২.১ 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসৰ বিষয়বস্তু আৰু কাহিনীভাগ :

'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসৰ কাহিনী সু-সংবদ্ধ। এই কাহিনীৰ আদি, মধ্য আৰু অন্ত্য এই তিনিটা পৰ্যায়ত বিভক্ত। প্ৰথম ভাগত নায়িকা তগৰৰ গাভৰু জীৱন, দ্বিতীয় ভাগত ধৰণী মাষ্টৰৰ লগত বিয়া হৈ যোৱা তগৰৰ সংঘাতপূৰ্ণ বোৱাৰীৰ জীৱন আৰু শেষত লাঞ্চিত আৰু অপমানিত বিধৱা তগৰৰ কমলাকান্তৰ সৈতে পৰোক্ষ সংযোগ আৰু কমলাকান্তৰ অনুশোচনাৰ চিন।

উপন্যাসৰ কাহিনীৰ পটভূমি গোলাঘাট জিলাৰ মৰঙ্গী আৰু নগাওঁৰ ৰহা। মৰঙ্গী গাঁৱৰ বাপুৰামৰ কন্যা তগৰৰ লগত চহৰৰ শিক্ষিত ডেকা কমলাকান্তৰ লগত প্ৰেম হয়। কিন্তু কমলাকান্তৰ পিতৃ মহীকান্তৰ দিহা মতে হাকিম হোৱাৰ পথ প্ৰশস্ত কৰিবলৈ ৰায় বাহাদুৰ মানিক হাজৰিকাৰ জীয়াৰী সুপ্ৰভাৰ লগত কমলাকান্তৰ বিয়া হয়। শেষত উপায়হীন হৈ বাপুৰামে ধৰণী মাষ্টৰৰ লগত তগৰৰ বিয়া ঠিক কৰে। তাৰ লগতে আৰম্ভ হৈ যায় তগৰৰ দুখ-যন্ত্ৰণাময় বোৱাৰী জীৱন। কিছুদিনৰ পাছত তগৰৰ কপাল উকা হয়। আনকি শাছয়েকৰ লগতে আন আন তিৰোতা নাদুকী, পাভে, প্ৰমিলা, গোঁসানী আদিৰ মানসিক অত্যাচাৰত তগৰ জৰ্জৰিত হৈ পৰিছে। শাছয়েকৰ মৃত্যু হোৱাত তগৰৰ আলৈ-আথানি হৈ পেটৰ তাড়নাত বোৱা-কটা কৰিবলৈ লয় যদিও অপবাদৰ পৰা মুক্ত হ'ব নোৱাৰিলে। ৰহা চাকোঁললৈ বদলি হৈ অহা হাকিমৰ ঘৈণীয়েকক তাঁতৰ বন শিকাবলৈ গৈ তেওঁ এটি অপবাদৰ মুখামুখি হ'বলগীয়া হয়। তগৰে কমলাকান্তক পৰোক্ষ ভাৱে

লগ পায় আৰু আঙুঠিটো দেখি কমলাকান্তৰ পূৰ্বস্মৃতি ঘূৰি আহে আৰু তেওঁ অনুশোচনাত দক্ষ হৈ পৰে। থুলমুলকৈ এয়ে 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসৰ কাহিনীভাগ।

১.২.২ উপন্যাসৰ নায়িকা চৰিত্ৰ :

'নিৰ্মলা'ৰ চৰিত্ৰ বিশ্লেষণ :

'নিৰ্মলা' উপন্যাসখনৰ মূল নায়িকা। তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ মন কৰিবলগীয়া বৈশিষ্ট্যটো হ'ল- তাই প্ৰেম আৰু কৰ্তব্যৰ প্ৰতি অধিক সচেতন আছিল আৰু দ্বিতীয়তে তাই সহনশীল আৰু অধিক ধৈৰ্যশীল নাৰী আছিল। প্ৰথমতে যেতিয়া নিৰ্মলা আৰু ভূৱনমোহনৰ লগত বিয়াৰ কথাবাতা চলিছিল তেতিয়া নিৰ্মলাই বিশেষ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰিছিল। কিন্তু পাছত যেতিয়া যৌতুকৰ বাবে ভূৱনমোহনৰ লগত বিয়া নহ'ল আৰু দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে উকীল তোতাৰামৰ সৈতে তেওঁৰ বিবাহ নিশ্চিত হোৱাৰ পাছত তেওঁৰ মানসিক স্থিতিৰ পৰিবৰ্তন ঘটিছিল। নিজৰ বিয়াৰ কথা শুনি আনন্দিত হোৱাৰ বিপৰীতে তেওঁ গহীন হৈ পৰিছিল। বাবু তোতাৰামৰ লগত বিয়া হোৱাৰ পাছতে তেওঁ সহধৰ্মিনী হিচাপে ঘৰুৱা সকলো দায়িত্ব নিষ্ঠাৰে পালন কৰিছিল যদিও নিৰ্মলাই পত্নীত্ব ধৰ্ম পালন কৰিব পৰা নাছিল। কাৰণ স্বামীৰ প্ৰতি তেওঁৰ কোনো আকৰ্ষণ অনুভৱ কৰা নাছিল। নিৰ্মলাক সুখী কৰিবৰ বাবে বাবু তোতাৰামে অত্যাধিক টকা খৰছ কৰিছিল যদিও প্ৰকৃততে নিৰ্মলা সুখী হ'ব পৰা নাছিল। বাস্তৱতে এক অতৃপ্ত নাৰী হৃদয় কেনেদৰে মাতৃ হৃদয়লৈ পৰিবৰ্তন হ'ব পাৰে, তাৰ প্ৰত্যক্ষ উদাহৰণ হ'ল- নিৰ্মলাৰ চৰিত্ৰ। ল'ৰা-ছোৱালীৰ প্ৰতি তেওঁৰ মৰম আছিল অতি পবিত্ৰ আৰু এয়ে আছিল পতিৰ সন্দেহৰ ঘাই কাৰণ।

নিৰ্মলা সহনশীলতাৰ মূৰ্ত প্ৰতীক। তেওঁ মনসাৰামৰ ওপৰত সৃষ্ট সন্দেহক এইবাবেই জীয়াই ৰাখিব বিচাৰিছিল যে, স্পষ্টীকৰণ দিবলৈ গ'লে অথবা মনসাৰামৰ পক্ষ ল'বলৈ হ'লে, তোতাৰামৰ সন্দেহ বাঢ়ি যাব। ৰুক্ষিণীৰ সমালোচনাৰো তেওঁ কোনোদিনে প্ৰতিবাদ কৰা নাছিল। আনকি মনসাৰামৰ মৃত্যুত গভীৰ দুখ পালেও তেওঁ সেই দুখ চেপি ৰাখিছিল যাতে পতিৰ সন্দেহ বৃদ্ধি নহয়। মুঠতে নিৰ্মলা চৰিত্ৰটো প্ৰেমচন্দই ধীৰ-স্থিৰ, গভীৰ প্ৰকৃতিৰ, একাগ্ৰ নাৰীৰূপে অংকন কৰিছে।

'তগৰ' চৰিত্ৰৰ বিশ্লেষণ :

'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসখনৰ নায়িকা হ'ল- তগৰ। তগৰ চৰিত্ৰটো নিজা বৈশিষ্ট্যৰে সমুজ্বল। উপন্যাসৰ কাহিনী গঠিত হৈছে তগৰৰ কৰুণ জীৱন কাহিনীকলৈ। তগৰক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই উপন্যাসিকে অন্য চৰিত্ৰবোৰ সৃষ্টি কৰিছে। গতিকে ক'ব পাৰি যে, তগৰ হ'ল- উপন্যাসখনৰ কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰ। 'নিৰ্মলা' উপন্যাসখনৰ দৰে 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসত বহুতো চৰিত্ৰৰ সমাবেশ হৈছে যদিও তগৰ বা নিৰ্মলাৰ জীৱনলেখাই ইয়াৰ প্ৰাণবিন্দু।

তগৰ উদাৰ, নৈতিক চেতনাৰে সংপৃক্ত সহজ-সৰল অসমীয়া গাঁৱলীয়া সমাজৰ প্ৰতিনিধি স্বৰূপ। তগৰ শিক্ষিতা, সুৰুচিসম্পন্ন। কীৰ্তন-দশমৰ প্ৰভাৱে মুখৰিত কৰি ৰখা অসমীয়া কৃষক পৰিয়ালৰ সন্তান তগৰ পৰম্পৰাত বিশ্বাসী। তগৰ মধ্যবিত্ত সমাজৰ নাৰী ঠিক তেনেদৰে নিৰ্মলাও মধ্যবিত্ত সমাজৰ নাৰী হিচাপে দেখা যায়। তগৰ পৰম্পৰাত বিশ্বাসী হোৱা হেতুকে সমালোচক ভৱেন বৰুৱাই কৈছে- "তগৰ হ'ল- অসমীয়া সমাজত থকা সবাতোকৈ ভাল আৰু বিশুদ্ধখিনিৰ সাৰ্থক প্ৰতিভু"। উপন্যাসখনৰ আৰম্ভণিতে দেখা যায় যে, তগৰৰ ৰাংঢালী গাভৰু ৰূপ, মৌজাদাৰৰ জীয়েকৰ বিয়াত তগৰে লগৰীয়াসকলৰ লগত হাঁহি-থিকিন্দালি কৰি ইটো-সিটো কাম কৰিছে। অৱশ্যে গাভৰু তগৰৰ ৰাংঢালী ৰূপ পমোৱা তুলাৰ দৰে চঞ্চল নহয়। অসমীয়া পৰিয়ালৰ স্বাভাৱিক গাভীৰ্য তগৰৰ চৰিত্ৰত বিদ্যমান।

তগৰ সহজ-সৰল যদিও বিৰল ব্যক্তিত্বৰ অধিকাৰী। নিজ হাতে বৈ উলিওৱা ফুলাম টেবুল ক্লথ উপহাৰ দি কমলাকান্তৰ প্ৰতি তগৰে অন্তৰৰ গভীৰ ভাৱ প্ৰকাশ কৰিছে যদিও কমলাকান্তৰ দৰে উপলুঙা ভাৱ প্ৰকাশ কৰা নাই। আৱেগৰ বশৱৰ্তী হৈ কমলাকান্তই তগৰৰ আঙুলিত আঙুঠি পিন্ধাই দিয়াত পৰম্পৰা বিশ্বাসী তগৰৰ অন্তৰ কঁপি উঠিল। উচুপি উচুপি তাই কমলাকান্তক কৈছে- "আপুনি মোক সৰ্বনাশ কৰিলে কিয়...? দেউতাক নোকোৱাকৈ আপুনি মনে মনে কি কামটো কৰিলে, আনহাতে তগৰে সৰ্বনাশ কৰা বুলি জানিও কমলাকান্তৰ প্ৰেমক শ্ৰদ্ধাৰে গ্ৰহণ কৰিছে। নিজৰ অজ্ঞাতসাৰে কমলাকান্তৰ ভৰি চুই সেৱা কৰি বিজুলি বেগেৰে কোঠাটোৰ পৰা ওলাই গ'ল।" ইয়াতে তেওঁৰ লাজকুৰীয়া আৰু পৱিত্ৰ মনৰ ভাৱ প্ৰকাশ পায়।

তগৰ অমায়িক চৰিত্ৰ হেতুকে ঘটনাৰ পাকচক্ৰত

পৰি তগৰে দেউতাক বাপুৰাম বৰাৰ সিদ্ধান্তৰ প্ৰতি মৌন সমৰ্থন জনাই ধৰণী মাষ্টৰৰ লগত বিয়া হয়। মুঠতে বীণা বৰুৱাই তগৰৰ চৰিত্ৰটোক নিৰ্মলা চৰিত্ৰ দৰে ধীৰ-স্থিৰ, গুৰু-গভীৰ, ধৈৰ্যশীল, একাগ্ৰ নাৰীৰূপে অংকন কৰিছে।

১.২.৩ তগৰ আৰু নিৰ্মলা চৰিত্ৰৰ তুলনামূলক আলোচনা :

- * তগৰ আৰু নিৰ্মলা দুয়োগৰাকী নাৰীয়েই পৰম্পৰাগত আচৰণ, মমতা, বিশ্বাস আদি প্ৰতিটো গুণেৰেই ভূষিতা। কিন্তু শেষত দুয়োগৰীয়েই একো নাপালে। এফালে সমাজৰ পৰম্পৰা আৰু আনফালে নতুন মধ্যবিত্তৰ সাৰশূন্য আৱক্ষীয় আচৰণৰ মাজত পৰি দুয়োটা চৰিত্ৰই দুখ-ক্লেশ মুৰ পাতি ল'ব লগা হ'ল। আনকি দুয়োখন উপন্যাসৰ শেষৰ ফালে- কমলাকান্তই তগৰক লগ পোৱাৰ দৰে ভূৱনমোহনেও নিৰ্মলাক লগ পাইছে নাটকীয় ধৰণে। দুয়োজনৰে কাণ্ড-কাৰখানা বেলেগ হ'লেও দুয়োজনেই শেষবাৰৰ বাবে তগৰ আৰু নিৰ্মলাক আন এক মানসিক যন্ত্ৰণা আৰু অপমানৰ স্তৰলৈ ঠেলে দিছে।
- * তগৰ আৰু নিৰ্মলা দুয়োগৰাকী মধ্যবিত্তীয় সমাজৰ নাৰী। তগৰৰপৰা মান-সন্মান অথবা বিলাসী জীৱন-যাপন নোপোৱাৰ আকাংক্ষাত কমলাকান্তই তগৰক বিয়া নকৰিলে। ঠিক তেনেদৰে নিৰ্মলাক বিয়া কৰালে যৌতুক, টকা-পইচা নোপোৱাৰ ভয়ত ভালচন্দ্ৰই পুত্ৰ

কাৰণে নিৰ্মলাক বোৱাৰী কৰিবলৈ মত নিদিলে।

- * তগৰে আনিশ্চয়তা স্বতেও ধৰণী মাষ্টৰৰ লগত বিয়াত বহিবলৈ পালে। ঠিক সেইদৰে নিৰ্মলাই নিজৰ ইচ্ছা নথকা স্বত্বেও আদহীয়া তিনি পুত্ৰৰ পিতৃ তোতাৰামৰ লগত বিয়াত বহে।
- * তগৰ চৰিত্ৰ ধৈৰ্যশীল নাৰী। অনেক বিপদ-বিঘিনি, আলৈ-আহুকাৰে তেওঁক জুৰুলা কৰিলেও ধীৰ-স্থিৰ হিমালয়ৰ দৰে থিয় হৈ সহ্য কৰি গৈছে। শাছৰেক আহিনীৰ অত্যাচাৰ তেওঁ নিৰৰে সহ্য কৰিছে। ঠিক তেনেদৰে নিৰ্মলাও এগৰাকী ধৈৰ্যশীল নাৰী। তোতাৰামৰ ভনীয়েক ৰুষ্ণিণীৰ আত্যাচাৰত এযাৰ মাত নামাতি কেৱল ধৈৰ্য ধৰি গৈছে।
- * উপন্যাস দুখনৰ মূল নায়িকা ক্ৰমে তগৰ আৰু 'নিৰ্মলা' দুয়োটা চৰিত্ৰই বিশুদ্ধ চৰিত্ৰ। সকলোবোৰ হেৰুৱাৰ পাছতো ভৰি পিছলি যোৱা নাই।

২.০ সামৰণি :

বীণা বৰুৱাৰ 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসখন প্ৰেমচন্দৰ 'নিৰ্মলা' উপন্যাসৰ লগত কাহিনীৰ সম্পূৰ্ণ একে বুলি ক'ব নোৱাৰি। বিশেষকৈ দুয়োখন উপন্যাস মূলত নায়িকা প্ৰধান হোৱাৰ লগতে উপন্যাস দুয়োখন চৰিত্ৰ প্ৰায় একে। 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসখনৰ লগত 'নিৰ্মলা' চৰিত্ৰ প্ৰায় একে। দুয়োটা চৰিত্ৰই সমাজৰ পৰা লাঞ্ছনা, অপমান পাইছে। দুয়োটা চৰিত্ৰই বিশুদ্ধ চৰিত্ৰ বুলি ক'ব পাৰি। ❖

গ্ৰন্থপঞ্জী

মূখ্য উৎস -

- ১। বৰুৱা, বীণা : জীৱনৰ বাটত, পঞ্চদশ সংস্কৰণ, ২০১০
- ২। প্ৰেমচন্দ : নিৰ্মলা, ২০১১

গৌণ উৎস -

- ১। ঠাকুৰ, নগেন (সম্পা.) : এশ বছৰৰ অসমীয়া উপন্যাস, জ্যোতি প্ৰকাশন, গুৱাহাটী, দ্বিতীয় প্ৰকাশ, ২০২১
- ২। দাস, অমল চন্দ্ৰ (সম্পা.) : অসমীয়া উপন্যাস পৰিক্ৰমা, বনলতা প্ৰকাশন, গুৱাহাটী, প্ৰথম প্ৰকাশ ২০১২
- ৩। নাথ, প্ৰফুল্ল কুমাৰ : তুলনামূলক ভাৰতীয় সাহিত্য বিচাৰ আৰু বিশ্লেষণ, বনলতা প্ৰকাশন, গুৱাহাটী, তৃতীয় সংস্কৰণ, ২০১৫
- ৪। শৰ্মা, গোবিন্দ প্ৰসাদ : উপন্যাস আৰু অসমীয়া উপন্যাস, বনলতা প্ৰকাশন, গুৱাহাটী, প্ৰথম প্ৰকাশ ২০১৫
- ৫। শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ : অসমীয়া উপন্যাসৰ গতিধাৰা, সৌমাৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, পুণৰ মুদ্ৰণ ২০১৩

জীবনানন্দ দাশৰ ‘বনলতা সেন’ আৰু নৱকান্ত বৰুৱাৰ ‘এটি প্ৰেমৰ পদ্য’ কবিতাত নাৰীসত্তা : এক তুলনামূলক বিশ্লেষণ

ড° সংযুক্তা বৰুৱা, সহকাৰী অধ্যাপক
অসমীয়া বিভাগ, এছ বি দেওবা মহাবিদ্যালয়, গুৱাহাটী

সংক্ষিপ্তসৰ ৪ ওঠৰ শতিকাৰ শেষৰ ফালে আৰু উনৈছ শতিকাৰ আৰম্ভণিলৈকে পশ্চিমীয়া দেশত অব্যাহত থকা এক কাব্যিক আন্দোলনৰ ফল হৈছে ৰোমান্টিকতাবাদ (Romanticism)। ৰোমান্টিক কবিতাই পূৰ্বৰ সাহিত্যৰ ধাৰাৰ ধাৰণাবোৰক প্ৰত্যাহান জনাই আদৰ্শবাদ, শাৰীৰিক আৰু আৱেগিক ব্যক্তিবাদ, প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা আদি লক্ষণসমূহ ৰোমান্টিক কবিৰ বাবে অত্যন্ত আলোক উজ্জ্বল ৰূপত আঁকোৱালি লৈছিল। উইলিয়াম ৱৰ্ডছৱৰ্থ (১৭৭০-১৮৫০), জন কীটছ (১৭৯৫-১৮২১), শ্যেলী (১৭৯২-১৮২২), উইলিয়াম ব্লেক (১৭৫৭-১৮২৭), চেমুৱেল টেইলৰ ক’লেৰিজ (১৭৭২-১৮৩৪), এডগাৰ এলেন পো (১৮০৯-১৮৪৯), আলেকজেণ্ডাৰ পুস্কিন (১৭৯৯-১৮৩৭), ৱাল্ট হুইটমেন (১৮১৯-১৮৯২), উইলিয়াম শ্যেক্সপীয়েৰ (১৫৬৪-১৬১৬) আদি কবিসকলে ইয়াৰ গুৰি ধৰিছিল। ভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপটত বাংলা সাহিত্যত এক নতুন মাত্ৰা প্ৰদান কৰি মানুহ আৰু প্ৰকৃতিৰ বৰ্ণনাৰে কবিতা লিখিছিল জীবনানন্দ দাশে (১৮৯৯-১৯৫৪)। বংগৰ ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ আৰু কাজী নজৰুল ইছলামৰ পাছত আটাইতকৈ জনপ্ৰিয় বাংলা কবিজন হৈছে জীবনানন্দ দাশ। ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ ৰোমান্টিক কবিতাৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হোৱা সময়ত বাংলা সাহিত্যত আধুনিকতাবাদী কবিতাৰ প্ৰৱৰ্তন কৰা উদ্ভাৱকসকলৰ ভিতৰত তেওঁক অন্যতম বুলি গণ্য কৰা হয়।

সৰুৰে পৰা সাহিত্যৰ চৰ্চা চলি থকা এক পৰিৱেশত ডাঙৰ-দীঘল হোৱা জীবনানন্দ দাশে ১৯২১ চনত কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ত ইংৰাজী বিষয়ত এম এ ডিগ্ৰী সম্পূৰ্ণ কৰে। পৰৱৰ্তী ৰাজনৈতিক অশান্তি আৰু ব্যক্তিগত পৰিস্থিতিৰ বাবে সঘনাই বাধাগ্ৰস্ত হৈ তেওঁ মাজে মাজে শিক্ষকতাৰ জীৱন আৰম্ভ কৰে। ১৯১৯ চনত তেওঁ প্ৰথম কবিতা প্ৰকাশ কৰে আৰু সমগ্ৰ জীৱন কবিতা, উপন্যাস আদিৰ ক্ষেত্ৰত সাহিত্য চৰ্চা কৰে। প্ৰকৃতিৰ লৌকিক দৈনন্দিন বস্তুবোৰক শ্ৰদ্ধা কৰি তেওঁ ইন্দ্ৰিয় আৰু যুক্তিৰ পৃথিৱীখন পৰিভ্ৰমণ কৰিছিল। অসমীয়া সাহিত্যত নৱকান্ত বৰুৱা (১৯২৬-২০০২) আছিল এজন বিশিষ্ট উপন্যাসিক আৰু কবি। তেওঁক ‘এখুদ ককাইদেউ’ নামেৰেও জনা গৈছিল। ‘সীমা দত্ত’ ছদ্মনামত তেওঁ বহুতো কবিতা লিখিছিল। নৱকান্ত বৰুৱাক অসমৰ আধুনিক কবিতাৰ নৱজাগৰণ বাটকটীয়া হিচাপে গণ্য কৰা হয়। দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ সময়ত উত্তৰ হোৱা বিভিন্ন পৰিস্থিতিৰ প্ৰভাৱ তেওঁৰ অধিক সংখ্যক কবিতাৰ বিষয়বস্তুত পৰিছিল। তেওঁ সাহিত্য অকাডেমী বঁটা বিজয়ী “ককাদেউতাৰ হাড়” নামৰ উপন্যাসখনক এখন ইতিহাস আশ্ৰয়ী ক্লাছিক বুলি কোৱা হয়। জীবনানন্দ দাশ আৰু নৱকান্ত বৰুৱা দুয়োজন কবিৰ কবিতাত প্ৰকৃতিৰ উচ্ছ্বাস, সাধাৰণ বস্তু সত্তাৰ প্ৰকাশ, পৌৰাণিক কাহিনী উদ্ধাৰ, গতানুগতিকতাৰ বিপ্লৱ, ছন্দ প্ৰয়োগৰ নতুনত্ব আদি বিশেষত্বসমূহ দেখিবলৈ পোৱা যায়। ‘বনলতা সেন’ আৰু ‘এটা প্ৰেমৰ পদ্য’ নামৰ কবিতা দুটাত বিশেষ দুই নাৰী সত্তাত প্ৰণয় উচ্ছ্বাস, মানৱ উচ্ছ্বাস, বাস্তৱ জীৱনৰ ঘাত-প্ৰতিঘাতত জৰ্জৰিত হৈ অন্তৰৰ আশা-আকাংক্ষা, কল্পনাৰ অভূতপূৰ্ব

প্ৰসাৰ, আন্তৰিক ভাবানুভূতিৰ তীব্ৰতা ইত্যাদি ভাবনাসমূহ যেন প্ৰতিফলিত হৈছে। কবিতা দুটাত পৰিদৃশ্যমান জগতৰ অন্তৰালত চিৰ শাস্ত্ৰৰ ৰূপ প্ৰতিফলিত হৈছে। কবি দুজনে কল্পনা আৰু চিন্তাৰ শৰণাগত হৈ বন্ধনহীন, উন্মুক্ত, নিৰঙ্কুশ জীৱনৰ বাৰ্তা কঢ়িয়াই আনিছে।

বীজ শব্দ : কবিতা, আবেগ, সত্তা, ভাবনা, জীৱন, নাৰী

০.০০ অৱতৰণিকা : পাশ্চাত্যত ওঠৰ শতিকাৰ শেষৰ ফালে আৰম্ভ হৈ উনৈছ শতিকাৰ মাজভাগৰ আশে-পাশে শেষ হোৱা এটা সাহিত্যৰ আন্দোলন ৰোমান্টিক আন্দোলনে ব্যক্তিৰ সৰ্বাংগীন পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ বিষয়সমূহত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। ইয়াৰ পৰৱৰ্তী কালত ব্যক্তিৰ অনন্য দৃষ্টিভংগী, প্ৰায় যুক্তিকৰ, আৱেগিক অনুভূতিৰ দ্বাৰা পৰিচালিত, প্ৰকৃতিৰ উপাদানৰ প্ৰতি সন্মান আৰু সাধাৰণ মানুহৰ জীৱন উদ্‌যাপনৰ দৰে বিষয়সমূহ নৱৰূপত উদ্ভাসিত হ'বলৈ ধৰিলে। এই সময়ছোৱাত সমাজৰ বিশাল পৰিৱৰ্তন ঘটিছিল, য'ত ফ্ৰান্স আৰু আমেৰিকাৰ দৰে দেশৰ মাজেৰে শিল্প-সাহিত্যৰ বিপ্লৱসমূহো অন্য প্ৰান্তৰলৈ আহিছিল, যিয়ে সমাজ, সাহিত্য, সংস্কৃতিত ভিন্ন ভিন্ন পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ সূচনা কৰিছিল। অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষৰ ফালৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষলৈকে বিস্তৃত পাশ্চাত্যৰ ৰোমান্টিকতাবাদে সাধাৰণতে ব্যক্তি আৰু আত্মাৰ ওপৰত নতুনকৈ গুৰুত্ব দিয়াৰ ফলত সামাজিক প্ৰতিষ্ঠানসমূহে আৰোপ কৰা সংযমৰ প্ৰতি সন্দেহৰ সৃষ্টি হয় আৰু অভ্যন্তৰীণ মানসিক জীৱনৰ প্ৰতি অধিক মনোযোগৰ সৃষ্টি হয়। সেয়ে স্বতঃস্ফূৰ্ততা, কল্পনা আৰু মৌলিকতাই মূল্যবান শক্তি হিচাপে আত্মপ্ৰকাশ কৰিছিল, যাৰ জৰিয়তে ব্যক্তিয়ে সাৰ্বজনীন সত্যৰ সৈতে সংযোগ স্থাপন কৰিব পাৰিছিল। প্ৰত্যক্ষ বা পৰোক্ষভাৱে এনে চিন্তাবোৰে জীৱনানন্দ দাশ বা নৱকান্ত বৰুৱাৰ মানসিক প্ৰকৃতিক আলোড়িত কৰিছিল। ইংৰাজী কবিতাৰ প্ৰভাৱত বিংশ শতিকাত নতুন ধাৰাৰ আধুনিক ৰোমান্টিক কবিতা সৃষ্টি কৰা কবিসকলৰ ভিতৰত জীৱনানন্দ দাশ অন্যতম। আধুনিক বাংলা আৰু অসমীয়া কবিতাই পাশ্চাত্য কবিতাৰ প্ৰভাৱ পৰাৰ লগতে স্বকীয় বৈশিষ্ট্যখিনিও আহৰণ কৰিলে। জীৱনানন্দ দাশৰ কবিতাৰ সন্দৰ্ভত পাওঁ-

‘কোনো কোনোৰ মতে এওঁৰ হাততেই বাংলা কবিতাত অতি আধুনিক যুগৰ প্ৰকৃত আৰম্ভণি ঘটা বুলি ক'ব পাৰি। ‘বনলতা সেন’ (১৯৪২) এওঁৰ সবাতোকৈ প্ৰসিদ্ধ কাব্য।’ (তুলনামূলক

ভাৰতীয় সাহিত্য, পৃ.৬৮)

এড্‌গাৰ এলেন পো'ৰ টু হেলেন' নামৰ কবিতাটোৰ লগত ‘বনলতা সেন’ কবিতাটোৰ বিষয়গত সাদৃশ্য আছে।

অসমীয়া সাহিত্য জগতৰ একেধাৰে কবি, গীতিকাৰ, ঔপন্যাসিক, শিশু সাহিত্যিক, সম্পাদক নৱকান্ত বৰুৱা (১৯২৬-২০০২)ৰ কবিতাসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম হ'ল- ‘ইয়াত নদী আছিল’, ‘হে অৰণ্য, হে মহানগৰ’, ‘এটা প্ৰেমৰ পদ্য’, ‘পলস’, ‘ৰাৱণ’, ‘মহাকাব্যৰ পাণ্ডুলিপি’, ‘ব্ৰহ্মশঃ’ ইত্যাদি। তেওঁ ৰচনা কৰা কাব্য সংকলন কেইখন হৈছে- ‘হে অৰণ্য, হে মহানগৰ’, ‘এটি দুটি এঘাৰটি তৰা’, ‘ছবি আৰু স্কেচ্ছ’, ‘সম্ৰাট’, ‘ৰাৱণ’ আৰু ‘মোৰ আৰু পৃথিৱীৰ’।

মানুহৰ অন্তৰ্নিহিত সত্তাচেতনা পৃথিৱীৰ পৰিৱেশত মূৰ্তৰূপত বা প্ৰত্যক্ষভাৱে প্ৰকাশ নহয়, যিবোৰ কবি বা সাহিত্যিকসকলে তেওঁলোকৰ নিৰ্মাণ কাৰ্যত প্ৰয়োগ কৰে। পৃথিৱীৰ সকলো জীৱনৰে অন্তৰ্নিহিত সত্তাই আমাৰ বাস্তৱ জীৱনলৈ নিজৰ প্ৰবাহ প্ৰকাশ কৰে। ‘বনলতা সেন’ আৰু ‘এটা প্ৰেম পদ্য’ বিশ্লেষণ কৰিলে দেখা পাওঁ যে অন্তৰ্নিহিত আত্মা হৈছে ব্যক্তিৰ ব্যক্তিগত তথা অভ্যন্তৰীণ পৰিচয়; যিটো বাহ্যিক, সামাজিক শক্তি আৰু সম্পৰ্কৰ দ্বাৰা সংজ্ঞায়িত পৰিচয়ৰ পৰা পৃথক। ই এজন ব্যক্তিৰ মূল্যবোধ, বিশ্বাস, লক্ষ্য আৰু প্ৰেৰণাৰ সৈতে ওতপ্ৰোতভাৱে জড়িত। বনলতা আৰু অৰুন্ধতীৰ ক্ষেত্ৰতো অন্তৰ্নিহিত শব্দটোৱে বাহ্যিক পৰিচয় আৰু স্থিতিৰ সৈতে জড়িত অভ্যন্তৰীণ মস্তাজৰ সাদৃশ্য নথকা বা সাদৃশ্য থকা সম্ভাৱনীয়তাক সূচাইছে। কবিৰ দৃষ্টিত তেওঁলোক দুগৰাকীৰ অনুভৱ প্ৰকৃত আত্মা। বহুতে বিশেষকৈ প্ৰেম-আবেগৰ প্ৰসংগত অন্তৰ্নিহিত আত্মাক সত্তা বুলি কয়। বছৰ বছৰ ধৰি মানৱ প্ৰেমৰ কবিতা হিচাপে বিশ্লেষণ কৰা ‘বনলতা সেন’ আৰু ‘এটা প্ৰেমৰ পদ্য’ নামৰ কবিতা দুটাৰ মূল বিষয়বস্তু হৈছে প্ৰেম, শাস্তি, ক্লান্তি আৰু জীৱনক গভীৰভাৱে অধ্যয়ন কৰা। যিহেতু আত্মাৰ মূল বৈশিষ্ট্য হৈছে শাস্তি। গতিকে কাৰ্জনিক বা বাস্তৱিক নাৰী দুগৰাকীৰ মাজত সেই শাস্তি প্ৰেম, দুখ, যত্নগা, ভাগৰ অনুধাৱন কৰি চায়। এই

প্ৰসংগত জীৱনানন্দই নাটোৰেৰ বনলতা সেনৰ কথা কৈছে আৰু নৱকান্ত বৰুৱাই অন্য এগৰাকী অৰুন্ধতীৰ কথা কৈছে। হয়তো বাস্তৱ জীৱনত তেওঁলোকৰ অস্তিত্ব নাই। আনকি কবি দুগৰাকীয়ে কেতিয়াও তেওঁলোকৰ সাক্ষাৎ পোৱা নাই। কবিতা দুটা হৈছে তেওঁলোকৰ সাহিত্যিক প্ৰকাশৰ এক অনন্য ৰূপ যিয়ে বহুতো শৈলী, গঠন আৰু বিষয়বস্তুক সামৰি লৈছে। লগতে দুয়োটা কবিতাত সঘনাই প্ৰাঞ্জল আৰু বৰ্ণনাত্মক ভাষা ব্যৱহাৰ কৰি মানসিক প্ৰতিচ্ছবি কিছুমান সৃষ্টি কৰিছে। কবিসকলে প্ৰায়ে ৰূপক, উপমা, প্ৰতীকবাদ ব্যৱহাৰ কৰি জটিল ধাৰণা আৰু আৱেগক সংক্ষিপ্ত আৰু সাৱলীলভাৱে প্ৰকাশ কৰে। জীৱনানন্দ দাশ আৰু নৱকান্ত বৰুৱাই কবিতাত ছন্দময় গঠন প্ৰতিষ্ঠা কৰি সামগ্ৰিকভাৱে ভাব প্ৰবাহত অবিহণা যোগাইছে। অৰ্থাৎ পৰম্পৰাগত ৰূপৰ পৰা আৰম্ভ কৰি আধুনিক বা মুক্ত কাব্য গঠনলৈকে নিৰ্বাচিত গঠনে কবিতাটোৰ অৰ্থ, গতি আৰু সামগ্ৰিক প্ৰভাৱত প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে। ভাষাৰ ক্ষেত্ৰৰ দেখা যায় যে দুগৰাকী কবিয়ে সঘনোনে নিৰ্বাচিত শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছে, গভীৰ অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিবলৈ আৰু শক্তিশালী আৱেগ উদগনি দিবলৈ সংক্ষিপ্ততাৰ ভাৱসাম্যও ৰাখিছে। সেয়ে কবিতা দুটাৰ প্ৰতিটো শব্দই তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। ‘বনলতা সেন’ আৰু ‘এটা প্ৰেমৰ পদ্য’ৰ সৌন্দৰ্য নিহিত হৈ আছে ইয়াৰ বহুমুখীতা আৰু আৱেগৰ গভীৰতা অন্বেষণ প্ৰদান কৰাত।

০.০১ বিষয়বস্তুৰ গুৰুত্ব আৰু উদ্দেশ্য : কবিতা এক বিশাল বিষয়, য’ত কোনো অৰ্থত মনৰ স্বাধীন ধৰণৰ বুলি গণ্য কৰা কাব্যিক চিন্তা কিছুমানক যিমান পাৰি সাধাৰণভাৱে বৰ্ণনা কৰা হয়। স্বাভাৱিকতে প্ৰতিটো পৰম্পৰা বা প্ৰতিটো স্থানীয় বা ব্যক্তিগত ভিন্নতাক অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব নোৱৰা বা প্ৰয়োজন হোৱা বিষয় কিছুমানত ভিত্তি কৰি যেতিয়া আমি সাহিত্যৰ কোনো এক উপাদানক সময়সাপেক্ষ বা কালসাপেক্ষভাৱে বিচাৰ কৰোঁ তেতিয়া বহু সময়ত বহু ধৰণৰ সাহিত্যিক অভিযোজন দেখিবলৈ পাওঁ। ভিন্ন ভাষাৰ বা ভিন্ন সাহিত্যৰ অধ্যয়ন হিচাপে আমি নিৰ্বাচিত কৰি লোৱা ‘বনলতা সেন’ আৰু ‘এটা প্ৰেমৰ পদ্য’ নামৰ কবিতা দুটাত ভাবৰ একমুখীতা বিৰাজ কৰি থাকিলেও অভ্যন্তৰত বিৰাজ কৰি থকা ভাব-চিন্তা বেলেগ হ’ব পাৰে। বাংলা সাহিত্যৰ জীৱনানন্দ দাশ আৰু অসমীয়া সাহিত্যত নৱকান্ত বৰুৱা দুজন বিশিষ্ট কবি। কবি দুগৰাকীয়ে তেওঁলোকৰ ৰচনাত আধুনিক যুগৰ

সূচনা কৰিছে, লগতে ৰোমাণ্টিক ভাবাদৰ্শও প্ৰতিফলিত হৈছে। জীৱনানন্দ দাশৰ কবিতাৰ আলোচনাৰ পৰা আমি বাংলা সাহিত্যৰ ধাৰা, বৈশিষ্ট্য বা ইতিহাসৰ বিষয়ে জ্ঞাত হওঁ, ঠিক তেনেদৰে নৱকান্ত বৰুৱাৰ কবিতাৰ পৰা আমি আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ বিষয়ে জ্ঞাত হওঁ। দুটা কালজয়ী কবিতাৰ সৃষ্টি, দৃষ্টি আৰু সাহিত্যৰ সৈতে সংৰচনাৰ বিষয়ে জানিলে প্ৰত্যেকেই অসম আৰু ভাৰতৰ অন্য ৰাজ্যৰ আঞ্চলিক ভাষা, সাহিত্য, সংস্কৃতিৰ উপকৰণসমূহৰ বিষয়ে জানিব পাৰে। লগতে নাৰী সত্তাৰ তুলনামূলক বিশ্লেষণ কৰি নিৰ্বাচিত কবিতা দুটাৰ মাজত উপলব্ধি সাদৃশ্য, বৈসাদৃশ্য ইত্যাদিৰ বিষয়ে জানিব পাৰি।

০.০২ অধ্যয়নৰ পদ্ধতি : আলোচনা পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰোঁতে বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতি আৰু বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিৰ প্ৰয়োগ কৰা হৈছে।

০.০৩ মূল বিষয়বস্তু : আপাত দৃষ্টিত ‘বনলতা সেন’ এটা প্ৰেমৰ কবিতা য’ত বনলতা সেন নামৰ নাৰীগৰাকীৰ স্মৃতি ৰোমন্থন কৰা হৈছে। কবিৰ চিন্তা-তৰংগত বনলতা নামৰ এগৰাকী নাৰীৰ ৰূপ, চেতনা আৰু বহুসময়তাৰ অলীক কণিকাৰ দ্ৰুত কম্পন ঘটিছে। আৰম্ভণিৰ পৰাই পাঠকৰ মনত কৌতূহল হয় যে বনলতা সেন প্ৰকৃততে কোন? বাস্তৱৰ কোনো এক নাৰী নে সম্পূৰ্ণ কল্পিত এটি কাব্যচৰিত্ৰ! এই কবিতাটোৰ তিনিটা স্তৱকৰ প্ৰতিটোৰে শেষৰ শাৰীত বনলতা সেন নামৰ নাৰীগৰাকীৰ নাম বা কথা উল্লেখ আছে। ঠিক এনেধৰণে-

“আমारे দুদণ্ড শাস্তি দিয়েছিল নাটোৱেৰ বনলতা সেন” (প্ৰথম স্তৱকৰ শেষৰ শাৰী)

“পাখিৰ নীড়েৰ মতো চোখ তুলে নাটোৱেৰ বনলতা সেন” (দ্বিতীয় স্তৱকৰ শেষৰ শাৰী)

“থাকে শুধু অন্ধকাৰ, মুখোমুখি বসিবাৰ বনলতা সেন” (তৃতীয় স্তৱকৰ শেষৰ শাৰী)

জীৱনানন্দ দাশে তেওঁৰ কবিতাত কোনোবা অজানা বা প্ৰকৃত উৎসৰ আশ্ৰয় লৈ আৰম্ভ কৰা অন্তহীন যাত্ৰা অথবা ক্লান্ত মনৰ বোজা কঢ়িওৱা নিজৰ অভ্যন্তৰত পুঞ্জীভূত হৈ থকা ভাবৰাশিকে কোনো জটিলতা নোহোৱাকৈ প্ৰকাশ কৰিছে। বনলতা সেন অকল তেওঁৰ বাবেই ‘দুই দণ্ড’ শাস্তিৰ আশ্ৰয় নহয়, বৰং সকলো কাব্যপ্ৰেমীৰ বাবেই ‘বনলতা’ শাস্তিৰ আশ্ৰয়। ‘এই কবিতাটোৰ কবিয়ে অনাদি কালৰ পৰা

বৰ্তমানলৈকে এক বিৰামহীন যাত্ৰাৰ ভাগৰুৱা প্ৰাণে দুই দশ শাস্তি বিচাৰি পাইছে; সৌন্দৰ্য আৰু বহস্যৰে ভৰা 'বনলতা'ৰ মাজত। বহুতে ক'ব খোজে কবিৰ বনলতা অষ্টদশী ৰূপহী গাভৰু, কবিতাটোত উল্লিখিত 'হাজাৰ বছৰ' কোনো নিৰ্দিষ্টতা নাই, এই হাজাৰ বছৰ যেন জন্ম-জন্মান্তৰৰ সামৰ্থক।' (তুলনাত্মক সাহিত্য, পৃ. ৭৩)

জীবনানন্দ দাশৰ কবিতাৰ সম্পৰ্কে শৈলেন ভৰালীয়ে এনেদৰে উল্লেখ কৰিছে-

'জীবনানন্দৰ কবিতা চিত্ৰকল্প নিৰ্ভৰ। উপমাৰ সুপ্ৰয়োগ তেওঁৰ কবিতাৰ এটি বিশেষত্ব। বহুতেই তেওঁক অৱচেতন কবি বুলি কয়। পৰিচিত শব্দৰ মাজেদি তেওঁৰ কবিতাত যিখন জগত গঢ় লৈ উঠে সেইখনত প্ৰকাশ পোৱা জগত বাস্তৱতাৰ নহয়, অতিবাস্তৱতাৰ। ফ্ৰয়েডীয় মনোবিজ্ঞানৰ সহায়েৰে মগ্ন চৈতন্যৰ গভীৰতাত প্ৰৱেশ কৰি অতিবাস্তৱক উদ্ধাৰ কৰাৰ চেষ্টা তেওঁৰ কবিতাত চকুত পৰে। প্ৰেম আৰু মৃত্যু-চেতনা জীবনানন্দৰ কবিতাৰ দুটা গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ। তেওঁৰ প্ৰেম-চেতনা প্ৰধানকৈ দেহজ। দেহজ প্ৰেমৰ কোমল অনুভূতিয়ে তেওঁৰ কবিতাত মৰ্মস্পৰ্শীভাৱে প্ৰকাশ লাভ কৰিছে, দেহাতীত প্ৰেমৰ অনুভূতিয়ে বিজুলীৰেখাৰ দৰে ক্ষণেকৰ বাবেহে ভূমুকি মাৰিছে।' (আধুনিক ভাৰতীয় সাহিত্য, পৃ. ৭৪)

মানৱ সত্তা আৰু প্ৰেম সত্তা দুয়োটা দিশেই অংগাংগীভাৱে প্ৰতিফলিত হৈছে জীবনানন্দ দাশৰ 'বনলতা সেন' নামৰ কবিতাটোত। আৰম্ভণিতে কবিয়ে উল্লেখ কৰিছে এই পৃথিৱীত জন্ম লাভ কৰা সমগ্ৰ মানৱ অভিব্যক্তিয়ে কিছুমান নিৰ্দিষ্ট সপোনৰ সন্ধান কৰি কৰি বহু আৰেগ, আকাংক্ষা, কষ্ট, সংগ্ৰাম পাৰ কৰে। ক্লাস্ত আত্মাই জীৱনৰ মসৃণ সাগৰস্বৰূপ পথক মছন কৰি কৰি এই চিৰন্তন যাত্ৰাৰ চিৰশাস্তিৰ বাবে হাহাকাৰ কৰে। শাস্তি আৰু স্থিৰতাৰ অহৰহ আশ্বাস লৈ নিৰ্মোহ যাত্ৰা কৰা কোনো 'বনলতা সেন' মানৱ যাত্ৰাত দেখা নাযায়। ভিন ভিন হাবিয়াসৰ প্ৰাপ্তি-অপ্ৰাপ্তিত ক্লাস্ত হ'লে জীৱনৰ চিনাকি বাটটো যেন কেতিয়াবা বন্ধময় হৈ পৰে অথবা সুদূৰপ্ৰসাৰী। 'বনলতা সেন'ৰ প্ৰথম স্তৱকটোত

কবিয়ে জীৱন নামৰ নাটখনত অভিনয় কৰি গৈ থাকোঁতে কেতিয়াবা চৌপাশৰ মসৃণ সাগৰসদৃশ পৰিস্থিতি ৰক্ষা হৈ আহে বুলি কৈছে। কিন্তু ক্লাস্ত মানৱে খোজ দি আগ বাঢ়ি যাবলৈ বাদ নিদিয়ে। প্ৰতীকাত্মক ৰূপত কবিৰ ভাষাত সিংহলী সাগৰৰ পৰা নিশীথেৰ আন্ধাৰলৈকে...মালয় সাগৰলৈকে, দুৰৈৰ বিদৰ্ভ চহৰলৈ, হেৰুৱা নাবিকৰ সপোন পৃথিৱীৰ সন্ধানত ইত্যাদি অভিধাৰে ব্যক্ত কৰিছে।

সহস্ৰ বছৰ ধৰি পৃথিৱীৰ পথে পথে ঘূৰি ফুৰোঁতে কবিয়ে সিংহল সমুদ্ৰৰ পৰা মালয় সাগৰ পৰ্যন্ত পথ অতিক্ৰম কৰিছে। বিম্বিসাৰ অশোকৰ ধূসৰ জগতৰ পৰা আৰম্ভ কৰি দুৰৱৰ্তী বিদৰ্ভ নগৰলৈও তেওঁৰ যাত্ৰা অব্যাহত আছে। এই পৰিব্যাপ্ত ভ্ৰমণে তেওঁক দিয়া অপৰিসীম ক্লাস্তি আৰু ক্লাস্তিময় অস্তিত্বৰ মাজত ক্ষণেক সময়ৰ বাবে শাস্তিৰ পৰশ বিচাৰি তেওঁ কাষ চাপিছে এগৰাকী নাৰীৰ। তেওঁৰেই হৈছে বনলতা সেন।

পৃথিৱীত যেতিয়া শাস্তিৰ দুই দশ সময় লাগে তেতিয়া তেওঁ প্ৰকৃতিৰ বিভিন্ন উপকৰণ যেন সঞ্জীৱনী সুধা এনেদৰে ভাবিছে। ক্লাস্তি আৰু মৃত্যু-চেতনা জীবনানন্দ দাশৰ এই কবিতাটোৰ অন্যতম গূঢ়াৰ্থ। শাৰীৰিক মৃত্যুৰ আৰু আত্মিক মৃত্যুৰ গূঢ়াৰ্থ অনুধাৱন কৰি কবি ভাগৰুৱা, ক্লাস্ত। মানুহৰ জীৱনৰ সকলো কামৰ শেষত জীৱনৰ হিচাপ-নিকাচবোৰ পূৰ্ণ হয় আৰু সকলো ঋণ পৰিশোধ হয়। অনিশ্চিত জীৱনত মানুহে পাৰ কৰি অহা বিভিন্ন ঘটনা আৰু ভৱিষ্যত সম্ভাৱনীয়তা প্ৰত্যেক ব্যক্তিৰ পৃথক। অনুকূল আৰু প্ৰতিকূল সময় মানুহ ভেদে ভিন্ন। পোৱা-নোপোৱাৰ আকাংক্ষাত জীৱন পাত কৰাৰ পাছত মানুহে বিযুক্ত হৃদয়খনে অৱশেষত দিনটোৰ শেষত সন্ধিয়া, জীৱনৰ শেষত আন্ধাৰত মুখামুখিকৈ বহিবলৈ সুযোগ পায়। কবিতাটোত উল্লেখ থকা 'হাজাৰ বছৰ বাটত খোজ কঢ়া' প্ৰসংগটো বিশ্লেষণ কৰি ক'ব পাৰি যে মানুহৰ বাবে হাজাৰ বছৰ পথত খোজ কঢ়াটো সম্ভৱ নহয়। সম্ভৱ কবিয়ে এক ব্যক্তি বা এক ব্যক্তিসত্তাৰ পৰিৱৰ্তে সমগ্ৰ মানৱ জাতি, যি সুদূৰ অতীতৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে এইখন ধৰাত বিস্তৃত হৈ আছে অথবা একেই আত্মা বাৰে বাৰে জন্ম লভিছে সেই পৰিক্ৰমাক বুজাইছে। প্ৰত্যেকৰে উভতনি যাত্ৰা থাকে। যেনেকৈ সকলো চৰাই সন্ধিয়া নিজৰ বাহলৈ আহে। নদীবোৰ যেনেকৈ কেতিয়াবা শুকাই যায়। জীৱনৰ সকলো লেনদেন এটা সময়ত স্থবিৰ হৈ পৰে। অৰ্থাৎ জীৱনৰ

লেনদেনৰ শেষত মানুহৰ জীৱনৰ শেষৰ দৰেই নদীখনেও সাগৰত শোষিত হৈ নিজৰ পৰিচয় হেৰুৱাই পেলায়।

হাজাৰ বছৰ ধৰে আমি পথ হাঁটিতেছি পৃথিবীৰ পথে, সিংহল সমুদ্ৰ থেকে নিশীথেৰ অন্ধকাৰে মালয় সাগরে অনেক ঘূৰেছি আমি; বিশ্বিসাৰ অশোকের ধূসর জগতে

সেখানে ছিলাম আমি; আরো দর অন্ধকাৰে বিদৰ্ভ নগরে;

আমি ক্লাস্তপ্রাণ এক, চাৰিদিৰে জীবনের সমুদ্ৰ সফেন, আমাৰে দুদণ্ড শাস্তি দিয়েছিলো নাটোৱেৰ বনলতা সেন।

গীতিময়ী ভাবধাৰাৰ ‘বনলতা সেন’ নামৰ এই কবিতাটোৰ দ্বিতীয় স্তৱকত কবিয়ে নিজকে এজন ভ্ৰমণকাৰীৰ ৰূপত ব্যক্ত কৰিছে। ইয়াত কবিয়ে এগৰাকী বনলতা সেন নামৰ নাৰীৰ স্থিতি বন্দনা কৰিছে। আপাত দৃষ্টিত বনলতা সেনক সৌন্দৰ্য আৰু প্ৰেমৰ প্ৰতীক হিচাপে উপস্থাপন কৰিছে। ইতিমধ্যে প্ৰথম স্তৱকত বৰ্ণনা কৰি অহা এই কবিকল্পী ভ্ৰমণকাৰীজনেই হাজাৰ হাজাৰ বছৰ ধৰি পৃথিবীত বিচৰণ কৰি অৱশেষত বনলতাৰ মূৰ্ত বা বিমূৰ্ত স্থিতিৰ সন্ধান পাইছে। অৱশ্যে এইটো ন দি ক’ব পাৰি যে বনলতা সেন নিতান্তই কল্পনাপ্ৰসূত; কবিৰ চিন্তন, মনন, ভাবনাৰ স্পন্দনক ভৰসা কৰা নাৰী। বনলতাক সেনক লৈ কবিৰ অনুৰাগ যেন উন্নীত হৈছে অব্যক্ত প্ৰেমলৈ। কবিয়ে এই কবিতাটোৰ মূল অংশতেই এগৰাকী নাৰীৰ প্ৰতি থকা প্ৰেমৰ বৰ্ণনা কৰিছে।

তৃতীয় স্তৱকত স্বৰ্গতোক্তিৰ দৰে মূদু উচ্চৰণত এটি সপোনৰ উন্মোচনৰ কথা শুনা যায়। কবিৰ যাত্ৰা আৰু নাৰীৰ সত্তা অন্বেষণৰ পাছত ইয়াত কবিয়ে দিনৰ সমাপ্তিত গছৰ পাতত নিয়ৰ সৰা শব্দৰ দৰে সন্ধ্যা নামে বুলি প্ৰকৃতিৰ ৰূপকেৰে মানুহৰ জীৱন পৰিক্ৰমাক বুজাইছে। দিনটো আকাশত উৰি থকা চৰায়ে সন্ধিয়া ডেউকাৰ পৰা ব’দৰ গোলক মচি পেলায়। এইসময়ত চৰাইবোৰৰ ঘৰলৈ উভতিবৰ বাবে খৰখৰ লাগে। এইসময়ত নদীবোৰৰো যেন ঘৰলৈ উভতিবৰ বাবে ব্যাকুলতা জাগে। অন্ধকাৰত মাত্ৰ কেইটামান জোনাকী পৰুৱা জ্বলে। গোটেই দিনটোৰ সকলো জাগতিক লেন-দেন যেন সমাপ্ত হৈ গৈছে দিনৰ শেষত, সন্ধিয়াত। এই অৱকাশৰ সময়ত কবিয়ে বনলতা সেনৰ সৈতে সময় আৰু কথাবাৰ্তা আদান-প্ৰদান কৰিছে।

‘এটা প্ৰেমৰ পদ্য’ নৱকান্ত বৰুৱাৰ এটা ৰোমাণ্টিক কবিতা। আধুনিক জীৱনৰ মানৱ চেতনাৰে পৰিপূৰ্ণ নৱকান্ত বৰুৱাৰ কবিতাত ৰোমাণ্টিক ভাব উজ্জ্বল ৰূপত সাৰ্থক প্ৰকাশ ঘটে। চন্দ্ৰ কটকীয়ে নৱকান্ত বৰুৱাৰ কবিতাৰ সন্দৰ্ভত এনেদৰে প্ৰকাশ কৰিছে-

‘নৱকান্ত বৰুৱাৰ কবিতা পূৰ্বসূৰী ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ সুৰ মাধুৰ্যৰ আৱেষ্টনীৰ পৰা মুক্ত হ’ব পৰা নাই। নৱকান্ত বৰুৱাই তেওঁৰ কবিতাত প্ৰতীক আৰু চিত্ৰকল্পৰ সুপ্ৰয়োগ কৰিছে। নৱকান্ত বৰুৱাই অভিব্যক্তিবাদী ৰীতিতো কেইটামান ধুনীয়া কবিতা লিখিছে।’ (আধুনিক অসমীয়া কবিতা, পৃ.৫৫)

‘এটা প্ৰেমৰ পদ্য’ নামৰ ৰোমাণ্টিক ভাবেৰে পৰিপূৰ্ণ গোটেই কবিতাটোত আৰম্ভণিৰ পৰা শেষলৈকে অৰুন্ধতী নামৰ নাৰীসত্তাৰ অৱস্থিতি বিৰাজমান। ‘অৰুন্ধতী’ নামৰ ব্যক্তিসত্তাৰ বিষয়বস্তুৰ বিৱৰণৰ আওতাত কবিৰ মানসপটত বিভিন্ন ধৰণৰ প্ৰশ্ন, অনিসন্ধিৎসা, চিন্তাই জুমুৰি ধৰিছেহি। বাৰিষাৰ ৰাতিৰ কোনো মুহূৰ্তত কবিৰ মন আৱেগিক আৰু জাগ্ৰত হৈ উঠিছে। কবিয়ে অতীতৰ তেওঁৰ প্ৰেয়সীক সুধিছে তোমাৰ কবিলৈ তেনে বিশেষ সন্ধিয়াবোৰত মনত পৰেনে? কায়িক জীৱনৰ সৌন্দৰ্য, প্ৰেমৰ মাধুৰী, মৃত্যু বহস্য আদি বিবিধ বিষয়বস্তুৰে নৱকান্ত বৰুৱাৰ কবিতা সমৃদ্ধ। যিবোৰ সন্ধিয়াত স্বাভাৱিকভাৱেই মানৱ আত্মাই মনৰ প্ৰিয় মানুহৰ দূৰত্ব অথবা উপস্থিতিক আকাংক্ষা কৰে। যদিও কবিতাটোৰ ধাৰণা ব্যক্তিগত পৰ্যায়ত উপস্থাপন কৰা হৈছে, তথাপি কিন্তু ই সমস্ত মানৱ জাতিৰ চিৰন্তন আৱেগিক অনুকম্পাক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে। ব্যক্তিনিষ্ঠতাৰ পৰা সামগ্ৰিক সত্তালৈ কবিতাৰ ভাবৰাশি ইয়াত প্ৰতীকী ৰূপেৰে অৱতীৰ্ণ হৈছে। অৰুন্ধতী নামৰ প্ৰেয়সীগৰাকীৰ পৰা কবিয়ে কোনো প্ৰত্যুত্তৰ নাপালেও কবিয়ে যেন সন্তুষ্ট লভিছে। যি দৰে জীৱনানন্দ দাশে বনলতা সেনৰ ওচৰত ক্লাস্ত মন শাস্ত, শাস্ত, নিবৃত্ত কৰিব পাৰিছে। যদিও ‘বনলতা সেন’ৰ দ্বিতীয় স্তৱকটোতহে নিৰ্দিষ্ট নাৰীগৰাকীৰ বৰ্ণনা আছে, ‘এটা প্ৰেমৰ পদ্য’ত কিন্তু গোটেই আংগিকতেই অৰুন্ধতী বিৰাজমান হৈ আছে। সি যি কি নহওক কবিতা দুটাৰ মূল বক্তব্যক কিন্তু বনলতা, অৰুন্ধতী নামকৰণৰ দ্বাৰা নাৰী স্থিতিয়ে কথা আৰু চৰিত্ৰক একেডাল সূত্ৰেৰে গুঁঠি থৈছে। কবিতাৰ আৰম্ভণিতে অৰুন্ধতীক প্ৰশ্ন

কবি কবিয়ে পৰিস্থিতি অনুযায়ী মনৰ অব্যক্ত থূপ খাই থকা অনুভূতিবোৰ নিৰলস ব্যাখ্যা আগ বঢ়াইছে। বাৰিষাৰ সিন্ধু বতৰৰ বৰ্তমানত কবিৰ অৰুন্ধতীলৈ অধিক মনত পৰিছে। সেমেকা পোহৰে তেওঁৰ স্মৃতিক জোকাৰি যোৱাৰ দৰেই অৰুন্ধতীকো একেই অনুভৱ কৰায় নে সেই কথা জানিবলৈ কবি উদগ্ৰীৱ। কাৰণ কবিয়ে একপক্ষীয়ভাৱে মনোভাব কৈ গৈছে। অৰুন্ধতীৰ কবিক সেমেকা পোহৰে সোঁৱৰাই দিছিল তাইৰ খোপাৰ আবেলি আবেলি গোন্ধ। যিদৰে বনলতা সেনাৰ চুলিৰ বৰ্ণনা জীৱনানন্দ দাশে উল্লেখ কৰিছিল।

বাৰিষাৰ ৰাতি তোমাৰ কবিক

মনত পৰেনে, অৰুন্ধতী?

সেমেকা পোহৰে সোঁৱৰাই দিয়া

তোমাৰ খোপাৰ আবেলি-আবেলি গোন্ধ

মনত পৰেনে অৰুন্ধতী

প্ৰেয়সীৰ ভৌতিক উপস্থিতিত অনুভৱ কৰা কাল্পনিক সাগৰৰ মাণিক বুটলি ৰোমান্টিক বিশ্বাসক তেওঁলোকে কবিতাৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত কৰিছিল। নৱকান্ত বৰুৱাই তেওঁৰ কবিতাত প্ৰতীক আৰু চিত্ৰকল্পৰ সুপ্ৰয়োগ কৰিছে। প্ৰতীকবাদী কবিতা হিচাপে ‘এটা প্ৰেমৰ পদ্য’ অন্যতম উদাহৰণ। জোনাক ডাৱৰে মানে সকলো সময়তে মৰমে বিষাদে নুবুজা কথাৰ কতনা বাধা নেওচি কবিৰ দৰেই অৰুন্ধতীৰ তেওঁলৈ মনত পৰেনে? সেমেকা পোহৰে অৰুন্ধতীৰ খোপাৰ আবেলি আবেলি গোন্ধ সোঁৱৰাই দিয়াৰ কথাটো কবিয়ে দ্যোতনা হিচাপে প্ৰয়োগ কৰিছে বুলি কোৱা হয়। ‘বনলতা সেনা’ৰ কবিয়ে বনলতাৰ ওচৰলৈ আহি শাস্ত হোৱাৰ বিপৰীতে অৰুন্ধতীৰ কবিয়ে অৰুন্ধতীৰ ওচৰলৈ আহি বিচ্ছেদৰ আকুষ্ণিত ভগা স্বপ্নৰ বেদনাৰ কথা প্ৰকাশ কৰিছে। তুলনা কৰি চালে দেখা যায় যে- ‘জোনাকে ডাৱৰে মৰমে বিষাদে’/‘নুবুজা কবিতাৰ সৈতে’ ‘সমস্ত দিনেৰ শেষে শিশিৱেৰ শব্দেৰ মতন/সন্ধ্যা আসে; ডানাৰ ৰৌদ্ৰেৰ গন্ধ মুছে ফেলে চিল’ কাব্যংশৰ মিল আছে। ‘আমাৰ মাজত ভগা সপোনৰ অতনু বাধা’ কাব্যংশৰ কালসপেক্ষ চেতনা কবি দুগৰাকী প্ৰকাশভংগীত প্ৰতিফলিত হোৱা কিছু সাদৃশ্য দেখিবলৈ পোৱা যায়। তেওঁলোকৰ মাজত ভগা সপোনৰ অতনু বাধা, অৰ্থাৎ অবাঞ্ছিত বহুতো ঘটনা-পৰিঘটনা পাৰ হৈ যোৱাৰ পাছত ভাবৰ কাতৰতা জীপাল হৈ থকা।

একেদৰেই ‘দুবৰি বনত জোনাকীৰ মণি,/ চুলিৰ

মেঘত লাহি আঙুলিৰ বহুতো জোন’ কাব্যংশৰ সৈতে ‘চুল তাৰ কবেকাৰ অন্ধকাৰ বিদিশাৰ নিশা’ কাব্যংশৰ সামান্য সাদৃশ্য আছে। ‘বৰফৰ দৰে চোঁচা পৰশতো/সিয়ে কি শাস্তি! / অৰুন্ধতী! — বনলতা সেনাৰ ওচৰলৈ আহি কবিজনে শাস্তি লোৱাৰ দৰে অৰুন্ধতীৰ স্মৰণতো তেওঁৰ কবিয়ে অন্যান্য শাস্তি লাভ কৰিছে। দুবৰিৰ বনত জোনাকী মণি আৰু চুলিৰ মেঘত লাহি আঙুলিৰ বহুতো জোনৰ বিপৰীতে বৰফৰ দৰে চোঁচা পৰশতো কিমান যে শাস্তি আছিল সেই কথা অৰুন্ধতীৰ আগত প্ৰকাশ কৰিছে। অৰুন্ধতীয়ে বহুতো আকাশ পাৰ হৈ অহাৰ কথা মনত ৰাখিছেনে অথবা ধুমুহা পাখীৰ এটি লহমাৰ নীড়ক কেনেভাৱে লৈছিল তেনেধৰণৰ কথাৰ সুদত্তৰ অৰুন্ধতীৰ পৰা জানিব বিচাৰিছে। কবিয়ে অৰুন্ধতীক এই উত্তৰবিহীন প্ৰশ্নবোৰ সোধাৰ সময়ত বহুতো সপোন পাৰ হৈ গৈছিল। কেঁচা টোপনিৰ ভীৰৰ মাজত যেন তেওঁ বাৰে বাৰে সেই এটা মাথোঁ উজাগৰ ৰাতিক স্মৰণ কৰি ‘বাৰিষাৰ ৰাতি মনত পৰেনে অৰুন্ধতী?’ বুলি আকুলতা প্ৰকাশ কৰে। অৰুন্ধতীৰ প্ৰতি প্ৰশ্ন উত্থাপন ৰ মাজেৰে কবিয়ে মনৰ ভাববোৰ ব্যক্ত কৰাৰ দৰে বনলতাকো কবিজনে ভৰসা কৰি মনোবাঞ্ছা কৰিছে।

অভ্যন্তৰীণ সৌন্দৰ্য পানৰ সৈতে আড়ম্বৰৰ অনুভৱ আৰু কবিকপী ব্যক্তিৰ জীৱনত কেনে প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে সেয়া আমাৰ নিৰ্বাচিত কবিতা দুটাৰ মাজেৰে বিশ্লেষণ কৰা হৈছে।

দুয়োটা কবিতাৰ কাহিনীভাগ বা বৰ্ণনা বাস্তৱৰ সত্য নহয়, কবিৰ অনুভূতিৰ সত্য। বাংলা কবিতাটোৰ দ্বিতীয় স্তৰকত বনলতা সেনাৰ আচৰিত নান্দনিক বৰ্ণনা কবিয়ে উপস্থাপন কৰিছে। বনলতা সেনাক কবিয়ে অন্ধকাৰৰ মাজত প্ৰত্যক্ষ কৰিছে, অথচ সি যে কি এক উজ্জ্বল অতীপ্তা। বনলতা সেনাৰ চুলিকোছক কবিয়ে বিদিশাৰ অন্ধকাৰ নিশাৰ সৈতে তুলনা কৰিছে। কবিতাত বাস্তৱ বা কল্পনাৰ বনলতা নামৰ নাৰীগৰাকীৰ মুখাবয়বত যেন প্ৰতিফলিত হৈছে শ্ৰাবস্তীৰ অপৰূপ কাৰুকাৰ্য। গভীৰ সমুদ্ৰত মাস্তুল ভঙা জাহাজৰ দিশহাৰা নাবিকৰ এটি সেউজীয়া ঘাঁহেৰে পৰিপূৰ্ণ দীপ দৃষ্টিগোচৰ হোৱাৰ পাছত যি অনুভূতি হয়, সেই একে অনুভূতি বনলতা সেনাক দেখি কবি জীৱনানন্দ দাশৰো হৈছে। বনলতা সেনাে যেন তাইৰ চৰাইৰ বাহৰ দৰে আশ্ৰয়ময় চকু দুটা মেলি জানিব খুজিছে, ইমান দিনে কবি ক’ত আছিল। এই

কবিতাটোৰ দ্বিতীয় স্তৰকৰ সৈতে নৱকান্ত বৰুৱাৰ 'এটা প্ৰেমৰ পদ্য' কবিতাটোৰ কিছু ক্ষেত্ৰত সাদৃশ্য পোৱা যায়। দুয়োটা কবিতাত পুৰুষৰ প্ৰেমিক দৃষ্টিত দুগৰাকী অপৰূপা নাৰী ক্ৰমে 'বনলতা সেন' আৰু 'অৰুন্ধতী'ৰ ৰূপৰ লাৱণ্যময়ী বৰ্ণনা পোৱা গৈছে। ৰোমাণ্টিক ভাবোচ্ছাসৰ দ্বাৰা উদ্বেলিত হৈ পৰিছে।

চুল তাৰ কবেকাৰ অন্ধকাৰ বিদিশাৰ নিশা,
মুখ তাৰ শ্ৰাবস্তীৰ কাৰুকাৰ্য; অতিদূৰ সমুদ্ৰে' পৰ
জীবনানন্দ দাশৰ মতে বনলতা সেন তেওঁৰ কাৰণে যেন এক অন্তৰ্নিহিত সত্তা। এনে এক চেতনা যাৰ কোনো ভৌতিক ৰূপ নাই। নৱকান্ত বৰুৱাৰ কাৰণেও স্মৃতি ৰোমন্থনত পোৱা অৰুন্ধতীও যেন অমূৰ্ত প্ৰাণশক্তি। য'ত কবিগৰাকীৰ মূল অন্তৰ্নিহিত আত্মা প্ৰেয়সীৰ স্মৰণত অন্তৰ্নীল আত্মাৰ পথ প্ৰদৰ্শকৰ ৰূপত ব্যক্তিগত সম্পৰ্ক গঢ়ি তুলিছিল। দুয়োটা কবিতাতে এই দুয়োটা নাৰী চৰিত্ৰই অন্তৰ্নিহিত সত্তাবোৰ এনে ৰূপত দেখুৱায় যে যিটো কবি দুগৰাকীৰ মানৱ সত্তাৰ স্থিৰতাত জ্ঞাতে অজ্ঞাতে নিজ নিজ স্থিতিৰ অনুৰণন হৈ বাজি থাকিব পাৰে। দুয়োজন কবিৰ কথাখিনিৰ পৰা অনুমেয় যে কবি দুগৰাকীয়ে দুয়োগৰাকী নাৰীক চিনি পোৱাৰ দৰে নাৰী দুগৰাকীয়েও তেওঁলোকক ভালকৈ চিনি পায়। দুয়োগৰাকী কবিৰ ভাব সঞ্চাৰী আৱেদনে সেই বৰ্ণনাত তেওঁলোক পুৰুষ বা নাৰী নহয়, বৰঞ্চ একো একোটা মানুহ সত্তা।

জীবনানন্দ দাশে বনলতা সেনক নিস্পৃহ ভাল পোৱাৰ দৰে নৱকান্ত বৰুৱাও অৰুন্ধতীৰ প্ৰতিটো দিশকে ভাল পায়- আনন্দ আৰু দুখত, তেওঁ অনুভৱ কৰা সকলো কথাতে। তেওঁলোকৰ পূৰ্বৰ অভিজ্ঞতাবোৰ ইয়াত অনুভৱী ক্ষণ বিচৰণ আৰু বিকাশৰ এক ডাঙৰ অংশ। তেওঁলোকে কেতিয়াও অনুভৱ কৰা বা ভবা সকলো অভিজ্ঞতা চিৰদিনৰ বাবে স্মৃতিৰ কৰাল গ্ৰাসত উজ্জীৱিত হৈ থাকিব বা জীৱনৰ অংশ হৈ থাকিব। অৱশ্যে 'বনলতা সেন' আৰু 'এটা প্ৰেমৰ পদ্য'ৰ মাজত যি মৌলিক পাৰ্থক্য আছে সেয়াও বিবেচনাৰ যোগ্য।

জীবনানন্দ দাশৰ প্ৰতিটো অনুভৱৰ সমভাগী নাটোৰৰ বনলতা সেন। কবিৰ প্ৰতিটো উপলব্ধিৰ সাক্ষী বনলতা সেন। বনলতা সেনৰ অভ্যন্তৰীণ বিচিত্ৰ দিশ সুন্দৰ ৰূপত কবিতাটোত প্ৰতিফলিত হৈছে। নৱকান্ত বৰুৱাৰ অৰুন্ধতী নাৰীৰ ভাবনাৰ আৱেগেৰে ৰঞ্জিত।

দুয়োটা কবিতাতে কবি দুগৰাকীয়ে মনৰ মিলনৰ

সীমাবদ্ধতাৰ মাজতেই ক্ষান্ত নাথাকি ব্যক্তি আৰু ব্যক্তিৰ মাজত হোৱা তীব্ৰ সংযোগৰ সৈতে যে গভীৰভাৱে অন্তৰংগতা স্থাপন হ'ব পাৰে সেই কথা প্ৰকাশ কৰিছে। ব্যৱহাৰিকভাৱে সম্পৰ্ক নথকাকৈও হয়তো দুজন ব্যক্তিৰ মাজত এক তীব্ৰ আত্মিকতা গঢ় লৈ উঠিব বুলি বুজিব পাৰি। ৰোমাণ্টিক ভাবাদৰ্শ গ্ৰহণ কৰা দুয়োটা কবিতাই কিছুমান দিশত এনেকুৱা সম্পৰ্কত জড়িত হৈছে য'ত কবি আৰু মানৱী সত্তাই অনুভৱ কৰে যে তেওঁলোকে নিজৰ আত্মাৰ সঙ্গীক লগ পাইছে। কবিতা দুটাৰ গভীৰতালৈ চালে বুজা যায় যে সামঞ্জস্যপূৰ্ণ আৱেগিক সমৰ্থন আৰু উৎসাহ অথবা কবিৰ নাৰী চৰিত্ৰটোৰ প্ৰতি প্ৰকৃত প্ৰশংসা আৰু সন্মান। ইয়াত বনলতা আৰু অৰুন্ধতীৰ ক্ষেত্ৰত ৰোমাঞ্চ বা শাৰীৰিক ঘনিষ্ঠতাৰ প্ৰয়োজনীয়তাক অতিক্ৰম কৰা গভীৰ, আৱেগিক সংযোগে স্থান লাভ কৰে।

কল্পনাক বাস্তৱত সোঁৱৰণ কৰি লাভ কৰা অন্তৰ্নিহিত সীমাহীন সন্তানৰ ওপৰত বিশ্বাসৰ প্ৰতি আলোক উজ্জ্বলতাৰ মৌলিক ধাৰণা আৰু উদ্বেগ প্ৰকাশ কৰা দুয়োটা কবিতা উদ্দেশ্য।

০.০৪ উপসংহাৰ : জীবনানন্দ দাশে কবিতাটোত সাৰমৰ্মক উপলব্ধি কৰিবলৈ প্ৰতীক, চিত্ৰকল্পৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। ক্লাস্ত ভ্ৰমণকাৰীজনেই তেওঁৰ কবিতাটোৰ এক মটিফ। তদুপৰি কিছুমান প্ৰতীক কবিতাটোত ব্যাপকভাৱে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। যেনে, আন্ধাৰ, বৈ যোৱা পানী, সময়ৰ গতি আৰু এগৰাকী নাৰী। নৱকান্ত বৰুৱাই উল্লেখ কৰা অৰুন্ধতীৰ মাজেৰে যেন বিচ্ছেদৰ পৰা মিলনলৈ, বিচ্ছেদৰ পৰা অন্তৰংগতালৈ গতি কৰা এক সম্পৰ্ক বুজাবলৈ প্ৰতীক ব্যৱহাৰ কৰিছে। যেনে বাৰিষাৰ ৰাতি, খোপা, আবেলি গোন্ধ, লাহি আঙুলি, লহমাৰ নীড়, ধুমুহা পখী ইত্যাদি। কিন্তু অৰুন্ধতীৰ সৌন্দৰ্যই নৱকান্ত বৰুৱাৰ ৰচনাৰ কেন্দ্ৰীয় বিষয়বস্তু হ'লেও জীবনানন্দ দাশৰ বাবে বনলতা সেন আদিম কালৰে পৰা পৃথিৱীত আপাত দৃষ্টিত অন্তৰ্নীল মানৱ অস্তিত্বৰ বাবে তেওঁৰ উদ্বেগক ধৰি ৰখাৰ এক কাঠামো মাথোঁ। অথবা এনেদৰেও ক'ব পাৰি অৰুন্ধতী, বনলতা সেন হৈছে এক নাৰীসুলভ প্ৰতীক।*

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী :

আহমেদ, এম. কামলুদ্দিন। আধুনিক অসমীয়া কবিতা। বনলতা গুৱাহাটী-ৰ ডিব্ৰুগড়-১, ২০০৫।

কটকী, চন্দ্ৰ। আধুনিক অসমীয়া কবিতা। অসম সাহিত্য সভাৰ হৈ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী-১, ২০১৬ (১৯৮০)।

তালুকদাৰ, নন্দ। কবি আৰু কবিতা। বনলতা, গুৱাহাটী-১, ডিব্ৰুগড়- ১, ২০২১।

দাস, জীবনানন্দ। বনলতা সেন। সিগনেট প্ৰেছ, কলকাতা, ১৯৫২।

ডেকা, হৰেকৃষ্ণ। আধুনিক কবিতা (অসমীয়া আধুনিক কবিতাৰ সুদীৰ্ঘ বিচাৰেৰে)। পেপিৰাছ, গুৱাহাটী, ২০১৩।

নাথ, প্ৰফুল্ল কুমাৰ। তুলনামূলক ভাৰতীয় সাহিত্যৰ পৰিচয়। বেখা প্ৰকাশন, গুৱাহাটী- ১, ২০১৭।

বৰা, দিলীপ। তুলনাত্মক সাহিত্য। চন্দ্ৰ প্ৰকাশ,

গুৱাহাটী-১, ২০০৮ (২০০৩)।

বেজবৰা, নীৰাজনা মহন্ত। তুলনামূলক ভাৰতীয় সাহিত্য। বনলতা, ডিব্ৰুগড়-১ গুৱাহাটী-১, ২০০৯ (১৯৯৯)।

বৰদলৈ, নিৰ্মলপ্ৰভা। কবিতা মঞ্জৰী। বিশ্ববিদ্যালয় প্ৰকাশন বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, ২০০৮ (১৯১০)।

বৰা, অনিলা। কবিতাৰ চৰিত্ৰ। জ্যোতি প্ৰকাশন, গুৱাহাটী, ২০০৭।

ভৰালী, শৈলেন। আধুনিক ভাৰতীয় সাহিত্য। চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, পাণবজাৰ, গুৱাহাটী- ১, ২০১৫ (২০০২)।

মজুমদাৰ, বিমল। অসমীয়া কবিতাৰ বিচাৰ। জাৰ্ণাল এম্প'ৰিয়াম, নলবাৰী, ২০০৮।

Reasserting Women's Rights are Human Rights

Anamika Adhikari, Assistant Professor
Department of Political Science
Majuli College

Abstract

The concept that women's rights are human rights is a fundamental principle that recognizes the inherent worth and dignity of every individual, regardless of gender. This article explores the importance of women's rights as human rights and highlights the ongoing struggle for gender equality and empowerment. It emphasizes the importance of recognizing and upholding the equal rights and dignity of women as essential components of a just and equitable society. The abstract highlights key arguments and evidence supporting this notion, including historical and contemporary struggles faced by women, legal frameworks protecting women's rights, and the impact of gender equality on societal progress. It also addresses ongoing challenges and offers recommendations for advancing women's rights on a global scale. By reaffirming the inseparable nature of women's rights and human rights, this abstract aims to inspire continued efforts toward gender equality, empowerment, and social justice for all.

Keywords: Equality, Gender, Human, Rights, Women

Introduction

Human rights are fundamental entitlements and freedoms inherent to all individuals, regardless of their nationality, ethnicity, gender, religion, or any other distinguishing characteristic. They are considered universal, indivisible, and inalienable, forming the basis for human dignity, equality, and justice. Human rights provide a framework for promoting and protecting the

inherent worth and potential of every human being.

The concept of human rights has evolved over centuries, influenced by various philosophical, religious, and legal traditions. The modern understanding of human rights gained significant momentum after the atrocities committed during World War II, leading to the adoption of the Universal Declaration of Human

Rights (UDHR) by the United Nations General Assembly on 10th December, 1948. Since then, 10th December is celebrated as International Human Rights Day. The UDHR, along with other international human rights treaties and conventions, serves as a cornerstone for the protection and promotion of human rights globally.

Throughout history, even before the adoption of UDHR women have been fighting for their rights, striving for equality, and challenging the societal norms that have often marginalized them and has kept in an inferior position than men.

Recognizing Women’s Rights as Human Rights

The idea that women’s rights are human rights stems from the recognition that women, like men, are entitled to the same fundamental human rights and freedoms. These include the right to life, liberty, security, education, healthcare, political participation, and economic opportunities. It acknowledges that gender-based discrimination and violence against women are violations of their human rights and must be actively addressed and eradicated. Yet almost everywhere around the world, women and girls are still denied them, often simply because of their gender.

How Women Rights are Violated?

Women’s rights can be violated in numerous ways, both overtly and subtly, across various aspects of life. It’s important to note that women’s rights violations are not universal and can vary across different cultures, countries, and communities. Here are some common ways in which women’s rights are violated:

Gender-Based Violence

Gender-based violence is when violent acts are committed against women and LGBTI people

on the basis of their orientation, gender identity, or sex characteristics. Gender based violence happens to women and girls in disproportionate numbers.

Women and girls in conflict are especially at risk from violence, and throughout history sexual violence has been used as a weapon of war. Globally, on average **30% of all women** who have been in a relationship have experienced physical and/or sexual violence committed against them by their partner. Women are more likely to be victims of sexual assault including rape, and are more likely to be the victims of so-called **”honour crimes”**.

Violence against women is a major human rights violation. It is the responsibility of a state to protect women from gender-based violence – even domestic abuse behind closed doors.

Sexual Violence and Harassment

Sexual harassment means any unwelcome sexual behaviour. This could be physical conduct and advances, demanding or requesting sexual favours or using inappropriate sexual language.

Sexual violence is when someone is physically sexually assaulted. Although men and boys can also be victims of sexual violence, it is women and girls who are **overwhelmingly affected**.

Workplace Discrimination

Often, women are the subject of gender-based discrimination in the workplace. One way of illustrating this is to look at the **gender pay gap**. Equal pay for the same work is a human right, but time and again women are denied access to a fair and equal wage. Recent figures show that women currently earn roughly 77% of what men earn for the same work. This leads to a lifetime of financial disparity for women, prevents them from fully exercising

independence, and means an increased risk of poverty in later life.

Discrimination Based on Sexual Orientation and Gender Identity

In many countries around the world, women are denied their rights on the basis of **sexual orientation, gender identity, or sex characteristics**. Lesbian, bisexual, trans and intersex women and gender non-confirming people face violence, exclusion, harassment, and discrimination. Many are also subjected to extreme **violence**, including sexual violence or so called “corrective rape” and “honour killings.”

Limited Access to Education

In some regions, girls are denied or restricted from accessing education due to cultural norms, poverty, early marriages, or societal expectations. This denies them the opportunity to develop their skills and reach their full potential.

Violation of Reproductive Rights

Women’s rights to make decisions about their reproductive health, including access to contraceptives, safe abortion services, and reproductive healthcare, can be violated through restrictive laws, lack of information, or cultural barriers.

Lack of Political Representation

Women are often underrepresented in political leadership roles, which limits their influence and ability to shape policies that affect their lives. This underrepresentation can be due to various factors, including cultural norms, biased electoral systems, and lack of support from political parties.

Social and Cultural Norms

Traditional gender roles and stereotypes can restrict women’s rights and reinforce

inequalities. Expectations of women to fulfill specific domestic and caregiving roles can limit their opportunities for personal and professional development.

Lack of Access to Justice

Women may face challenges in accessing justice systems, including biases within legal frameworks, inadequate support services, fear of retribution, or societal pressure to remain silent about rights violations.

Online Harassment and Cyberbullying

Women are often targeted with online harassment, including cyberbullying, stalking, revenge porn, and other forms of digital abuse. This can have a detrimental impact on their mental health and overall well-being.

Why is it Important to Stand Up for Women’s Rights?

Protecting women’s rights makes the world a better place to live. According to the UN, “gender equality and the empowerment of women and girls is not just a goal in itself, but a key to sustainable development, economic growth, and peace and security”. Research has shown this to be the case that society gets better for everyone when women’s rights are upheld and taken seriously.

We all are stronger when we work together. Although grassroots movements have done so much to effect change, when everyone comes together to support women’s rights, women can be so much stronger.

Challenges and the Way Forward

Despite significant progress, numerous challenges persist in the fight for women’s rights as human rights. Discrimination, gender stereotypes, and social norms that perpetuate inequality continue to hinder women’s empowerment. It is crucial for governments,

civil society organizations, and individuals to collaborate in creating and implementing policies and programs that address these challenges.

Education

Education and awareness programs can help challenge societal norms and stereotypes, while legal reforms and enforcement are necessary to protect women's rights. Empowering women economically through financial inclusion, skills training, and entrepreneurship support can contribute to their independence and well-being. It is also important to engage men and boys as allies in promoting gender equality, as their support is crucial for sustainable change.

Ending Gender-Based Violence

Gender-based violence, including domestic violence, sexual assault, and harmful practices such as female genital mutilation, remains a grave human rights violation that disproportionately affects women and girls. By recognizing women's rights as human rights, societies can work towards creating legal frameworks, providing support systems, and fostering a culture that rejects and addresses violence against women.

Political and Economic Participation

Equal political and economic participation are essential for women's rights to be fully realized. Ensuring women's representation in decision-making processes and leadership positions is crucial to creating inclusive and equitable societies. Similarly, women must have equal access to economic opportunities, including fair pay, employment opportunities, and entrepreneurship, to achieve economic independence and contribute to their societies' development.

Conclusion

Recognizing women's rights as human rights is not only a matter of justice and equality; it is a prerequisite for building inclusive, peaceful, and prosperous societies. By addressing gender inequality, ending violence against women, promoting education and healthcare, and ensuring political and economic participation, we can create a world where women's rights are fully realized. Let us work together to empower women, challenge discrimination, and promote gender equality, reaffirming the principle that women's rights are indeed human rights.

When it is said that Women's Rights are Human Rights, it might seem like an obvious point, but we cannot have a free and equal society until everyone is free and equal. Until women enjoy the same rights as men, this inequality is everyone's problem.

References

1. Bunch, Charlotte, "Women's Rights as Human Rights: Toward a Re-Vision of Human Rights", *Human Rights Quarterly*, Published By: The Johns Hopkins University Press, 1990.
2. Walters, Rosie "Are Women's Rights Human Rights?", *E-International Relations*, 20th July, 2013, <https://www.e-ir.info/2013/07/20/are-womens-rights-human-rights/>.
3. Friedman, Marilyn, et al. *Women's Rights, Human Rights: International Feminist Perspectives*, Routledge, 2018.
4. Langford, M., & Katselli Proukaki, C, "The Turn to History in International Human Rights Law", *European Journal of International Law*, 2018
5. Goodhart, M, "The State and Future of Human Rights", *Journal of Human Rights Practice*, 2019.

**FROM ANONYMITY TO IDENTITY: QUEST FOR IDENTITY IN MAMANG DAI
AND TEMSULA AO'S POEMS**

Daisy Rani Doley

Assistant Professor, Department of English
Namrup College, Dibrugarh, Assam.

Abstract:

The northeast region has been always regarded as the most untrodden and unknown region of the Indian nation. Although being an integral part of the country, the northeast remains always in the periphery and from time immemorial it has been regarded as the 'other'. The north eastern region of India is a vastly heterogeneous region and the eight states namely Assam, Arunachal Pradesh, Meghalaya, Manipur, Mizoram, Tripura, Nagaland and Sikkim are known as the northeast. Northeast has always remained in the margin or the periphery and their contribution to the mainstream writings has always been overlooked. The writers from this region are not recognized and till recent times, they have not been included in the category of mainstream writings. Time and again the northeast is seen as an outsider, although in recent times, there are a considerable number of noteworthy writers.

The emerging voices from the region are not only voices from the margin, but they are the representative of the unheard, marginal and often neglected region of a distant land. They are the voices of dissent from the forgotten land. Combating various hurdles, the writers from the Northeast have overcome many challenges and are on the path of establishing their separate spaces in the literary world. Writers like Mamang Dai and Temsula Ao can be regarded as a representative of an entire race and the strong representation of unheard voices makes them at par with the mainstream Indian writers in English. Mamang Dai and Temsula Ao are two powerful voices from the northeast who in their poetry have opened up new horizons of interpretation and understanding thereby bringing a new dawn to the often-neglected domain of literature. These writers

from India's northeast have contributed to the appreciation and recognition of the then-unknown northeast writings. The paper critically analyses how Temsula Ao and Mamang Dai in their works explore and evacuate themes of representation, identity and power and thereby showcase voices and perspectives of dissent, criticism and introspection.

Key Words: *unheard, representation, dissent, identity, disinherited, anonymity, reclamation, self.*

Introduction:

Sanjay Hazarika in his book *Writing on the Wall: Reflections on the North-East* (2008) describe the Northeast as "Asia in miniature" as in it there exists a myriad of cultures and it resided by people belonging to different religion, culture, or ethnicity. The literature from this region is quite heterogeneous in nature and it is a quite new phenomenon. The literature of the northeast is yet to be recognized. In this context, Easterine Kire, a prominent poet from the Northeast has rightly observed:

Every man is a story. Every nation is a bristling galaxy of stories. To be able to share one's story shouldn't be a basic human, right? Where there is a denial of the freedom to tell our stories, invisible prisons are created. The denial...violates our humanity. I believe that every history has its space in History. (Kire, 2004)

The above lines have been quoted from a speech by Easterine Kire, delivered at the International PEN (Poets, Essayists and Novelists) conference at Tromso, Norway, giving a good starting point for the discourse of this essay. These lines convey the importance of creating a narrative space for every community that allows them to

tell stories of everyday lives (social, cultural, political) and their tribal way of life. In addition to that, this claim is the necessity and need for literary expression and liberation in the process of telling a story of a community. This claim is particularly important for the writers from this region because the creative process involves multiple negotiations to maintain a balance between oral and written, local and global, and therefore makes it compulsory for them to create new innovative ideas to preserve the community's narrative in written form.

Homi Bhabha's observation in this connection is also quite relatable. Bhabha in his essay "The Right to Narrate" talks about the process of cultural translation that takes root "by propagating and projecting what [he] calls "the right to narrate" – the authority to tell stories, recount or recast histories" (Bhabha2014). In these lines, Bhabha emphasizes the fact of granting the narrative right to every writer and this fundamental right has been deprived to many. He comments that some writers are hesitant to claim this narrative right and stresses the need to give "authority to those speech acts

that are made under pressure, those disturbed and disrupted dialogues of humankind” (Bhabha 2014). This would be a great move for the emerging writers from the Northeast whose literature is yet to find a voice, acknowledgement and recognition outside the geographical world of north East.

The writers of the Northeast need to transform orality into textuality and the necessity of finding a theoretical and systematic way of representing indigenous literary works. The unheard echoes from the distant land should be transformed into strong voices of dissent. In this context, the contribution of women poets in establishing a place in the world is quite significant. The erstwhile disinherited voices should be turned into an agency to establish an alternative space in the literary world. One such writer from Arunachal Pradesh, the land of the rising sun is Mamang Dai. One of the emerging and strong voices of dissent, Mamang Dai (1957-) chronicles in her work the rich and antique cultural tradition of her birthplace. She is one of the representative poets of the region who tries to establish the northeast as a place which has its identity in the rich natural and cultural heritage. Her writings are deeply rooted in her ethnic background. She tries to establish a distinct identity for India’s northeast through the glorification of its natural beauty, customs and traditions.

Dai’s poetry is rich in enshrining the unique culture, tradition and ethnicity of the region. In her poems such as River Poems, Midsummer-Survival Lyrics, Small Towns and the River, Floating Island, Prayer Flags-2, Gone,

Remembrance, No Dreams she sings of river, forest and mountain as living presences, dense with sacred memories. The major concerns in her verses are the search for identity, and roots and exploring the native culture. In her writings, we can sense the intricate relationship one shares with one’s ancestral roots and its importance in establishing one’s identity.

Mamang Dai, the representative poet of the Adi tribe of Arunachal Pradesh dismantles the hierarchy wherein human beings are considered superior to other forms of life. She is also a staunch supporter of the view like that of the members of the Adi community that human beings and other forms of life like animals, birds and trees including the rain, the clouds, the bats, etc. share a bond of kinship. In her poem “Birthplace” from River Poems, she writes:

We are the children of the rain
Of the cloud woman, Brother to the stone and bat
In our cradle of bamboo and vine
In our longhouses we slept, and when morning came
We were refreshed. (“River Poems”, lines 1-7)

In the above lines, she beautifies and glorifies nature and her deep love for nature is reflected.

The question of establishing one’s identity is quite significant here because nature plays an important role in one’s identification. Nature is a space whereby one can identify one’s own identity. Another poem of Dai, “An Obscure Place” (2006) clearly emphasizes the fact that one can find one’s ancestral roots from nature and its resources i.e., through the spirits of rivers, trees and mountains. The poem “An Obscure Place” highlights the beautiful and obscure

landscape and the natural beauty of the state of Arunachal Pradesh. She praises the scenic beauty of her motherland and feels proud to have belonged to such a land. The poem describes the opposition between history and traditional stories, which are mostly in oral form and thus she wants to add a textuality to these oral stories and thereby wants to make it permanent. With a sense of alienation, she writes:

The history of our race begins with the place of stories
We do not know if the language we speak
Belong to a written past
Nothing is certain

There are mountains, oh! There are mountains
We climbed every slope, we slept by the river
But we do not speak of victory yet. (“An Obscure Place”, lines 1-8)

The above lines from the poem “An Obscure Place” refer to the mountains which reflect on the fact about the poet’s roots. The lines indicate her belonging to the hilly terrain of Arunachal Pradesh. In these lines, she dreams of returning to her ancestral roots. Her pride in being a woman from the hills is deeply reflected in her works. Thus, contemporary poets from north East have multifaceted voices. It is an expression of an individual poetic self as well as the saga of the tribal people of the region in general (Joshi). Literature therefore acts as a medium of assertion of one’s identity.

The sense of abandonment and denial of fair representation in the nationalist discourse has deeply impacted the literary world of the Northeast. The poetic world of this region is replete with such kinds of conflict and tensions on the one hand and on the other sense the effort

of the writers to get a place in the mainstream literature. The literature of the northeast has “found common ground in chronicling their subjective realities and the predicament of the people” (Ali). Jayanta Mahapatra in his Foreword’ to the anthology of *Contemporary Poetry from the Northeast* (2015) writes about this common subject- the values and patriotism for their land shared by the Northeast poets “Undoubtedly it is poetry that unites us. This is the strongest feeling one gets when one reads these poems from the very different regions of the Northeast of our country” (ix). The northeast comprises eight states and follows different religions, cultures and traditions, but when it comes to poetry, the poets write about the situation in their homelands. There is essential rootedness in their poetry. This rootedness and sense of belonging is what unites the whole literary world of the northeastern region. These” ...roots of their beloved land; the roots of their past that are “lost” to them have deeply ingrained in their psyche. And this is the principal reason why their poetry is found to be bonding-even though it may arise from “very different regions” ...” (Sen viii). The search for the past is the central theme in most of the writings from this region. The search is a hiatus, gripping and painful, between past and present. There is a continuous urge to revisit the past to establish a definite identity. Dai’s poetry landscapes the past and the present with recurrent images embedded in nature. She is a living legend for safeguarding the aspirations of the people of her region. Dai who hails from the land where hills and rivers are termed to be deities, in her poem- “The Missing Link” says:

There are no records
The river was the green
Sand white vein of our lives,
Linking new terrain in a lust for land...,”
(Lines 20-24)

Here she states how historical records have no mention of the fates of many natives in the trappings of modernity. The conscious or unconscious erasure or deletion of northeast narratives is the main reason for the anguish of the writers from this region. The poetry of the Northeast is more or less embedded in identity politics. This power differentiation can be qualified in postcolonial terms. The centre-periphery debate can be categorized into conūnements of centre/margin; colonizer/colonized; domination/exploitation. These emerging new perspectives of looking into northeast literature help to deconstruct the multi-layered reality of the region and the people and in turn enrich the possibilities of fresh new horizons. Thus, the writings from this region are an expression of the experiences of entire generations of people who have earlier denied representation. They bear the responsibility of resurrecting or bringing back the lost history as their history has been written by others and to a large extent distorted. Through their writings, they want to represent the little nationalities in front of the world.

Various parts of Northeast India which is known for a general atmosphere of unrest, apprehension, identity crisis and violence due to various insurgent groups. In the contemporary scenario, the literary expressions from the region represent the situation in their works in their own

unique way. There is a strong sense of resistance in the writings of Temsula Ao. She is against the portrayal of the northeast in terms of the “totalization of culture” (Bhabha, Homi) and the tradition of viewing the region in terms of the Self/Other binary. She in her poems uses language as a tool to write back to the empire and to deconstruct and demystify misconceptions about the tribal world of northeast India. Her compelling poetry not only seeks to showcase the distinctiveness of tribal literature of the North East but also has an aesthetic universality. “*What cannot be said above all must not be silenced but written.*” (Derrida, 2016)

Temsula Ao, the representative poet of the Ao Naga community from the state of Nagaland in the North-East is one of the most critically acclaimed writers from this region. A Professor in profession and a recipient of many prestigious awards including Padmishri in 2007 and also Sahitya Akademi Award (2013). She has to her credit two collections of short stories, *These Hills Called Home* (2006) *Laburnum for My Head* (2009) and an essay by Henry James Quest for the Ideal Heroine. Her Poetry collection includes *Songs That Try to Say* (1992), *Songs of Many Moods* (1995), *Songs from Here and There* (2003) and *Songs from the Other Life* (2007). She belongs to the Ao Naga community and in her works, there is a reflection of issues concerning the cultures, traditions, practices and beliefs of her tribe.

North East poetry of Temsula Ao laments the loss of indigenous culture, traditions, beliefs and history that has come to desolation over the

years. In her writings, we can witness an attempt at a kind of “cultural revivalism”. Temsula Ao’s poetry is an attempt to overcome the cultural shocks the Northeast received by trying to revive and preserve the nuances of their culture. She wants to deconstruct and reverse the connotations of tribes viewed from an angle of contamination. Prof. K.C Baral (2006) argues that “the word ‘tribe’ is a stereotype, a construct, a product of colonial anthropology and is often politically exploited in our country under the constitutional provision of protective discrimination.” p.57)2. This is what we exactly find in Ao’s Songs from the *Other Life*. The title of the poem is suggestive of the fact, for these are songs from another life’ - a life that once was, but no longer exists. In the epigraph (History) of this poem collection which is in verse form, she clearly mentions that her objective of writing poetry is “to redraft history”. The poet writes:

These Songs
From the other life
Long lay mute in the conûnes
Of my restive mind
.....

..... They now resonate In words
of new Discernment
To augment the lore
Of our ancient core.” (p.239)4

In another poem of Temsula Ao’s “Blood of Other Days”, deals with the issue of “hybridization of culture” and how in this process of the mingling of culture, the originality of culture seems to be lost. She writes:

And that our songs and stories
Nothing but tedious primitive nonsense. We
listened in confusion
To the new stories and too soon

Allowed our knowledge of other days to be
trivialized into taboo.
.....
.....

We stûied our natural articulations Turned
away from our ancestral gods And abandoned
accustomed rituals
Beguiled by the promise of a new heaven.”
(p.297)8

Haunted by feelings of rootlessness and ignominy, the poets of this region proudly vindicate their identity as a tribal. Temsula Ao is also no exception to this feature. Although the culture of the northeast has transformed to a great extent, the core or essence remains unchanged. She seems to conform to Bhabha’s idea of hybridity in *Location of Culture* (1991): “The effect of mimicry is camouflage... it is not a question of harmonizing.” Ao in her poem “Night of the Full Moon ” echoes Bhabha’s concept. Ao accepts that preserving cultures in their pristine and undiluted state is an impossibility. Perhaps this is what she depicts in *Nowhere Boatman*.

Conclusion:

The contemporary writers of the region represent a new voice in literature and through the adoption of English as their writing medium

tend to write back to the empire. The writers also resort to using certain native words from language repertoires. They adhere to chutniucation (Rushdie) to retain the indigenous flavour in their poetry. Mamang Dai and Tamsula Ao too sprinkled their poems with native words used in their community. They use them to preserve the oral form of their language to a written form. These writers have brought the North East out of nameless anonymity. They have to a great extent, succeeded in raising their voices of dissent to efface the dismissive neo-colonial attitude of “mainland India” towards the tribal and tribal writings of the Northeast. The northeast writings are usually met with disdain and apathy and thus the writers try to present a new picture of the land in front of the world. Thus, the writers are responsible for projecting the unique identity of the Northeast and have succeeded in doing that.

References:

Ao, Tamsula. *Songs That Tell*. Writers Workshop, 1989.

Ao, Tamsula. “Blessings” *Songs That Tell*. Writers Workshop, 1988, pp. 20.

—. “Lesson of the Mountain.” *Songs That Try to Say*. Writers Workshop, 1992, pp. 12.

—. “Blood of Others.” *The Oxford Anthology of Writings from North- East India: Poetry and Essays*.

Edited by Tilottoma Misra. OUP, 2011, pp. 81-88

—. *Songs of Many Moods*. Har-Anand, 1995.

Ali, A.N.M Arshad and Indranoshee Das. “Tribal Situation in Northeast India.” *Studies in Tribes and Tribals*, Volume 1(2):141-148, accessed on 2.3 2023. Web.

Baral, Kailash C. “Introduction.” *Earth Songs: Stories from North East India*. Sahitya, 2009, pp. ix- xx.

Baruah, Baishali. “Poetry of the North-East: Some Stray Thoughts,” *Muse India*.

www.museindia.com/regularcontent.asp?issid=33&id21 25.02.2023. Web.

Baruah, Manjeet. “An Emerging Genre of „Political Literature in India s Frontier.” *Emerging Literatures from Northeast India*. Editor Margaret Ch. Zama. Sage, 2013, pp.28-32

Bhabha, Homi K. *The Location of Culture*. Routledge, 1994. Indian Reprint 2010.

Biswas, Prasenjit and C. Joshua Thomas. *Construction of Evil in Northeast India*.

Barua, Hem. *The Red River and the Blue Hill* (1954). Lawyer’s Book Stall, 1991.

Bhandari, Rajendra. “Four Poems”. *Indian Literature*, Vol. 197, 2000, pp.19-22.

Chakma, Nirranjan. “Ballads of the Forest”: *Unwritten Lesson and Other Poems*. editor.

Dai, Mamang. *River Poems*. Writers Workshop, 2004.

—. *The Legends of Pensam*. Penguin Books, 2006.

—. *The Black Hill*. Aleph, 2014.

—. “North-east Poetry,” *Muse India*, Issue No.8, 2006. Web

—. “The Missing Link.” *River Poems*. Writers Workshop, 2004, p. 11-12.

Dai, Mamang. “The Obscure Place” Editor, Tilottoma Misra, *The Oxford Anthology of Writings from North- East India*. OUP, 2011, pp. 5.

—. “Stone- People from Lungterok” Songs That Try to Say. *Writers Workshop*, 1992, pp. 49.

—. “Remembrance.” *River Poems*. *Writers Workshop*, 2004, pp. 16-17.

—. “Birthplace.” *River Poems*. *Writers Workshop*, 2004, pp. 79.

—. “The Balm of Time.” *River Poems*. *Writers Workshop*, 2004, pp. 57-58.

—.”Tapu” *River Poems*. *Writers Workshop*, 2004, pp. 42-43.

Hazarika, Sanjoy. *Strangers of the Mist*. Penguin Books, 1994.

—. *Strangers No More*. Aleph, 2018.

— *Writing on the Wall: Reûections on the North-East*. Penguin Books, 2008.

Kharmawphlang, Desmond L. “A Song for U Tirot Sing.” *An Anthology of New Indian English Poetry*. Edited by Makarand Paranjape. Rupa, 1993, pp. 31-32.

Khiangte, Laltluangliana. “Pleasing Abode of Mizoram”: *Unwritten Lesson and Other Poems*. editor. Laltluangliana Khiangte, NEZCC & Department of Art & Culture, Mizoram, 2010, p.56.

Kire, Easterine. *Kelhoukevira*. J.B. lama, 1982.

—. *When the River Sleeps*. Zubaan, 2014.

Ladakhi, Guru T. *Monk on a Hill*. Speaking Tiger, 2017.

Longkumer, Lanusashi. “Oral Tradition in Contemporary Conflict Resolution: A Naga Perspective,” *Indian Folklife*, Serial No. 33, July 2009.

Laltluangliana Khiangte, NEZCC & Department of Art & Culture, Mizoram, 2010, p.76.

Misra, Tilottama. “Introduction.” *The Oxford Anthology of Writings from North - East India*. OUP, 2011, pp. xiii -xxxii.

Ngangom, Robin S. *Words & the Silence*. *Writers Workshop*, 1988.

Pathak, Dayananda, translator. *Rukmini Haran* by Srimanta Sankaradeva: *Play-wright-Preacher Sankardeva: His Plays*. Pee Gee India, 2015, pp.172-226.

Thiyam, Ratan. *Manipur Trilogy*. Word Smith Publishers, 2008. Zabus, Chantal. “Language, Orality and Literature.” *New National and Post-Colonial Literatures: An Introduction*. Ed. Bruce King, OUP, 1996, pp. 29-44.

Gender digital divide: A barrier in women's advancement.

Krishna Das^{1,2}, Devi Basumatary³

¹Centre for the Environment, Indian Institute of Technology, Guwahati-781039, Assam, India

²Department of Zoology, Mangaldai College, Mangaldai, Darrang-784125, Assam, India

³Institute of Advanced Study in Science and Technology, Guwahati -781035, Assam, India

ABSTRACT

In addition to being a fundamental human right, gender equality is a cornerstone of a dynamic, modern economy that encourages inclusive and sustainable growth. Gender equality in digital world is also a crucial factor in determining the balance in social and economic growth. Because of the imbalance in how men and women use cutting-edge technologies, digital gender disparity is growing the gap in digital transformation. By enabling women to access expertise and general information, digital platforms like smart phones, the internet, and online financial services can help close the gender gap in the digital world and make women financially stable and increase their employment opportunities. Further, taking initiatives to provide digital literacy can help in strengthening the area of gender equality especially in context to digital divide. This paper is an attempt to dig into the various aspects of gender division in the digital world, how women are affected by the gender digital divide and provide solutions to close the gap.

KEYWORDS

Gender digital divide, technology, digitalisation, information and communication technologies, gender disparity

INTRODUCTION

“The Internet is not a luxury; it is a necessity.”– Barack Obama

When it comes to automating tasks, sending reminders, communicating effectively, paying

bills online, shopping for the most basic items like groceries, and investing in precious assets from the comfort of our homes, technology plays a significant role. It is quite acceptable to refer to the present age as the age of technology.

Digitalization is what occurs when technology is used to enhance a process that was previously carried out manually. A simple illustration of digitalization is the process of applying for a loan online rather than by carrying time-consuming physical documentation from desk to desk. There is no doubting that civilization is advancing towards a future dominated by technology. Digitalization is unavoidable due to rising productivity and competitiveness requirements. By encouraging innovation, creating efficiency, and enhancing services, digital technologies have the ability to promote more equitable and sustainable growth.

However, as the entire globe advances in digital innovation and technology, a new issue relating to the application of these technologies appears. The phrase “digital divide” is gaining limelight as a result of this situation. According to the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), the phrase “digital divide” refers to the disparity between people, families, businesses, and geographical areas at various socioeconomic levels in terms of their access to information and communication technologies (ICTs) and their use of the Internet for a wide range of purposes. (Schwarzer et. al., 2019). Communities with access to technology also experience the digital divide due to underperforming PCs, sluggish wireless connections, less expensive internet connections like dial-up, and limited access to paid subscription content. One of two factors that contributes to the digital divide is either a lack of technical know-how or a barrier to the physical access. (Antonio and Tuffley, 2014).

Another significant aspect of digital divide is gender digital divide. The gender digital divide can be defined as gender prejudices incorporated in the development of digital skills and information technology (West et. al., 2019). Women and girls continue to lag short in digital

skills education, despite the fact that digital skills open doors to further learning and skill development. A significant gender gap in access to, usage of, and control over digital technology hinders the equal implementation of the benefits of the digital transformation. The consequences of women’s livelihoods, health, and education are impacted by the digital gender gap. Women, their larger communities, and entire countries run the risk of missing out on the advantages of full engagement in digital economy as our society becomes increasingly technologically reliant.

The purpose of the article is to shed light on the challenges of the gender digital divide, its effect on the population of women, and possible solutions for closing it.

CURRENT STATUS

Inclusive and transformative technology plays a pivotal role in unlocking sustainable future. Hence, reducing gender digital divide is the call of the hour. We can’t deny the role of women in boosting economy. International Finance Corporation reported that women could contribute over \$300 billion to e-commerce markets alone in Africa and South-East Asia between 2025 and 2030. However, according to International Telecommunication Union, there are 259 million more men than women using the Internet in 2022 on a global scale. Internet and Mobile Association of India (IAMAI) reported that only 26% of women have access to the internet compared to 42% of men in India. Women generally possess less sophisticated handsets and use phones only for calls and text messages. According to National Family Health Survey, only 22.5% of women use mobile phones for financial transactions. Although Covid-19 pandemic made people compelled to do task online, still, Mobile Gender Gap Report, 2022 by GSMA, a global

organisation that promotes digital inclusion stressed that the pandemic has widened the gap of gender digital divide for those having no access to mobile internet, thus, reflecting a “stark digital divide”.

CHALLENGES FACED BY WOMEN IN DIGITALISATION

Despite the enormous promise that digital technologies possess to enhance people’s economic and social circumstances, barriers to women’s access and usage of these technologies are still prevalent. The gender gap that exists in technology adoption, use, and access, as well as its underlying causes, are significant issues that need to be addressed. The realities of the digital world and its potential advantages for women and girls are influenced by unequal access to education and unfavourable social standards that persist in the “offline” world. Digital illiteracy, which is fueled by a number of causes including lack of interest, mistrust of digital gadgets, and discomfort with technology use, is the primary driver of the gap’s widening. Even though some groups of women have limited access to technology, digitally illiterate women only seem to use online platform services like WhatsApp and YouTube because they are more comfortable with them or because they are simpler to access and use. Women also utilise mobile devices and the internet differently than males, according to numerous studies. (Cooper and Weaver, 2003) Women employ a narrower variety of digital services (often limited to voice and SMS), as they are constrained by less expensive and sophisticated equipment, especially in rural areas. Another reason why fewer women than males use digital technologies is that they are unaware of the potential benefits these technologies possess. Women are much more likely than men to avoid using the Internet because they feel they “do not need it” or “do not want it.” (Fallows, 2005). In

addition, there is a significant digital gender gap because of centuries of patriarchy, prejudice, and damaging preconceptions. Additional obstacles include gender-based violence, which occurs both offline and increasingly online these days.

Technology is changing the way we work, communicate, and live our lives in a variety of ways, from online shopping and social media to artificial intelligence. However, despite the rapid advancement of technology, women and girls, particularly those from underdeveloped nations and at-risk populations in Asia continue to fall behind. In a similar vein, barely one-third of students globally are women and girls pursuing science, technology, engineering, and mathematics, (STEM) which lays the foundation of gender inequality in the digital world. Gender inequality in digitalisation is being further exacerbated by unconscious gender bias in the drafting and creation of new digital goods and services.

Without equal access to technology and the internet, girls and women are unable to engage equally in our societies, which is becoming more and more digital. The ability of girls and women to speak up and advocate for important issues is one of the many aspects of their lives that are impacted when they are held back in this area. Furthermore, current disparities may be made worse if women are not included in developing digital tools and online content. The independent local businesswomen are also hindered by this gap in the digital realm. Although most women use their cell phones for personal use, they do not use them to run their businesses because they are unable to conduct financial transactions online, which results in financial loss given that the majority of consumers are now digitally equipped with online payment systems which may be the cause of loss of financial independence gradually. Women need to be digitally empowered in order to have a fair competition

with males for career prospects in this area as well.

PRESENT INITIATIVES

Digital literacy is must to move forward and to combat digital divide. Otherwise, one can be prone to cybercrimes and other malpractices of Internet and victims of gender-based violence. Hence, several initiatives are taken by both government and non-governmental organisations.

1. Digital Shakti. To get active participation of women in the digital forefront, Digital Shakti was launched in June 2018, thus enabling women to understand about various crucial aspects of technology like reporting & redressal mechanisms, data privacy and usage of technology. Further, In collaboration with CyberPeace Foundation and Meta, the **National Commission for Women (NCW)** has launched the fourth phase of the Digital Shakti Campaign. Digital Shakti 4.0 was launched for making digitally skilled women who can raise their voice for any kind of harassment through online mode. Besides, they were made alert about the cyber safety tips and other related issues. Through this praiseworthy initiative, almost 3 Lakh women across India were benefitted.

2. Mahila Shakti Kendra Scheme. Ministry of Women and Child Development under Government of India has launched Mahila Shakti Kendra Scheme with a motto to uplift women in every major area, including Information and Technology, thus, adding a steppingstone to reduce digital gender divide. Numerous mahila Shakti Kendras are in the process of establishment covering most backward districts. The Kendras run at different levels of administration like National, State and District level.

3. Pradhan Mantri Gramin Digital Saksharta Abhiyan (PMGDISHA).

PMGDISHA is an appreciable step taken under Digital India programme. PMGDISHA focuses mainly rural population including the marginalised sections of society, women and girls. The main goal is to bridge the digital divide that includes around 6 crore rural households. Till Dec 2022, almost 53% of women benefitted under PMGDISHA.

4. Under '**Samarthya**' sub- scheme, a new component called Hub for Empowerment of Women (HEW) is included to provide digital literacy at districts/ Blocks/ Gram Panchayats level across the country.

5. Internet Saathi Program. To enhance the rate of digital literacy among rural Indian women, Google India and Tata Trusts launched this program in 2015.

Besides, **National Education Policy, 2020** with an aim to make "India a global knowledge superpower" has given special emphasis on the Indian digital education. Moreover, the Law and Order has also given emphasis to foster digital education. The Supreme Court of India has determined that having access to the Internet is a fundamental right, making it a component of the rights to privacy and education protected by Article 21 of the Constitution.

BEST PRACTICES

Many instances can be found across India and on a global platform where women are given equal rights to be at par with the advanced digital infrastructure and making them realize their potential to break the social stigmas that are holding them. The International Women's Day in this year was celebrated across the World under the theme: DigitALL - Innovation and Technology for Gender Equality. This step has enabled different organisations to come forward

with the collaboration of researchers, social activist, policy makers and stakeholders, thus, could discuss about transformations keeping women in mind. Besides, observation of Cyber Jagrukta Divas can make women aware about all the precautions and safety measures to be taken while using digital devices. E-Trade for Women initiative launched by United Nation Conference on Trade and Development is an inspirational step for women to venture into digital entrepreneurship by building community and organizing different events, serving as a voice for women of developing countries. Community building were also taken into account by various start-ups bringing all women together and training them about various mobile applications, enabling them to register for different government initiatives. Common Service Centre under Digital India Scheme are great practices initiated by the Government of India to provide various electrical aids to the rural population of India. Organization of the time-to-time conferences and taking updates on the implementation of the schemes are must to ensure better progress to compensate digital divide in India. Time-to-time conduction of Training on financial transaction and making them aware about Digital Public Infrastructure is helping to reduce gender disparity. In the year 2022, the first-ever women-only Digital Centre (DC) of HDFC, one of the leading stock brokerage firm was opened in India with an aim to promote digital equality for women. To bridge the gender gap, a community-based financial services enterprise in Maharashtra namely, Mann Deshi Foundation, launched a low-cost EMI programme for women to purchase smartphones and 80% of women of that community were already benefitted. Trainings were provided to women and were known as “Digital Didis” for navigation of online platforms and selling their products during pandemic. Set up of “mobile library” by

the Human Development and Research Centre in Gujarat is also a great step. Including women in digital ecosystem can only ensure to strengthen the network and can accelerate Indian economy.

CONCLUSION

ICTs are crucial and a necessary tool for changes in the social, economic, and environmental spheres. Therefore, it is essential to foster technological talent without discrimination specially gender biasedness if we want to achieve sustainable development. Technology is an extensively used to integrate the digital world into our daily lives, enhancing accessibility, quality of life, and even providing answers to local and global problems.

Several government initiatives reflect the ability of women and desire to engage more in ICTs, but a variety of socio-cultural reasons like traditional ideas about women’s roles in society being domestic, they are either denied access to technologies or themselves avoid access to them. Technology developments lead to independence and more openness of thought, but because women lack technology literacy, they are unable to benefit from these developments. This necessitates the training for women, which increases their knowledge of the rapidly evolving technology and improves their access to information technology. The promotion of gender stereotypes that, whether intentionally or not, deter women from pursuing technical and scientific careers needs to stop as well. Employment authorities must seek to promote equality by adopting equal opportunity plans and other creative measures in addition to attempting to achieve parity between men and women in terms of working conditions.

If as a society we want to gain from technological advancement, people irrespective

of their gender need to be educated, laws and practices reformed, and re-examine the motivational incentives. We must make investments in infrastructures with more cutting-edge innovations that aid in the fight against technological inequality, present novel ideas, and solutions, encourage women in technology sector, and support a healthy work-life balance.

REFERENCES

- Antonio, A., & Tuffley, D. (2014). The gender digital divide in developing countries.
- Chakrabarty, A. (2015). Technology and Governance: Enabling Participatory Democracy. <https://pib.gov.in/> 2022
- Cooper, J., & Weaver, K. D. (2003). *Gender and computers: Understanding the digital divide*. Psychology Press.
- Fallows, D. (2005). How women and men use the Internet.
- India, O. (2018). India inequality report. *New Delhi: Oxfam India*.
- <https://wcd.nic.in/>
- <https://feminisminindia.com/>
- <https://csc.gov.in/>
- <https://www.orfonline.org/expert-speak/indias-gendered-digital-divide/>
- Malhotra, C. (2014). Bridging digital divide: Special emphasis on rural India. *Productivity*, 55(3), 276.
- Mishra, S., Chen, X., Chen, Y., & Kim, K. (2008). Women and the News. *Women, men and news: divided and disconnected in the news media landscape*, 212-238.
- Schwarzer, J., Chen, L., Cheng, W., Ciuriak, D., Kimura, F., Nakagawa, J., ... & Rigoni, G. (2019). The Digital Economy for Economic Development: Free Flow of Data and Supporting Policies. *G20 Insights*. https://www.g20-insights.org/policy_briefs/the-digital-economy-for-economicdevelopment-free-flow-of-data-and-supporting-policies.
- West, M., Kraut, R., & Ei Chew, H. (2019). I'd blush if I could: closing gender divides in digital skills through education.

A STUDY ON GENDER INEQUALITY IN RESPECT TO ACADEMIC & NON-ACADEMIC ACHIEVEMENT OF LEARNERS AT UNDERGRADUATE LEVEL

Dr Ishmi Rekha Handique Konwar
Assistant Professor, Dept.of Education
North Lakhimpur College (Autonomous)

Education is a more comprehensive term that implies acquisitions of a man's experience of life. Education cannot be acquired without formal learning. Academic achievement is the outcome of education-the extent to which a student, teacher or institution has achieved their educational goals. It can be defined as excellence in all academic disciplines, in class as well as extracurricular activities. It includes excellence in sporting, behaviour, confidence, communication skills, punctuality, assertiveness, Arts, Culture, etc. Educational achievement is one of the major achievements in human life. It is education which can develop a child to be person who is physically, mentally, emotionally and also spiritually balanced and matured person and right attitude towards their life. Academic achievement means how much knowledge the individual has acquired from the educational institution. Non- Academic achievement is one of the important parts of educational achievement. College level of education is one of the most important stages of Higher Education. A child can prepare himself to achieve their own goal from this stage of education. Gender equality refers to the view that men and women should receive equal treatment and should not be discriminated against based on gender, unless there is a sound biological reason for different treatment. In this paper an attempt has been made to discuss about the gender differences in respect of academic and non-academic achievement of learners at undergraduate level. The study was conducted in the North Lakhimpur area of Lakhimpur district, Assam. The findings of the study will be discussed in the paper.

Keywords: Gender Inequality, Academic & Non-Academic Achievement, UG level students

1.1 Introduction

Education is a continuous process as it starts from birth till death. It is the process of facilitating learning or the acquisition of knowledge, skills, values, morals, beliefs, habit and personal development. Educational achievement is one of the major achievements in human life. It is education which can develop a child harmoniously i.e., physically, mentally, emotionally and also spiritually balanced and matured person and right attitude towards their life.

Individual differences are prevailed among the students at any age or level of education in respect of physical abilities, mental abilities, characteristics, behaviour, psycho motor abilities, health, parental involvement, home environment, and socio-economic status etc. every aspect of differences influences the child's academic achievement. Academic achievement is the success of a student in gaining knowledge and skills as assessed by the grades assigned by the teacher.

Non-Academic activities are also one of the major achievements in student's life. By achieving non-academic goals, a student can develop their personality as a whole.

College level of education is the most important stage of education. A child can prepare himself to achieve their own goal from this stage of education. This stage helps an individual to get knowledge from

different aspect and helps to create a sociable individual. A child can prepare himself for the future living from this stage of education. Therefore, the study will investigate about the academic and non-academic achievement of students at college student in respect to gender.

The present study was undertaken in the North Lakhimpur of Lakhimpur district, Assam. Assam is situated in the Himalaya foothills, the land of blue hills and red rivers with the area of 78,438 square kilometres and it represents 2.39 percent of the total land area of the country. Assam is surrounded by international boundaries extending up to nearly 3200 km.

1.2 Objectives of the study

The following are the main objectives of the present study:

1. To find out the Academic Achievement of Undergraduate level students.
2. To find out the Non-Academic Achievement of Undergraduate level students.
3. To analyse a comparative study between male and female Undergraduate level students on Academic & Non-Academic Achievement.

1.3 Hypotheses of the Study

The objectives of the study were discussed in terms of the number of hypotheses stated as follows:

- 1) There is no significant difference between male and female students in respect to academic achievement.
- 2) There is no significant difference between male and female students in respect to non- academic achievement.

1.4 Methodology

In the present study, methodology has been presented under the following heads:

Research Design, population and sample, Tools for data collection, Procedure for data collection, Analysis of data. Each of these is discussed below:

a) Research Design

For the present study, the investigator was employed “Descriptive Method”. The descriptive method has been used as a most widely used research method. It is the method of investigation which attempts to describe and interpret what exists at present in the form of conditions, practices, processes, trends, effects, attitudes, beliefs etc.

b) Population and Sample of the study

The study was conducted on the sample of 300 students (150 male and 150 female) of B.A. 5th Semester of degree college of

North- Lakhimpur of Lakhimpur district. The students were selected by adopting stratified random sampling techniques.

c) Tools used for the study

Keeping in view the main objectives of this study, the investigators are using the following tools for collecting the required data:

1. Questionnaire & Interview Schedule
2. College record for academic achievement

d) Procedure of data collection

At first, students were given a short orientation on how to respond to the different items of the test. For Academic achievement the data were collected from the record of the result of 4th semester.

e) Analyses of data

The collecting data were analysed with the help of statistical method.

1.5 Result and Findings of the study

1.5.1 Gender and Academic Achievement:

In the present study, it has been found that there exists difference between male and female students in respect academic achievement. Female’s achievement is far better than male students. In case of female students, it can be seen that there is not a single female student whose CGPA is below

6. The percentage of female students whose CGPA is below 7 is 44%, below 8 is 56% and below 9 is 33.3%. on the other hand, in case of male students, the percentage below 6 is 15%, below 7 is 36.5%, below 8 is 34% and below 9 is 33.3%.

Therefore, it can be stated from the above study that there exists difference on academic achievement in respect to gender. Girls are slightly more achievers than boys.

1.5.2 Gender and Non-Academic Achievement:

In the present study, it has been found that 77 percentage of students have been engaged in different non-academic activities of educational institution. Here the female participants are 39 and male participants are

38 percentages. So it can be stated that there exists no difference on non-academic activities in respect to gender. But it has been found from the study that female students are mostly engaging in the activities like singing, dancing, craft, drama and indoor games etc.. On the other hand, male students are mostly involving in outdoor games, NCC, NSS etc and less involving in other mentioned activities.

1.6 Conclusion

From the above study we found that there exist differences on academic achievement in respect to gender. Female students showed much better achievement than male students. But in case of non-academic achievement there exists no differences between male and female students.

References:

1. Agarwalla, Sunita. (2006). Systematic Approach to Education. Guwahati: Bookland
2. Best & Khan. (2004). Research in Education. New Delhi: prentice Hall of India pvt ltd.
3. Das Phunu, Goswami Sadhana, Sharma Nirupama. (2008). Principles and Theories of Education. Guwahati:Santi Prakashan
4. Kochhar, S.K. (2004). Pivotal Issues in Indian Education. New Delhi: Sterling Publishers Pvt. Ltd.
5. Mangal, S.K. (2012). Statistics in Psychology and Education. New Delhi: PHI learning pvt.Ltd
6. Nalini, H.K. & Bhatta Ganesh H.S. (2009). Study habits and students' achievement in relation to some influencing factors. Edutracks, vol.9-No.2, 2011. Pp-31-32
7. Rajendran, Susai., Raji A., Sumathi P., Rosaly, A., Sahayaraj J. Wilson (2009). Are Study Habits Gender Biased. Edutracks, vol.8-No.9, 2009. Pp-41-44
8. Sutherland, S. & Vasanthi, A. (2011). Study Habits and Academic Achievement of XI-standard students in Palani Educational District. Edutracks, vol.10- No-11, July, 2011. Pp-33-39.
9. www.census2011.co.in (Census report 2011 site)

*****

Traditional Practice of Weaving and Spinning by Bodo Women:

A Contemporary Economic Analysis

Dr.Niran Brahma

Asst. Professor

Udalguri College, Udalguri

Abstract:

The tradition of weaving and spinning is a part and parcel of Bodo culture and in maintaining this culture, Bodo women have been playing a pivotal role. Bodos or Bodo Kacharis are known as the earliest inhabitants of ancient Assam and the North East. They are mainly concentrated in Assam but people of this community are also to be found in some of the North-East states, West Bengal, Nepal, Bangladesh and adjacent areas of Bhutan. Racially, they belong to the Mongoloid stock of the Indo-Mongoloid or Indo-Tibetans. Spinning and weaving are expressions of culture associated with the Bodos. In earlier days, weaving and spinning was the heart and soul of Bodo women. This tradition gives a distinct identity to the Bodos. However as of contemporary times, this tradition has been affected by the tides of globalisation and rapid urbanization. Women among the Bodos have shifted to other sources of income and self-sufficiency. Although on limited levels, both at the individual and collective fronts; efforts have been made to accelerate the tradition of weaving and spinning, thereby paving the way for economic empowerment of Bodo women. More of efforts need to be carried out to develop mechanisms which can lead to the sustenance of this cultural trait associated with the Bodos.

Key words: Traditional, Bodo, Weaving, Spinning, Economic.

1.0 Introduction:

Assam has been described as the museum of culture comprising numerous races and tribes with their different ethnic identities. Bodos or Bodo-Kacharis form a very important section of these races, and they have contributed considerably under different names and in different places, to the growth of the civilisation of Assam. According to Suniti Kumar Chatterji “Bodo tribes are linguistically connected with the Nagas, but whereas the Nagas have still recently remained isolated and primitive, one may say that Bodos, who spread over the whole of the Brahmaputra valley and North Bengal as well as East Bengal, forming a solid block in North-eastern India, were the most important Indo-Mongoloid people in Eastern India, and they form one of the main bases of the present day population of these tracts. Judging from the wide range of extension of their language, Bodos appear first to have settled over the entire Brahmaputra valley and extended west into North Bengal (in Koch Bihar, Rangpur and Dinajpur districts); they have pushed into North Bihar also, and the Indo-Mongoloids who penetrated into North Bihar might equally have been either Bodos or ‘Himalayan’ tribes allied to the Newars. They skirted the southern bend

of the Brahmaputra and occupied the Garo Hills, whereas, Garos, they form a block of Bodo speech. South of the Garo Hills they spread in northern Mymensingh, where the semi-Bengalised Hajong tribe is of Bodo origin” (Chatterji, 1974). Weaving and Spinning is the economic resource of Bodo women. In the past, knowledge and practice of weaving and spinning was regarded as cultural duty in the Bodo society. It was believed that a Bodo young woman who did not know the art of spinning and weaving was an *auluri* (good for nothing) and therefore neglected by the society. The traditional practice of weaving and spinning of Bodos has changed with the course of time.

1.1 Objective of the study:

The objectives associated with the study are the following:

- i. To highlight the socio-economic value of weaving and spinning.
- ii. To raise awareness among the masses about weaving and spinning of Bodos so that it does not get lost in the sands of time.
- iii. To inculcate traditional values among future generations of Bodos.
- iv. To draw the attention of different governmental and non-governmental agencies

towards charting new plans and policies so that the tradition of weaving and spinning does not wane.

1.2 Methodology:

The study will be carried out mainly by using primary field survey data at the household level. Thus both quantitative and qualitative data information will be used in the analysis. Although the study is mainly on primary survey data, secondary data from books, journals and article will also supplement the primary information.

1.3 Discussion:

The traditional Bodo society, which came into contact with different cultures and societies, underwent a great change in the 20th Century. The change in different institutional levels have been taking place from time to time and these changes are visible in the traditional institutions like religion, marriage, economy, social customs and also in the position and status of men and women, foot habits, dress and other spheres of life. The changes are found in the forms of sanskritization, modernization and also westernization to some extent. The prime factor of these changes is certainly the influence of Hinduism, spread of higher education among

Bodos and the influence induced by science and technology. But the upward movement in the traditional Bodo society has occurred without losing basic values and ethnic identity.

Traditional weaving and spinning has been part and parcel of Bodo women. Bodo women are expert weavers. Bodo women weave on the loom and produce as per their own need of fabrics in their spare time. These hand woven clothes are used by women, men and children in different occasions and festivals, at the funeral for covering dead body and also as bed sheet, furnisher cover etc. Bodo women weave variety of fabric like – *dokhona*, *jumgrasadri*, *gamsa*, *aronai*, *agor phalli*, *simasi*, *gwtharsi*, pillo cover and handkerchief. Besides these, Bodo women weave a special dress called *dokhona thaosi* which is used by brides, *daudini* a possessed women in trance, who demonstrates to propitiate the gods and goddess in *kherai* festival and *bwirathi* (two selected women who cut betel nut in Bodo marriage ceremony).

There was also a tradition among Bodo women to weave special scarfs on certain occasions like *Bwisagu* which they used to gift to their beloveds as token of love. Even those women who could not succeed in their love also observe this tradition by gifting their token of

love to their former lovers. This fact is testified by the following folk song :

Angkhou langphwi

Angkhou langphwi ada;

Zamphwi ceraoni Cayaram

Mandar bibar

Ada Cayaram mandar bibar;

Angkhou langabwla

Hangma thagwn ada;

Boromujwng muce hangma thagwn

Ada, Cayaram mandar bibar

Donai Bwisaguao hangma hangsani

Nwibe phalikhou

Langphwidw ada

Cayaram mandar biber

Ada Cayaram mandar bibar

Which in English means-

Take me home, oh brother, take me home.

If you take me not, I will keep on sighing

And panting like anything. Oh brother

Cayaram mandar flower, take this scarf soaked

With sighs of mine on the occasion of the Bwisagu;

Oh, Cayaram, mandar flower (Boro, 2001).

Bodo women use different types of materials for loom e.g. *gorkha*, *gonsa*, *sewari*, *salkhunta*, *ban gwja* (stick of bamboo made used

to make design), *indikhara* (used as container to keep reel, fly, etc.), *thaokhri* (used to spine), *phaori* (used to real threat), *danganatha* (used to make *lesa* from spinning in reel), *gorai*, *bwodangi*, *musra*, *makhu*, *rashw*, *baleb or sewari*, *swrkhi*, *jenther*, *natha* and *nwhasang*.

Bodo women are expert in different floral and geometrical designs on clothes. The popular and favourite traditional designs of Bodo women are – *dokhona thaosi*, *agorgubwi*, *daothu godo*, *pharwo megon*, *salmatha*, *mokhordoma agor*, *phahar agor*, *leowa agor*, *khambrenga agor*, *bwigri bibar*, *thakha agor*, *phwisa agor*, *banduram agor*, *lao agor*, *dril agor*, *bwiragi agor*, *daosa mwkhreb*, *thaigir bibar*, *agor gidir*, *laojong agor*, *thoblo bibar*, *gongar thaisib*, *hajw agor*, *gorkha gongbrwi*, *muphur agan*, *daokhi agor*, *khaseo bikha*, *khangkhrai agor*, *daorai agor*, *japha agor*, *mwsou hathai*, *khasi hathai* and *singri bibar*. In globalised world, modern technology has made weaving and spinning easier, faster and more productive. Now-a-days Bodo women also use modern machines for reeling thread, for pulling thread, for design and also for spinning. Modern fabrics produced with modern method of technology are entitled by different names like *kargil*, *katalaga*, *chalgori*, *khathmandu dokhona*, *Monalisha*, *Sonalisha*,

Chennai Express, Rege-Regang, phanpuli and so on. (Swargiary, 2017)

In earlier days, Bodo women used to weave varieties of fabrics only for their domestic uses. At present, Bodo women weave for business purpose rather than domestic use. It has made them economic independent. The production of *eri/endi* cloth is a traditional method of economic empowerment for Bodo women. In fact, spinning of *endi* yarn and weaving is a household industry and every Bodo woman is expected to excel in the finer art of handloom craftsmanship. Now-a-days, governments both at the state and central levels have introduced various schemes to provide free grants, loans to tribal weavers to open weaving centre or small scale industries, through the Tribal Development Corporation, District Rural Development Agency, and different Banks. Taking such assistance from the government some Bodo women have opened weaving industry in various places of the district and supply their product to the markets. It has been noticed that Bodo women residing in the district of Udalguri, Sonitpur, Baska, Chirang and Kokrajhar especially those near the interstate border of Arunachal Pradesh and the international border of Bhutan have even started

weaving Apatani, Nyshi, Monpa and Bhutanese clothes. Some educated and entrepreneurial Bodo women have started exhibiting *eri/endi* clothes and Bodo ethnic wears in national and international forums thereby providing a wide customer base for such items. This certainly is a good sign as it generates handsome economic gains for Bodo women folks, thereby paving the way for their economically independence.

1.4: Findings:

The following are the findings associated with the study:

- i. Globalisation is well-accepted phenomenon in today's time. Its impact can be noticed in every sphere of life including the socio-cultural spheres. Access to foreign products and technologies and practise and participation in globally accepted practices have been accommodated in weaving and spinning too. It has lost its originality to a great extent.
- ii. The incursion of machine made products which are comparatively cheaper than the local varieties has led to the decrease in demand of the local variety.
- iii. However, pure variety of traditional hand woven clothes is in great demand outside the vicinity of the area where it is produced.

iv. In the present days, Bodo women have been able to make this business even more profitable by improvising their garments with more intricate and fashionable designs.

v. In contemporary times, we see Bodo women engaged in sectors which had traditionally been the bastion of males. We see them now in sectorised like trade and commerce, hospitality, contract etc. They are not limited to just weaving and spinning jobs.

vi. The role of Bodo women in economic development of Bodo society cannot be ignored and is in no way less than their male counterparts.

vii. The economic and social status of those who are engaged in this sector is better than those who are limited to domestic chores only.

1.5: Scope of Future Works:

The paper has immense scope which can be listed as follows:

i. Further research in an extensive ways both Doctoral and Post Doctoral can be carried out on the topic which has been taken up for study as the present study is very limited. Data based study shall certainly open frontiers which have remain hidden.

ii. If the present study is seriously taken and wide data collection is carried out, certain drawbacks which have been hindering the prospects associated with weaving and spinning can be detected. Government and non-governmental agencies can likewise formulate policies which can prove to be more economically beneficial to those engaged in the profession of weaving and spinning.

iii. Wide market can open up for traditionally hand woven clothes and yarns since demand for hand woven rather than machine made ones is growing day by day.

iv. Together with the fabric aspect of weaving and spinning, the food aspect associated with weaving and spinning wherein the larva of the *eri* worm if cooked, packaged and marketed in a proper and hygienic way; can gain access nationally as well as globally. This in turn, will increase the income of the producers engaged in it.

Conclusion:

The tradition of weaving and spinning which has been traditionally been associated with Bodo women is slowly and steadily waning. As globalisation as affected every sphere of life along with the growth of

education, the young generation among the Bodos, have started losing the art of weaving and spinning. Now-a-days one does not notice the *ishanshali* (traditional weaving implement) in most Bodo households. Modern machines have replaced the traditional ones, in most places.

There is an immediate need to teach the young generation among the Bodos about the rich cultural heritage of weaving and spinning through the introduction of certificate courses in university curriculum besides its introduction

in Honours and Regular courses too. Bodo intellectuals and socio-cultural organisations should raise awareness about the need to take pride in age old practices associated with weaving and spinning. Special incentives and promotions shall certainly help the cause. Besides, the tradition of weaving and spinning has immense scope in the field of eco-tourism wherein tourist can have first hand idea of on-field demonstration and practical involvement in the aforesaid domain thereby leading to earning of valuable foreign exchange.

References:

1. Brahma, M. M. (1960). *Folk-Songs Of The Bodos*. Gauhati University: Publication Department.
2. Boro, A. (2001). *Folk Literature Of Bodos*. Guwahati: N.L. Publications.
3. Brahma, S. (2006). *Religion of the Boros and their Socio-cultural Transition*. Guwahati: DVS Publishers.
4. Chatterji, S. K. (1974). *Kirata-Jana-krti*. Calcutta: The Asiatic Society.
5. Endle, S. (1990). *The Kacharis* (Reprint). Delhi: Lower Price Publications. (Original work published 1911)
6. Narzi, B. (2003). *Boro Kocharini Somaj arw Harimu*. Kajalgaon: Chirang Publication Board.
7. Swargiary, R. (2017). *Gubun Gubun Raithai*. Guwahati: Chintamoni Prakashan.

*****

Political Empowerment of Women Through Urban Local Government, A Case Study of Tinsukia District, Assam

Gayatri Medhi Mahanta

Assistant Professor

Department of Political Science

Doomdooma College

ABSTRACT

The political empowerment of women is a societal process crucial to development and progress. Without the participation of women in national activities the social, economic or political progress of the country will be stagnated. In spite of constitutional provisions of gender equality, yet only a few women have been able to make a space for themselves in the decision making process in urban politics.

The aim of this paper is to present the political empowerment of women in urban politics. Political participation is a major path to women's empowerment and participation in the decision making process.

Keywords: Political empowerment, development, decision making, political participation.

INTRODUCTION

Political empowerment can be defined as the ability to planning, implementation and influence in decision making process. It includes right to vote, contest in the election, campaigning, party membership and representation in party office at all levels. The concept of empowerment was introduced at the International Women's Conference at Nairobi

in 1985. "Forward Looking Strategies" is a step forward in securing and protecting rights of women. This conference laid emphasis on "equality, development and peace". It suggested that the government and the political parties should encourage women to participate in the election processes so as to become members of elected bodies.

The 108th constitutional amendment bill proposed to have 33% reservation of seats for women in Parliament and all State Assemblies. The bill was passed in Rajya Sabha but never voted in Lok Sabha. After the 73rd and 74th constitutional amendments to Indian Constitution, one-third of the wards were to be reserved for women candidates and in the recent amendment fifty percent of wards would be reserved for women candidates. Apart from this, these wards would be reserved for socially backward classes.

Urban local government implies the governance of an urban area by the people through their elected representatives.

REVIEW OF LITERATURE

Biju M.R. in the book “Women Empowerment” (2006) stresses in Politics of Women reservation in India, women and grass root politics, women in Panchayati institutions.

Sumanlata in the book “Towards Empowering Women Views and Reviews” (2010) highlighted some core issues pertaining to empowerment of women.

Kaushal S. in the book “Women, Politics, Participation and Good Governance in the 21st Century” (2011) deals with women’s political participation and the issues and trends affecting women’s political participation. Dutta K.S., Ghosh K.D., in the book “Empowering Rural Women” (2002), examines the complexity of the problem of women. Malhotra B.K., in the book “Women in Politics, Participation and

Governance” (2011) examines the issues relating to equal opportunity granted to women in terms of participation and contests in elections, women’s involvement in elected decision making bodies.

OBJECTIVES OF THE STUDY:

1. To study whether the women participation in urban politics helps them empower socially, politically and economically.
2. To examine the rate of women in decision making.
3. To examine the kind of impediments faced by the women while taking part in the conduct of the business of the Town committees and Municipal boards.
4. To examine the extent of their involvement in conducting affairs of the Town Committees and Municipal board in view of their being housewives.

SIGNIFICANCE OF THE STUDY:

This study provides us a rare opportunity to examine the role of women in Urban government, particularly in the Town committee. Urban governance is an important platform for empowering women politically. The people in general feel that the women lack competence and intelligence to take part in administrative or deliberative matters. If it is proved that the women are not lagging behind the man folk even in socio-economic and political fields, it is expected to bring about a sea change in the attitude of men towards the ability of women.

AREA OF THE STUDY:

The Study is mainly based on the empowerment of Elected Women Representatives of Municipal board and Town committees of Tinsukia District Assam.

Tinsukia is one of the 32 administrative districts in the State of Assam. Total land area of the district is 3790 sq. km. Tinsukia district consists of one Municipal Board and five Town Committees viz. Tinsukia Municipal Board, Margherita, Digboi, Doomdooma, Makum and Chapakhowa Town Committee.

RESEARCH METHODOLOGY:

For the study 28 elected women representatives of town committees and municipal board of Tinsukia district were selected. Interview method and questionnaire has been applied to collect the primary data. Secondary data are gathered through literary writings of scholars, journals, official documents of Town Committees and Municipal Board of Tinsukia district.

Table No. 1 Participation level of Women Representatives

Sl. No.	Participation Level	Regularly	Sometimes
1	Do you regularly attend the meetings?	23	5
2	Do you actively participate in deliberations?	18	10
3	Do you raise your voice in the meeting to solve any problem of your ward?	15	13
4	Do the Political parties or family members influence in decision making?	14	14
5	Are you able to solve any problem alone?	8	20

Source: Interview with the respondents

Table 1 pointed out the participation level of elected women representatives of urban governance in Tinsukia district. Majority of the respondents regularly attended and actively participated in the meetings of Town Committees and Municipal Board. Our study reveals that majority of the women

representatives raise their voice to solve the problem of their respective wards. The study shows that to some extent the family members or political parties influence the elected women representatives in the decision making process. Majority of women respondents are not able to solve any problem alone.

Table 2. Awareness of Women Representatives regarding Urban Local Government

Sl. No.	Awareness	Respondents view (Yes/No)	Percentage
1	Are you aware about the powers and functions of TC/MB?	16/12	57%
2	Are you aware about the problems of Urban areas?	25/3	89%
3	Are you aware about the welfare schemes undertaken by MB/TC?	16/12	57%
4	Do you know how does MB/TC prepare the beneficiary list?	19/9	68%
5	Do you know your role after being elected as a representative?	14/14	50%

Source: Interview with the respondents

Table 2 points out that 57% of the respondents are aware of about powers and functions of town committee and Municipal board. 89% of respondents are aware about the problems of urban areas. Our study shows that 57% of women representatives are aware about the

welfare/developmental schemes. 68% of respondents know the procedure to prepare the beneficiary list. Almost half of the women representatives of urban government of selected area know about their role as an elected representative.

Table 3. Constraints of Women Representatives

Sl. No.	Constraints	No. of Respondent	Percentage
1	Family Responsibilities and Burden	5	18%
2	Lack of proper cooperation	6	21%
3	Lack of support from male colleagues	8	29%
4	Lack of experiences	6	21%
5	Lack of orientation programmes	14	50%

Source: Interview with the respondents

Table 3 shows that majority of women respondents received cooperation from the male colleagues, family members extended their

support. It has been found that the women representatives did not find much obstacles in the functioning of the governance.

Table 4. Political Participation of the Respondents

Sl. No.	Political Participation	Respondent	Percentage
1	Did you contest election as independent?	3	11%
2	Did you contest election in support of Political Party?	25	89%
3	Do you involved with party activities?	25	89%
4	Do you organize any party meeting?	16	57%
5	Do you contest in the election on the basis of Reservation policy?	28	100%

Source: Interview with the respondents

Out of 28 women respondents of the Town Committees and Municipal board, according to table 4, 11% of respondents contested in the election as independent candidate, 89% of respondents contest in the election with party affiliation, 89% of elected women representatives are involved with party activities, 57% of respondents involved themselves in organizing party meetings and all the respondents are contesting election on the basis of Reservation policy.

MAJOR FINDINGS OF THE STUDY:

- a) Majority of women representatives regularly attended the meetings and participated in the deliberations and also raised their voice for developmental activities for their areas. The women representatives are not able to solve any problem independently. They were dependent on their husband or party workers to solve any issue.
- b) The elected women representatives were aware about the powers and functions of town committees and municipal board. The women respondents were less aware about the welfare schemes under taken by urban government. Almost 50% of total respondents were did not know about their role as a representative of urban governance.
- c) Majority of women respondents perform their duties and responsibilities with the support of family members and from their male counterpart. But 50% of women members feel the necessity of orientation programme which may help them in performing their responsibilities more qualitative.

d) Almost 89% of women members are actively associated with party politics and party activities. Majority of respondents entered into the fray with party affiliation. All the respondents contest in the election on the basis of reservation policy.

SUGGESTIONS:

- a) There is a need for Orientation / Training programme to empower the women members and to function effectively as public representatives, policy makers and decision makers.
- b) Various Non-governmental Organizations and women organizations should come forward to encourage the women representatives to take effective part in socio- economic activities of the urban areas.
- c) Political parties as well as educated section of the society should organize seminars, workshops and awareness programmes on issues like women empowerment, domestic violence, 74th amendment of Indian constitution, Reservation provisions etc.
- d) Political parties must ensure larger proportion of seats to women. Women issues should be included in party manifestos.

IMPLICATIONS:

A: Policy Implication

1. This study gives a partial picture of political empowerment of women in urban local government in Tinsukia district of Assam. A suitable policy

formulation, legislation is very much essential for improvement and increase of women's participation in the said Municipal board and Town committees.

2. The interested students, teachers and researchers may find scope to study on political empowerment of women in urban politics in India and can suggest measures for increasing the participation of women in electoral process, decision making etc. All this may be helped in the policy formulation and help for the preparation of suitable strategies in this particular direction.

B. Socio- Economic and Political Implication

The present study covers how the women participation in urban politics hinders to achieve the goals. The information gathered through this study may prove the challenges related with the political empowerment of women in Municipal board and Town Committees. The role of women in urban politics, women participation in decision making, role of women in performance of their responsibilities, hidden leadership quality of the women may have social economic and political implications.

C. Education and Research

1. The study focuses on lack of awareness of the urban women regarding Municipal Acts, urban development issues, lesser

participation of women in urban politics. Reformed role of educational institutions in this direction may be welcomed.

2. The research information would be useful for the interested researchers in the field of political empowerment of women, especially in urban local government, with reference to Municipal board and Town Committees.

D. Political Party

The research information may also help in changing the attitudes of the political parties regarding the women issues. Reformed role of political parties particularly, inclusion of women's issues in their election manifestoes, may be welcomed.

SCOPE FOR FURTHER RESEARCH

Women's issues are now burning issues. After the 74th constitutional amendment of Indian constitution, women are mandatorily associated with decision making at the grass root level institutions. For healthy political system and welfare of the people it is necessary that women must come forward and play active role in the political affairs of the country. If they remain dormant the country will be deprived of their contribution in nation building process. Thus an in depth study on this is highly welcomed. In addition, the role of women in Panchayati raj institutions, problems and challenges faced by the women in urban politics may be the attractive topic for further research.

CONCLUSION

It is commonly believed that women are unable to make meaningful contribution on municipal matters either due to illiteracy or lack of awareness. But our studies show that women are capable of sharing responsibilities equally well like men in the local self government administration in spite of having certain limitations. As house wives, they have no doubt some duties and obligations forwards their

families, but if they are willing, with the family support, they can prove their worth in administrative field which has been so long male dominated. It is hoped that in course of time, the urban local bodies would act as training grounds of democracy and leadership, particularly for women who experience gained over time, can climb the ladder and occupy positions of power even at the state and national level.

REFERENCES

- Biju M.R. *Women's Empowerment*. Delhi: A Mittal Publication, 2006.
- Chandra Puran. *Political Dynamics of Women*. Delhi: Akansha Publishing House, 2005
- Kaushal, Sarita. *Women Politics Participation and Good Governance in the 21st Century*. Delhi: DPS Publishing House, 2011.
- Malhotra, B.K. *Women in Politics, Participation and Governance*. Delhi: DPS Publishing House, 2011.
- Sumanlata. *Towards Empowering Women, Views and Reviews*. Delhi: Akansha Publishing House, 2010.

*****

Educational Status of Socially Disadvantaged Groups of North East India: Issues and Challenges

Archana Devi

Assistant Professor

Dept. of Education, Dudhnoi College

Dr. Jaya Das

Assistant Professor

Dept. of Anthropology, Dudhnoi College

Abstract

India is a huge country with a diverse population in terms of social and cultural norms. The Scheduled Castes (SCs), Scheduled Tribes (STs), Other Backward Classes (OBCs), and Minorities are among the Socially Disadvantaged Groups. These communities are disadvantaged economically, socially, and geographically. Education is a strong indicator to measure the level of development prevailing among the tribal areas and the people. Higher education becomes necessity for learning new skill to be used to bring about economic and social transformation in traditional society. In the post-Independence period, efforts were made for the economic and educational development of socially disadvantaged group. The objective of the paper is to study the status of social disadvantaged groups. The paper is based on various secondary data.

After the various approaches towards the development of education among the socially disadvantaged groups it has been observed that the educational status of the group is not up to the mark with the major population groups of India. It also observed that the studies on tribal education suggests that the policy makers approach paid little attention to cultural and social context with education.

Key words: *socially disadvantaged groups, education, status etc.*

Introduction

“Education is the most powerful
weapon which you can use to change the world”

famous quote on value of education by Nelson
Mandela. For the purpose of nation building and

human development education is the vital element. Education imparts knowledge, skills, and character. Education is the most powerful tool to develop a society in every sphere. As per our Directive Principles of State Policy of our Indian Constitution the Government of India relied more on literacy mission emphasizing 3Rs (Reading, Writing and Arithmetic) to achieve its goal. Education is aggregate of all the processes by means of which a person develops abilities, attitudes and other forms of behaviour of positive values in the society where one lives or through this social process people are subjected to be influenced by selected and controlled environment. Higher education becomes necessity for learning new skill to be used to bring about economic and social transformation in the society. Educational institutions are competent tools for higher educational status and literacy rate.

India is a country with large size and varied population group with complex culture and society. Large section of population still suffers from appalling literacy and ignorance after many years of independence. Though Government of India has enhancing educational policy for all section of people but still tribal's education status is very low. According to The Imperial Gazetteer of India, 1911, tribe is a "collection of families bearing a common name, speaking a common dialect, occupying or

professing to occupy a common territory and is not usually endogamous though originally it might have been so". The tribes in India usually reside in hill areas, forests, near the seas, and in islands. Their life style is quite different from non-tribals (Preet ,1994). North East India occupies a distinctive place for its geographical, historical, social, cultural and its political features. It is the homeland of large number of ethnic groups. It is a homeland of a large number of ethnic groups who migrated from different directions during different historical period. These groups belong to different racial stocks, speak different dialect and have their own cultural traditions. In the seven states of North East India, the percentages of tribal population vary significantly. In the states of Assam, Manipur and Tripura, the percentages of tribal population to the total population of the respective states are 12.82%, 34.41% and 30.95%. In Arunachal Pradesh, Meghalaya, Mizoram and Nagaland the percentages of tribal population to the total population of the respective states are quite high. In Mizoram, the tribals constitute 94.75 per cent of the total state's population. India has been tremendously working for the growth of the nation since independence but owing to lack of education and skill development the socially disadvantaged sections are not becoming the part of the growth. The Constitution has empowered the backward classes with

reservations in education and jobs. For this purpose, the Constitution of India has earmarked certain special provisions to enable the SCs and STs to access education. These special provisions too have failed to bring impressive impact on their literacy level. Though our national leaders and constitutional makers are committed to uplift the tribal people, a desired level of development has not been achieved yet (Chandra Guru et. al: 2015). According to Virginius Xaxa (2015), during the British era no measures were taken for the improvement of the socio-economic conditions of the tribals similarly post independent India also continued the same policy with little change like reservations of seats in jobs both in central and state government. But interesting fact that due to lack of necessary educational qualifications the reserved seats remained vacant. Special initiatives like introduction of Ashram school, vernacular medium at primary level, teaching of local dialects still the tribals are lacking behind (Pradhan and Kumar 2011). A study on tribal education in Jharkhand and West Bengal shows low literacy among the Ho, Mahali and Lodha tribe. A sharp decline of enrolment has been noticed after primary education of the females (Ghosh, 2007). The situation of primary education in West Bengal, point out that the primary education across India has been facing, problems like infrastructure, shortage of schools, shortage of teachers, and financial

issues (Kumar Rana et.al 2003). Vinoba Gautam's paper (2003) reveals that non tribal education has very limited value in tribal cultural milieu because it doesn't match with the lifeways of individuals and the needs of the tribal community. According to the need of the tribal community and their lifeways the school education should be designed. The social, cultural, economic and political system, of the tribes are different from other societal groups in Indian sub-continent and all these are related with the education condition of that particular group. And it has been noticed from above studies that education status of tribal society is far behind from rest of India.

Objectives

The paper tries to examine the following objectives:

1. To study the educational status of socially disadvantaged groups of North East India.
2. To suggest suitable remedial measures for improvement of their education.

Methodology

The paper is based on various secondary sources such as report, census, books, articles, journals etc.

Findings

According to the first objective of the paper the literacy rate of the year 2001 and 2011 census data of Eight states of North East has been

analysed and discussed. The number of literate persons along with its percentage of North East India according to 2001 census was shown in Table 1.

Table 1: State-wise literacy of North East India according to 2001 Census

State	Literate			Percentage of Literacy		
	Total	Male	Female	Total	Male	Female
Arunachal Pradesh	484785	303281	181504	54.3	63.8	43.5
Assam	14015354	8188697	5826657	63.3	71.3	54.6
Manipur	1310534	753466	557068	70.5	80.3	60.5
Meghalaya	1157875	614272	543603	62.6	65.4	59.6
Mizoram	661445	350105	311340	88.8	90.7	86.7
Nagaland	1132323	640201	492122	66.6	71.2	61.5
Sikkim	318335	189060	129275	68.8	76	64.4
Tripura	2022099	1150707	871392	73.2	81	64.9

Source: Statistical Abstract Manipur 2009, Directorate of Economics and Statistics, Government of Manipur.

From the above data of 2001 census, it has been found that Mizoram rank top in the North East India states for literacy rates with 661445 of which 350105 male and 311340 female. The literacy rate

of the state, Mizoram was 88.8 percent of which 90.7% male and 86.7% female. The Arunachal Pradesh has the lowest literacy rate of 54.3%, of which 63.8% male and 43.5% female.

Table 2: State-wise literacy of North East India according to 2011 Census

State	Literate			Percentage of Literacy		
	Total	Male	Female	Total	Male	Female
Arunachal Pradesh	766005	439868	326137	65.40	72.60	57.70
Assam	19177977	10568639	8609338	72.20	77.80	66.30
Manipur	1908476	1039858	868618	76.94	83.50	70.26
Meghalaya	1785005	913879	871126	74.40	76	72.90
Mizoram	848175	438529	409646	91.30	93.90	89.30
Nagaland	1342434	723957	618477	79.60	82.80	76.10
Sikkim	444952	251269	193683	81.40	86.60	75.60
Tripura	2804783	1501369	1303414	87.20	91.50	82.70

Source: Statistical Year Book of Manipur 2016, Directorate of Economics and Statistics, Government of Manipur.

From the above table it has been found that 2011 census data shows the highest literacy rate of 91.30 percent, of which 93.30 percent male and 89.30 percent female is recorded in Mizoram while

Arunachal Pradesh recorded the least literacy rate with 65.40 percent, of which 72.60 percent male and 57.70 percent female in 2011 census.

Table 3: Comparison of state-wise literacy of North East India according to 2001 and 2011 Census

State	Literacy rate of 2001			Literacy rate of 2011		
	Total	Male	Female	Total	Male	Female
Arunachal Pradesh	54.3	63.8	43.5	65.40	72.60	57.70
Assam	63.3	71.3	54.6	72.20	77.80	66.30
Manipur	70.5	80.3	60.5	76.94	83.50	70.26
Meghalaya	62.6	65.4	59.6	74.40	76	72.90
Mizoram	88.8	90.7	86.7	91.30	93.90	89.30
Nagaland	66.6	71.2	61.5	79.60	82.80	76.10
Sikkim	68.8	76	64.4	81.40	86.60	75.60
Tripura	73.2	81	64.9	87.20	91.50	82.70

Source: Statistical Year Book of Manipur 2016, Directorate of Economics and Statistics, Government of Manipur.

From the above table of state wise literacy rate of North East India, we can analyse and compare data of 2001 and 2011 census which will reflect the overall literacy rate of all the eight states of North East. The highest overall literacy rate was Mizoram (88.8% in 2001 & 91.30% in 2011) while the lowest literacy rate was Arunachal Pradesh (54.3% in 2001 & 65.40% in 2011) census. In 2001 census, the states of Mizoram, Tripura and Manipur registered more than 70% literacy rate while all the states (except Arunachal Pradesh) registered more than 70% literacy rate in 2011 census.

On the basis of our second objective, we can analyse that there are many issues and problems regarding the education of the tribals of the states of North East. There is always a gap of literacy rate of India and the states of North East India. The factors behind the problems of tribal education are medium of language, geographical position or location, economic condition, distance of school and transportation, health and hygiene issue, migration, lack of interest in formal education.

As a suggestion for the improvement of tribal education of the states of North Eastern states of India we can the measures like proper awareness campaign on literacy, the attitude towards the education of the parents should be improved, appointment of more and more local language teachers should be given, residential school should be open more, scholarships should be given for the socially disadvantaged groups, local language should be focused as a medium of instructions. Regarding socially disadvantaged groups of people the New Education Policy 2020 also focused that the Indian education system and successive government policies have made steady progress towards bridging gender and social category gaps in all levels of school education, large disparities still remain - especially at the secondary level - particularly for socio-economically disadvantaged groups that have been historically underrepresented in education. Socio-Economically Disadvantaged Groups (SEDGs) can be broadly categorized based on gender identities (particularly female and transgender individuals), socio-cultural identities (such as Scheduled Castes, Scheduled Tribes, OBCs, and minorities), geographical identities (such as students from villages, small towns, and aspirational districts), disabilities (including learning disabilities), and socio-economic conditions (such as migrant communities, low

income households, children in vulnerable situations, victims of or children of victims of trafficking, orphans including child beggars in urban areas, and the urban poor). Tribal communities and children from Scheduled Tribes also face disadvantages at multiple levels due to various historical and geographical factors. Children from tribal communities often find their school education irrelevant and foreign to their lives, both culturally and academically. While several programmatic interventions to uplift children from tribal communities are currently in place, and will continue to be pursued, special mechanisms need to be made to ensure that children belonging to tribal communities receive the benefits of these interventions

Conclusion

The right to an education is a fundamental one. It serves as a tool for social transformation in addition to being a method of emancipation. The socially disadvantaged groups' education, however, falls short of the standard for India as a whole. Although the government has taken additional steps to enrich those populations, the outcome remains unsatisfactory. The development of the educational system for the socially disadvantaged groups of people is hampered by a number of reasons, including socio-cultural ones and others. So, the common people must aware of the importance of education and try to overcome the challenges for bringing the change in the society.

References

- Government of Manipur, Statistical Handbook of Manipur, Directorate of Economics and Statistics, 2002.
 Government of Manipur, Statistical Year Book of Manipur, Directorate of Economics and Statistics, 2016.
 Government of Manipur, Statistical Handbook of Manipur, Directorate of Economics and Statistics, 2017.
https://en.wikipedia.org/wiki/Northeast_India
http://www.ncert.nic.in/publication/Miscellaneous/pdf_files/tinei101.pdf
 Sahay, B.N. 1998. 'Approach to Tribal Welfare in Post Independence Era', Indian Anthropologist, 28 (1):73-81.
 Sahoo, Nirajan. 2009. 'Reservation Policy and its Implementation across Domains in India'. Observer Research Foundation, New Delhi: 63-76
 Sahay, B.N. 1998. 'Approach to Tribal Welfare in Post Independence Era', Indian Anthropologist, 28 (1):73-81.
 Sahoo, Nirajan. 2009. 'Reservation Policy and its Implementation across Domains in India'. Observer Research Foundation, New Delhi: 63-76
 Sahu, Kabita Kumari. 2014. 'Challenging Issues of Tribal Education in India', IOSR-Journal of Economics and Finance, 3 (2): 48-52.

*****

Women Education and their Empowerment : A Study

Dr. Imrul Hussain

Assistant Professor

Department of Arabic

Nabajyoti College, Kalgachia

The empowerment of women has emerged as an important issue in the society which constitutes nearly half of the population. Man and women both are integral part of a society. We cannot think about development of a society without the improvement of the social status of women. For the improving social status of women, it needs economic empowerment. Education is the backbone of a nation and women education is the foundation of a society. Education is considered as a potent instrument of people to acquire new thoughts with necessary skills. Education makes the people self-conscious, self-dependent. So, without the development of women education, economic empowerment of women is meaningless. Education is key factor in the development of any aspects and material sources of a country. Men and women all together should be well educated for the development of the society.

In this article an attempt to analyze the status of women empowerment. The study reveals that women are relatively disempowered and they enjoy somewhat lower status than that of men in a society. Women have an important role to play economic development in rural areas. Development of Indian economy is closely related with the development of rural sector, especially the women folk of the country.

Key Words: Women, Assam, Rural, Economy, Society

Introduction:

Gender development means equal development of both men and women in a society. So, it is the most important criteria to get a develop society. Most of the women are basically housewives and they are solely

dependent on the man folk for their survival. If we go through the causes of the problems we see that the main contributors of family income are the men. It is also seen that some women are economically independent. Of late it is seen

that the rural women desire to engage them in various activities to earn money and to contribute to the maintenance of the family. Men and women are two sides of a coin. Without the development of women, only men cannot develop a society. They must have empowerment to solve the various societies. So, it is the most important criteria to get a develop society.

Objectives of the study:

The main objectives of this paper are as follows:

- * To study the role of Women Empowerment of the society
- * To study the problems of women.
- * To study the economic condition of the women.
- * To draw a meaningful conclusion based on the findings of the study.

Research Design and methodology:

The methodology of research for preparation of this article may be categorized into two parts VIZ, methodology applied for descriptive analysis about women education and methodology applied for its impact on women empowerment. This article is written with the help of books and journals. Data has been collected from primary and secondary sources.

Economic Condition of Women in the society:

Most of the women are basically housewives and they are solely dependent on the man folk for their survival. If we go through the causes of the problems we see that the main

contributors of family income are the men. It is also seen that the women who are economically independent and are contributing to the family income. Of late it is seen that the rural women desire to engage them in various activities to earn money and to contribute to the maintenance of the family.

The proportion of women workers is higher in agriculture than in other sectors of the economy. Special programme for women like development of women and children in rural areas has been started for raising the economic and social status of rural women. Any programme for up liftmen of rural women must aim in raising levels of employment and income. In this cause the primary objectives must be raise the economic efficiency and empowerment of rural women. This is a growing realization that rural women are under-estimated and discriminated in all work of life despite their substantial contribution to the economy and in the national economy. The empowerment of women and improvement of their status and economic role needs to be integrated into economic development programme. Gender development means equal development of both men and women in a society.

Women Empowerment through education:

As far as India is concerned, the principle of gender equality is enshrined in the Constitution and finds a place in the Preamble, Fundamental Rights, and Fundamental Duties.. Historically the status of Indian women has been influenced by their past. There is evidence to show that women in the Vedic age got most honored positions in the society. They had the right to education and were free to remain unmarried and devote their whole life to the

pursuit of knowledge and self realization. The married women performed all the works and sacrifices equally with their husbands. They were educated in various disciplines of knowledge such as astrology, geography, veterinary sciences and even in martial arts. There were instances of women taking part in wars and fights. They were highly respected within and outside home. Gradually due to several socio-political changes, especially during the middle age, the glorious status of women declined. Noted social reformers and national leaders like Raja Ram Mohan Roy, Annie Besant, Sorojini Naidu and Ishwar Chandra Vidyasagar made selfless efforts to create awareness among women about their status and were quite successful in removing various social evils such as *sati pratha*, child marriage, and polygamy. They also encouraged widow remarriage and women education. The reformers were successful in creating a base for development of women and theirs strive for equality.

Since independence, the Government of India has been making various efforts to empower women. In various plan periods, the issues regarding women empowerment has been given priority. From fifth five year plan onwards there has been a remarkable shift from welfare oriented approach of women empowerment to development approach. The National Commission for women was set up by an Act of Parliament in 1990 to safeguard the rights' of women. The 73rd and 74th Amendments to the Constitution of India provided opportunity to women to take part in active politics. The year 2001 was declared as the year of women's empowerment for enhancing their status. The incidence like early marriage, female feticides

and infanticide, dowry, bride burning, rape, molestation, kidnapping etc are very frequent. Girl child is still given less priority in certain parts of India. Since her birth she is victimized in all spheres including education, employment, nutrition and social status.

This implies that on an average the attainments of women on human development indicators were only two-thirds of those of men. At the State level, gender equality was the highest for Kerala followed by Manipur, Meghalaya, Himachal Pradesh and Nagaland in the eighties. Goa and the Union Territories, except for Delhi, had gender equality higher than the national level. In the nineties, Himachal Pradesh had the highest equality, whereas Bihar was at the bottom and witnessed a decline in absolute terms over the earlier period.

Women empowerment by freedom:

Women's freedom is an indicator of women empowerment. The data reveals that about half of women are allowed to go to the market or to the health facility alone. Only 38 per cent are allowed to travel alone to places outside the village or community. Women's mobility is also affected by their background characteristics like age, education, marital status, type of family etc. Seventy per cent of the women of the highest education group are allowed to go alone to the market as against 49 per cent of women with no education. Employment is associated with greater freedom of movement. Women of urban areas are freer than that of the rural women.

Employment and cash earnings are more likely to empower women. Place of residence also affects women's control over their

cash earnings. Generally women in urban areas have more control over their earnings than that in rural areas. About thirty three per cent take decision alone about the use of their own earnings in urban areas as compared to 21 per cent in rural areas. Education is one of the important factors that affects greatly in women's control over earnings. About 23 per cent women with no education have more control over their earnings. Household structure has an important role to play in affecting women's financial empowerment.

Women empowerment through Exposure to Media:

Women's exposure to media reveals that percentage of women not exposed to media is more than double that of men. About 71 per cent of women are exposed to media as compared to 88 per cent in case of men. Twenty nine per cent of women do not have access to media regularly. Since it is an important source of empowerment, greater proportion of women without having access to media reflects the relatively disadvantageous position of women in relation to men with regards to empowerment.

Women who have experienced different forms and combinations of physical and sexual violence according to selected background characteristics which observed that extent of violence are not lessened by age. In the age group of 15-19 years, 22.5 per cent women experienced physical or sexual violence in India as compared to 39 per cent in the age group 40-49 years. Both types of violence are higher for ever married women than for never married women. Almost 40 per cent ever married women experienced physical or sexual violence as against 16.9 per cent never married women.

Extent of domestic violence is higher in rural areas as compared to urban areas. About thirty eight per cent women in rural area faced either physical or sexual violence as compared to about 29 percent women in urban areas.

Women empowerment through Political Participation:

Women's political participation is one of the important issues in the context of empowerment. In conventional analysis it means activities related to electoral politics like voting, campaigning, holding party office and contesting election. Political interventions by women of India today range from movement for peace and good governance to protest against dowry, rape, domestic violence, food adulteration, price rise etc.

Some Limitation to Women Empowerment:

There are several constraints that check the process of women empowerment in the society. Social norms and family structures in developing countries like India, manifests and perpetuate the subordinate status of women. One of such norms is the continuing preference for a son over the birth of a girl child, which is present in almost all societies and communities. The society is more biased in favor of male child in respect of education, nutrition and other opportunities.

Poverty is the reality of life for the vast majority of women in India. It is another factor that poses challenge in realizing women's empowerment. In a poor family, girls are the main victims; they are malnourished and are denied the opportunity of better education and other facilities. But if they are financially independent or they have greater control over

the resources then they exhibit greater autonomy both in the household and in public sphere and are no longer victims of poverty.

Conclusion:

From the above discussion it is clear that various indicators of women empowerment are analyzed using the data from various sources while discussing women's present status in the society. The main emphasis is given to the indicators like women's household decision making power, financial autonomy, freedom of movement, women's acceptance of unequal gender roles, exposure to media, access to education, women's experience of domestic violence etc. Freedom of movement of widow or divorcee is more than ever married or never

married women. Similarly it is found that in the society the acceptance of unequal gender norms by women themselves are still prevailing. More than half of the women believe that wife beating is justified for any of the specific reasons. While studying women's access to education and employment it is found that gender gap exist in both the situations. Women's exposure to media is also less relative to men. Women's experience of domestic violence shows that violence is not lessened by age. Rural women are more prone to domestic violence than urban women. Most of the women lack desired level of financial autonomy, literacy, strong personality, own decision making capacity, family support etc. Thus we see that these mutually interdependent factors reinforce each other and put women in a disadvantageous position relative to men.

References

1. Desai, N. and U. Thakkar (2007) : "Women and Political Participation in India", Women in Indian Society, New Delhi, National Book Trust
2. Mahanta, A. (ed.) (2002) : Human Rights and Women of North East India, Centre for Women's Studies, Dibrugarh University, Dibrugarh
3. Seth, Mira (2001): "Women and Development- The Indian Experience", Sage Publication, New Delhi.
4. Biju, M.R.(2006) : Women's Empowerment, Mittal Publications, New Delhi, India,
5. Panda, R.K.(2005) :Emerging Issues of Rural Credit, 1st edn., New Delhi, APH Publishing Corporation.

*****

Condition of African Women in Ama Ata Aidoo's 'The Girl Who Can': An Analysis

Babul Sarkar, Assistant Professor

Deptt. of English

G.L.Choudhury College, Barpeta Road.

Abstract:

Christina Ama Ata Aidoo, popularly known as the voice of the African women, an academic and a politician, is a prolific Ghanaian author who successfully penned plays, novels, poems short stories and children's books. Majority of her writings are female-centric highlighting the condition of women and their expected role in the African society when Ghana was still under the cruel clutches of Colonialism. As a famous feminist, Aidoo's chief concerns are the struggles encountered by African women in particular and all women in general in a society guided by inviolable patriarchal tendencies and how they, with limited opportunities, come out successful with flying colours by establishing their identity and showing their role in the contemporary social milieu. Her 'The Girl Who Can and Other Stories' is an astounding anthology of short stories that promotes the wonted incidents in the lives of resolute and iron-willed women to established state of affairs replete with wit and intelligence beyond the expectation of the orthodox male counterparts and conventional society. This is achieved by not becoming submissive but by conquering the threats and challenges fathered by the patriarchal prescription that the ultimate purpose of women's lives is to attain motherhood. The anthology showcases the unmitigated struggles and sufferings of Ghanaian women until they arrive at their deserved status to create social, political and economic room for them to have their emancipation and to make them aware of their remarkable role in the nation-building process.

Key Words: African women, patriarchal tendencies, struggles, emancipation.

Introduction:

Ama Ata Aidoo was born on 23 March, 1942 in Abeamzi Kyiakor near Saltpond,

Ghana (the then Gold Coast). She was brought up in a royal household, was sent to Wesley

Girls' High School and was graduated from the University of Ghana. In the 1980s she became the Education Minister of Ghana and wanted to make education free and compulsory for all but could not do so and resigned from her post. Her influential literary works cogently communicate topics like impact of colonialism, gender discrimination, womanhood, social and political establishment of women and other related social issues that embellish her plays like 'The Dilemma of a Ghost' (1965) and 'Anowa' (1971); novels like 'Our Sister Killjoy' or 'Reflections of a Black-eyed Squint' (1977) and 'Changes: A Love Story' (1991); poetry collections like 'Someone Talking to Sometime' (1986), 'Birds and Other Poems' (1987), 'An Angry Letter in January and Other Poems' (1992), 'After the Ceremonies: New and Selected Poems' (2017); short story collections like 'No Sweetness Here: A Collection of Short Stories' (1970), 'The Girl Who can and Other Stories' (1997), 'Diplomatic Pounds and Other Stories' (2012) and a children book entitled 'The Eagle and the Chickens and Other Stories' (1986). After her death on 31 May, 2023 at the age of 81, tributes are being paid to this writer of great repute. Mona Eltahawy, the Egyptian-American journalist and a writer on women's rights recognises Ama Ata Aidoo as "an inspiration to feminists everywhere, especially African feminists." Tsitsi Dangaremba, the Zimbabwean playwright and novelist calls her "a granary of wisdom and knowledge." In the words of Chimamanda Ngozi Adichie, the Nigerian novelist and short story writer, Ama Ata Aidoo "is a writer with wonderful wit who not only writes about women but writes about women truthfully."

The title story 'The Girl Who Can' in the anthology 'The Girl Who Can and Other

Stories' apprises us about a little girl, Adjoa, only seven years of age who undergoes unabating agony to materialise the expectation of her family as well as the African society she belongs to and as such she represents all African women in particular and all women in general. Her biggest challenge is that she is possessed with legs too thin and too long for a woman and that she does not excel in communicating with others. She remembers Kaya, her mother and Nana, her grandmother having arguments after arguments over her thin and long legs and over the prospects of her future. Nana contemplates that Adjoa, with such type of legs and communication skill, cannot fulfil the familial and social expectations of attaining her motherhood. But towards the end of the story, Adjoa proves that a girl may have thin legs but she can win the race of life with her dedication and determination.

Objective:

This paper attempts to study the identity crisis, the struggles and sufferings, the oppression and exploitation encountered by African women in the backdrop of colonialism and male-dominated society and how they come out victorious to establish their identity with their determination and resolution. The study is significant because it subscribes to the subdued condition of all such women and it will motivate them in their socio-political and socio-economic emancipation to enjoy their rights and freedom.

Methodology:

This paper is written using theoretical and analytical method and by collecting data from accessible secondary sources.

Discussion and Findings:

At the beginning of the story 'The Girl Who Can', Adjoa is presented as a young girl having language and communication problem.

This is because the language she speaks is a kind of adaptation and is characterised with an African nuance. As a result, the language used by Adjoa seems to be vernacular and non-literary as witnessed in the following sentence:

“THEY SAY that I was born in Hasodzi; and it is very big village in the Central Region of our country, Ghana.” For this informal language, Adjoa was very often ridiculed by the grown-ups. Her predicament regarding communication is best expressed when she is in a dilemma and in an internal conflict whether to keep quiet and not say any of the things that come into her head, or say them and get laughed at as reflected in the following lines: “And they say I am seven years old. And my problem is that at this seven years of age there are things I can think in my head, but which, maybe, I do not have the proper language to speak them out with. And that, I think, is a very serious problem.”

As the story progresses, we are told that the root cause behind Adjoa’s confusion is the grown-ups’ knack of subjugating her for not saying the things repeatedly. This constitutes the external conflict in the story which takes place first, between Adjoa and the grown-ups represented by her grandmother and secondly, how Adjoa overcomes her struggles to establish her identity in the society. This finds beautiful expression in the following lines:

“Business like all this to do with my legs. I have always wanted to tell them not to worry. I mean Nana and my mother. That it did not have to be an issue for my two favourite people to fight over. But I didn’t want either to be told not to repeat that or it to be considered so funny that anyone would laugh at me until they cried.”

Adjoa overcomes all conflicts- both internal and external with her strong will power and determination.

In the story, Nana, Adjoa’s grandmother, can be comprehended as a proponent of patriarchy and gender parable that a girl having thin legs, as possessed by her granddaughter, is unable to beget any child in future because she believes that in order to do so a girl must have solid hips. This is asserted by Nana in the following lines: “As I keep saying, if any woman decides to come into this world with all of her two legs, then she should select legs that have meat on them: with good calves. Because you are sure such legs would support solid hips. And a woman must have solid hips to be able to have children.”

In these extracted lines, Nana, the apostle of the African society, has a prejudice that it is the woman who decides to come into this world and selects the kind of legs she will have. Irony of situation arises here because we know that it is not any female child but either God or Nature that selects and decides the destiny.

At the beginning of the story, we are told that Nana thanks the God that Kaya’s first child is female but at the same time she expresses her doubt regarding her legs:

“I thank my God that your very first child is female. But Kaya, I am not sure about her legs, Hm.....hm.....hm.”

It should be noted that Nana’s act of thanking God for gifting Kaya with a baby girl conveys an affirmative message that the African society, represented by Nana, does not at least regard woman as a burden. Here the gender myth is associated with Adjoa’s flawed legs and the grandmother’s anxiety over Adjoa’s possibility of not conceiving any child. This deleterious concept of women’s legs is powerfully challenged by Adjoa herself with her thin legs. So she decides that she would see the legs of any woman who has a child or children. But it

is not an easy task for her as the older women of her locality always wear long wrappers. So the only way to check their legs out is to get them during the time of their taking bath in the river in the evening. Here Ama Ata Aidoo highlights two important aspects of the condition of African woman- first, they wear wrappers in their legs so that those are not exposed to men and as such they are not enticed by them; second, the African women's taking bath in the evening bears true testimony to the fact that they are working women who refresh themselves taking bath in the river while coming back from their work. But as per the patriarchal prescription, little girls were not allowed to go to the river for taking bath because for proper baths they had to use the small bathhouse behind their huts. So Adjoa's curious inquisition to see the legs of older women nipped in the bud. She only had the chance to see the legs of her mother and grandmother and became sure that those were the prescribed legs because Nana gave birth to Kaya and Kaya gave birth to Adjoa:

“Therefore, the only naked female leg I have ever really seen are those of other little girls like me. Or older girls in the school. And those of my mother and Nana: two pairs of legs which must surely belong to the approved kind; because Nana gave birth to my mother and my mother gave birth to me.”

Kaya and Nana also had arguments over Adjoa's school. Nana thinks that sending Adjoa to school would be nothing but a mere waste of time but it was disagreed by Kaya on the ground that she was confined into the dark world because she was not allowed to go to school. So Kaya wanted to send Adjoa to school to learn the letters and to live a better life. Nana laughed and then gave her consent for Adjoa's schooling with the prejudice that her legs are not strong enough to

bear child:

“Ah, may be with legs like hers, she might as well go to school.”

Here it is notable that according to Nana, the capacity of child bearing is the only touchstone to estimate the success of an African woman. But with her high spirit and resolute character, Adjoa did miracles in her school. With her thin leg she used to run with her classmates on the small school playground and came out first each time but she never disclosed it in front of her family members. Her teachers could see the potential in Adjoa and let her run for the junior section of her school in the district games. When Adjoa told her mother and grandmother about the selection, they did not believe it until Nana herself went to the school and looked over the authenticity of the news. After this Nana stared at Adjoa's legs with a look mixed with awe and admiration. Nana's prejudice regarding Adjoa's thin legs was now turning into her pride. With her talent and ability, Adjoa started creating a space in Nana's heart which was the beginning of her journey into the social domain. This is witnessed during the district sports week when Nana started washing and ironing Adjoa's school uniform with great contentment and accompanied her to the town every afternoon of the sports week. With Nana acting as a mentor and support staff, Adjoa won every race and succeeded in winning the cup for the best all-round junior athlete. Here we observe a huge turn around when we find Nana carrying the glittering cup on her back and it seemed as if she carried a baby. Since, according to Nana, a girls' success lies in giving birth to a child, Nana's carrying the cup on her back resembled an African woman carrying her baby on her back. After arriving at the village, Nana was so rejoiced that she entered their compound,

showed the cup to Adjoa's mother before returning it to the Headmaster. Then she mutters: "Thin legs can also be useful.....thin legs can also be useful.....That even Though some legs don't have much meat on them, to carry hips they can run. Thin legs can run.....then who knows?."

"Here, the expression "then who knows?" opens up new prospects that if Adjoa can become the best athlete running with thin legs, there is every possibility that she would be able to give birth to a child one day.

Conclusion:

From the above discussion, it can be safely concluded that Ama Ata Aidoo's Short Story 'The Girl Who Can' deals with the condition of women in the society-their struggles and conflicts, their identity crisis and their emancipation from a world reigned by patriarchal ideologies. This is beautifully portrayed through three female characters-Nana, Kaya and Adjoa. Nana, Adjoa's mother represents the patriarchal society that generally demeans a woman thereby repudiating her dignity and status. She assumes that women's

foremost move in life is to give birth to children. It is hideous to note that despite being a woman herself, Nana plays the role of a pillar for patriarchal practices which propounds that the predicament of a woman is also intensified by another woman- either from the family or from the social periphery. Kaya, Adjoa's mother, stands for every mother yearning for her daughter's success, identity and status. She is projected as a sensible mother who perceives education as the indispensable key to women's liberation from social, political and legal delimitations. Adjoa, the protagonist of the story, is a girl with resoluteness representing every girl who suffers in the patriarchal social set-up and who, with her tenacity, surpasses all plights and prejudices to earn an equitable position for her and for all women in the society. It is she who makes the title of the story 'The Girl Who Can' apt and significant because it symbolises Adjoa's ability to shine in life despite having physical problems. It also acts as a reminder to all women to have a self-realisation regarding who they are and what their value is under any kind of adverse circumstances.

References:

- Aidoo, Ama Ata. The Girl Who Can and Other Stories. Heinmann,2003.
<https://www.theconversation.com>. June 7, 2023.
<https://www.theguardian.com>. June 11, 2023.

*****